

ไทย พม่า ลาวและ กัมพูชา

จอห์น เอฟ เคตตี้

แปลและเรียบเรียงโดย
อาจารย์ภรณ์ กาญจนัฐิติ
อาจารย์ชินจิตต์ อัมไพพรรณ

บรรณาธิการ : ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ไทย พม่า ลาว และ กัมพูชา จอห์น เอฟ เคด

แปลโดย :

ภรณ์ กาญจนัญญัติ
ชินจิตต์ อำไพพรรณ

บรรณาธิการ : ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

โครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
กรุงเทพฯ ๖ ๒๕๒๐

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๒๐

ราคา ๑๘ บาท

ลิขสิทธิ์เป็นของโครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

โรงพิมพ์พิมพ์เกษตร

๔๔-๔๗ แพร่งสรรพศาสตร์ ถนนถนนาว กรุงเทพมหานคร

โทรศัพท์ ๒๒๒-๔๓๖๔

นายประเสริฐ สว่างเกษม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๒๐

รายนามคณะกรรมการบริหาร
โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

นายเสน่ห์ จามริก	ประธานกรรมการ
นางสาวกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายโกศล ศรีสังข์	กรรมการ
นายเฉลิม ทองศรีพงศ์	กรรมการ
นายชัย กิจธรรม	กรรมการ
นายทักษ์ เฉลิมเตียรณ	กรรมการ
นายรัชชัย ขงกิตติกุล	กรรมการ
นางเพ็ชร สุมิตร	กรรมการ
นางสาววันเพ็ญ บงกชสถิตย์	กรรมการ
นางสาวสดชน ชัยประสาธน์	กรรมการ
นางนพมาศ ธีรเวคิน	กรรมการ
นายบัณฑิต อิศวณิชย์	กรรมการ
นายเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการและเหรัญญิก
นายสมบัติ จันทรวงศ์	กรรมการและเลขานุการ.

คำแถลงของโครงการตำรา

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ ด้วยความร่วมมือแรงร่วมใจกันเองเป็นส่วนบุคคลในหมู่ผู้มีความรักในภารกิจบริการการศึกษาจากสถาบันต่างๆ เมื่อเริ่มดำเนินงานโครงการตำราฯ มีฐานะเป็นหน่วยงานหนึ่งของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย โดยได้รับความร่วมมือด้านทุนทรัพย์จากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมายเบื้องต้นของโครงการตำราฯ ก็คือ ส่งเสริมให้มีหนังสือตำราภาษาไทยที่มีคุณภาพดี โดยเฉพาะในทางวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้เพราะต่างก็เห็นพ้องต้องกันในระยะนั้นว่า คุณภาพของหนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาแขนงวิชาดังกล่าวยังไม่ดีพอ ถ้าส่งเสริมให้มีหนังสือเช่นนี้เพิ่มมากขึ้น ย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐานการศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัยไปโดยปริยาย อีกทั้งยังอาจหนุนช่วยการสร้างสรรคปัญญา ความคิดริเริ่ม และความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง โดยส่วนรวม

พร้อมกันนี้โครงการตำราฯ ก็มีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่เป็นแหล่งชุมนุมงานเขียนของนักวิชาการต่างๆ ทั้งในและนอก

สถาบัน เพื่อให้ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและเผยแพร่
ออกไปโดยทั่วถึงทั้งในหมู่ผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนใจงานวิชาการ การ
ดำเนินงานของโครงการตำราฯ มุ่งขยายความเข้าใจและความร่วมมือของ
บรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่งขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้านกา
รกำหนดนโยบายสร้างตำรา การเขียน การแปล และการใช้ตำรานั้นๆ
ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์อันพึงปรารถนาตลอด
จนความเข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานของโครงการตำราฯ คือส่งเสริมและเร่งรัดให้
มีการจัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภททั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งาน
แปล-เรียบเรียง งานถอดความ งานรวบรวม งานแต่งและงานวิจัย
ในช่วงแรกๆ เราได้เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นงานหลัก ขณะเดียวกันก็
ได้ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประเภทอื่น ๆ ด้วย นับแต่ได้ก่อตั้ง
โครงการตำราฯ มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งบัดนี้สามารถแยกตัวออกมา
บริหารและดำเนินการโดยอิสระจาก สมาคม สäng คม ศาสตร์ แห่ง ประเทศ
ไทย, มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ โดยความ
ร่วมมืออย่างดียิ่งของนักวิชาการหลายสถาบัน สามารถส่งเสริม-กลั่น
กรอง-ตรวจสอบ-และจัดพิมพ์หนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาที่
มีคุณภาพตามเป้าหมาย เจตนารมณ์ และนโยบายได้ครบทุกประเภท
และมีเนื้อหาครอบคลุมสาขาวิชาต่างๆ ถึง ๘ สาขา ดังต่อไปนี้คือ
๑) สาขาวิชาภูมิศาสตร์ ๒) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ๓) สาขาวิชา
เศรษฐศาสตร์ ๔) สาขาวิชารัฐศาสตร์ ๕) สาขาวิชาสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา ๖) สาขาวิชาปรัชญา ๗) สาขาวิชาจิตวิทยา ๘) สาขา
วิชาภาษาและวรรณคดี นอกจากนี้เรายังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชา

อื่น ๆ เพิ่มขึ้นด้วย เช่นสาขาวิชาศิลปะ ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นดำเนินงาน และยังสามารถขยายงานให้มีการแต่งตั้งตำราเป็น "ชุด" ต่อซึ่งมีเนื้อหาคาบเกี่ยวระหว่างหลายสาขาวิชา เช่น ชุดชีวิตและงานของบุคคลที่น่าสนใจ ดังที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วบางเล่ม

ปัจจุบันโครงการตำราฯ ยังคงมีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้ว่าจะประสบอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะอุปสรรคด้านทุนรอน เพราะกิจการของเรามีใช้กิจการแสวงหาผลกำไร หากมุ่งประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสซื้อหาหนังสือตำราในราคาย่อมเยาพอสมควร

อนุกรรมการทุกสาขาวิชาของโครงการตำราฯ ยินดีน้อมรับคำแนะนำและคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านทุกท่าน และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ทุกท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการตำราฯ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนแนะนำอย่างต่าง ๆ ช่วยแต่ง แปล เรียบเรียง หรือรวบรวมตำราสาขาวิชาต่างๆ ให้เรา หรือเข้ามาช่วยบริหารและดำเนินงานร่วมกับเรา

ประธานกรรมการ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ประเทศต่าง ๆ ในสมัยปัจจุบัน ในแง่ของประวัติศาสตร์

โรบิน ดับบลิว ริงค์
บรรณาธิการทั่วไป

หนังสือในชุดนี้เกี่ยวกับประเทศแต่ละประเทศหรือกลุ่มประเทศที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันทั่วโลก เป็นการสรุปแนวความคิดในแง่ประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ๆ และอิทธิพลต่าง ๆ ที่มีต่อลักษณะปัจจุบัน ปัญหาต่าง ๆ และพฤติกรรมของแต่ละประเทศ ได้มีการนำเอาข้อมูลใหม่ ๆ และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ที่เป็นหลักฐานมาประกอบกันเข้าเป็นรูปเล่ม ทำให้หนังสือเล่มนี้บรรลุผลสำเร็จในการแปลความหมายจากเค้าเดิม

จอห์น เอฟ เกค ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ในชุด “ประเทศต่างๆในสมัยปัจจุบันในแง่ของประวัติศาสตร์” เป็นศาสตราจารย์

จารย์ทางวิชาประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงของมหาวิทยาลัย โอไฮโอ ท่านผู้นี้มีความรู้ที่ได้มาโดยตรงและอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากได้ทำการสอนในประเทศพม่ามาก่อนที่จะเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ และยังได้รับราชการเป็นผู้ชำนาญการวิเคราะห์ของพม่าในหน่วยงานทางด้านยุทธศาสตร์ (The Office of Strategic Services) ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๘ และเป็นเจ้าหน้าที่กระทรวงต่างประเทศสำหรับเอเชียใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๒ และได้ศึกษาในประเทศพม่าโดยได้รับทุนจากมูลนิธิฟูลไบรท์ และทุนกุกเกนไฮม์ (Guggenheim) ท่านผู้นี้ยังได้เป็นผู้เขียนหนังสือ Southeast Asia : Its Historical Development; A History of Modern Burma และ The Roots of French Imperialism in Eastern Asia ซึ่งได้รับรางวัลเงินทุนคาร์เนกี (The Carnegie Endowment Prize) ของสมาคมประวัติศาสตร์แห่งอเมริกา

บทนำ

การเลือกเอาประเทศพุทธศาสนาหลักที่อิเรวาท ๔ ประเทศ จากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ พม่า ไทย กัมพูชา และลาว มาเป็นหัวข้อของหนังสือในเล่มเดียวกันก็โดยถือหลักที่ว่า การวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของประเทศทั้ง ๔ นั้น สามารถนำมาเปรียบเทียบกันเพื่อให้สมความมุ่งหมายได้ เพราะวัฒนธรรมบางอย่างของทั้ง ๔ ประเทศต่างก็ได้มาจากการมีความสัมพันธ์กับอินเดียร่วมกัน การที่กันเวียดนามออกจากข่ายการพิจารณาในเรื่องนี้ ทั้งๆ ที่มีพุทธศาสนานิกายมหายานปรากฏเป็นหลักฐานในแถบนี้ ให้เหตุผลได้ตามหลักฐานว่า อารยธรรมและระบอบการปกครองของเวียดนามได้รับการดัดแปลงมาจากประเพณีของชาวจีนเป็นส่วนใหญ่ มากกว่าที่จะดัดแปลงมาจากอินเดีย ระยะเวลาเพียง ๕๐ กว่าปีที่ กัมพูชาและลาวมีความสัมพันธ์ทางการเมืองกับอันนาม และโคชินไชน่า ภายในบริเวณอินโดจีนฝรั่งเศสนั้น ไม่ได้ช่วยทำให้ความแตกต่างกันในทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมขั้นพื้นฐานที่มีอยู่อย่างมั่นคงนั้นหมดไปได้ การปกครองของชาวฝรั่งเศสได้เปลี่ยนแปลงประเพณีทางสังคม ทางการปกครอง และศาสนาของคนในบังคับในแถบลุ่มแม่น้ำโขงได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ทั้งนี้ไม่ได้แนะนำให้ท่านผู้อ่านเข้าใจว่าประเทศพุทธศาสนา
ลัทธิเถรวาททั้ง ๕ นี้ออกแบบกันและกันทุกอย่าง คนไทยและ
คนลาวแถบลุ่มแม่น้ำโขงมีความใกล้ชิดกันมากจนถือว่าเป็นอัน
หนึ่งอันเดียวกัน เพราะมีความสัมพันธ์กันในทางเชื้อชาติ
วัฒนธรรมลาวนั้นมียุทธศาสตร์คล้ายคลึงกับอารยธรรมไทยในส่วน
ภูมิภาค แต่บริเวณแถบภูเขาของประเทศลาวมีชาวเขาเผ่าต่าง ๆ
อยู่มาก เป็นเผ่าไทยที่ไม่นับถือพุทธศาสนา พวกแม้วครั่งจีน
และเมา และพวกข่าที่ยังไม่เจริญ เผ่าที่กล่าวถึงอันคับหลัง ๆ
นี้จะไม่พบอยู่ในหมู่คนไทยที่รวมกันแล้วส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นผู้ที่
เจริญแล้วทางวัฒนธรรมถึงระดับหนึ่ง ซึ่งเราก็จะไม่พบคนไทย
เหล่านี้ในแถบลุ่มน้ำแม่โขงอีกด้านหนึ่งเช่นเดียวกัน จากเรื่อง
ราวของดินแดนที่กว้างใหญ่กว่า ประวัติศาสตร์อันยาวนานของ
มอญ พยู พม่า และรัฐฉานของพม่า และมลายู มอญ เขมร
และไทยในแถบตะวันออก ไม่เพียงแต่มีความแตกต่างในทาง
วัฒนธรรมและทางการพูดภาษาที่เห็นได้ชัดเท่านั้น แต่ยังมีกร
งิ๊งก็กันในทางการเมืองอย่างไม่ลดละมาเป็นเวลานาน ในสมัย
ปัจจุบันนี้ความแตกต่างเหล่านี้ยังมีมากขึ้น เพราะประเทศไทย
สามารถหลีกเลี่ยงได้จากการตกเป็นประเทศอาณานิคม ในขณะที่
ที่ประเทศพม่าถูกรวมเข้าไว้กับประเทศอินเดียของอังกฤษ และ

ประเทศลาวและกัมพูชาได้กลายเป็นรัฐในอารักขาของฝรั่งเศส
เขตที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดที่จะนำมาเทียบเคียงเพื่อที่จะให้เห็นข้อ
เหมือนและข้อแตกต่าง คือ ประเทศพม่า และประเทศไทยใน
ปัจจุบัน แต่ความสัมพันธ์ของคนในแหลมอินโดจีนทั้งหมดก็
ผันแปรไปตามประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์

คำอธิบายโดยย่อเกี่ยวกับการใช้คำศัพท์ รูปคำคุณศัพท์
๒ คำ คือ เบอร์มัน และเบอร์มีส (Burman & Burmese) นั้น
จะใช้เมื่ออ้างอิงถึงกลุ่มชนเชื้อชาติส่วนใหญ่ โดยใช้คำที่กล่าว
ถึงคำแรกคือเบอร์มัน และเมื่อจะกล่าวถึงลักษณะพิเศษโดยทั่ว
ไปที่เกี่ยวโยงถึงประเทศพม่าทั้งหมด รวมทั้งคนกลุ่มน้อย เรา
จะใช้คำที่ ๒ คือ เบอร์มีส สยามเป็นชื่อที่ใช้ในทางการเมือง
ของประเทศก่อนที่จะเปลี่ยนมาใช้คำประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๔๘๒
กลุ่มชนส่วนใหญ่ที่มีความสัมพันธ์กันทางเชื้อสายเรียกว่าคนไทย
แต่คำไซมีส (Siamese) จะใช้กับสิ่งซึ่งแสดงลักษณะของประ
เทศสยาม พวกฉานในพม่าว่าโดยมนุษยชาติแล้วเป็นพวกเดียวกับ
คนไทย แต่พวกนั้นขาดความสัมพันธ์ทางการเมืองกับ
ประเทศสยามหรือมีบ้างก็เพียงเล็กน้อย กัมพูชา (Cambodia)
เป็นชื่อใหม่สำหรับอาณาจักรเขมร (Khmer) ในสมัยกลาง ซึ่ง
ครอบครองแหลมอินโดจีนส่วนใหญ่ตั้งแต่ราว ๆ ปลาย พ.ศ.

๑๑๔๓ ไปจนถึงการเสียนครวัดให้แก่สยามในราว พ.ศ. ๑๙๗๓ คำ Indochina และ Indochinese มีความหมายถึงแหลมอินโดจีนทั้งหมดยกเว้นแหลมมลายูตอนล่าง

เพราะเหตุว่ากลุ่มชนที่อยู่ในบริเวณการเพาะปลูกข้าวนาดำเป็นพวกเดียวที่พัฒนาระบบต่าง ๆ ในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมได้อย่างกว้างขวาง ประวัติศาสตร์ปัจจุบันที่สำคัญ ๆ จะไม่กล่าวถึงพวกเกษตรกรชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่ไม่ได้นับถือพุทธ ผู้ซึ่งยึดครองแถบสันปันน้ำอยู่ ชาวเขาทุกแห่งยึดมั่นอยู่กับขนบธรรมเนียมประเพณีทางสังคมและการครองชีพของพวกเขาอย่างแน่นแฟ้น ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้อยู่ในข่ายที่จะได้รับการพิจารณาทางด้านมานุษยวิทยาด้วย แต่เนื่องจากว่าชาวเขาเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ไม่มากนัก จะมีบ้างก็เป็นครั้งเป็นคราวเท่านั้น เราจึงจะพูดถึงพวกนี้ต่อเมื่อมีเหตุการณ์เกี่ยวพันไปถึงเท่านั้น

เจ.เอฟ.ซี.

สารบัญ

บทที่ ๑ สภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน และความสัมพันธ์
ระหว่างกันและกัน ๑

การนับถือภูติผี, ลัทธิฮินดู และแบบฉบับสถาบันกษัตริย์
จากอินเดีย, ความเกี่ยวพันร่วมของพุทธศาสนาลัทธิเถรวาท,
ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์และการขังดีขังเด่น, พม่า
ภายหลังสงคราม, ประเทศไทยภายหลังสงคราม, การฟื้นฟู
ฟูอิสรภาพของกัมพูชา, ประเทศลาวตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๘

บทที่ ๒ การเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ ๗๐

ประชาชนและการอพยพ, ภูมิประเทศและนิเวศน์วิทยา,
ชนชั้นนำ, มอญและเขมร, พม่าเชื้อสายชิเบต, คนไทย,
รูปแบบการค้าขายในสมัยโบราณ, เรื่องราวของการได้รับ
อิทธิพลจากอินเดีย, ศาสนาพุทธนิกายต่าง ๆ, การรับ
วัฒนธรรมอินเดียโดยลำดับ, อาณาจักรพุนันและเจนละ

บทที่ ๓ ประเทศกัมพูชา พม่า และไทย สมัยโบราณ ๑๑๘
สมัยเจนละในประวัติศาสตร์กัมพูชา, กัมพูชาตอนต้น
กัมพูชาสมัยโบราณ, ปราสาทนครวัดนครธม, สังคมเขมร,
การก่อตั้งอาณาจักรพุกามของพม่า, อาณาจักรพุกามใน
สมัยต้น, แบบของสถาปัตยกรรมพุกาม, ความพินาศของ
พุกาม, ลักษณะของรัฐพม่า, ความเป็นผู้นำของคนไทย
หลัง พ.ศ. ๑๘๔๓

บทที่ ๔ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่นับถือพุทธศาสนา

(๒๐๗๔-๒๑๒๔)

๑๖๔

การเรืองอำนาจของพม่าในสมัยตองอู, ความสัมพันธ์ของ
ไทยกับชาวยุโรปในระยะแรก, การขึ้นสู่อำนาจของราชวงศ์
คอนบวงของพม่า, ความสัมพันธ์ของพม่ากับเบงกอลของ
อังกฤษ พ.ศ. ๒๓๒๗-๒๓๖๘

บทที่ ๕ นโยบายที่แตกต่างกันระหว่างกษัตริย์มินตงและพระ
จอมเกล้าฯ

๑๖๖

ความคล้ายคลึงและข้อแตกต่างระหว่างพม่ากับไทย, พระ
เจ้าแผ่นดินสมัยต้นราชวงศ์จักรี, ประเทศพม่าจากสมัย
กษัตริย์บายีตอ (Bagyidow) ถึงสมัยกษัตริย์มินตง, การ
เปรียบเทียบ พระราชจริยาวัตรระหว่างพระเจ้ามินตงและ
รัชกาลที่ ๔, รัชกาลที่ ๔ และพระเจ้ามินตงในฐานะนัก
ปกครอง, ความพยายามในการปฏิรูปของกษัตริย์ทั้ง ๒
พระองค์, ความพยายามในการสร้างความสัมพันธ์ทางการ
ทูต, ผู้สืบสันตติวงศ์ในประเทศพม่าและไทย

บทที่ ๖ ผลกระทบของการปกครองแบบอาณานิคม ๒๓๘

บทบาทของอังกฤษถึง พ.ศ. ๒๔๑๓, การปกครองของ
อังกฤษจาก พ.ศ. ๒๔๑๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๓๒, แบบการ
ปกครองของอังกฤษที่ปรับปรุงใหม่, การปกครองของ
ฝรั่งเศสในแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง, การรวมลาวของ
ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๖-๒๔๕๐, บทบาทของฝรั่งเศสใน

กัมพูชา, การปรับปรุงประเทศไทยให้ทันสมัยถึง พ.ศ.
๒๔๕๓

บทที่ ๗ ทศวรรษระหว่างสงคราม
และสงครามโลกครั้งที่ ๒ ๒๙๐
ทิศทางที่เปลี่ยนไป, ประเทศพม่าและการปกครองแบบ
ทวิภาค (Dyarchy System), รัฐธรรมนูญพม่าปี ๒๔๒๘,
ประเทศพม่าภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปรับปรุงใหม่ปี ๒๔๘๐
-๒๔๘๔, ประเทศไทยปี ๒๔๕๓-๒๔๗๕, สมัยการเปลี่ยนแปลง
การปกครองในกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๔๗๕-๒๔๘๔,
ผลของการยึดครองของญี่ปุ่น, การปลดปล่อยพม่า, สรุปล
สภาพหลังสงครามของประเทศกัมพูชา ลาว ไทย และพม่า

บทที่ ๑

สภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน และความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน

การนับถือภูตผี, ลัทธินินด
และแบบฉบับสถาบันกษัตริย์จากอินเดีย

ปัจจุบันนี้คนที่นับถือพุทธส่วนใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีส่วนร่วมกันในการรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน ลักษณะทางสังคมที่เหมือนกันอย่างแพร่หลายในหมู่พุทธมามกะเหล่านี้ มีสิ่งเหล่านี้รวมอยู่ด้วย คือ การรับนับถือญาติข้างมารดาเป็นใหญ่ แบบการปกครองตนเองในหมู่บ้าน โดยถือความผูกพันฉันเครือญาติดังกล่าว หัวหน้าเผ่าและผู้สูงอายุเป็นผู้ปกครองหมู่คณะโดยวิธีสืบเชื้อสาย และการควบคุมทรัพยากรทางน้ำและทางที่ดินในสังคม ลักษณะที่สำคัญอีก

อย่างหนึ่งซึ่งเป็นการรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่ร่วมกันก็คือ การนับถือภูตผี

ชาวบ้านในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังอยู่ในโลกที่มีความเชื่อว่า มีภูตผีปีศาจชนิดต่างๆ ซึ่งบางครั่งภูตผีเหล่านี้ก็จะมี ความเมตตากรุณา แต่ส่วนใหญ่จะมีความอาฆาตพยาบาท และเอาแต่ใจ พวกภูตผีส่วนใหญ่จะอยู่ในภูมิประเทศตามธรรมชาติ เช่น อยู่ตามทะเลสาบ แม่น้ำ ภูเขา ต้นไม้ที่ขึ้นโดดเดี่ยว และป่าทึบบางส่วน การทำให้ภูตผีพอใจด้วยการทำพิธีบวงสรวงเช่น ไหว้มีบทบาทสำคัญในด้านเกษตรกรรม สุขภาพและโชคลาภโดยทั่วไป พวกชาวบ้านจะไปเช่นสรวงประจำปีที่ เทวสถาน หรือศาลซึ่งเป็นที่สิงสถิตของวิญญาณที่ชั่วร้าย เช่น ตายทั้งกลม ถูกฆ่าตาย หรือตายเพราะอุบัติเหตุ พวกวิญญาณที่เป็นผู้พิทักษ์ซึ่งอุทิศชีวิตสังเวไนในที่นั้น ๆ มีหน้าที่ปกป้องประตูเมืองและกำแพงบ้อมปราการ พวกผีที่เป็นมิตรก็ให้ความช่วยเหลือในการสงครามโดยต่อสู้กับผีฝ่ายข้าศึก ดังนั้นชาวบ้านและชาววังจะใช้เวลาส่วนใหญ่พยายามทำให้พวกผีพอใจ จะได้ ให้ความช่วยเหลือแก่ตน

ความเกี่ยวพันในด้านวัฒนธรรมร่วมกันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่นับถือพุทธอีกอย่างหนึ่งก็คือ อิทธิพลของวัฒน-

ธรรมอินเดียที่มีในดินนั้นๆ ลัทธิฮินดูซึ่งมีความเชื่อว่าชีวิตเกิด
ขึ้นเพราะวิญญาณ และมีการประพฤติปฏิบัติแต่ดั้งเดิมที่คล้าย
คลึงกันกับการประพฤติปฏิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียง ใต้ นั้น ได้
มีส่วนอย่างมากในการทำให้ความผูกพันทางด้านวัฒนธรรมซึ่ง
พัฒนาในระยะหนึ่งพันห้าร้อยปีแรกแห่งพุทธกาล อันเป็นความ
ผูกพันระหว่างชนต่างๆ ในแหลมอินโดจีนกับชาวอินเดียนั้นยังคง
มีอยู่และเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ มีการพัฒนาวิธีการบูชาพระศิวะและ
พระวิษณุ ซึ่งเท่ากับเป็นการรวบรวมพิธีปฏิบัติทางศาสนาต่างๆ
ในสมัยโบราณที่เกี่ยวกับการนับถือผีและวิญญาณเข้าไว้ด้วยกัน
และมีการกล่าวคำบูชาเป็นภาษาสันสกฤตอย่างชัดเจน ระบบ
ตัวเขียนแบบเทวนาครีซึ่งใช้ในวรรณคดีสันสกฤตและภาษาบาลี
ซึ่งใช้จดบันทึกพระธรรมในศาสนาพุทธลัทธิเถรวาท ได้ถูกใช้
เป็นสื่อกลางที่สำคัญยิ่งในการเขียน และในการแปลความหมาย
และการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นมานับเป็นเวลาร้อยๆ ปี เกือบ
ตลอดทั่วทั้งแหลมอินโดจีน

พิธีสถาปนาศูนย์ปกครองคนใหม่ขึ้นสู่ฐานะกษัตริย์ที่เป็น
เทวราช ตามแบบอย่างของอินเดีย นั้น ได้กระทำกันทั่วไป
โดยมีพราหมณ์เป็นผู้ทำพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ พระราชพิธีราชาภิเษก
ซึ่งเป็นการรับรองกษัตริย์องค์ใหม่ว่าเป็นพระวิษณุ พระอินทร์

หรือพระศิวะอวตารลงมาเกิด แสดงให้เห็นถึงแบบอย่างการสืบราชวงศ์อันน่าประทับใจยิ่ง มีการมอบสัญญาสัญลักษณ์ขององค์พระมหากษัตริย์ เช่น พระแสงดาบอันศักดิ์สิทธิ์ และเศวตฉัตร และมีพิธีสงฆ์พระพุทธรูปนาคด้วย ในการขึ้นครองราชย์ของกษัตริย์องค์ใหม่ ข้าราชการบริพารที่ดำรงตำแหน่งสูงจะต้องเข้าร่วมพิธีต้อนรับพิพัฒน์สัตยา โดยมีพราหมณ์เป็นผู้ทำพิธี พิธีนี้ยังคงถือปฏิบัติกันเป็นธรรมเนียมมาจนทุกวันนี้ เพื่อว่าฐานะของเจ้ายังคงฉายแสงแห่งความมีเกียรติอันสูงค่ายิ่ง และมีความเป็นสถาบันกษัตริย์อันแท้จริงอย่างแน่นแฟ้น ถึงแม้ว่ามันอาจจะไม่เป็นที่ไว้วางใจ และคู่สวองามแต่เปลือกนอกก็ตาม เพราะฉะนั้นพิธีสถาปนา กษัตริย์องค์สุดท้ายของพม่า คือพระเจ้าธีบอ ซึ่งเสวยราชย์ในปี พ.ศ. ๒๔๒๑ ก็มีวิธีปฏิบัติเหมือน ๆ กับพระราชพิธีราชาภิเษกของกษัตริย์ที่กรุงเทพฯ หลวงพระบาง และพนมเปญ ซึ่งดำเนินรอยตามแบบฉบับพิธีของอินเดียซึ่งเทอตกุณสถาบันกษัตริย์เท่าเทียมกับเทพเจ้า

จึงไม่จำเป็นต้องกล่าวเลยว่า ประเพณีนิยมแห่งสถาบันกษัตริย์อินเดียซึ่งมีมาเป็นเวลาช้านานแล้วนั้น เป็นสิ่งที่กำกวมกันอย่างมากกับหลักการต่างๆ ของฝ่ายตะวันตกที่เกี่ยวกับอำนาจ

อธิปไตย และการปกครองที่มีสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย ทั้ง ๔ ประเทศที่เรากำลังพูดถึงอยู่^๕ ปัจจุบันนี้ (พ.ศ. ๒๕๐๙) มีการปกครองแบบเผด็จการ (Authoritarian Regimes) ในประเทศพม่า ฝ่ายทหารได้เข้าปกครองประเทศอย่างที่เราเห็นกันอยู่ชัด ๆ แล้ว ธรรมเนียมการปกครองโดยระบบเจ้านายก็ถูกทำลายไป แต่ชาชนบทยังคงหวังจะได้กษัตริย์เชื้อสายเทพเจ้ากลับมาปกครองอีก สำหรับประเทศไทย ผู้นำทางทหารเข้าปกครองประเทศตามระบอบรัฐธรรมนูญซึ่งประกาศใช้ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ แต่รัฐธรรมนูญนั้นกม ไวพ้อเป็นพิธีเท่านั้น อำนาจการปกครองที่มีความหมายมากกว่าตัวบทกฎหมายในรัฐธรรมนูญนั้น มาจากสัญลักษณ์ของสถาบันกษัตริย์และพระราชวังซึ่งยังคงมีอยู่ นอกจากนี้ ประเทศลาวของฝรั่งเศสภายหลังสงคราม แบ่งออกเป็น ๓ ฝ่ายด้วยกัน มีเจ้านายเป็นหัวหน้า รวมทั้งเจ้าสุภานุวงศ์ผู้นำขบวนการปะเทดลาว ซึ่งนิยมคอมมิวนิสต์ด้วย เจ้านโรดมสีหนุอดีตกษัตริย์และนายกรัฐมนตรีกัมพูชาก็เป็นเจ้าของอำนาจการปกครองที่แท้จริงตามสิทธิของพระองค์โดยการสืบเชื้อสายกษัตริย์ ซึ่งเป็นเรื่องที่เจ้าชายนักการเมืองผู้ฉลาดต้องคนใช้เพื่อผลประโยชน์ของพระองค์

ความเกี่ยวพันโดยทั่ว ๆ ไปของพุทธศาสนาลัทธิ เถรวาท

ศาสนาพุทธจากอินเดียที่ได้แผ่เข้ามายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อราว ๆ ๑,๐๐๐ ปีแรกแห่งพุทธกาลนั้น ได้เป็นที่
รับนับถือกันอย่างแพร่หลาย และมีความสำคัญยิ่งต่อสังคมนั้นๆ
อย่างชนิดที่ศาสนาฮินดูไม่มีทางเทียบได้เลย ศาสนาพุทธปฏิเสธ
วรรณะ ไม่มีการสร้างโบสถ์ที่สลักเสลาวิจิตรบรรจงเหมือน
อย่างของฮินดู และไม่รับการประพุกติปฏิบัติตามแบบพราหมณ์
ศาสนาพุทธเป็นเสมือนตัวแทนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ซึ่งทรงเป็นทั้งนักปราชญ์และผู้แสวงสันติสุข ศาสนาพุทธยังย้ำ
ให้ทุกคนเห็นว่า เราทั้งหลายสามารถที่จะหลุดพ้นจากการเวียน
ว่ายตายเกิดอันไม่มีที่สิ้นสุดนั้นไปได้ โดยการเอาชนะตัณหาและ
ปฏิบัติตามมรรค ๘ หลักปฏิบัติอย่างกว้าง ๆ ทางมนุษยธรรม
นี้ ทำให้พระพุทธานุศาสนานี้เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายในฐานะที่
เป็นเอทธิความเชื่อ ศาสนาพุทธที่เข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียง
ใต้แตกต่างกันเป็น ๒ นิกาย ซึ่งเราจะพูดถึงต่อไปในบทที่ ๒
ยังคงเหลือเพียงลัทธิเถรวาทที่เข้ามาในยุคแรก ๆ เท่านั้นที่ยังคง
ถือปฏิบัติกันอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รับวัฒนธรรมอิน
เดียน

ในบรรดาประเทศที่นับถือพุทธศาสนา สิ่งที่เป็นความภาคภูมิใจของประมุขของแต่ละประเทศก็คือ การได้เป็นองค์อุปถัมภ์แห่งพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม (กฎหรือระเบียบปฏิบัติ) และพระสงฆ์ ตามหลักเกณฑ์แห่งการปกครองในสมัยกลาง ระเบียบอันควรปฏิบัติของพระภิกษุที่จาริกแสวงบุญ ซึ่งยังไม่เข้ารูปเข้ารอยในระยะแรก ๆ นั้น คณะสงฆ์หรือสภาปกครองสงฆ์ก็ค่อย ๆ รวบรวมกฎเกณฑ์เข้าไว้ด้วยกัน ในฐานะที่เป็นองค์อุปถัมภ์พระศาสนา บรรดาประมุขของประเทศต่าง ๆ ได้ทรงแต่งตั้งตำแหน่งพระสังฆราช (Thathanabaing ในพม่า) เป็นตำแหน่งสูงสุดในการปกครองฝ่ายสงฆ์ องค์สังฆราชทรงรับผิดชอบดูแลในเรื่องระเบียบวินัยเกี่ยวกับหลักปฏิบัติของสงฆ์ แต่ไม่มีบทบาททางการเมืองและการปกครอง สภาสงฆ์ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะต่าง ๆ มีพระสังฆราชเป็นองค์ประธาน มีหน้าที่ชี้ขาดในเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับหลักการและระเบียบวินัย เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอและผู้ช่วยในหน้าที่ต่าง ๆ ทำให้เถรสมาคมบูรณขึ้น เจ้าหน้าที่ฝ่ายฆราวาสมีหน้าที่วินิจฉัยข้อโต้แย้งที่ยังตกลงกันไม่ได้ในคณะสงฆ์ เป็นผู้ตัดสินชี้ขาดให้เป็นไปตามระเบียบวินัยเมื่อถึงคราวจำเป็น และมีหน้าที่ดูแลที่ดินของวัดด้วย ฝ่ายสงฆ์ได้ผล

ประโยชน์อย่างมากจากการอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ แต่ต้องยอมรับมาตรการที่สำคัญบางอย่างในการอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ ประชาชนให้ความเคารพนับถือพระสงฆ์ แต่โดยทางทฤษฎีแล้วพระสงฆ์จะต้องไม่เข้ายุ่งเกี่ยวกับการเมือง นอกเสียจากว่าผู้ปกครองอาจจะขอร้องให้เป็นทูตสันติ หรือเป็นตัวแทนไปเจรจาทางการทูตที่สำคัญ

ศาสนาพุทธลัทธิเถรวาทของอินเดียมียู่ในประเทศลังกาและแถบภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่านั้น การบวชและระเบียบวินัยที่เข้มข้น มาตรฐานตามลัทธิเถรวาทอย่างแท้จริงได้รับการสังคายนาเป็นครั้งคราว โดยการส่งทูตศาสนาไปยังศูนย์พุทธศาสนาสิงหล เช่น ที่กันดี (Kandy) มีอยู่ครั้งหนึ่ง เนื่องจากชาวอินเดียได้ทำการรุกรานประเทศลังกาในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ การสังคายนาจึงไปทำกันที่มอญ พม่า

ถึงแม้ว่าศาสนา และสังคมของพม่า ไทย และกัมพูชาจะมีมาตรการที่สำคัญ ๆ เป็นอย่างเดียวกัน แต่ทั้ง ๓ ประเทศก็มีส่วนที่แตกต่างกันอยู่บ้าง เพราะแต่ละประเทศต่างก็ได้พลิกแพลงให้เข้ากับแบบการบูชาภูติผีตามลักษณะท้องถิ่นของตน ถึงแม้ว่าประเพณีการปฏิบัติในศาสนาที่มีบ่งไว้ในพระธรรมวินัยที่เขียนเป็นภาษาบาลี ได้วางหลักเกณฑ์ที่สมบูรณ์ตามศาสนา

พุทธ แต่การถือปฏิบัติจริง ๆ ทางศาสนาของสาวกของพระพุทธรองค์ไม่เป็นไปตามแบบปฏิบัติทางศาสนาที่มีจารึกอยู่ในพระธรรมวินัย ประเพณีการปฏิบัติในทางศาสนานี้ รวมไปถึงพิธีที่ปฏิบัติกันเป็นประจำปี เช่น พิธีแรกนาขวัญ การเพาะปลูก และการเก็บเกี่ยว รวมทั้งการฉลองครบรอบอายุ การทำนายและการกระทำต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการป้องกันเคราะห์ภัยไข้เจ็บต่าง ๆ

การผสมผสานกันทางด้านศาสนาในแต่ละเรื่อง มีความหมายมากกว่าการนำความคิดที่แตกต่างกันในด้านศาสนามารวมกัน เพราะว่าประเพณีปฏิบัติทางพุทธกับการบูชาภูติผีเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออกอยู่แล้ว สัญลักษณ์ของทั้ง ๒ แบบนั้นมีส่วนร่วมกันอย่างมาก ชาวพุทธส่วนใหญ่ยังคงเชื่อถือโหราศาสตร์ ดาราศาสตร์ พ่อมด หมอผี อันว่าด้วยเรื่องของภูติผีซึ่งในทางปฏิบัติแล้วจะให้ผลเป็นที่พึงพอใจตามความต้องการทางโลก เช่น เกี่ยวกับสุขภาพ ความมั่งคั่ง ความเจริญรุ่งเรืองทั้ง ๆ ที่การขึ้น ๆ ลง ๆ ของชีวิตนั้น ตามเหตุผลแล้วทางด้านศาสนาพุทธจะถือเป็นเรื่องของกรรม หลักต่าง ๆ ของลัทธิเถรวาท รวมทั้งความคิดทางศาสนาที่เกี่ยวกับการประกอบกรรมดีและกรรมชั่ว ให้เค้าโครงที่เป็นแบบเดียวกันเกี่ยวกับ

ความคิดในแง่ชีวิตทั้งหมด ซึ่งเป็นส่วนร่วมที่สำคัญที่สุดในเรื่องความสัมพันธ์โดยทั่ว ๆ ไปในวัฒนธรรมบาลี

ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์และการชิงดีชิงเด่น

ในการสร้างสรรค์แบบแผนการปกครองและศาสนาของดินแดนแถบนี้ให้ถาวร ประวัติศาสตร์ของชาวพุทธในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีการแข่งขันชิงดีชิงเด่นกัน และเป็นปฏิปักษ์ต่อกันซึ่งทำให้ภาพของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในสมัยปัจจุบันน่าสนใจยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น การเป็นศัตรูกันในการขยายอำนาจระหว่างชาวเขมรกับชาวเวียตนาม มีมาตั้งแต่สมัยแรก ๆ และมาถึงจุดระเบิดเอาเมื่อถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ โดยชาวเวียตนามเป็นฝ่ายได้ชัยชนะ และยึดครองเมืองจามปา ซึ่งเป็นรัฐกันชน ในพุทธศตวรรษเดียวกัน ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งได้สถาปนาขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๑๘๘๓ ได้ทำลายนครวัด ซึ่งเป็นเมืองหลวงของกัมพูชาโดยสิ้นเชิงในปี พ.ศ. ๑๘๗๕ ฉะนั้นปัญหาการป้องกันตนเองให้พ้นจากเพื่อนบ้านที่เป็นศัตรูกันมาแต่โบราณของกัมพูชา คือเวียตนาม และไทย ปัจจุบันนี้มีความสำคัญสำหรับพจนมปัญญายิ่งกว่าสงครามเย็น ระหว่างอเมริกันและจีนคอมมิวนิสต์ซึ่งไม่จีรังยั่งยืน และอยู่ห่างไกลเกินกว่าที่จะคิด

คนลาวที่นับถือพุทธ ซึ่งอาศัยอยู่แถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง และพวกที่ขึ้นอยู่กับลาว เกี่ยวของอย่างใกล้ชิดกับคนไทย ทั้งทางด้านเชื้อสาย ภาษา และวัฒนธรรม ยิ่งไปกว่านั้นเมืองลาวตามอาณาเขตในปัจจุบันแทบจะไม่มีประเพณีชาตินิยมเลย อาณาเขตลาวใต้แถบเมืองจำปาศักดิ์ อยู่ในอิทธิพลของไทยมามากกว่า ๔ ศตวรรษก่อนที่จะฝรั่งเศสจะเข้ามาใน พ.ศ. ๒๔๓๖ บริเวณตอนกลางรอบๆ นครเวียงจันทน์เป็นแหล่งกลางที่จะแสดงการต่อต้านต่อการปกครองของไทยเป็นครั้งเป็นคราว และไม่ได้เข้าร่วมอยู่ในราชอาณาจักรไทยโดยเด็ดขาดจนถึง พ.ศ. ๒๓๖๙ ราชอาณาจักรลาวเหนือแถบหลวงพระบางมีอิสรภาพในการปกครองตนเองมาแต่โบราณ แต่ก็ยินยอมที่จะอยู่ใต้อิทธิพลคนไทยที่เกี่ยวข้องกันมากกว่าที่จะอยู่ใต้ชาวพม่าหรือเวียตนามที่เข้ามารุกรานเป็นระยะๆ ลาวแถบแม่น้ำโขงยอมรับการอารักขาจากฝรั่งเศสในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ โดยไม่มีการประท้วงนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะต้องการจะหนีจากการปกครองของกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเรื่องนี้ได้รับการยืนยันอย่างแข็งแรงภายหลังปี พ.ศ. ๒๓๖๙ พวกไทยดำที่นับถือลัทธิที่ว่าชีวิตเกิดขึ้นเพราะวิญญาณ หรือพวกเชื่อการถือผี ซึ่งอยู่ทางเหนือและเกษตรกรที่อยู่ตามเชิงเขาของเทือกเขาอันนาม

พวกข่า แม้ว ม่านและมัว (Moi) รับผิดชอบการปกครองและวัฒนธรรมของลาวพุทธแถบลุ่มแม่น้ำโขงไว้น้อยมาก ในลาว เช่นเดียวกับในกัมพูชา เราไม่สามารถจะเข้าใจเหตุการณ์ในปัจจุบันได้ ถ้าเราไม่ทราบประวัติพงศาวดารของทั้ง ๒ ประเทศ

วัฒนธรรมประเพณีประจำชาติของไทยเป็นหัวใจสำคัญที่มีบทบาทสำหรับคนไทยทั้งหลาย ซึ่งไหลบ่าข้ามเขตแดนเข้าไปในแคว้นฉานของพม่า และหลังไหลข้ามแม่น้ำโขงเข้าไปในอาณาจักรลาว แถบริมฝั่งทะเลของพม่าแถว ๆ เมืองตะนาวศรีตามประวัติศาสตร์เป็นของไทย แต่โดยทางการเมืองแล้วเป็นของพม่า ในทำนองเดียวกันรัฐมลายูส่วนใหญ่เป็นรัฐประเทศราชในนาม ขึ้นต่อกรุงรัตนโกสินทร์เรื่อยมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๑๗ ความทะเยอทะยานของคนไทยที่จะถือว่าดินแดนแถบนี้เป็นของตน แสดงออกชัดในสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อไทย ด้วยความช่วยเหลือของญี่ปุ่น เรียกร้องดินแดนตามพรมแดนที่ได้ยอมยกให้อินโดจีนของฝรั่งเศสไปภายหลังปี พ.ศ. ๒๔๓๖ ก็มาได้ชั่วคราวหลายแห่ง รวมทั้งเมืองชายเขตแดนในมลายูของอังกฤษ และเมืองในรัฐฉานของพม่า การถูกบังคับให้คืนจังหวัดชายแดนเหล่านี้ในภายหลังสงครามโลก ไม่ได้หมาย

ความว่า ประเทศไทยได้ยินยอมให้ถูกจำกัดเขตแดนของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชายแดนแถบลาว และกัมพูชา ในการต่อสู้ของลาวฝ่ายขวา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกที่อยู่ในเมืองจัมปาศักดิ์ กลับได้รับความเห็นใจและการสนับสนุนจากไทย ในขณะที่ความสัมพันธ์ของไทยกับรัฐบาลกัมพูชา ซึ่งมีความรู้สึกไวเกินธรรมดาเกี่ยวกับเรื่องดินแดนและการปกครอง ยังคงบาดหมางกันอยู่ กรณีพิพาทเรื่องเขาพระวิหารซึ่งอยู่ตรงพรมแดนกัมพูชา ตกลงกันได้ด้วยคำพิพากษาจากศาลโลกในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ทางเดียวกันนี้

ความสัมพันธ์ของไทยกับราชอาณาจักรพม่าเป็นปรบักษ์กันอยู่ตลอดตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๑ กองทัพพม่าแห่งราชวงศ์ตองอู (Toangoo) ในระยะหลังของปี พ.ศ. ๒๑๐๐ ได้เข้าโจมตีไทยและหัวเมืองลาวบ่อยครั้ง และที่เชียงใหม่ ซึ่งมีเจ้าปกครองและเป็นหัวเมืองชายแดนนั้น พม่าได้เข้ามาครอบครองเป็นระยะเวลาหลายทศวรรษ ราชวงศ์คอนบวง (Konbuang) ได้เริ่มทำการโจมตีไทยอีกในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ถึงที่สุดด้วยการทำลายกรุงศรีอยุธยาอย่างโหดร้ายใน พ.ศ. ๒๓๑๐ เป็นการกระทำซึ่งคนไทยไม่มีวันลืมเลือน จากผลของความพยายามอย่างหนักของทั้ง ๒ ฝ่าย ตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒

การซิงคีซิงเก้นซึ่งมีมาแต่โบราณนี้ค่อย ๆ สงบระงับไป ถึงแม้ว่าพม่าจะได้กล่าวหาไทยในการที่เพิกเฉยเรื่องการกระทำของพวกกะเหรี่ยง และผู้ลี้ภัยก็มักมีตั้งตามชายเขตแดนก็ตาม ได้มีการเซ็นสัญญาข้อตกลงเกี่ยวกับเขตแดนในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๖

ความสัมพันธ์ทางการค้าที่มีอยู่น้อยมากในระหว่างประเทศที่ถือพุทธในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้ทำให้การกระทบกระทั่งที่รุนแรงจากการเป็นปรปักษ์กันตามประวัติศาสตร์อ่อนลง ยกเว้นลาวซึ่งมีแผ่นดินล้อมรอบได้พบทางออกในการค้าที่เป็นประโยชน์โดยผ่านทางไทยและรัฐฉานของพม่าเท่านั้น ซึ่งมีการติดต่อทางการค้าผ่านลุ่มน้ำสะโงงตอนบน และลุ่มน้ำอิรวดีของพม่า การค้าขายของกัมพูชาระหว่างสมัยที่ฝรั่งเศสเข้ามานั้นได้ทางออกที่สำคัญโดยผ่านทางเมืองท่าไซ่ง่อน ถึงแม้ว่าแถบสันปันน้ำจะมีพวกชาวเขาทำการเพาะปลูกอยู่ ก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคในการค้าขายผลิตภัณฑ์ที่สำคัญของพม่า ไทย และกัมพูชา มีข้าว ไม้สักและแร่ต่าง ๆ ซึ่งเกือบจะเหมือนกันจนกระทั่งไม่มีสิ่งใดเป็นเครื่องส่งเสริมให้มีการค้าขายซึ่งกันและกัน ฉะนั้นเราจะสังเกตได้ว่า การที่เหมือนกันอย่างประหลาดในด้านศาสนา สังคม และสถาบันการปกครอง ซึ่งเป็นลักษณะของ

ประเทศพุทธลัทธิเถรวาทนั้นจะไม่มีความร่วมมือกันทางการค้า
และการเมืองเลย

พม่าภายหลังสงคราม

นับตั้งแต่ได้เสรีภาพมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ พม่าก็มีแต่
ความกังวลใจเรื่อยมาเกี่ยวกับการสร้างเอกราชทางการเมืองและ
การเศรษฐกิจอย่างแท้จริง เบื้องหลังความกังวลใจนี้คือ ความ
ตั้งใจอันแน่วแน่ที่จะหลีกเลี่ยงมิให้ประเทศของตนกลายเป็น
สนามรบระหว่างยักษ์ใหญ่ของโลกเหมือนอย่างที่ได้ประสบ
ชะตากรรมมาแล้วเมื่อคราวสงครามโลกครั้งที่ ๒ เนื่องจาก
คอมมิวนิสต์ในประเทศก่อการจลาจลอยู่โดยรอบในปี พ.ศ.
๒๔๙๑-๒ รวมทั้งการยอมรับความช่วยเหลือของจักรภพอังกฤษ
ในการปราบปรามการจลาจล นโยบายต่างประเทศพม่าในตอน
แรก ๆ จึงเป็นการนิยมแอตลี นิยมเนห์รู และนิยมตะวันตก
อย่างไรก็ตาม นี้ก็ไม่ได้สกัดกั้นพม่า ในฐานะที่ไม่ใช่ประเทศ
คอมมิวนิสต์ประเทศแรกที่รับรองจีนแดงเมื่อ ต้นปี พ.ศ.
๒๔๙๓ เนื่องจากความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจของอเมริกาใน
เวลาต่อมาไม่เพียงพอ และโดยทั่วไปแล้วไม่ได้ผล รวมทั้ง
ความรับผิดชอบของรัฐบาลอเมริกันที่จะให้มีการยุติการส่งอาวุธ

จากรัฐบาลไต้หวันมายังผู้ลี้ภัยจีนคณะชาติตามพรมแดนเงินพม่า
ต้องล้มเหลวลง จึงเป็นสาเหตุให้รัฐบาลพม่าเลิกรับความช่วยเหลือ
เหลือของอเมริกาอย่างฉับพลันเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๖ แต่ก็ได้มีการ
ฟื้นฟูกันขึ้นมาใหม่อีกในระยะเวลาสั้น ๆ คือ ตั้งแต่ปี พ.ศ.
๒๕๐๒-๒๕๐๕

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๖ เป็นต้นมา พม่ายึดนโยบายเป็น
กลางในสงครามเย็นอย่างมั่นคงพอใช้ พร้อมกับกับเต็มใจที่จะ
รับความช่วยเหลือจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งโดยไม่มีเงื่อนไขและ
มีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะตัดสินปัญหาระหว่างประเทศที่สำคัญๆ
ด้วยความเป็นธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลของนายกรัฐ
มนตรีอินุและรัฐบาลของนายกรัฐมนตรีเนห์รูแห่งอินเดียเป็นไป
อย่างฉันมิตร และความสัมพันธ์กับรัฐบาลอังกฤษก็ไม่ด้อย
ไปกว่ากันเท่าไรนัก พม่ายอมรับข้อเสนออย่างใจกว้างของนาย
กรัฐมนตรีครุสซอฟแห่งรัสเซียเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ที่จะสร้างโรง
พยาบาล สถาบันเทคนิค และสนามกีฬาให้และในขณะเดียวกัน
ก็ได้มีการตกลงแลกเปลี่ยนการค้าขายซึ่งกันและกันกับประเทศ
คอมมิวนิสต์หลายประเทศ รวมทั้งประเทศจีนซึ่งมีความมุ่ง
หมายที่จะรับซื้อข้าวที่มีล้นเหลือของพม่า แต่ในที่สุดก็ได้มีการ
ขอร้องให้สหรัฐ ฯ ช่วยเหลือในเรื่องการสร้างถนนให้อีก ความ

สัมพันธ์ของพม่ากับต่างประเทศนี้มีความสำคัญยิ่ง เพราะทำ
ความกังวลใจให้กับจีนเพื่อนบ้านเป็นอย่างยิ่ง พม่าต้องการที่
จะระงับกรณีพิพาทชายแดน และต้องการที่จะยุติการสนับสนุน
ของจีนเรื่องการบ่อนทำลายของพวกคอมมิวนิสต์ภายในประเทศ
พม่าเองด้วย

ปฏิกริยาตอบของรัฐบาลปักกิ่งในขั้นแรกที่มีต่อการรับ
รองรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ในระยะแรกของพม่าเมื่อปี พ.ศ.
๒๔๙๓ นั้น เป็นไปอย่างเย็นชา เมื่อการแลกเปลี่ยนคณะทูต
ซึ่งได้ล่าช้ามาเป็นเวลานานได้กระทำเสร็จสิ้นไปในที่สุดเมื่อกลาง
ปี ๒๔๙๔ จีนแดงได้แสดงความสนใจที่จะตั้งความจงรักภักดีจาก
ชาวจีนจำนวนหลายแสนคนที่อยู่ในพม่ามากกว่าที่จะให้ความ
ช่วยเหลือพวกกบฏคอมมิวนิสต์ ซึ่งเริ่มต้นในปี พ.ศ. ๒๔๙๑
ภายใต้ความสนับสนุนของรัฐบาลมอสโคว์ พม่ามีความโล่งใจ
อย่างมากที่ในภายหลังจีนเลิกคิดเอาปัญหาผู้ลี้ภัยจีนก๊กมินตั๋งที่
มาชุมนุมอยู่ตามชายแดนพม่ามาเป็นข้อพิพาทกับรัฐบาลพม่า
ในขณะเดียวกันการปฏิบัติการที่ขาดความเด็ดขาดจริงจังของ
ตำรวจสหประชาชาติในเกาหลีใต้ก็ได้ทำลายความเชื่อของพม่า
ที่หวังไว้ในตอนแรก ๆ ว่า จะได้รับความคุ้มครองอย่างแท้จริง
ให้พ้นจากการรุกรานของจีนคอมมิวนิสต์ซึ่งอาจจะมิขึ้นได้ พม่า

จึงเลือกเดินทางใหม่ โดยหันมาเพาะความสัมพันธ์อย่างฉันมิตรทั้งทางการเมืองและการค้ากับประเทศจีนซึ่งกำลังมีอำนาจมากขึ้นทุกที ๆ และพากเพียรทำการเจรจากับรัฐบาลปักกิ่งเพื่อให้มีการตกลงปัญหาพรมแดน จุดมุ่งหมายเหล่านี้ได้ถูกดำเนินการอย่างมั่นคงโดยรัฐบาลพม่าที่เข้ามาบริหารบ้านเมืองต่อๆ กันมา ถึงแม้ว่าแต่ละรัฐบาลจะมีนโยบายทางการเมืองและการต่อต้านคอมมิวนิสต์ภายในประเทศที่แตกต่างกันอยู่มากมายก็ตาม

ในที่สุดปัญหาพรมแดนจีนพม่าก็ได้กระทำกันอย่างสมบูรณ์ในปี ๒๕๐๓-๐๔ โดยนายพลเนวินและนายกรัฐมนตรีนู เป็น การตกลงที่น่าพึงพอใจยิ่งตามความเห็นของทางฝ่ายพม่า ถึงแม้ว่าจะต้องยอมให้จีนเรียกร้องเอาตามความพอใจของตนในเรื่องที่สำคัญ ๆ ถึง ๒ เรื่อง พม่าได้ปฏิญาณไว้กับตนเองว่าจะไม่ยอมให้ดินแดนของตนต้องกลายเป็นฐานปฏิบัติการทางการทหาร หรือการเมืองอันเป็นปฏิปักษ์ต่อจีน และได้ตกลงส่งเสริมความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมต่อกัน ผลต่าง ๆ ของการตกลงอันนี้ ซึ่งได้มีกล่าวเป็นนัยไว้ว่าถ้าเอกราชของพม่าถูกจำกัดลง พม่าก็จะเลิกเกี่ยวข้องกับสนธิสัญญารักษาความปลอดภัยแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเรื่องนี้อาจจะเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญของจีนแดงก็ได้ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๕

เห็นได้ชัดที่เดียวว่ารัฐบาลพม่าไม่ประณามจีนแดงที่รุกราน
อินเดีย ซึ่งเป็นเรื่องหนึ่งในหลายเรื่องที่ถูกนำมาอ้างเพื่อโจมตี
เมื่อจีนบีบบังคับเอาประเทศเล็กๆน้อยๆในเอเชียให้มาเข้าฝ่ายตน

ถึงแม้ว่าสหภาพพม่าภายหลังสงครามจะไม่ต้องประสบ
กับความร้าวรานใจในเรื่องสงครามอาณานิคมเหมือนอย่างอินโด
จีนของฝรั่งเศส และอินโดนีเซียของฮอลันดา แต่ประวัติศาสตร์
พม่านั้นตั้งแต่ได้เอกราชมาก็ประสบแต่ความยุ่งยากเรื่อยมา ผู้นำ
ทางการเมืองของพม่าได้รับมรดกที่จำกัดแต่มีค่ายิ่งในสมัยอาณานิคม
ซึ่งมีการปกครองระบบรัฐสภา และนายกรัฐมนตรีอู
ก็ได้อาศัยความพยายามอย่างกล้าหาญที่จะให้หลักการปกครองระ
บอบประชาธิปไตยเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย ในระยะ ๒-๓ ปี
แรกที่ไต่เอกราชตั้งแต่ปี ๒๔๙๑-๔ อูนั้นมีอุปสรรคอย่างหนักใน
การปกครอง เนื่องจากความวุ่นวายของประชาชน และอูเองก็
ประสบความล้มเหลวในการที่จะใช้โอกาสอันดีต่อมาสสร้างระบบ
การปกครองตามแบบรัฐธรรมนูญให้ได้ผล ถึงแม้ว่าได้มีการ
แสดงถึงหลักอำนาจธิปไตยหลายครั้งหลายหนในระหว่างการ
รณรงค์หาเสียงในการเลือกตั้ง แต่ก็ไม่มี การตอบโต้ที่แสดงให้เห็น
เห็นว่าประชาชนเข้าใจในเรื่องของการเมืองพม่าแบบต่างประเทศ
นายกรัฐมนตรีอูก็พยายามแสดงคุณสมบัติของตนให้สมกับเป็น

นักปกครองตามความหมายที่ถือกันมาเป็นประเพณี นั่นคือ เป็น
 ผู้ปลัดมภ์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา และมีส่วนร่วมในการ
 ประกอบพิธีบูชาวัตถุผืนด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่กระทำกันอย่างแพร่หลาย
 แต่ถึงแม้จะได้รับความช่วยเหลือในการเลือกตั้งหลายครั้ง เขาก็ไม่
 สามารถที่จะใช้อำนาจที่ได้มานั้นอย่างแข็งขันและให้ได้ผล ส่วน
 หนึ่งแห่งความยุ่งยากนั้นมาจากความจริงที่ว่า โดยตำแหน่ง อนุ
 กระทำตนเป็น “กษัตริย์” โดยเข้าอยู่ในเขตพระราชวังอันศักดิ์
 สิทธิ์ เข้าครอบครองเป็นเจ้าของพระแสงดาบอันศักดิ์สิทธิ์และ
 เศวตฉัตรอันเป็นสัญลักษณ์ของสถาบันกษัตริย์ผู้สืบเชื้อสายมา
 จากเทพเจ้า ซึ่งการกระทำนี้ประชาชนไม่ยอมรับ คณะรัฐบาล
 ของเขาก็ไม่สามารถที่จะพัฒนาเศรษฐกิจให้ได้ผลตามโครงการ
 ที่วางไว้ ประสบความล้มเหลวในอันที่จะสร้างระเบียบการ
 ปกครองประเทศขึ้นมาใหม่ให้เป็นไปอย่างเรียบร้อย พ้นจากการ
 แทรกแซงทางการเมืองภายในประเทศ และล้มเหลวแม้แต่จะ
 ขจัดความแตกต่างกันในนโยบาย และความมุ่งหมายส่วนตัวใน
 ตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ

ขอกลับ ไปสู่เรื่องเกี่ยวกับนายกรัฐมนตรีอนุที่เสี่ยงมาก
 เกินไปที่พยายามให้มีการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา การดำเนินการ
 ที่รวดเร็วที่สุดก็คือ การประชุมสภาพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาท

ที่ยิ่งใหญ่ครั้งที่ ๖ ที่เมืองร่างกุ้ง เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ถึงแม้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับปี ๒๔๙๐ ของอูอองซานจะวางระเบียบเกี่ยวกับเรื่องโลกีย์วิสัย ไว้อย่างเข้มงวดแล้วก็ตาม อู๋นุกก็ยังคงแสดงจุดมุ่งหมายที่เขาคิดว่าเป็นธรรมอย่างสูง โดยพยายามทำให้พม่าเป็นประเทศพุทธศาสนา ความพยายามของอู๋นุกที่จะเชยิบฐานะของศาสนาต้องกลายเป็นเรื่องเศร้า เพราะว่าไม่มีมาตรการวางไว้ที่จะสร้างระเบียบวินัยเล็กๆน้อยๆเมื่อพระสงฆ์เสื่อมศีลธรรมหรือผิดไต่ทางการเมือง เมื่อพบประชาชนในโอกาสต่างๆ อู๋นุกก็ใช้เวลาเทศนาสั่งสอนในเรื่องความซื่อสัตย์และกตัญญูมากกว่าที่จะแก้ปัญหาเรื่องระเบียบและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ความนิยมที่ได้รับซึ่งเห็นได้จากการที่เขามีชัยในการสมัครรับเลือกตั้งต่อเนื่องกัน เป็นเพราะความมีนิสัยเรียบร้อยๆ ไม่พิถีพิถันของเขาเท่าๆ กับการถึงบทบาทแบบพระโพธิสัตว์ หรือความสามารถที่จะทำให้ประชาชนนับถือและเชื่อฟัง ในทำนองเดียวกันความพยายามของอู๋นุกที่จะรักษาอำนาจไว้ในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ โดยการเอาใจชนกลุ่มน้อย โดยสัญญาว่าจะให้เสรีภาพในการปกครองตนเองนั้น ก็เท่ากับเป็นการคุกคามที่จะทำให้สหภาพแตกแยกออกจากกัน รัฐบาลผสมแห่งสันนิบาตเสรีประชาชนผู้ต่อต้านลัทธิฟาสซิสต์ (Anti-Fascist Peoples Freedom League

(AFPFL) Coalition) ซึ่งรวมกันอย่างไม่น่าเชื่อก็เป็นอันต้องแตกสลายไปเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพราะการชิงดีชิงเด่นกันเป็นส่วนตัว และการมีผลประโยชน์ในเรื่องที่แตกต่างกัน

ประวัติศาสตร์พม่าภายหลังปีพ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่การปกครองโดยพวกทหาร ทหารบกเข้ายึดอำนาจครั้งแรกในฐานะเป็นผู้รักษาการณ์ชั่วคราวในฤดูใบไม้ร่วงปีพ.ศ. ๒๕๐๑ โดยความเห็นชอบของฝ่ายต่างๆ ที่กำลังแก่งแย่งอำนาจทางการเมืองกัน ทั้งนี้เพื่อเป็นทางหนึ่งที่จะรักษาอำนาจทางการเมือง และป้องกันมิให้เกิดสงครามกลางเมืองขึ้นรัฐบาลทหารได้ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติหลายเรื่องด้วยกันในระยะเวลา ๑๖ เดือนที่เข้ามารักษาการณ์อยู่นี้ แต่ปัญหาเบื้องต้นก็ยังไม่ได้รับการแก้ไข และสังคมพม่าส่วนใหญ่ก็เริ่มเบื่อหน่ายกับระเบียบวินัยแบบทหารที่ใช้บังคับเอาโดยผลการเลือกตั้งครั้งใหม่มีขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ และก็ได้เป็นไปตามสัญญาที่ฝ่ายทหารได้ให้ไว้แต่เดิมทุกประการ พรรคการเมืองของอู๋นุ ได้กลับเข้ามาบริหารประเทศอีกครั้งหนึ่งด้วยคะแนนเสียงท่วมท้นยิ่งกว่าครั้งใดๆ แต่ก็สิ้นเปลืองเงินทองไปมากทีเดียว อู๋นุได้ให้สัญญาแก่พวกที่เคร่งศาสนาว่า จะให้พม่า

เป็นประเทศพุทธศาสนา และยังคงที่จะพิจารณาข้อเรียกร้อง
ขอปกครองตนเองของชนกลุ่มน้อยที่สำคัญต่าง ๆ เช่น มอญ
ฉาน ชะนิน และชาวยะไข่ (Arakanese) ในการกลับมา
ปกครองประเทศเป็นครั้งที่ ๒ นี้ อนุได้พิสูจน์ให้เห็นว่าเขาไม่
ได้เป็นนักปกครองที่ดีขึ้นกว่าแต่ก่อนเลย พระราชบัญญัติแก้ไข
ปรับปรุงทางด้านศาสนาหลายฉบับกลายเป็นสิ่งก่อกวนให้ประ
ชาชนก่อการวุ่นวายขึ้น โดยมีพระสงฆ์หนุ่ม ๆ ที่ไม่อยู่ในระเบียบ
วินัยเป็นผู้นำ และการเจรจาของอนุกับชนกลุ่มน้อยทั้งหลาย
ตามความเห็นของผู้นำทางทหารเห็นว่าเป็นการคุกคามให้เกิด
การแตกแยกของสหภาพ

ทหารเข้ายึดการปกครองเป็นครั้งที่ ๒ เมื่อต้นเดือน
มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้ขจัดระบบการปกครองแบบรัฐธรรมนูญ
อนุญาตสน ผู้นำทางทหารได้ประกาศยืนยันแต่งตั้งฝ่ายทหาร
ของตนเป็นผู้รักษาสถานการณ์ของรัฐพม่า และเป็นผู้ออก
ปฏิบัติสังคมนิยม การเข้ามาปกครองประเทศในครั้งนี้มีลักษณะ
ตรงกันข้ามกับการเข้ามารักษาสถานการณ์ในครั้งแรกซึ่งเป็นไป
อย่างระมัดระวัง นายพลเนวินเริ่มเปิดฉากประกาศโครงการ
พัฒนาสังคมที่ได้วางไว้แล้วอย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นโครงการที่บ่อน

กันนายจ้างเอกชนกอบโกยผลประโยชน์ใส่ตน และเป็นโครงการลดราคาสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภค

งานชิ้นแรกของรัฐบาลใหม่ก็คือ ระวังการออกไปอนุญาตส่งสินค้าเข้าและส่งออกของเอกชน ซึ่งแต่ก่อนนี้ทำกันผิดกฎเกณฑ์มาก และนำผลประโยชน์ที่ได้จากการค้าขายกับประเทศโพ้นทะเลมาใช้ให้เป็นประโยชน์โดยจัดการอำนวยความสะดวกในการผลิตสินค้าที่จำเป็น ร้านค้าแห่งประชาชน (Peoples Stores) ซึ่งได้จดทะเบียนแล้วได้เข้ามาดำเนินการค้าแทนพ่อค้าเอกชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวต่างด้าว แทนสหกรณ์ที่รัฐบาลให้การสนับสนุน และร้านสินค้าเพื่อพลเรือน (Civil Supply Shops) โดยขายเอากำไรเพียงนิดหน่อย เพื่อให้ราคาสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคลดลง แต่วิธีนี้ในที่สุดได้ยกเลิกไป เพราะผู้ใช้ได้นำไปใช้ผิดความประสงค์อย่างโจ่งแจ้ง โดยการเข้าคิวกันซื้อสินค้านั้น ๆ ซึ่งมีอยู่จำนวนน้อยจากร้านที่ว่านี้แล้วนำกลับไปขายให้พ่อค้าในตลาดมืดอีกทีหนึ่ง ในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ร้านค้าของรัฐบาลได้ทำการผูกขาดค้าขายสินค้าประเภทอาหาร ผัก และสินค้าทั่ว ๆ ไปภายในประเทศแต่ผู้เดียว รวมถึงการโอนโกดังเก็บสินค้าทุกแห่ง กิจการขายส่ง การธนาคาร บริการนายหน้า โรงเก็บไม้ เข้าเป็นของรัฐ เจ้าหน้าที่ทหาร

เป็นผู้อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการค้าขายเหล่านั้น และ
 คนในบังคับพม่าเท่านั้นที่ได้รับการสนับสนุนให้เข้าทำงานใน
 กิจการต่าง ๆ เหล่านั้น บริษัทต่าง ๆ ที่ถูกยึดเข้าเป็นของรัฐ
 จำใจต้องยอมมอบกิจการค้า และรายการสินค้าที่มีอยู่ โดย
 ยอมรับค่าชดเชยในราคาพอสมควร แต่ต้องรับภาระในการชด
 ใช้หนี้สินเก่า ๆ ของตนเองด้วย คณะกรรมการตรวจตราฝ่าย
 ทหารมีหน้าที่ให้คำแนะนำในการปฏิบัติงานของบริษัทใหม่
 มาตรการเหล่านี้หมายถึงการยกเลิกการค้าสินค้านำเข้าที่
 สำคัญ ๆ หลายอย่างของบริษัทเอกชนนั่นเอง ทำให้นักธุรกิจ
 ชาวอินเดียและชาวปากีสถาน หลั่งไหลออกจากประเทศพม่าไป
 เป็นจำนวนมากมาย รายได้ของรัฐได้มาจากการค้าขายภายใน
 ประเทศและจากต่างประเทศ และได้มาจากการเก็บภาษีรายได้
 ของประชาชน ซึ่งได้ปรับปรุงระบบการเก็บภาษีให้ดีขึ้น

การพัฒนาทางเศรษฐกิจของรัฐบาลทหารของเนวินนั้น
 ได้เน้นความสำคัญไปในเรื่องการเพาะปลูก ซึ่งได้ถูกทอดทิ้ง
 ไม่ได้รับการเอาใจใส่จากรัฐบาลอนุทั้ง ๒ สมัย รัฐบาลได้ตั้ง
 ธนาคารเพื่อการเกษตรแห่งชนบทขึ้นหลายพันแห่ง เพื่อให้
 เครดิตแก่ชาวนาผู้ผลิต และเพื่อจะคว้าเงินที่ให้กับนั้นได้ถูก
 นำไปใช้ตามจุดมุ่งหมายเพื่อการเพาะปลูกหรือไม่ ได้มีการเน้น

เป็นพิเศษในเรื่องการ ใช้น้ำเพื่อความสะดวกสมบูรณ์ของพื้นที่
 เรื่องการเวนคืนที่ดิน ปรับปรุงวิธีการเพาะปลูกให้ดีขึ้น รวม
 ทั้งเรื่องคุณภาพของเมล็ดพืชด้วย ผู้ก่อการจลาจลที่เข้ามาบดบัง
 จะได้รับที่ดินจำนวน ๑๐ เฮกเตอร์ ได้มีการเชิญผู้เชี่ยวชาญต่าง
 ประเทศที่ชำนาญการทำนา ทั้งนาลุ่มและนาดอนไปจากประเทศ
 อิสราเอล ญี่ปุ่น และไทย ได้มีการแจกจ่ายหนังสือที่พิมพ์
 บรรยายเกี่ยวกับวิธีการทำนาให้ดีขึ้น การป้องกันศัตรูพืชและ
 การเลี้ยงสัตว์ ได้มีการสั่งซื้อรถแทรกเตอร์จากประเทศฝรั่งเศส
 และประเทศยุโรปตะวันออก ตั้งสถานฝึกอบรมเพื่อให้ความรู้
 แก่ชาวพม่าในการบำรุงรักษาทรัพยากรของตน เชื่อนักน้ำ
 เก่า ๆ ก็ได้รับการซ่อมแซม และมีการสร้างเขื่อนใหม่ ๆ ขึ้น
 หลายแห่ง ตามโครงการ ๒ ปี จะมีที่ดินประมาณ ๘๐๐,๐๐๐
 เฮกเตอร์ มีคลองส่งน้ำพร้อม เพื่อใช้ในการเพาะปลูก การ
 สัมมนาชาวพม่าทำให้ ได้มีโอกาสรับรู้เรื่องเดือนครันของชาวพม่า
 และได้มีโอกาสนำเอาปัญหาเบื้องต้นขึ้นมาพิจารณากัน แต่
 เนื่องจากมีการละลายเพิกเฉยในการจ่ายเงิน และการลดจำนวน
 เงินกู้แก่ชาวพม่าอย่างมาก ทำให้เกิดมีการเคลื่อนไหวในปี พ.ศ.
 ๒๕๐๖ ไปในรูปของการร้องทุกข์ แต่ยังไม่มีการรวมตัวกันต่อ
 ต้าน "ทางไปสู่ลัทธิสังคมนิยมของพม่า" ซึ่งสภาแห่งการปฏิวัติ

ของเนวินเป็นผู้สร้างขึ้นมาขึ้นได้มุ่งไปในเรื่องของเกษตร ไม่ใช่การใช้ที่ดินเพื่อชุมชน

จุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลทหารก็เพื่อสร้างพม่าให้เจริญรุ่งเรืองและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระเบียบใหม่ได้แก่การให้มีความเสมอภาคกันในหมู่ชนและภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีการกำจัดข้าราชการที่เบียดเบียนผู้อื่นและพวกนายทุน และมีการปรับปรุงมาตรฐานการครองชีพของกรรมกรและชาวนาให้ดีขึ้น ในด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมก็มุ่งอำนวยความสะดวกให้แก่การผลิตทางการเกษตร เช่น จัดหาเครื่องปั้นผ้าย ตั้งโรงงานทอผ้า อุตสาหกรรมสกัดน้ำมันพืช อุตสาหกรรมทำน้ำตาลและการผลิตกระดาษ เป็นต้น ความสำคัญทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ก็ได้แก่การผลิตพลังไฟฟ้า การกลั่นน้ำมัน เพิ่มผลผลิตทางด้านเหมืองแร่และไม้ และกิจการประมงด้วย อย่างไรก็ตาม ในระยะ ๔ ปีที่ทหารเข้ามาปกครองประเทศตั้งแต่ปี ๒๕๐๕ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจเป็นไปอย่างเชื่องช้ามาก ทั้ง ๆ ที่ยังคงได้รับความช่วยเหลือเป็นค่าปฏิกรรมสงครามจากญี่ปุ่นอยู่ และได้รับความช่วยเหลือเงินทุนตามแผนโคลัมโบ และได้รับความช่วยเหลือจากเงินในรูปของเงินกู้จำนวน ๘๑ ล้านดอลลาร์ รวมถึงการก่อสร้างโรงงาน

อุตสาหกรรมมากมาย ถึงแม้ว่าจะยังไม่มี การต่อต้านจากประชาชนอย่างพร้อมเพรียงกัน แต่ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจที่ล่าช้าก็มีส่วนช่วยทำลายเกียรติภูมิของระบบการปกครองของทหารไปได้

ในด้านการเมือง สภาแห่งการปฏิวัติพม่าซึ่งมีเนวินเป็นหัวหน้าก็ประสบความล้มเหลว ในด้านความพยายามที่จะได้รับเสียงสนับสนุนจากประชาชน ความพยายามของนายพลเนวินที่จะรวบรวมพรรค Revolutionary Program ให้เป็นพรรคที่แข็งแกร่งนั้นไม่ได้ผล รวมทั้งการเจรจาในเวลาต่อมา เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ที่จะประนีประนอมกับก๊กต่าง ๆ ที่ก่อการจลาจลก็ไม่ได้ผลเช่นเดียวกัน เมื่อปลายปี ๒๕๐๖ รัฐบาลทหารได้เปลี่ยนแปลงหลักการของตนโดยมุ่งแสวงหาอำนาจอย่างโจ่งแจ้งเพื่อสนับสนุนให้นโยบายทางเศรษฐกิจและการเมืองของตนมั่นคงอยู่ได้ รัฐบาลสั่งจำคุกไม่แต่เฉพาะคู่แข่งชั้นทางด้านการเมืองเท่านั้น แต่ยังจำคุกนักวิจารณ์ในเรื่องธุรกิจการค้าและนักหนังสือพิมพ์อีกด้วย เมื่อความขุ่นเคืองของนักศึกษาซึ่งไม่พอใจรัฐบาลอยู่ได้ปะทุขึ้นมาเมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๕๐๖ มหาวิทยาลัยย่างกุ้งได้ถูกปิดอย่างเด็ดขาดตลอดทั้งปี และได้เปิดทำการสอนอีกครั้งหนึ่งเมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๕๐๗ โดยได้วาง

หลักไว้อย่างเข้มงวดทั้งเรื่องนักศึกษาและหลักสูตร พร้อมทั้งโครงการใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากลัทธิมาร์กซ์อย่างรุนแรง การยอมรับระบบการปกครองของเนวินอย่างแพร่หลายนั้น ได้หยดซงักลง ส่วนหนึ่งเป็นเพราะรัฐบาลชาวกึ่งสังคมนิยมแห่งอำนาจซึ่งมีสืบทอดกันมาช้านาน และบทลงโทษตามรัฐธรรมนูญหลังสงคราม อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะรัฐบาลไม่ยอมรับนโยบายเก่าของอนุที่จะทำพม่าให้เป็นเมืองพุทธศาสนา นอกจากพวกทหารด้วยกันแล้ว บุคคลชั้นนำของพม่าที่อยู่ในตำแหน่งสำคัญๆ ต่างก็บาดเจ็บหนักรวมทั้งข้าราชการพลเรือน ผู้นำฝ่ายกรรมกร และบุคคลในวงการธุรกิจ ครู ผู้นำนักศึกษา พระสงฆ์ ผู้นำหนังสือและภาพยนตร์ และพวกหนังสือพิมพ์ด้วย ถึงแม้ว่าก๊กต่างๆ ที่ขัดแย้งกันนั้นจะรวมกันอยู่ได้แต่ก็ชิงไหวชิงพริบกัน และการที่ผู้นำทางฝ่ายทหารต้องเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องรับผิดชอบในเรื่องการเมืองและการเศรษฐกิจ ก็ทำให้ความสามารถของรัฐบาลเพื่อที่จะเห็นยวรั้งการก่อการวุ่นวายในหมู่ชนกลุ่มน้อยต้องถูกจำกัดลง พวกกะเหรี่ยงจะสงบลงบ้างก็เพียงชั่วคราวเท่านั้น แต่กลุ่มโจรผู้ก่อการจลาจลก็สามารถที่จะไปไหนๆ ได้โดยไม่ถูกตรวจค้นในบริเวณที่ราบสูงฉานตะวันออก ในขณะที่ขบวนการเพื่อเสรีภาพของพวกชะนีน ในตอนเหนือสุดจะสงบลงได้ก็โดยการเอาใจพวกนี้เท่านั้น

ระบบเผด็จการแบบทหารของพม่าได้ทำให้การติดต่อระหว่างประเทศลดลงจนถึงขีดสุด มียกเว้นอยู่เพียงหนึ่งประเทศเท่านั้น การส่งหนังสือจากต่างประเทศและการท่องเที่ยวได้ตกต่ำลงจนถึงที่สุด ความสัมพันธ์กับอเมริกาที่เป็นทางการถูกตัดออกจนหมดสิ้น รวมไปถึงโครงการเพื่อการสร้างสรรค์ทั่วไปของมูลนิธิฟอร์ดและเอเชีย และแม้แต่ทุนการศึกษาของมูลนิธิฟูลไบรท์ก็ถูกตัดไปหมด ยกเว้นเพียงประเทศเดียวเท่านั้น คือ จีนคอมมิวนิสต์ รัฐมนตรีต่างประเทศ จูเอินโล ได้กลายเป็นแขกมาเยือนอย่างกึ่งบ่อยที่สุด บางครั้งก็มาโดยไม่ได้รับเชิญ การสนับสนุนระบบสังคมนิยมอย่างเต็มที่ของนายพลเนวิน โดยการกีดกันไม่ให้เอกชนทำการค้านั้นเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งในหลายอย่างที่เราเห็นได้ชัดทีเดียวว่า เพื่อความพอใจของรัฐบาลปักกิ่ง แม้กระนั้นก็ตามนโยบายที่เอนเอียงไปทางจีนแดงยังไม่สู้สมบูรณ์นัก ธนาคารจีนที่มีอิทธิพลที่อย่างกึ่งได้ถูกโอนเข้ามาเป็นของรัฐเช่นเดียวกับธนาคารอื่นๆ ของชาติตะวันตก การที่รัฐบาลพม่าไม่กล่าวโทษจีนที่รุกรานอินเดียนก็เพราะในคราวที่ประธานพรรคคิวนเซาจี ได้มาเยือนพม่าเป็นทางการเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๐๖ นั้นได้ให้สัญญาเป็นมั่นเหมาะว่า จะจัดให้มีการตกลงเรื่องปัญหาพรมแดนด้านอินเดียนโดยสันติวิธี

รัฐบาลเนวินยังได้แยกตัวจากจีน โดยการลงนามในสนธิสัญญาห้ามการทดลองระเบิดปรมาณูและยังได้ปฏิเสธการลงนามร่วมกับจีน ประณามนโยบายของสหรัฐฯในเวียดนาม เนวินยังทำหน้าที่อย่างรุนแรงในการที่จีนยังคงโฆษณาชวนเชื่อสนับสนุนการก่อการจลาจลของพวกคอมมิวนิสต์ในพม่า ซึ่งปราศจากความสำคัญอีกต่อไปแล้ว อีกประการหนึ่งเนวินไม่ประท้วงการแทรกแซงของเวียตมินห์ในลาว และในเวียดนามใต้ และปฏิเสธอย่างฉับพลันที่รัฐบาลเดลฮีคัดค้าน การริบทรัพย์และกักกันชาวอินเดียถึง ๓ แสนคน รวมทั้งผู้ประกอบอาชีพและนักธุรกิจ ความเป็นกลางของพม่ายังคงส่อแววของการเกลียดกลัวคนต่างชาติ ซึ่งมีลักษณะเหมือนกันกับเมื่อสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชซึ่งมีนโยบายอยู่โดดเดี่ยว แยกตัวออกจากชาติอื่นๆ

ประเทศไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

ประเทศไทยในฐานะที่เป็นประเทศซึ่งดำรงอิสรภาพมาได้โดยไม่ต้องตกอยู่ใต้การปกครองแบบอาณานิคม มีประสบการณ์มากกว่าประเทศเพื่อนบ้านทั้งหลายในการปรับตัวทางด้านการเมืองให้เข้ากับโลกภายนอก นโยบายที่ถือมาแต่โบราณและนำมาใช้ในปัจจุบันก็คือ "ลู่ไปตามลม" โดยการรักษาความ

เป็นมิตรกับประเทศที่มีอำนาจที่สุดที่แผ่อำนาจอยู่ในเขตนั้น ก่อนปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ อำนาจนั้นตกอยู่ที่ประเทศจีน ส่วนอังกฤษและอินเดียของอังกฤษมีอำนาจอยู่ในราว ๆ ปี ทศวรรษ ๒๓๙๐ ถึงราว ๆ ทศวรรษ ๒๔๗๐ ในราวปลาย ทศวรรษ ๒๔๗๐ ประเทศไทยได้หันเหนโยบายต่างประเทศ ไปที่ประเทศญี่ปุ่นซึ่งกำลังมีอำนาจเฟื่องฟูอยู่ในตอนนั้น และ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๘ ทางกรุงเทพ ฯ ได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด กับประเทศสหรัฐอเมริกา

กรุงเทพ ฯ เริ่มมีนโยบายนิยมอเมริกาในช่วงหลังของ สงครามโลกครั้งที่ ๒ โดยมีรัฐบาลพลเรือโทไทยเป็นผู้นำ ซึ่งเข้าควบคุมกรุงเทพ ฯ ในฤดูร้อน ปี พ.ศ. ๒๔๘๗ เมื่อการนี้ ปรากฏชัดว่าญี่ปุ่นกำลังจะแพ้สงคราม นักการเมืองไทยนิยมช่วย คือ นายปรีดี พนมยงค์ ร่วมกับ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน ผู้ถือลัทธิจารีตนิยม เป็นผู้นำขบวนการเสรีไทย ม.ร.ว. เสนีย์ปฏิบัติเกี่ยวกับการ ประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ต่อกระทรวง ต่างประเทศสหรัฐ ฯ เพราะไม่ใช่เจตนารมณ์ของคนไทยทั้งชาติ นายปรีดีได้ก่อตั้งหน่วยติดต่อกับราชการลับกับกองบัญชาการฝ่าย สัมพันธมิตรในลังกา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖ และได้ให้ความช่วย

เหลือฝ่ายพันธมิตรในระยะ ๒ ปีต่อมา จอห์นปู๋นประสบความสำเร็จ
 ฝ่ายแพ้ในขั้นสุดท้าย ถึงแม้ว่าความช่วยเหลือทางทหารของไทย
 ไม่ได้ให้ประโยชน์ตามที่มุ่งหวัง แต่ทางวอชิงตันเห็นสมควรที่
 จะเพิกเฉยต่อการประกาศสงครามของจอมพล ป. พิบูลสงคราม
 และยังได้คัดค้านคำเรียกร้องของอังกฤษที่จะทำการลงโทษไทย
 ในฐานะเป็นฝ่ายแพ้สงคราม ทางวอชิงตันได้เรียกร้องให้ไทย
 ปลดปล่อยดินแดนที่ไทยได้มาระหว่างสงคราม โดยการสนับสนุน
 ของญี่ปุ่น ครั้นแล้วต่อมาอเมริกาสนับสนุนให้ไทยได้เข้าอยู่ใน
 สหประชาชาติ และมีแผนกที่ตั้งขึ้นใหม่ของกระทรวงต่างประเทศ
 สหรัฐฯ ดำเนินนโยบายเกี่ยวกับประเทศทางเอเชียตะวันออกเฉียง
 ใต้ ซึ่งแผนกนี้ได้รับอำนาจในการที่จะดำเนินนโยบาย
 เกี่ยวกับประเทศไทยตามแต่จะเห็นควร และยังสามารถสร้างสนธิ
 ไมตรีอันดีกับประเทศไทยเพิ่มขึ้นด้วย

ตั้งแต่ก่อนสงครามเป็นต้นมา กรุงเทพฯ ฯ ต่อต้านอิทธิ
 พลังของจีนในนโยบายภายในประเทศ นโยบายอันนี้เกี่ยวโยง
 กับลัทธิชาตินิยมของไทย หลัง ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ความพยายาม
 ที่จะให้คนจีน ๒ ถึง ๓ ล้านคนในเมืองไทยรับเอาภาษาและ
 การเมืองไทยเข้าไว้ นั้นประสบความสำเร็จบ้าง แต่อย่างไรก็ตาม
 คนจีนได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า มีความเข้มแข็งในวงเศรษฐกิจ

อย่างมั่นคงจนไม่สามารถจะตีแตกได้ โดยรัฐบาลไม่ได้ยื่นมือเข้าไปเกี่ยวข้องเลย การได้ชัยชนะของคอมมิวนิสต์ในประเทศจีนในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ เป็นเหตุผลอีกข้อหนึ่งที่ทำให้ความร่วมมือระหว่างไทยและอเมริกาเพิ่มความมั่นคงยิ่งขึ้น มิตรภาพนี้เห็นได้จากการเข้าร่วมเป็นพันธมิตร ในองค์การสนธิสัญญาป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEATO) ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๙๗ ภายหลังจากการล้มเหลวทางการทหารของฝรั่งเศสที่เมืองเดียนเบียนฟู และการเข้าแทรกแซงของคอมมิวนิสต์เวียดนามที่รุกรานกั้วร้างมากยิ่งขึ้นในประเทศลาวที่อยู่ใกล้เคียง การเป็นสมาชิกของไทยในองค์การสนธิสัญญาป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้ทหารมีอำนาจครอบงำแข่งขันในการปกครองทางการเมืองของรัฐบาลไทย เช่น ในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และพลตำรวจเอกเผ่า ศงส์เดชา ปี พ.ศ. ๒๔๙๐ และหลังปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อเมริกาได้ให้การประกันที่ได้ผลมากยิ่งขึ้นในเรื่องความมั่นคงของประเทศไทยแถบบริเวณชายแดนด้านลาว เหตุเล็กน้อยที่เพิ่มขึ้นมาอีกข้อหนึ่งที่เป็นปัญหาทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและไทยเลวลงก็คือนายปรีดีไศลภัยการเมืองเข้าไปอยู่ในจีนแดง ซึ่งในต้นปี พ.ศ. ๒๔๙๒ นายปรีดีได้รับการส่งเสริมให้พ้น

ขบวนการเสรีไทยในยุคนานขึ้นในรูปที่แตกต่างออกไปอย่างสิ้นเชิงจากขบวนการในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒

นอกเหนือไปจากความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างกลุ่มนักปกครองของไทยกับฝ่ายการปกครองทางทหารแบบจารีตนิยมในลาว ความสัมพันธ์หลังสงครามของกรุงเทพฯกับเพื่อนบ้านในวงนับถือพุทธด้วยกันไม่ได้เป็นไปอย่างฉันทมิตรนัก ความพยายามอย่างมากในการเพิ่มสัมพันธ์ไมตรีกับพม่าในการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมประสบความสำเร็จพอสมควร แต่ทางเมืองย่างกุ้ง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๖ มีความโน้มเอียงที่จะปลูกสัมพันธ์ไมตรีกับจีนและถือว่าความร่วมมืออย่างใกล้ชิดของไทยกับสหรัฐจะเป็นการกระตุ้นโดยไม่ต้องใช้เหตุผลในการก่อให้เกิดสงครามเย็นระหว่างคนชาติต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความยุ่งยากต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามแถบชายแดนไทยและพม่า รวมทั้งการให้ความคุ้มครองผู้ลี้ภัยกัมพูชา การรุกรานของกบฏกะเหรี่ยงเข้ามาในประเทศไทย การลักลอบขนฝิ่น และการรुक้าของชาวประมงไทยเข้าไปในน่านน้ำพม่าใกล้แหลมวิกตอเรียซึ่งอยู่ทางใต้สุดด้วย โชคดีที่ปัญหาเหล่านี้เป็นที่ตกลงกันได้อย่างสงบ ดังเช่น การประชุมเจรจากันระหว่างไทยกับพม่าในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ เป็นต้น

ความสัมพันธ์หลังสงครามระหว่างไทยกับกัมพูชาเลวลงมากตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๗ นอกไปจากข้อโต้แย้งเรื่องเขตแดนซึ่งเกิดจากการยึดดินแดนกัมพูชาในระหว่างสงครามของไทยประเทศเพื่อนบ้านทั้งสองได้มีที่ทำที่ผิดแผกไปจากเดิมอันเนื่องมาจากสงครามเย็น กรุงเทพฯยังอ้างว่าที่เจ้า่นโรตมสีหนุแห่งกัมพูชารับเอาลัทธิวางตัวเป็นกลางในเรื่องการเมืองระหว่างประเทศนั้นเป็นการเปิดทางให้เกิดการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์จีนและเวียดนามห์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐบาลไทยต้องยินยอมอย่างไม่เต็มใจตามข้อตกลงของศาลโลกที่สนับสนุนฝ่ายกัมพูชาในกรณีพิพาทเกี่ยวกับเส้นเขตแดนเขาพระวิหาร ซึ่งเกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ในการตอบรับปฏิกริยาอันแสดงความเป็นมิตรอย่างซัดเจ็งของกรุงเทพฯ รัฐบาลพนมเปญมีปฏิกริยาตอบกลับเช่นเดียวกัน เจ้าสีหนุปรักปรำความพยายามของอเมริกาที่หนุนทางการทหารไทยให้กีดขวางการบุกรุกของคอมมิวนิสต์ทางลาวว่าเป็นการทำให้ความมั่นคงของกัมพูชาคงอยู่ในอันตรายโดยตรง อย่างไรก็ตาม ผู้สังเกตการณ์บางคนรู้สึกว่ ถ้ากรุงเทพฯสรุปได้ว่าทางวอชิงตันถึงเลในเรื่องที่จะสกัดกั้นการแผ่ขยายของคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียง

ออกเฉียงใต้ ประเทศไทยก็คงจะยอมรับที่จะทำการประนีประนอมกับจีนในบางเรื่องโดยถือแบบอย่างจากพม่า

เมื่อ “ผู้ก่อการ” หัวใหม่ที่กรุงเทพฯ ได้จัดการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชออกไปแล้ว กองทัพบกได้เข้ามามีอำนาจในคณะรัฐบาลเกือบจะตลอดเวลาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา การมีรัฐธรรมนูญเป็นลำดับในไทยจาก พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึง ๒๔๙๔ และจาก พ.ศ. ๒๔๙๘ ถึง ๒๕๐๑ เท่ากับเป็นการฉาบหน้าเจตนาให้ผู้สังเกตการณ์ฝ่ายตะวันตกเสื่อมใสเท่านั้น รัฐประหารในกรุงเทพฯเกิดขึ้นเฉลี่ยแล้วประมาณ ๓ หรือ ๔ ครั้ง ในรอบ ๑๐ ปี แสดงให้เห็นว่าบุคคลชั้นนำทางการเมืองแย่งชิงอำนาจกันราวกับเล่นเก้าอี้ดนตรี ชาวชนบทเกี่ยวข้องับเรื่องการเมืองน้อยมาก เนื่องจากว่ากองทัพบกประกอบกันขึ้นเป็นพรรคการเมืองที่รวมกำลังกันได้ดีที่สุด ผู้แทนของพรรคจึงได้อำนาจการปกครองไว้ในปี พ.ศ. ๒๔๙๔ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยุบสภา และโดยพฤตินัยหันกลับไปสู่การปกครองแบบทหารตามมาตรฐานก่อนปี พ.ศ. ๒๔๙๙ แต่ความคิดในเรื่องรัฐบาลที่มีผู้แทนราษฎรยังมีอยู่ จอมพล ป. ได้นำเอารัฐธรรมนูญมาใช้อีกใน พ.ศ. ๒๔๙๘ และใช้อยู่นานพอที่จะทำให้ตนเองได้รับเลือกตั้งถึง ๒ สมัย ซึ่งในสมัยที่ ๒ นี้เองได้

ทำให้เขาหมดอำนาจไปในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ฝ่ายทหารที่เป็นคู่แข่ง นำโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นฝ่ายที่ได้อำนาจการปกครอง ได้แต่งตั้งให้พลเอกถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ ๑ ปี จอมพลสฤษดิ์ได้ใช้อำนาจการปกครองแบบเผด็จการโดยตรงในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้ทำการยุบสภาอีกครั้งหนึ่งและเลิกลัทธิรัฐธรรมนูญ ในการตั้งคณะปฏิวัติขึ้นเป็นเอกสิทธิ์ ผู้เผด็จการไทยได้วางแบบอย่างซึ่งนายพลเนวินของพม่าได้พยายามเลียนแบบไปใช้เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๕ แต่ประสบความสำเร็จน้อยมาก อย่างไรก็ตาม ความปรารถนาในการปกครองแบบรัฐธรรมนูญได้รับการยืนยันใหม่อีกครั้งหนึ่งหลังจากอสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ โดยผู้ที่ได้ครองตำแหน่งสืบต่อมาก็คือ รองนายกรัฐมนตรีถนอม กิตติขจร

ทั้ง ๆ ที่มีรัฐประหารเป็นครั้งคราวในเมืองหลวง รัฐบาลไทยสามารถพยุงเสถียรภาพทางการบริหารไว้ได้ในระดับที่น่าทึ่ง ๕๕ หน้ออาจจะให้เหตุผลที่สำคัญตามความเป็นจริงได้ว่า การปกครองซึ่งข้าราชการประจำอำนาจถาวรยังคงทำหน้าที่ต่อไปได้ โดยมีอำนาจเต็ม เหตุอื่นที่มีส่วนช่วยก็คือ คนไทยให้ความเคารพบูชาและนิยมยกย่ององค์พระมหากษัตริย์พระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระองค์ได้ครอบครองเขตจังหวัด
และพระแสงดาบอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์มาแต่โบราณ
ของสถาบันกษัตริย์ที่สืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้า ซึ่งให้ความสำคัญ
เสมอชีวิตต่อความสำคัญของประชาชน รัฐสภาถึงแม้ยังคงมีอยู่
อย่างไม่นั่นคง และไม่ใคร่จะเป็นประชาธิปไตยนัก จนกระทั่ง
ปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้มีบทบาททางการเมืองที่มีประโยชน์อย่าง
หนึ่งคือ ได้ให้โอกาสที่จะรับรองและให้มีการแสดงความคิดเห็น
ของผู้นำจากท้องถิ่น ซึ่งต่างไปจากพวกที่มีอำนาจปกครองกรุง
เทพฯที่มีอยู่ เสถียรภาพทางด้านวัฒนธรรมและทางการปกครอง
ที่สำคัญกว่าของไทยเมื่อเปรียบเทียบกับของพม่าภายหลังสงคราม
นั้น เป็นเพราะไทยหนีพ้นจากการปกครองแบบอาณานิคม ซึ่ง
มีรูปการที่ทำให้แตกสามัคคีกัน ผลก็คือชนบทรวมนิยมทาง
ด้านการปกครองและด้านสังคมในชั้นพื้นฐานยังคงมีอยู่ อย่างไร
ก็ตามการปกครองของไทยหลังสงครามก็ประสบความเสียหาย
เนื่องจากความรับผิดชอบต่อทางราชการค่อย ๆ หดไป และ
พวกผู้ยิ่งใหญ่ที่มีอำนาจในการปกครองก็เสื่อมศีลธรรม ข้าราชการ
การน้อยคนนักที่จะรอดพ้นจากการทุจริตในการทำงาน และการ
ลักลอบค้าฝิ่นเถื่อนก็เป็นสิ่งล่อใจอย่างรุนแรงเป็นพิเศษ

การพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการเพิ่มจำนวนพลเมือง

ของไทยหลังสงคราม ขึ้นหน้าประเทศเพื่อนบ้านทั้งหลาย ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากประเทศไทยไม่ได้รับความเสียหายในระหว่างสงคราม และบางส่วนมาจากการช่วยเหลือทางการเงินที่มั่นคงจากภายนอก ความก้าวหน้าในทางอุตสาหกรรมหนัก และในทางการขนส่งส่วนใหญ่ได้จากความคิดริเริ่มของรัฐบาล แต่หน่วยงานเอกชนก็แข่งขันด้วย เงินฝากธนาคารที่เพิ่มขึ้นเป็น ๒ เท่า ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๙๘ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๕ ทำให้ได้เงินทุนเพื่อขยายกิจการค้า โดยเฉพาะตามความต้องการของตลาด รัฐบาลยังได้ส่งเสริมให้ชาวต่างชาติเข้ามาลงทุนเพื่อที่จะช่วยเศรษฐกิจในด้านความต้องการเครื่องอุปโภคบริโภคที่ยังมีไม่เพียงพอ คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (Board of Investment) ของรัฐบาลยอมให้ผู้ลงทุนใหญ่ ๆ ไม่ต้องเสียภาษีรายได้เป็นเวลา ๕ ปี รวมทั้งยกเว้นภาษีขาเข้าในการซื้อเครื่องจักรและวัตถุดิบ การผลิตของเอกชนเพิ่มขึ้นมากทั้ง ๆ ที่สินค้าญี่ปุ่นเข้ามาแข่งขันในตลาด และยังมีบริษัทของผู้มีอิทธิพลทางการทหารทำการกีดกัน และยังต้องมีแบบฟอร์มต่าง ๆ มากมายที่ผู้ลงทุนชาวต่างชาติจะต้องทำ จอมพลสฤษดิ์วางแผนการพัฒนาระยะยาว ๖ ปี ซึ่งเสริมด้วยโครงการเฉพาะท้องถิ่นซึ่งคิดวางรูปการไว้อย่างดีในการพัฒนาบริเวณที่ราบสูงโคราชใกล้

พรมแดนลาวและบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงโดยทั่วไป โครงการเหล่านี้รวมถึงโครงการชลประทาน ถนน การติดตั้งเครื่องให้พลังงานไฟฟ้า สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการคมนาคม และสถาบันฝึกอาชีพในทางวิศวกรรมและเกษตรกรรม

ประเทศไทยหลังสงครามประสบความสำเร็จในเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะว่าเสถียรภาพทางการเมืองและการปกครองและสังคมเป็นไปตามกาลเวลาและการมีผู้นำอำนวยให้ และเหตุผลอีกข้อหนึ่งก็คือการดำเนินนโยบายของผู้นำทางการเมืองโน้มน้าวให้ไปทางตะวันตกติดต่อกันมานานนับยี่สิบปี ภายหลังไปกว่าร้อยปี ในฐานะที่เป็นหัวหน้าของกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติเป็นเวลากว่า ๕ ปี จอมพลสฤษดิ์ได้มีชื่อเสียงฝังอยู่ในความทรงจำในการที่ประสบความสำเร็จในด้านเศรษฐกิจ ท่านผู้นี้ยังได้สั่งการในเรื่องความสะอาดของถนนและลำคลองในกรุงเทพฯ ๖ ทุกแห่ง และพยายามที่จะกำจัดการสูญสิ้นควบคู่ไปกับการกำจัดการฉ้อราษฎร์บังหลวง และการกระทำชั่วอื่น ๆ จอมพลสฤษดิ์ยังได้ร่วมมือกับลูกพี่ลูกน้องเชื้อสายลาวของท่านคือนายพลภูมิ หน่อสวรรค์ ผู้นำฝ่ายขวาที่อเมริกาสนับสนุนอยู่ การเปิดเผยเรื่องเสียหายต่าง ๆ ที่ค้นพบหลังจากอสัญกรรมของท่านในปีปลายปีพ.ศ. ๒๕๐๖ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางชู้สาวที่อื้อฉาวของท่าน

รวมทั้งการที่ครอบครัวและตนเองพัวพันกับการทุจริตอย่างหนัก ทำให้ภาพเกียรติคุณงามความดีที่ได้ทำไว้ถูกทำลายเสียมาก จอมพลสฤษดิ์และครอบครัวร่ำรวยมหาศาล โดยการมีหุ้นส่วนในรัฐวิสาหกิจประมาณ ๓๐ แห่ง อย่างไรก็ตามความจริงก็ยังคงปรากฏอยู่ว่า ประเทศไทยเจริญก้าวหน้าทั้ง ๆ ที่มีความผันผวนทางเศรษฐกิจและการเมืองหลายครั้งหลายคราเกี่ยวกับการปกครองของทหารและแผนพัฒนาของรัฐ

หลังจากอสังกรรมของจอมพลสฤษดิ์ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ รองนายกรัฐมนตรี จอมพลถนอม กิตติขจรได้เข้ามาบริหารประเทศในช่วงนั้นทันทีเป็นการชั่วคราว จอมพลถนอมได้เปรียบคู่แข่งทางการเมืองของตนหลายคน เนื่องจากความจริงปรากฏว่าพวกนั้นมีส่วนพัวพันอยู่กับเรื่องอื้อฉาวของจอมพลสฤษดิ์ จอมพลถนอมจากความช่วยเหลือของบุรุษเหล็กคือ จอมพลประภาส จารุเสถียร จึงยังคงปกครองต่อไป และได้รับความเคารพนับถือ เนื่องจากความซื่อสัตย์และความสามารถส่วนตัวจากงานชิ้นหนึ่งคือ จอมพลถนอมขอให้คณะกรรมการชุดเก่ามาพิจารณาแก้ไขปรับปรุงรัฐธรรมนูญก่อนปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ใหม่ และจะให้มีการเลือกตั้งใหม่ รัฐธรรมนูญฉบับใหม่หันตามเสียงว่าจะมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาสามัญ และ

แต่งตั้งสมาชิกสภาสูง และคณะรัฐมนตรีรับผิดชอบต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัฐบาลที่ถูกตั้งตามรัฐธรรมนูญจะมีขึ้นจริงตามที่วางแผนไว้หรือไม่นี้ ปรากฏว่าขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจของผู้นำทางทหารเกี่ยวกับเหตุผลภายในและระหว่างประเทศ วิวัฒนาการทางการเมืองในลาวและในแถบที่ราบสูงโคราชที่อยู่ประชิดกับลาวเป็นหลักการพิจารณาสำคัญในการตัดสินใจนี้โดยไม่ต้องสงสัย

การฟื้นฟูอิสรภาพของกัมพูชา

พระเจ้าบรมมหาราชวังผู้ซึ่งในตอนแรกเป็นกษัตริย์ แต่ภายหลังดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และผู้นำทางการเมือง เป็นผู้วางรูปสัมพันธ์ภายหลังสงครามระหว่างกัมพูชากับประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงกัน และเป็นผู้วางนโยบายที่จะเป็นพันธมิตรกับฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดตามสถานการณ์ของโลกเกือบจะสิ้นเชิงแต่ผู้เดียว ชัน ง็อก ทัน (Son Ngoc Thanh) ผู้นำขบวนการเขมรเสรี ซึ่งตั้งอยู่ได้ไม่นานนัก มีญี่ปุ่นสนับสนุนอยู่ และเพิ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อปลายสงครามโลกครั้งที่ ๒ นี้ ได้ถูกขับไล่ออกไปโดยไม่ได้เกิดความยุ่งยากรุนแรงนัก เนื่องจากนายพลฝรั่งเศส Le Clerc กลับมาในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ชันง็อกทัน

หลบหนีเข้ามาอยู่ในเขตไทย ซึ่งต่อต้านฝรั่งเศสอยู่พักหนึ่ง แต่
 แล้วในที่สุดได้นำพวกเขมรเสรีส่วนหนึ่ง ไปอยู่กับตัวแทนเวียค
 มินห์ ซึ่งให้ความร่วมมือในการต่อต้านลัทธิจักรพรรดินิยมที่
 แข็งขันมากกว่า เดิมทีเดียวฝรั่งเศสมีนโยบายที่จะให้เจ้าสีหนุ
 ด้งรัฐบาลขึ้นมาใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ ให้ปกครองตนเองโดย
 อยู่ในอาณัติของสหภาพฝรั่งเศส ปล่อยให้เจ้าหน้าที่ทางเมือง
 ขึ้นยังคงควบคุมทางด้านเศรษฐกิจและการปกครองที่สำคัญ ๆ
 อยู่ใน พ.ศ. ๒๔๙๖ เจ้าสีหนุภักษัตริย์กัมพูชาที่บับฝรั่งเศส
 โดยหนีเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯชั่วคราว ต่อมามีการตกลงที่เจนีวา
 พ.ศ. ๒๔๙๗ มอบอิสรภาพให้กัมพูชาโดยสมบูรณ์ การที่ได้
 รับอิสรภาพโดยสมบูรณ์ก็เพราะว่าฝรั่งเศสแพ้สงครามที่เตียน
 เบียนฟู ปรากฏว่าเจ้านโรดมสีหนุกลายเป็นวีรบุรุษของชาติไป
 อย่างไม่รู้ตัวตามที่ฝรั่งเศสถอนตัวออกไป เป็นสภาพ
 ที่น่ากลัวสำหรับกัมพูชาทั้งในเรื่องภายในประเทศและเกี่ยวกับ
 ต่างประเทศ กัมพูชาเผชิญกับเพื่อนบ้านที่ไม่เป็นมิตรมาแต่
 โบราณจนมาอยู่ทั้ง ๒ ด้าน ในขณะที่เดียวกันผู้ก่อความวุ่นทาง
 เมืองซึ่งบางส่วนอยู่ภายใต้เขมรเสรี และบางส่วนอยู่ภายใต้การ
 ยยงส่งเสริมของเวียคมินห์ ได้ก่อความวุ่นวายในประเทศ
 ดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ เจ้าสีหนุได้ทำการทำหายวงการทูต

และการเมือง โดยการสละราชสมบัติให้พระราชบิดา และตัวพระองค์เองรับบทบาทของนายกรัฐมนตรี และผู้นำทางการเมือง งานนี้มิใช่เรื่องง่าย ๆ แต่เจ้าสีหนุก็ได้ใช้ความเป็นผู้นำของตนในวงการบริหารเมืองอย่างได้ผล

ในระยะนี้บทบาททางการเมืองภายในประเทศของนายกรัฐมนตรีเป็นการทิ้งเสียงและได้ผล ความปรารถนาของพระองค์ในการที่จะให้ประสบความสำเร็จในการเป็นรัฐบาลที่มีอำนาจต้องสิ้นหวัง เมื่อเผชิญกับพรรคประชาธิปไตยที่เข้มแข็งพอตัว ซึ่งเป็นฝ่ายค้าน ในขั้นแรกพระองค์เลื่อนการเลือกตั้งออกไป และแล้วในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ พระองค์ได้วางรูปพรรคผู้รักชาติขึ้นเอง ซึ่งพระองค์ให้ชื่อว่าพรรคสังคมนิยม (People's Socialist Community) จากการเลือกตั้งในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๑๘ พระองค์สามารถให้พรรคสังคมนิยมของพระองค์มีชัยชนะอย่างฉิวเฉียดโดยใช้ความพยายามในการบีบคั้นทางการเมืองหลายทาง เพื่อที่จะบันพรรคสังคมนิยม ส่วนใหญ่ที่ไม่มีรูปเป็นที่แน่นอนและถูกรอบงำโดยคู่แข่ง ให้เป็นรูปที่พระองค์พอพระทัย ในภายหลังพระองค์จึงเปิดประชุมรัฐสภาแห่งชาติปีละ ๒ ครั้ง ผู้มีส่วนร่วมในสภาได้รับเลือกมาจากบุคคลในสังคมทุกชั้น โดยคณะกรรมการ

บัญชาการของพรรคสังคมนิยม พระเจ้าแผ่นดินเป็นองค์ประธานในการเปิดสมัยประชุมสภาทุกครั้ง และยังได้จัดให้มีสภาสำหรับให้ประชาชนได้ร้องทุกข์และเสนอนโยบายต่างๆ ซึ่งในบางครั้งบางคราวจะเชิญคณะรัฐมนตรีมาชี้แจงให้เหตุผลด้วย

จากปี พ.ศ. ๒๕๐๑ เจ้าสีหนุ นายกรัฐมนตรีกำหนดนโยบายขั้นต่อไป โดยการตั้งคณะกรรมการพิเศษ เพื่อที่จะเลือกผู้สมัครภายในพรรคสังคมนิยมสำหรับการเลือกตั้ง โดยบัญชาของเจ้าสีหนุ คณะกรรมการได้เลือกคนหนุ่มที่ได้รับการศึกษาจากยุโรป ซึ่งเจ้าสีหนุต้องการที่จะใช้ความสามารถและการได้ฝึกอบรมมาของคนพวกนี้ ให้เป็นประโยชน์ และเจ้าสีหนุยังต้องการที่จะตั้งกันความเป็นผู้นำที่คิดตอบโต้ ซึ่งซ่อนเร้นอยู่ในบุคคลเหล่านั้นด้วย ในการเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๕๐๑ พรรคสังคมนิยมซึ่งวางระเบียบไว้อย่างดี ได้คะแนนเสียง ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์เต็ม อีก ๒ ปีต่อมาเจ้านโรดมสีหนุถือตามแบบปฏิบัติของฝรั่งเศสที่มีมาแต่โบราณจัดการเขยิบฐานะตนเองขึ้นอยู่ในตำแหน่งประมุขของรัฐโดยถาวร จากการออกเสียงลงคะแนนโดยประชาชนทั้งหมด ดังนั้นเจ้านโรดมสีหนุ

ได้ครอบครองกัมพูชาภายหลังสงครามโดยสิ้นเชิง โดยได้รับความยินยอมจากประชาชนส่วนใหญ่เป็นที่ประจักษ์ชัด

ตั้งแต่เริ่มแรกที่กัมพูชาได้มาซึ่งอิสรภาพ ใน พ.ศ. ๒๔๙๗ สหรัฐฯ ได้ให้ความช่วยเหลือในด้านเศรษฐกิจ และความมั่นคง เงินช่วยเหลือของอเมริกาทั้งหมด ๒๗๕ ล้านดอลลาร์อเมริกัน รวมทั้งสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภค เครื่องจักรกลหนัก และวัสดุเกี่ยวกับการทหาร ตั้งแต่ปี ๒๔๙๗ ถึงปี ๒๕๐๖ รวมทั้งเงินทุนช่วยเหลือ อยู่ในราว ๘๘ ล้านดอลลาร์อเมริกัน ช่วยเกี่ยวกับการศึกษา การสาธารณสุข การเกษตร และการขนส่ง สองในสามส่วนของเงินทุนรวมทั้งได้จากการขายสินค้าให้แก่ผู้บริโภคนำโดยอเมริกา ถูกนำเข้ามาประมาณเพื่อใช้ป้องกันประเทศ โครงการให้ความช่วยเหลือมาสิ้นสุดลงในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ด้วยความคิดของเจ้านโรดมเอง พระองค์กล่าวหาอเมริกาว่าได้ให้อาวุศัตถ์ของกัมพูชา คือประเทศเพื่อนบ้าน เวียดนามใต้ และไทย ซึ่งเท่ากับสนับสนุนการคุกคามความมั่นคงของกัมพูชา ในระยะนั้นสีหนุได้แสดงความหวังว่าฝรั่งเศสอาจจะพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือแทน ฝรั่งเศสได้สร้างท่าอากาศยานใหม่ที่พนมเปญ และท่าเรือใหม่ที่สีหนุวิลล์

ไว้เรียบร้อยแล้ว วิศวกรอเมริกันเป็นผู้ตัดถนนขึ้นเขา ซึ่งเชื่อมเมืองท่ากับเมืองหลวงเข้าด้วยกันซึ่งเสียค่าใช้จ่ายสูงมาก

ในที่สุดการช่วยเหลือจากฝรั่งเศสก็ได้หยุดชะงักลงเพราะผิดใจกัน ในทางเศรษฐกิจหลายเรื่องด้วยกัน เช่น การโอนธนาคารของฝรั่งเศสเข้าเป็นของรัฐในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ เรื่องค่าชดเชยในการยึดสวนยางที่มีเจ้าของเป็นชาวฝรั่งเศส ประมาณ ๔๒,๐๐๐ เฮกเตอร์ และเรื่องโต้แย้งถกเถียงกันเกี่ยวกับค่าของเงินแฟรงค์ของฝรั่งเศส ฝรั่งเศสยังคงสนับสนุนนโยบายเป็นกลางของกัมพูชา และจัดหาผู้ฝึกทางการทหารและช่วยทางการศึกษาเกือบตลอดปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ เจ้าสีหนุ ซึ่งในที่สุดได้ออกแถลงการณ์ว่า ความช่วยเหลือของฝรั่งเศสและของอเมริกามีอำนาจชักจูงให้เกิดจักรวรรดินิยม เพราะฉะนั้นจึงไม่ขอยอมรับอีกต่อไป ในระหว่างนั้นความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับสหรัฐและกับเวียดนามใต้ใกล้จะถึงจุดแตกหัก อันเป็นผลมาจากเหตุการณ์ชายแดนที่พัวพันกับพฤติกรรมของพวกกบฏเวียดกง

เพื่อเป็นการทดแทนการช่วยเหลือของอเมริกา และฝรั่งเศส เจ้าสีหนุยอมนำตัวเองเข้าไปสนิทสนมกับกลุ่มคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นคู่แข่งที่แย่งชิงกันมา พ.ศ. ๒๕๑๘-๑๙ พระองค์

มีความมั่นพระทัยว่า การปลุกความสัมพันธ์อันดีกับพวกประเทศชั้นนำในเอเชียตะวันออกจะเป็นประโยชน์แก่กัมพูชาในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อคำนึงถึงท่าทีอันไม่น่าจะจีรังของสหรัฐฯ พระองค์เริ่มต้นกับญี่ปุ่นและจีนชาติก่อน ในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ แต่ในระหว่างปีต่อไปก็ได้ปลุกสัมพันธ์ไมตรีกับปักกิ่ง ชานฮาย และสหภาพโซเวียต พระองค์คิดตามเหตุผลว่า ถ้าประเทศมหาอำนาจฝ่ายคอมมิวนิสต์ ๒ ประเทศ เป็นมิตรกับกัมพูชาแล้วสามารถที่จะห้ามปรามตัวแทนของเวียตมินห์ในอันที่จะก่อพฤติกรรมที่ยุ่งยากขึ้นภายในประเทศของพระองค์ และพระองค์ยังเห็นว่า พวกประเทศมหาอำนาจในกลุ่มคอมมิวนิสต์ จะสามารถให้ความช่วยเหลือที่เป็นแก่นสารมั่นคง เป็นการเพิ่มเติมเสริมต่อจากการช่วยเหลือของสหรัฐฯ และฝรั่งเศสพระองค์อ้างเหตุผลอย่างเปิดเผยว่า การคงไว้ซึ่งอิสรภาพทางการเมืองของประเทศ มีค่าควรต่อการเสี่ยงในการที่จะเข้าไปพัวพันหันเหนโยบายต่างประเทศไปในทางสนับสนุนจีนคอมมิวนิสต์ทั้ง ๆ ที่พระองค์เองก็ยอมรับว่า กัมพูชาอาจจะกลายเป็นคอมมิวนิสต์ไปได้จากการปฏิบัติดังนี้ ครั้นเมื่อได้เริ่มเดินทางไปตามทางที่วางไว้ พระองค์ก็ค้นพบว่า ค่าของความสัมพันธ์อันดีกับจีนนั้นกั้นอิทธิพลของอเมริกาและฝรั่งเศสไปได้ทั้ง ๒ ประเทศ แต่

พระองค์ก็สามารถที่จะใช้ความฉลาดไหวพริบเล่นกับทั้ง ๒ ฝ่าย
ในบางครั้ง

เพื่อที่จะขัดขวางอิทธิพลของสหรัฐฯ โดยเฉพาะ ประเทศ
ในกลุ่มคอมมิวนิสต์เห็นพ้องกันในการที่จะให้ความช่วยเหลือ
ทางด้านเศรษฐกิจที่สำคัญแก่กัมพูชา ประเทศจีนได้มาตั้งโรงงาน
ไม้อัด โรงงานทำกระดาษ โรงงานทอผ้า ให้แก่เจ้าสีหนุ และ
ยังสัญญาที่จะตั้งโรงงานปูนซีเมนต์ให้อีกด้วย ประเทศเชโกสโลวาเกีย
ซึ่งเป็นคอมมิวนิสต์ ตกลงให้เงินทุนด้วยไมตรี
อันดียิ่งเพื่อจัดตั้งโรงทำน้ำตาล โรงงานผลิตยางรถ และโรงงาน
ประกอบรถแทรกเตอร์ ผู้เจรจาของโซเวียตเสนอให้โรงพยาบาล
สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เกี่ยวกับโรงแรม และสถาบันเกี่ยว
กับวิชาช่าง ข้อยุ่งยากบางประการที่ประสบก็คือ เรื่องการ
ปฏิบัติการ และการบำรุงรักษาเกี่ยวกับเครื่องใช้ต่างๆ ในการ
ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม แต่คำขอความช่วยเหลือของกัมพูชา
จากทั้ง ๒ ฝ่ายให้ผลคุ้มค่าในความก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ
อย่างเห็นได้ชัด แนวทางที่ปรองดองกับจีนแดงทำให้เกิดศูนย์
ถ่วงในระยะที่มีความยุ่งยากทางการเมืองเกิดขึ้น ภายหลังที่มี
การลอบฆ่า ใจคินห์เดียม ในฤดูใบไม้ร่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๖
ในตอนกลางปี พ.ศ. ๒๕๐๗ กัมพูชาก็ค้นพบว่าตนจำต้อง

อาศัยความช่วยเหลือของเงินคอมมิวนิสต์ทั้งในด้านการเศรษฐกิจ และการทหารอย่างแท้จริง หลังจากการไปเยี่ยมเยียนปักกิ่งเป็นเวลา ๘ วันในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ เจ้านโรคมประกาศว่า กัมพูชาและจีนเป็นพี่น้องกลานตามกันมา และพูดโอ้อวดว่า สัทธิจักรวรรดินิยมของสหรัฐฯ ไม่สามารถที่จะมาแยกกัมพูชาจากจีนได้ หนึ่งเดือนหลังการประกาศเรื่องนี้ ปักกิ่งมีปฏิบัติการตอบรับโดยการให้การสนับสนุนทางการทหารอย่างเต็มที่ เพื่อต่อต้านการคุกคามอิสรภาพของกัมพูชาจากพวกอเมริกัน การเติมเต็มครั้งสุดท้ายในการถือนโยบายโอนเอียงไปทางฝ่ายจีนในปลายปี ๒๕๐๗ ก็คือพนมเปญรับรองการปกครองของพวกเวียดมินท์ เวียดกง ในเวียดนามซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้าน และยังรับรองเกาหลีเหนือซึ่งจีนสนับสนุนอยู่ ดังนั้นกัมพูชาจึงต้องขอขอบคุณโซคชะตา

ระบบการปกครองที่เป็นที่นิยมของประชาชนโดยมีเจ้าสีหนุเป็นผู้นำกัมพูชา โดยเฉพาะในปี พ.ศ. ๒๕๐๙ สะท้อนให้เห็นแสงแห่งความเจริญก้าวหน้าซึ่งมองดูห่างไกลจากความจริง ภายใต้อุณหภูมิความก้าวหน้าทางด้านวัตถุ เช่น มีท่าอากาศยาน มีทางหลวงแผ่นดิน มีสถานที่ราชการและโรงงานต่างๆ กัมพูชา

ยังฝังแน่นอยู่กับระเบียบประเพณีโบราณ ชาวเขมรยังคงรักษาลักษณะพิเศษในการมีอารมณณ์ชั้น และไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองมาก การจัดรูปการทำให้เป็นของรัฐทำให้คนจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ลำบากมากกว่าคนพื้นเมืองหรือชาวยุโรป อาหารและที่พักแพงขึ้นมากสำหรับชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาอยู่ประจำประมาณ ๗,๐๐๐ คน และพวกสินค้าฟุ่มเฟือยจำนวนจำหน่ายน้อยลง ราคาก็แพงลิบลิ่ว การที่ยังมีชาวฝรั่งเศสอาศัยอยู่ในกัมพูชาทำให้ยังมีวัฒนธรรมของฝรั่งเศสหลงเหลืออยู่ แต่หนังสือพิมพ์จีนใหม่ ๙ ฉบับอยู่ภายใต้บัญชาของปักกิ่งฉบับรัศมีหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศสที่ยังเหลืออยู่ ๒ ฉบับเสียสิ้น จำนวนสินค้าเข้าลดลง ราคาสินค้าดิบตัวสูงขึ้น ถึงแม้ว่านักทัศนกิจที่มาเที่ยวชมนครวัดหาตัวเงินได้ง่ายในราคาเพียงครึ่งเดียว แต่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวถูกจำกัดวงลงเหลือแต่เพียงส่วนน้อย ทั้ง ๆ ที่เจ้าสีหนุหันไปสนับสนุนเงินอย่างเต็มที่อย่างเห็นได้ชัด แต่รัฐบาลยังคงว่าจ้างที่ปรึกษาทางค่านวิชาช่างและค่านการทหารเป็นชาวฝรั่งเศสอยู่ และยังส่งนักศึกษาเขมรที่คัดเลือกแล้วไปเรียนที่ฝรั่งเศสมากกว่าจะส่งไปฝึกที่ประเทศจีน

ประเทศลาว ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๘

ในประเทศลาวซึ่งเป็นประเทศที่มีความเจริญล่าหลัง และไม่มีลักษณะเป็นประเทศตามความหมายที่แท้จริง มีพลเมืองที่รู้หนังสือระดับประถมเพียงหนึ่งเปอร์เซ็นต์เท่านั้น การเมืองหลังสงครามมีแนวโน้มทำให้ความ ใฝ่ฝันของเจ้านายที่แก่งแย่งชิงอำนาจกันก่อตัวเป็นรูปขึ้น ความเคารพในองค์พระมหากษัตริย์ที่หลวงพระบางยังมีอยู่บ้าง แต่ขาดความรู้สึกที่เป็นชาตินิยมอย่างแท้จริง ในตอนแรกกษัตริย์และเจ้านายที่หลวงพระบางก็ทรงยินยอมให้ฝรั่งเศสกลับมาปกครองอีก เพื่อเป็นการรักษาสถาบันกษัตริย์และความเป็นชาติลาวเอาไว้ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายนี้ เจ้าบุญอุ้มแห่งนครจำปาศักดิ์ ซึ่งเป็นเมืองอยู่ทางตอนใต้ได้ยินดีต้อนรับกองทัพของฝรั่งเศสกลับเข้าสู่อาณาเขตของตนเมื่อตอนปลายปี ๒๔๘๗ การฟื้นฟูการปกครองของฝรั่งเศสดูเหมือนเป็นสิ่งที่น่าปรารถนายิ่งเป็นพิเศษ ในภาคเหนือ เพราะเป็นทางที่จะกักตุนกองทัพอันที่ซึ่งเข้ามาตั้งอยู่ตามคำเรียกร้องของฝ่ายพันธมิตรเพื่ออวดว่าทำให้ญี่ปุ่นซึ่งก็เตรียมที่จะถอยจากไปอยู่แล้วยอมแพ้ได้ กองทัพอันซึ่งไม่เป็นที่ยินดีต้อนรับก็ได้ถอยกลับไปในที่สุดเมื่อเดือนมิถุนายน ๒๔๘๘ อันเป็นผลเนื่องมาจากการตกลงกับรัฐบาลฝรั่งเศส

ในขณะเดียวกันพวกลาวอิสระที่ต่อต้านฝรั่งเศสก็ได้ตั้ง
 รัฐบาลชั่วคราวขึ้นที่เมืองเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นศูนย์การปกครอง
 อาณานิคมของฝรั่งเศส แยกไปจากสถาบันกษัตริย์ซึ่งตั้งอยู่ที่
 หลวงพระบาง ลาวอิสระประกอบด้วยสมาชิกที่มีลักษณะต่าง ๆ
 กันออกไป มีทั้งนักการเมืองระดับเจ้าที่มีความผิตหวังและบุคคล
 ธรรมดา ๆ ที่มีความไม่พอใจซ่อนอยู่ เป็นผู้นำ บางคนเป็นนัก
 ชาตินิยมที่ติดต่อกับสมาคมอยู่กับขบวนการเวียดมินห์ซึ่งมีพวกคอม-
 มิวนิสต์เป็นหัวหน้ามีศูนย์กลางอยู่ที่ตังเกี๋ย เมื่อกองทัพฝรั่งเศส
 กลับเข้ามาตั้งมั่นอยู่ในเวียงจันทน์และหลวงพระบางโดยไม่ประ-
 สบความยุ่งยากใด ๆ เลยเมื่อฤดูใบไม้ผลิปี ๒๔๘๙ เจ้าลาวจำ-
 นวนหนึ่งพร้อมด้วยพรรคพวกลาวอิสระด้วยกันก็ได้เข้ามาตั้ง
 อยู่ในประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศที่ต่อต้านฝรั่งเศสอย่างแข็งแรง
 เช่นเดียวกัน ฝรั่งเศสได้ยื่นข้อเสนอต่อรัฐบาลลาวโดยไม่ได้ทำ
 เป็นลายลักษณ์อักษรหลายข้อด้วยกันเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๙ รวม
 ทั้งได้สัญญาที่จะให้ลาวรวมกันเป็นประเทศหนึ่งประเทศเดียว
 และมีการปกครองตนเอง และต่อมาในตอนต้นปี ๒๔๙๐ ได้มี
 การประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ เป็นการเตรียมแผ้วถางทางที่
 จะฟื้นฟูการปกครองอาณานิคมที่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขรูปแบบ
 ไปบ้าง

ในการประชุมอย่างเป็นทางการเมื่อเดือนกรกฎาคม ๒๕๔๒ ฝรั่งเศสรับรองเอกราชของลาว ซึ่งมีเจ้าศรีสว่างวงศ์เป็นประมุข อยู่ภายในอาณาเขตของสหภาพฝรั่งเศส ถึงแม้ว่าการเจรจาเพื่อการตกลงขั้นสุดท้ายซึ่งได้กำหนดสถานะความสัมพันธ์ของลาวกับ ฝรั่งเศส เวียดนาม และกัมพูชาไว้อย่างแน่นอน แต่ก็ได้เลื่อน การเจรจาออกไปเพื่อรอคอยด้วยความหวังว่าการก่อการจลาจล ของพวกเวียดมินห์จะยุติลง การประชุมในปี ๒๕๔๒ ให้ผล เป็นที่พอใจแก่ผู้นำลาวอิสระส่วนใหญ่ผู้มีความผัดเผดทางการเมือง เพราะเป็นการปูพื้นฐานในการที่ตนจะได้กลับคืนสู่ประเทศลาว โดยมีหลักประกันการนิรโทษกรรม ในปี ๒๕๔๖ ผู้ที่ลี้ภัยไป เมื่อครั้งก่อนก็ได้ตำแหน่งส่วนใหญ่ในคณะรัฐมนตรี ซึ่งมี ๗ ตำแหน่งด้วยกัน เจ้าบุญอุ้มได้ตำแหน่งประธานสภาสูงและผู้ ตรวจการทั่วไปตลอดชีวิตภายในนครจำปาศักดิ์

การไม่ให้ความร่วมมือของเจ้าเพชรราช ซึ่งเป็นอดีต อุปราชควบคุมกองทหาร ทำให้ตนเองไม่เป็นที่พึงปรารถนา ของเจ้ามหาชีวิตและเจ้าฟ้าต่างมารดา คือ เจ้าสุภานุวงศ์ ผู้มีความ สามารถมากด้วย เจ้าสุภานุวงศ์ซึ่งทรงแตกสมรสกับคอมมิวนิสต์ ญวน ก็ได้ทรงเป็นผู้นำของคณะกรรมการปลดแอก (Liberation Committee) มีการติดต่อกับทางการเมืองกับเวียดมินห์

และให้การสนับสนุนขบวนการปะเทดลาวใหม่ ขบวนการปะเทดลาวนี้สืบต่อมาจากลาวอิสระซึ่งได้สลายตัวไปเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๒ หลังจากที่ถูกกองทัพฝรั่งเศสยอมจำนนแก่ทหารเวียดนามที่เมืองเทียนเบียนฟู เมื่อฤดูใบไม้ผลิปี พ.ศ. ๒๔๙๗ แล้ว กลุ่มปลดแอกปะเทดลาว (Pathet Lao Liberation) ของเจ้าสุภานุวงศ์ได้รับการสนับสนุนอย่างใหญ่หลวงจากรัฐบาลเวียดมินห์ที่มีชัย เจ้าสุภานุวงศ์ยังได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากพวกชาวเขาที่หัวแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากพวกข่าที่อยู่ทางตอนใต้ของลาวซึ่งไม่พอใจและขุ่นเคืองการปกครองลาวตามแบบเก่า ขบวนการปะเทดลาวมีรูปการเมืองของตนเอง และโดยพฤตินัยได้เข้าปกครองเหนือจังหวัดในลาว ๒ จังหวัด ซึ่งอยู่ใกล้พรมแดนทั้งเก้า ในระหว่างที่มีการตกลงทางการเมืองอย่างเป็นทางการระหว่างเจ้าผู้แก่งแย่งชิงอำนาจกัน

การเจรจาเพื่อตกลงปัญหาทางการเมืองในประเทศลาวครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๘ กระทำไปไม่ได้ตลอดรอดฝั่ง เนื่องจากมีการขัดแย้งกันในเรื่องที่จะรับผู้แทนของฝ่ายปะเทดลาวเข้าร่วมในคณะรัฐบาลด้วยและโดยเหตุนี้พวกปะเทดลาวที่แยกตัวออกมาต่างหากไม่ได้รับการยินยอมให้มีส่วนร่วมในการเลือกตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๘ แต่ในปลายปี ๒๔๙๙ ก็ได้มีการตกลง

กันเป็นการลงเชิงคู่ก่อน ระหว่างเจ้าสุวรรณภุมมา เจ้าพี่ต่าง
 มารดาและเจ้าสุภานุวงศ์ ว่าให้รัฐบาลดำเนินนโยบายเป็นกลาง
 ในด้านต่างประเทศและยินยอมให้ปะเทดลาวเป็นพรรคการเมือง
 ที่ได้รับการรับรองในการเลือกตั้งเสรีที่นั่งในสภาแห่งชาติ
 และเพื่อเป็นการตอบแทน ผู้นำปะเทดลาวจะมอบกองทหาร
 ให้อยู่ภายใต้กองบัญชาการของเจ้ามหาชีวิต และจะมอบจังหวัด
 ชายแดนทั้ง ๒ จังหวัดให้ด้วย

ถึงอย่างไรก็ตามรัฐบาลผสมของลาวก็ต้องเผชิญกับปัญ
 หายิ่งยากขึ้นต่อไปจนได้ ในการบริหารประเทศตามข้อตกลงปี
 ๒๔๙๙ ความยุ่งยากที่เกิดขึ้นนั้นส่วนหนึ่งเกิดจากความกดดัน
 ของพวกคอมมิวนิสต์นอกประเทศ โดยเหตุนี้นายกรัฐมนตรี
 เจ้าสุวรรณภุมมาจึงได้เดินทางไปเยือนฮานอยและปักกิ่งเพื่อช่วย
 ให้ความเข้าใจอันดีระหว่างกันเกิดขึ้นโดยรวดเร็ว เจ้าสุวรรณ
 ภุมมาทรงตระหนักดีถึงมาตรการแห่งความสำเร็จในปลายปี ๒๕๐๐
 เมื่อรัฐบาลแต่ในนามันได้ปกครองจังหวัดชายแดนทั้ง ๒ จังหวัด
 นั้น เจ้าสุภานุวงศ์แห่งขบวนการปะเทดลาวได้รับตำแหน่งรัฐ
 มন্ত্রীวางแผนทางด้านเศรษฐกิจ และลูกน้องคนหนึ่งก็ได้รับ
 ตำแหน่งรัฐมนตรีศาสนาซึ่งเป็นตำแหน่งที่สำคัญมีอิทธิพลเหนือ
 ความศรัทธาของประชาชนที่นับถือพุทธ อย่างไรก็ตามการกระ

ทบกระทั่งกันก็ได้เกิดขึ้นอีกในหลายๆ เรื่อง โครงการอันสูงส่งเกี่ยวกับการเกษตร การอุตสาหกรรม และบริการเพื่อสังคม ซึ่งเจ้าสุภานุวงศ์เป็นผู้วางแผนนั้น ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นโครงการที่จะทำให้สัมฤทธิ์ผลไปไม่ได้ ทั้งทางด้านการเงินและทางด้านเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่มีปัญหาการจ้อราษฎร์บังหลวงและการขาดระเบียบวินัยแพร่หลายอยู่ ขบวนการปะเทดลาวยังคัดค้านอย่างรุนแรงในเรื่องความพยายามของอเมริกาที่จะพัฒนาและจัดส่งอาวุธให้แก่กองทัพลาว เรื่องสำคัญที่เป็นปัญหายุ่งยากอีกเรื่องหนึ่งก็คือ มีแนวโน้มที่ไม่ดีเกี่ยวกับการที่รัฐบาลวอชิงตันจะเข้ามายุ่งเกี่ยวกับสถานการณ์ของการเมืองภายในประเทศ โดยเข้ามาในรูปแบบของสงครามเย็น

การเข้าแทรกแซงอย่างเห็นได้ชัดของอเมริกาในลาวเริ่มในปีพ.ศ. ๒๕๐๑ ใน ๒ เรื่องด้วยกัน เรื่องแรกก็คือความพยายามที่จะยุติเรื่องอื้อฉาวในการค้าเงินดอลลาร์ซึ่งอเมริกาได้ให้ใบอนุญาตแก่บุคคลบางคนในการสั่งซื้อสินค้าบางชนิดในอัตราแลกเปลี่ยนพิเศษ ผู้ที่รับใบอนุญาตซึ่งมีตำแหน่งหน้าที่ใหญ่โตได้นำเงินดอลลาร์ไปแลกเปลี่ยนกับตามอัตราทั่วไปในตลาดมืด แล้วนำเงินก็กลับมากลายเป็นเงินดอลลาร์ตามอัตราพิเศษนั้นอีก โดยวิธีนี้ทำให้ผู้ค้าเงินดอลลาร์ร่ำรวยมหาศาล ดังนั้นโครงการช่วย

เหลือของอเมริกาต้องสูญเงินไปมากกว่าครึ่ง เพื่อที่จะบังคับให้
 ลาวยอมรับการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราให้ถูกต้องตาม
 ความเป็นจริงเสียใหม่เพื่อเป็นทางที่จะยุติการค้ำกำไรแบบนั้น
 เสีย รัฐบาลสหรัฐ ฯ จึงจำต้องระงับการช่วยเหลือโดยสิ้นเชิงเป็น
 เวลา ๔ เดือน ตั้งแต่กลางปีพ.ศ. ๒๕๐๑ นโยบายเรื่องที่ ๒ ของ
 อเมริกาได้เริ่มหลังปีพ.ศ. ๒๕๑๙ เพื่อที่จะพัฒนากำลังทัพลาว
 ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การตั้งเบญชฌียงสูงเป็นสิ่งที่ใช้ล่อใจ
 ทหารเกณฑ์ให้มาร่วมกับกองทัพ แต่เมื่อเข้ามาเป็นทหารแล้ว
 พวกนี้ไม่มีใครยอมรับระเบียบวินัย และไม่ใคร่เตรียมตัวให้
 พร้อมเพื่อการสู้รบอย่างจริงจัง ในความพยายามเพื่อพัฒนาเหล่า
 กำลังรบที่มีฝีมือเยี่ยมที่ได้เลือกสรรแล้ว หน่วย CIA (Central
 Intelligence Agency) ของอเมริกา ก็ได้สนับสนุนให้ก่อตั้ง
 กองทัพเขาวชนผู้รักชาติ โดยมี “คณะกรรมการป้องกันผลประโยชน์
 ของชาติ” ซึ่งเป็นปฏิบัติต่อลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นหัว
 หน้าที่ คณะกรรมการมีนายพลภูมิ หน่อสวรรค์ คนหนุ่มซึ่ง
 เป็นพวกของเจ้าบุญอุ้ม ณ จัมปาศักดิ์ และเป็นผู้นิยมขวาจัด
 เป็นผู้นำ นโยบายทั้งสองของสหรัฐ ฯ นี้ไม่ได้ผลเป็นที่พอใจ

ความวิบัติในขั้นแรกที่เกิดจากการแทรกแซงของอเมริกา
 จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตามได้แก่รัฐบาลผสมที่มีนโยบายเป็นกลาง

ซึ่งมีเสด็จเจ้าสุวรวงศ์เป็นหัวหน้าคณะได้ล้มครืนลง และมีการคัดค้านการตกลงทางการเมืองใด ๆ กับขบวนการปะเทดลาว ซึ่งมีเจ้าสุภานุวงศ์เป็นหัวหน้า คณะรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศต่อมา มีท้าวฮุ่น ชะนะนิกรเป็นนายกรัฐมนตรี เข้ารับหน้าที่เมื่อเดือนมิถุนายน ๒๕๐๑ นโยบายเบื้องต้นคือต่อต้านคอมมิวนิสต์ แต่ต่อมาก็ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นรัฐบาลที่ไม่มีสมรรถภาพ และไม่โอนอ่อนตามนโยบายการปฏิรูปแบบอเมริกาอย่างจริงจังนัก ในปลายปี พ.ศ. ๒๕๐๑ เมื่อการปฏิบัติการรบบแบบกองโจรของประเทศลาวได้กลับมีขึ้นอีก อเมริกาก็ได้ให้ความสนับสนุนทางการเงินแก่รัฐบาลลาวเพิ่มขึ้นอีก จนกระทั่งเป็นเงินประมาณ ๙ ใน ๑๐ ของงบประมาณทั้งหมดที่ช่วยเหลือทางบ้านพลเรือน ตำรวจ และการทหาร ท้าวฮุ่น ชะนะนิกร นายกรัฐมนตรีพยายามให้สหรัฐฯ เข้ามาเกี่ยวข้องในวงราชการลาวมากยิ่งขึ้น ด้วยการสร้างเรื่องที่น่ากลัวว่า กองทัพคอมมิวนิสต์เวียตมินห์ได้รุกรานลาวโดยตลอดแล้ว แต่ก็ไม่ได้ผล ในวงราชการก็มีการฉ้อราษฎร์บังหลวงกันอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

รัฐบาลที่มีเสถียรภาพไม่มั่นคงของท้าวฮุ่น ชะนะนิกร ต้องหมดอำนาจลงในเดือนธันวาคม ๒๕๐๒ เนื่องจากการบีบ

บังคับทางการเมืองและการทหารจากนายพลภูมิ หน่อสวรรค์
 ผู้นิยมชาวจัด และหน่วย ซีไอเอ ซึ่งสนับสนุนองค์การคณะ
 กรรมการป้องกันต่อต้านคอมมิวนิสต์ (Anti - Communist
 Defence Committee Organization) และเมื่อได้บริหารประ
 เทศ นายพลภูมิได้จำคุกเจ้าสุภานุวงศ์ และผู้นำขบวนการ
 ประเทศลาวคนอื่น ๆ ด้วย และแล้วในเดือนเมษายน พ.ศ.
 ๒๕๐๓ ได้ใช้กลไกจัดการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาแห่งชาติขึ้น
 ระบบการปกครองที่ใช้อำนาจนี้ได้ถูกโค่นลงในเวลา ๔ เดือน
 ต่อมา คือในเดือนสิงหาคม ๒๕๐๓ โดยร้อยเอกกองแลผู้นำ
 ฝ่ายเป็นกลาง ได้ทำการยึดนครเวียงจันทน์ ร้อยเอกกองแล
 เป็นผู้บัญชาการทหารพลร่ม เป็นนักชาตินิยมที่มีเชื้อสายข่า
 เมื่อคราวฝ่ายขวาทำการปฏิวัติได้ถูกขับออกไป จึงไปร่วมเป็น
 พันมิตรกับฝ่ายซ้าย กองแลได้เข้ายึดอำนาจในขณะที่ผู้นำคน
 สำคัญ ๆ ในคณะรัฐบาลได้ไปร่วมพิธีสมโภชน์การขึ้นครอง
 ราชย์ของพระเจ้าสว่างวัฒนา กษัตริย์องค์ใหม่ของลาวที่เมือง
 หลวงพระบาง กองแลได้ออกคำสั่งให้พลเรือนยุติการต่อสู้
 และให้อเมริกาเลิกแทรกแซงในลาว จากการกระทำอันนี้ทำ
 ให้อเมริกายอมให้เจ้าสุวรรณภูมิผู้มีนโยบายเป็นกลาง กลับ
 มาเป็นนายกรัฐมนตรีอีก และได้ฟื้นฟูความพยายามซึ่งถูกยก

เลิกไปแล้วเมื่อครั้งก่อน คือความพยายามที่จะให้มีการตกลง
 ทางการเมืองกับฝ่ายปะเทศลาว ในขณะที่เดียวกันนั้นผู้นำขบวนการ
 ปะเทศลาวที่ถูกจำคุกได้พากันหลบหนีที่คุมขังไปได้ และ
 ได้เริ่มเตรียมการฟื้นฟูการปฏิบัติการแบบกองโจรที่ขยายตัวออก
 ไปอย่างกว้างขวางอีกครั้งหนึ่ง ด้วยเหตุผลที่เห็นได้ชัดเช่นนี้
 คนอเมริกันก็เริ่มหมกกำลังใจ

เหตุการณ์ต่าง ๆ มีสภาพเลวลง พระเจ้าสว่างวัฒนา
 ไม่พอพระทัยเจ้าสุวรรณหงษ์มาเป็นการส่วนพระองค์ และที่
 ปรีกษาฝ่ายอเมริกาก็ได้แสดงความไม่เป็นมิตรต่อนโยบายประนี
 ประนอมของเจ้าสุวรรณหงษ์มา ด้วยการระงับการให้ความช่วย
 เหลือทางเศรษฐกิจไว้ระยะหนึ่งในเดือนธันวาคม ๒๕๐๓ กอง
 ทักษิณได้รับอาวุธยุทโธปกรณ์จากอเมริกาของนายพลภูมิ หน่อ
 สวรรค์ ก็ได้เคลื่อนมาจากทางใต้และเข้ายึดเวียงจันทน์อีกครั้ง
 หนึ่ง บังคับให้กองทหารของร้อยเอกกองแลถอยร่นขึ้นไปทาง
 เหนือ และบังคับให้เจ้าสุวรรณหงษ์เข้าไปสืบทอดการเมืองชั่วคราว
 ในกัมพูชา รัฐบาลฝ่ายขวาของนายพลภูมิ และเจ้าบุญอุ้ม
 ก็ได้รับการรับรองทันทีจากเจ้ามหาชีวิต

การปกครองของพวกนิยมขวาครั้งใหม่นี้ก็ได้พิสูจน์ให้
 เห็นอย่างไม่มีปัญหาเลยว่า ไม่มีสมรรถภาพ ถึงแม้ว่าจะได้

รับการสนับสนุนจากทั้งรัฐบาลอเมริกันและรัฐบาลไทย ผู้สมัย
 ของกองแลเริ่มให้ความร่วมมือกับกองโจรปะเทศลาว ซึ่งใน
 ขณะนั้นได้รับความช่วยเหลือในด้านอาวุธที่สำคัญ ๆ อย่างมาก
 มาจากสหภาพโซเวียตที่ส่งทางเครื่องบินผ่านมาทางเวียดนาม
 เหนือ และแล้วในที่สุดใญ่ฤดูใบไม้ผลิปี พ.ศ. ๒๕๐๔ กองทหาร
 ของเจ้ามหาชีวิต ซึ่งได้รับความช่วยเหลือทางด้านอาวุธจาก
 อเมริกาก็ได้แสดงให้เห็นว่า เมื่อต้องเผชิญหน้าอย่างจริงจังกับ
 กองทัพของฝ่ายเวียดมินห์ - ปะเทศลาวที่บริเวณ ใกล้เคียงเมือง
 หลวงพระบางนั้น ไม่ได้มีความกล้าพอที่จะสู้รบให้รู้ตัวรู้ชั้วกัน
 เลย การเปลี่ยนแปลงอีกแบบหนึ่งซึ่งเพิ่งจะมีในสมัยที่นายพล
 ภูมิ หน่อสวรรค์ เริ่มอำนาจตั้งแต่ปี ๒๕๐๓ ถึง ๒๕๐๖ ก็คือ
 ได้ตั้งสถานคาสึโนขึ้น มีสาขามากมาย นายพลภูมียังเข้าควบคุม
 การส่งน้ำหอมและสุราจากต่างประเทศ และได้ใช้เอกสิทธิทุน
 สำรองเป็นทองคำของธนาคารแห่งประเทศไทยแลกกลับมาทองคำ
 ออกนอกประเทศ ทั้งหมดนี้สร้างความร่ำรวยอย่างมหาศาลให้
 แก่ตนเอง ด้วยเหตุนี้การสนับสนุนของรัฐบาลอเมริกันที่ให้แก่
 คณะกรรมการต่อต้านคอมมิวนิสต์ของนายพลภูมิจึงต้องยุติลง
 เพื่อเป็นการพยายามกำจัดกาทุจริตในวงราชการ และการสนับสนุน
 เพื่อปรับปรุงสมรรถภาพของกองทัพก็ต้องล้มเหลวลงด้วย

เมื่อได้ประสบการณ์ที่แสนจะบั่นทอนกำลังใจเช่นนี้แล้ว รัฐบาลอเมริกันซึ่งไม่เต็มใจที่จะเข้าไปแทรกแซงทางการทหารโดยตรงก็ตัดสินใจยอมรับประเทศลาวที่เป็นกลางภายใต้การปกครองของรัฐบาลผสมที่มีเจ้าสุวรรณหงษ์ซึ่งถูกคว่ำบาตรไปถึง ๒ ครั้ง เป็นหัวหน้ารัฐบาล

ความหวังที่จะให้ประเทศลาวเป็นกลางอย่างแท้จริงในขั้นแรกนี้ยังอยู่ห่างไกลนัก โดยทางพฤตินัยอำนาจทหารภายในประเทศถูกดึงกันไปมาระหว่าง กองทัพฝ่ายปะเทศลาวซึ่งนิยมคอมมิวนิสต์ กับกองทัพฝ่ายขวาของเจ้ามหาชีวิตและนายพลภูมิ ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีผู้เป็นกลางจึงอยู่ในลักษณะที่อ่อนแออย่างเห็นได้ชัดทีเดียว อ่อนแอกว่าเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ซึ่งจากการแทรกแซงของอเมริกาทำให้นายกรัฐมนตรีต้องหมดอำนาจลงเสียอีก กองทหารที่จงรักภักดีโดยตรงต่อนายกรัฐมนตรีเจ้าสุวรรณหงษ์ก็มีกองพันทหารพลร่มของร้อยเอกกองแลเพียงหน่วยเดียวเท่านั้น กองทัพของรัฐบาลลาวแทบจะไม่ได้ให้การสนับสนุนแก่กองแลในอันที่จะปิดกั้นการรุกรานของฝ่ายปะเทศลาวที่กลับคืนชีพขึ้นมาอีก แสงแห่งความหวังได้จุดประกายขึ้นในปี ๒๕๐๔ เมื่อลาวกลายเป็นตัวเบี่ยงที่สำคัญในเกมหมากรุกระหว่างปักกิ่งและมอสโก เพื่อชิงความเป็นผู้นำในขบวนการ

คอมมิวนิสต์ของโลก หลังจากการหมกอำนาจอของรัฐบาลปฏิวัติของนายพลภูมิ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๐๓ แล้ว มอสโคว์ก็ได้ช่วยอเมริกาสร้างรัฐบาลที่เป็นกลางขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่งที่นครเวียงจันทน์ โดยได้ยุติการส่งอาวุธทางอากาศไปยังเวียดนามเหนือเสีย และยังบีบบังคับรัฐบาลฮานอยทางด้านการศึกษาอีกด้วย วิกฤตการณ์ที่คิวบาซึ่งน่ากลัวอันตรายยิ่ง ซึ่งเกิดขึ้นในปี ๒๕๐๕-๒๕๐๖ เป็นเหตุการณ์ที่ตามมาช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างวอชิงตันและมอสโคว์ไปได้ สหภาพโซเวียตกังวลว่าสงครามทั่วไปจะไม่เกิดขึ้นในดินแดนเช่นลาว ซึ่งไม่มีอะไรสำคัญต่อความสนใจของมอสโคว์เลย

จากความเห็นในทางตรงกันข้าม รัฐบาลปักกิ่งเห็นว่าสถานการณ์ในลาวถึงจะไม่มีอะไรสำคัญอย่างแท้จริง แต่โอกาสที่จะก่อความวุ่นวายใจให้แก่รัฐบาลอเมริกันและรัสเซีย และโอกาสที่จะสร้างอำนาจของจีนในเวียดนามเหนืออันยังมีอยู่ การแทรกแซงอยู่ตลอดเวลาของเวียตมินห์ในลาวและเวียดนามใต้นั้นได้รับการสนับสนุนจากจีน สถานการณ์มีลักษณะคุกคามน่ากลัว เมื่อตอนต้นปี ๒๕๐๕ เมื่อกองทัพเวียตมินห์เพิ่มการสนับสนุนฝ่ายปะเทดลาวมากขึ้นในการโจมตีกองทัพฝ่ายเป็นกลางของกองแดง การเคลื่อนไหวที่เป็นการคุกคามนี้จะยุติลงได้

โดยวิธีเดียวกันนั้น คือให้อเมริกาส่งกองทัพเข้ามาในประเทศไทยเป็นการชั่วคราว และไปตั้งฐานทัพประชิดพรมแดนลาวถึงกระนั้นก็ตาม ฝ่ายเวียดนามก็ประสบความสำเร็จในการเข้าครอบครองเขตสันปันน้ำทางเชิงเขาฝั่งตะวันตกของเทือกเขาอันนัม ซึ่งเป็นบริเวณที่จะช่วยให้सानอยเพิ่มความช่วยเหลือแก่ขบวนการปลดแอกเวียดนามในเวียดนามใต้ได้ง่ายขึ้น สหภาพโซเวียตไม่สามารถที่จะแสดงออกซึ่งความกังวลใจต่อความหวังอันไม่พึงปรารถนาในการเผชิญหน้ากันระหว่างจีนและสหรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะรัฐบาลปักกิ่งเฝ้าระวังว่ามอสโคว์วางมือจากการปฏิวัติโลกคอมมิวนิสต์เสียแล้ว และผลที่ตามมาคือ รุสเซียสูญเสียอิทธิพลในसानอยไปน่าดูทีเดียว หลังจากที่อเมริกาได้ส่งเครื่องบินไประดมทิ้งระเบิดฐานทัพชายฝั่งเวียดนามเหนือเป็นการแก้เผ็ด หลังจากเกิดเหตุการณ์ในอ่าวตังเกี๋ยเมื่อเดือนสิงหาคม ๒๕๐๗ และเป็นเหตุให้สงครามขยายตัวกว้างขึ้นในปี ๒๕๐๘ แล้ว รุสเซียก็ไม่สามารถที่จะใช้นโยบายผูกมัดसानอยได้อีกต่อไป มีรายงานข่าวแจ้งว่ามีพวกเวียดนามใต้เข้ามาแทรกแซงอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีจุดมุ่งหมายที่จะทำการบ่อนทำลายระดับหมู่บ้าน เท่ากับเป็นการชี้ให้เห็นถึงการคุกคามเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยทั้งหมด

ทางด้านประเทศลาว ในขณะที่ค่าของเงินกีบใกล้จะล้ม
 ละลายในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ เป็นการบังคับให้ลาวต้องประกาศ
 ปรับค่าของเงินกีบเป็นครั้งที่ ๒ คือ ๒๕๐ กีบต่อ ๑ ดอลลาร์
 เทียบกับครั้งที่แล้วเพียง ๘๐ กีบต่อ ๑ ดอลลาร์ ถึงกระนั้น
 อัตราใหม่นี้ยังมีราคาต่ำกว่าครึ่งของอัตราในตลาดมืด สินค้าที่
 สั่งเข้ามาในประเทศลาวในปี ๒๕๐๖ มากกว่าครึ่งที่ได้รับเงิน
 ช่วยเหลือจากกองทุนของอเมริกา กระนั้นก็ตามเงินช่วยเหลือ
 ที่อเมริกาให้แก่ลาวตั้งแต่ปี ๒๔๙๗ เป็นจำนวนกว่า ๔๕๐
 ล้านเหรียญอเมริกัน ซึ่งเพียง ๔๐ เปอร์เซ็นต์นำไปช่วยเหลือ
 ทางด้านการทหาร ที่เหลือออกนอกนี้มีจำนวนเพียงเล็กน้อยที่จะ
 นำไปใช้กับประเทศ การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลทำการทุจริต
 กองทุนช่วยเหลือเช่นนี้ทำให้ช่องว่างระหว่างรัฐบาลเวียงจันทน์
 และประชาชนโดยทั่ว ๆ ไปขยายตัวกว้างยิ่งขึ้น

การต่อสู้ของมหาอำนาจของโลกที่มีต่อลาว โดยเฉพาะ
 และต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยทั่ว ๆ ไปไม่ได้ขยายตัวเพิ่มขึ้น
 เพราะว่าโดยทางวัตถุแล้วมีน้อยเกินไปที่จะได้ผลประโยชน์
 ทรัพยากรตามธรรมชาติของลาว และประชากรอีก ๒ ล้าน ๔
 แสนคน ไม่เพียงพอกับความต้องการไม่ว่าจะของเวียดนาม
 เหนือหรือของจีนในด้านการอาหารและวัตถุดิบ โดยความจริงแล้ว

ข้าพเจ้าทั้งหมดที่เงินได้จากส่วนเกินของไทย และลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง รวมกันแล้วยังเป็นเพียงส่วนน้อยนิดเดียวที่จะนำไปเลี้ยงประชากรถึง ๗๐๐ ล้านคนให้พอเพียง ทรัพยากรใด ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่อาจจะเป็นที่ต้องการของเงินจะต้องซื้อและขนส่งโดยทางเรือ ตามความเป็นจริงที่เห็นได้ชัดว่า ถ้าสงครามเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ครั้งที่ ๒ จะจุดชนวนขึ้นจากการที่จีนส่งกองทัพจำนวนมากเข้ามาเข้าบุกเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อเทียบกับการบุกของญี่ปุ่นเมื่อปี ๒๔๘๔-๘๕ ก็จะต้องเป็นที่ใดที่หนึ่ง มากกว่าจะเป็นประเทศภูเขาล้ำหลังเช่นลาว อย่างไรก็ตาม ลาวเป็นเสมือนโรงละครที่พวกคอมมิวนิสต์ใช้แสดงอำนาจของตน หลังจากที่ฝรั่งเศสถอนตัวออกไปเมื่อปี ๒๔๙๗ และเวียดนามใต้ก็อยู่ในสภาพเดียวกันนี้

ในระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๑๑ เหตุการณ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มมีความสำคัญต่อนโยบายต่างประเทศของโลก ประเทศลาว ไทย และเวียดนาม ถูกนำเข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงกับการแย่งชิงอำนาจกันโดยใช้สงครามเย็น ในขณะที่กัมพูชาและพม่าก็มุ่งแสวงหาหลักประกันเพื่อต่อต้านกับอำนาจของจีนแดงที่ฟื้นตัวขึ้นมาอีก โดยพยายามหลีกเลี่ยงการก้าวร้าว บักกิ่ง และพยายามที่จะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเผชิญหน้ากันทางทหารเพื่อเป็นการคุกคามลักษณะที่จะต้องโอนอ่อนผ่อนตาม

ทางด้านการเมืองต่ออำนาจของจีน ในขณะที่เดียวกันก็ต่อต้านการเข้ามาปกครองของจีนด้วย เป็นสิ่งที่กระทำกันมานานจนเป็นธรรมเนียมแล้วในหมู่ประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นโยบายเป็นกลางของพม่าและกัมพูชา ทำให้ทั้ง ๒ ประเทศได้รับความช่วยเหลือจากทั้ง ๒ ฝ่ายที่ทำสงครามเย็นต่อกัน ความหวังที่จะให้มีสันติภาพในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดูเหมือนจะเป็นการเสี่ยงต่ออันตรายที่ว่า ถ้ายึดการวางตัวเป็นกลางแล้วจะเป็นที่พอใจของมหาอำนาจฝ่ายใดมากกว่ากัน ซึ่งก็จะไปขัดกับนโยบายของกลุ่มประเทศฝ่ายตรงข้าม ความพยายามของอเมริกาหลังสงครามที่จะป้องกันไม่ให้คอมมิวนิสต์เข้าครอบครองในแถบนี้ ทำให้เกือบจะไม่ได้เอาใจใส่กับสิ่งประกอบทางด้านประวัติศาสตร์ที่มีผลต่อความคิดเห็นของคนพื้นเมืองในประเทศเหล่านี้ นโยบายของอเมริกาเสี่ยงต่อการปลุกให้เกิดความหวาดกลัวภายในที่ว่า การคุ้มครองของอเมริกาต่อการคุกคามของคอมมิวนิสต์ซึ่งถูกกล่าวหาเช่นนั้นนี้อาจจะทำให้สูญเสียอิสรภาพที่เพิ่ง ได้มาใหม่ อย่างที่เราจะได้เห็นประวัติศาสตร์ของชนชาติต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะต้องวางเงื่อนไขในการกระทำของตนต่อกันอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง และจะต้องมีเงื่อนไขเกี่ยวกับการแทรกแซงภายนอกไม่ว่าจะมาในรูปใด ๆ ก็ตาม ส่วนที่เหลือของหนังสือเล่มนี้ จะต้องพิจารณาจากข้อมูลที่เป็นภูมิหลังเช่นว่านี้

บทที่ ๒

การเริ่มต้นของประวัติศาสตร์

ประชาชนและการอพยพ

แนวโน้มนำโดยทั่วไปเกี่ยวกับการอพยพของประชากรใน
แหลมอินโดจีนตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เป็นการอพยพจาก
ทางเหนือมุ่งสู่ทางใต้ในทิศทางแหลมมลายู และหมู่เกาะอิน
โดนีเซีย มีสายสำคัญ ๆ ๔ สาย และสายที่สำคัญรองลงมาอีก
หลายสายที่เบียดไปสู่การอพยพลงใต้ ทิศทางที่ไปยังตะวันตกไกล
สุดนั้นมีพวกมอญ พยู และพม่า ผ่านลงไปตามแม่น้ำอิรวดี
และแม่น้ำสะโตง และจากนั้นมุ่งไปสู่ฝั่งตะวันออกเฉียงใต้
และจะไปถึงพม่าตอนล่างได้โดยผ่านลุ่มแม่น้ำสาละวิน ซึ่ง
เป็นการเดินทางที่ค่อนข้างลำบาก เส้นทางที่ ๒ ไปทางตะวัน
ออกไกลสุดจากช่องเขาแคบ ๆ ของแม่น้ำสาละวินตอนบนและ

แม่น้ำโขงเข้าไปในแควสายต่าง ๆ ของแม่น้ำเจ้าพระยาของประเทศไทยตอนกลาง จากลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาข้ามลำน้ำทางเดินเรือลงไปเลียบฝั่งตะวันออกของคาบสมุทรเข้าสู่แหลมมลายู ชาวมลายู มอญ และต่อมาคนไทยก็ได้ใช้เส้นทางนี้ เส้นทางที่ ๓ ไปตามลุ่มแม่น้ำโขงลงไปยังบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ และไปทางทิศตะวันตกเข้าสู่ลุ่มน้ำทะเลสาบ (Tonle Sap) หรือทะเลสาบหลวงของประเทศกัมพูชา ชาวเขมรที่ผ่านเส้นทางนี้ลงไปไม่ถึงทะเลเพราะมีพวกมาเลย์โพลินีเซียนและพวกฟูนานขวางกั้นอยู่ และในทำนองเดียวกันเขมรก็สกัดกั้นคนลาวและคนไทยในเวลาต่อมา เส้นทางสายที่ ๔ ไปตามดินแดนใกล้ฝั่งทะเลอันนัมแคบ ๆ (Annam) และเคลื่อนจงสู่ทางใต้บางส่วนทางทะเลจากตังเกี๋ย (Tongking) มุ่งตรงไปยังเขตสามเหลี่ยมของแม่น้ำโขง ได้ทำการต่อสู้กับชาวจามและชาวเขมรในเวลาต่อมา ซึ่งในที่สุดได้ตั้งเป็นประเทศเวียดนามขึ้น

กลุ่มนำทางชาติพันธุ์ ของคนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บนผืนแผ่นดินใหญ่มี มลายู ญวน มอญ เขมร พม่า พยู และชาวจาม และคนไทยที่เข้ามาล่าสุด พวกเขาผลัดกันมีส่วนในการอพยพลงมาจากใต้ เป็นการเคลื่อนไหวซึ่งยังคงดำเนินอยู่จนทุกวันนี้ เฉพาะพวกกลุ่มสุดท้ายคือคนไทยและญวนมีประ

สภการณ์ในการติดต่อกันอย่างมั่นคงกับจีน ได้อารยธรรมจีนมาก่อนที่จะอพยพลงมาจากใต้ พวกญวนในทั้งเกี้ยวและในตอนบนของอันนัมขึ้นไปกลายเป็นคนจีนเต็มตัวเนื่องมาจากผลของการรวมอยู่กับจีนมาเป็นเวลานานนับพัน ๆ ปี เริ่มตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ ๒ ก่อนคริสตกาล พวกคนป่าเจ้าของดินแดนรวมทั้งพวกนิกริโต ออสเตรลอย และเวดคอย (Negrito-Australoid and Ved-doid groups) ซึ่งยังคงพบมีอยู่กระจัดกระจายในแถบป่าหรือแถบหนองบึงไกล ๆ ส่วนกลุ่มชนที่มีภาษาแตกต่างกันหลายร้อยกลุ่มซึ่งมีวัฒนธรรมอยู่ระหว่างคนที่เจริญแล้ว และคนที่ยังป่าเถื่อนอยู่นั้น ได้แก่พวกชาวเขาเผ่าต่าง ๆ นั้นเอง

พวกที่มีอารยธรรมเจริญที่เข้ามาอยู่เป็นพวกแรกคือ มาเลย์โพลินีเซียน อพยพลงไปอยู่ในแหลมมลายูและหมู่เกาะใกล้เคียงเป็นระลอกสืบเนื่องกัน พวกฟูนานและจามในสมัยประวัติศาสตร์และน่าจะเป็นพวกญวนด้วยเป็นส่วนประกอบของพลเมืองในสมัยแรก ๆ ทั้ง ๓ พวกนี้ ขอยืมรากภาษามาจากพวกเขมรซึ่งมาถึงในภายหลัง และชาวเวียดนามยังได้ร่วมใช้รูปเสียงสูงต่ำของภาษาไทยด้วยซึ่งคนไทยได้ครอบครองดินแดนด้านในติดต่อกับทั้งเกี้ยวมาเป็นเวลานาน พวกจามปกครองแถบฝั่งอันนัมด้านล่างนับจากพุทธศตวรรษที่ ๗ เรื่อยมาจนกระทั่งในที

สุดท้ายเวียดนามกำจัดพวกจามจากการปกครองได้ในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ รูปภาษามลายูโพลินีเซียนง่าย ๆ ของพวกจามนั้น พวกจามขอยืมมาจากคนเขมรและได้นำมาทำให้สละสลวยขึ้น พวกโปรโตมาเลย์ (Proto-Malays) ซึ่งอยู่ทางเหนือของแหลมมลายูตอนล่างได้รับเอาการปกครองของพวกมอญและเขมรที่มาถึงในภายหลัง และตกอยู่ใต้อำนาจของพวกมอญและเขมร สลับกันเป็นระยะ ๆ พวกโปรโตมาเลย์นั้นลอกแบบระบบการใช้ตัวเลขจากมอญ จนมาเลย์ในแหลมมลายูเป็นเกษตรกรและชาวประมง ซึ่งอยู่ตามแถบชายฝั่งและลุ่มแม่น้ำ มีเชื้อสายใกล้เคียงกับพวกคนบ้านกิริโตและโพลินีเซียน (Negrito and Polynesian) ดั้งเดิมที่มีหลงเหลืออยู่เพียงเล็กน้อย พวกนี้ในยุคประวัติศาสตร์ถูกจำกัดให้อยู่แถบภูเขาและตามหนองบึง

พลเมืองระยะแรกในแหลมอินโดจีน ในสมัยหินใหม่ (Neolithic) คือสมัยเมื่อมนุษย์รู้จักขุดเจาะเครื่องมือหินที่ทำขึ้นเป็นสมัยที่อยู่ก่อน ๒,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ได้นำพืชที่เป็นอาหารหลักมาปลูกอยู่กับบ้าน เช่น ต้นมันเทศ ถั่วฝักยาว สาคู เผือก และพืชอื่น ๆ อีกในทำนองนั้นควบคู่ไปกับการเลี้ยงสัตว์จำพวกเป็ด ไก่ หมู และสุนัข หลังจาก ๒,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ได้มีการพัฒนาทางการเพาะปลูก มีการปลูกต้นผลไม้ ปลูก

ข้าวเจ้า และมีการใช้เครื่องมือโลหะสัมฤทธิ์ (คือโลหะผสมทองแดงและดีบุก) ควบคุมเกี่ยวกับการใช้วัวและควายในการไถนา การท่อน้ำโดยใช้ระบบการใช้กำลังน้ำ (hydraulic systems of irrigation) ได้ทำกันส่วนใหญ่แถบบริเวณปากแม่น้ำ รวมทั้งวิธีการหาอาหารจำพวกปลาที่ให้โปรตีนจากลำน้ำและน่านน้ำตามชายฝั่ง เป็นการจัดหาความต้องการทางอาหารหลักสำหรับท้องถิ่นที่มีพลเมืองอยู่อย่างหนาแน่น คนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังได้อาพันธ์ข้าวที่คิดว่าบางชนิดของจีนมาปลูกด้วย ซึ่งตรงกันข้ามกับพวกชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ยังคงมีความเป็นอยู่โดยการหาอาหารและล่าสัตว์ และเพาะปลูกตามไหล่เขาที่โยกย้ายไปได้เป็นที่ที่สามารถจะปลูกพืชผักที่เป็นอาหารเล็ก ๆ น้อย ๆ และข้าวได้

ภูมิประเทศและนิเวศน์วิทยา*

ภูมิประเทศและเรื่องดินฟ้าอากาศเป็นส่วนสำคัญในการขยายศูนย์กลางทางอารยธรรมในแหลมอินโดจีนในระยะเริ่มแรก เส้นทางสายสำคัญ ๆ ในการอพยพที่ได้บรรยายไว้ในตอนแรกนั้น ถูกแยกออกจากกันโดยสันปันน้ำบนเขาจากเหนือไปใต้ซึ่ง

---

*นิเวศน์วิทยา-วิชาว่าด้วยอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อมนุษย์และสัตว์

เป็นอุปสรรคในการติดต่อกัน ตามบริเวณชายเขตแดนเป็นที่
 อยู่ของพวกชาวเขาเป็นจำนวนมากมายหลายเผ่าพันธุ์ที่ทำการ
 เพาะปลูกตามไหล่เขา ทิวเขาฉิน (Chin) และนาคา (Naga)
 เป็นเส้นกั้นอาณาเขตตามประวัติศาสตร์ระหว่างประเทศพม่าและ
 อินเดีย กลุ่มน้ำอิรวดีตอนล่างถูกแยกออกจากฝั่งยะไข่ (Arakan)
 โดยทิวเขาโยมา (Yoma) และถูกแยกออกจากกลุ่มน้ำสะโตงที่เล่น
 ขนากันไปโดยทิวเขาพะโคโยมา (Pegu Yoma) บริเวณรอบ
 นอกของแถบปากน้ำอิรวดีเป็นที่อยู่ของคนกะเหรี่ยงเผ่าต่าง ๆ
 ซึ่งแบ่งออกได้เป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ตามภาษาเป็น ๓ กลุ่มด้วยกัน
 ชาวเขากะเหรี่ยงเหล่านี้หลังไหลเข้าไปอยู่ในบริเวณอีกด้านหนึ่ง
 ของภูเขาระหว่างสาละวินและเทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งกั้นเขตแดน
 พม่าและไทย แถบภูเขาตอนเหนือสุดของพม่าเป็นที่ตั้งรกรากอยู่
 ของพวกชาวเขาเผ่ากะฉิน (Kachin) เป็นจำนวนมาก ที่ราบสูง
 ฉานอันกว้างใหญ่มีอาณาเขตติดต่อกับกลุ่มน้ำอิรวดีตอนบนและ
 กลุ่มน้ำสะโตงแผ่กว้างไปทางตะวันออกเข้ามาทางเหนือของประ
 เทศไทยและลาว มีการผสมผสานอย่างน่าทึ่งของกลุ่มภาษา
 ต่าง ๆ ภาษาต่าง ๆ เหล่านี้มีใช้กระจัดกระจายทั่วไปอยู่ใน
 หมู่เกษตรกรชาวฉานซึ่งมีอำนาจทางการปกครองและเศรษฐกิจ
 ยึดครองแถบบริเวณเพาะปลูกที่ดีกว่า ภูมิประเทศระหว่าง

ลุ่มน้ำเจ้าพระยาและลุ่มน้ำโขงรวมทั้งที่ราบสูงโคราชมีลักษณะ
ราบเรียบกว่าที่ราบสูงฉานซึ่งมีพวกเขมร และไทยครอบครอง
ต่อเนื่องกันมา อย่างไรก็ตามไม่มีรากฐานมั่นคงนักในการพัฒนา
อำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง เมื่อเปรียบเทียบกับทางแถบ
บริเวณลุ่มแม่น้ำตอนล่าง

สภาพการณ์เหมือนกันมาก ทางแถบตะวันออกของลุ่ม
แม่น้ำโขง เทือกเขาที่แบ่งแยกลุ่มน้ำโขงจากชายฝั่งตั้งเกี่ยวและ
อันนัมเป็นอุปสรรคในการติดต่อค้าขายกัน และยังเป็นอุปสรรค
ต่อการอพยพของพลเมือง อาณาเขตที่ติดต่อกันได้ทางน้ำ
ได้ ยังคงเป็นที่อยู่ของพวกจามที่มีเหลืออยู่เพียงเล็กน้อย และ
เป็นที่อยู่ของคนพุกเขมรดั้งเดิม ๙ หรือ ๑๐ พวก ที่เป็นรัฐจัก
กันคือพวกมัว (Moi) ในอันนัม และพวกข่าในลาวและกัมพูชา
(ข่า เป็นคำลาว และมัวเป็นคำญวน แปลว่าทาส) ข่าแขนงอื่นๆ
ที่ยังจำแนกแยกแยะไม่ได้ประมาณ ๑๖ พวก ตามที่ทราบได้
กระจัดกระจายอยู่อย่างกว้างขวางตลอดทั่วแถบบริเวณภูเขาของ
ลาวตอนเหนือ ชาวเขาเผ่าอื่นๆ ของลาวพูดคำของภาษาไทย
ซึ่งเป็นของดั้งเดิมของท้องถิ่นญวนนานและจีน และคล้ายคลึงกับ
จีนญวนนานหลายประการ

ลาวลุ่มแม่น้ำโขงด้านล่างคล้ายกันมากกับคนไทย ใน

เรื่องภาษา ศาสนา และรูปการปกครองแต่โบราณ แต่ทั้ง ๒ ชาตินี้ ก็ยังคงมีสิ่งที่แตกต่างกันอยู่บ้างในทางวัฒนธรรมใน ขณะปัจจุบันนี้ ท้ายที่สุดแถบภูเขากระวาน (Cardaman) ของ กัมพูชาตามบริเวณชายฝั่งยังคงมีพลเมือง ซึ่งเป็นคนเจ้าของถิ่น พื้นเดิม คือพวกนิกริโตหลงเหลืออยู่

ข้อแตกต่างระหว่างพวกเพาะปลูกข้าว ผู้มีอำนาจในการ ปกครองดินแดนที่ราบลุ่ม และกลุ่มพวกที่ทำการเพาะปลูกตาม แถบไหล่เขาที่โยกย้ายที่อยู่บ่อย ๆ นั้น ถึงแม้จะมีเชื้อชาติเดียวกันอยู่บ้างก็ตาม แต่สิ่งแวดล้อมทำให้มีส่วนแตกต่างกันไป ศูนย์กลางสำคัญของอำนาจการ ปกครองเจริญ ขึ้น แถว อาณา บริเวณปากแม่น้ำเป็นส่วนใหญ่ และตามแควแม่น้ำที่สำคัญ ๆ ณ ที่นั้นลมมรสุมในฤดูร้อนนำฝนมาตกเป็นจำนวนมาก (อยู่ ในระดับจาก ๖๐ นิ้วถึงมากกว่า ๒๐๐ นิ้ว) และการพาโคลน ตมมาตกตะกอนทุก ๆ ปี ซึ่งเป็นผลมาจากน้ำท่วมนั้น ทำให้ เกิดผลมากต่อการเพาะปลูกข้าว จำนวนฝนจากมรสุมที่ตก กระจายไปเป็นบริเวณกว้างนั้น (ยกเว้นเขตฝนชุกหลายแห่ง) ด้วยเหตุผลหลายประการไม่สามารถที่จะให้การพัฒนาทางเกษตร อยู่ในสภาพที่เหมาะสมได้ เหตุหนึ่งก็คือการเซาะชะเอาผิวดิน ทอนบนออกมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งแถบไหล่เขาที่ป่าหมดไป

เพราะวิธีการตัดและเผาต้นไม้เพื่อทำการเพาะปลูก ในบางแห่ง
แม่น้ำลำธารทั้งหลายชะดินออกไปในสภาพอนุหภูมิต่าง ๆ กัน
ซึ่งเป็นเหตุให้ผิวหน้าที่เป็นหินทราย ดินเหนียว และเกลือแร่
ของเหล็กซึ่งเป็นอาหารบำรุงพืชนั้นหมดไป ในบางแห่งมีการ
ระเหยน้ำในดินอยู่เรื่อย ๆ เป็นเหตุให้ต้นหญ้าออกงามเป็นพง
หนา ซึ่งทำให้พฤษชาติอื่นที่จะเจริญออกงามขึ้นมาชะงักงันไป

การพัฒนาการเกษตรโดยใช้เครื่องทุ่นแรง ทำให้กลุ่ม
ชนชั้นนำพวกหม้อซอเสียงเด่นขึ้นมา คนพวกนี้รวมชาวเวียดนาม
แถบลุ่มแม่น้ำแดง ชาวพูนานและคนเขมรแถบอาณาบริเวณ
ปากแม่น้ำโขง และบริเวณทะเลสาบใหญ่ที่อยู่ใกล้เคียง พวก
มอญและต่อมาคือพวกไทย ซึ่งมาตั้งหลักฐานอยู่แถบลุ่มแม่น้ำ
เจ้าพระยาตอนล่าง และแคว้นมอญในสะเทิมและพะโค อยู่ที่
ปากแม่น้ำอิรวดีและสะโตง ความสำคัญทางการเมืองของเขต
พม่าตอนกลาง มีพื้นฐานมาจากการเป็นศูนย์กลางของแหล่ง
เพาะปลูกข้าวในจักเซ (Kyaukse) มินบู และชเวโบ ศูนย์กลาง
ที่เป็นรองทางอำนาจด้านเศรษฐกิจและการปกครองเจริญขึ้นมา
ในเขตที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกที่มีเนื้อที่น้อยกว่าคือ แถบฝั่ง
ทะเลด้านล่างของอ่าวไทยคือที่ไชยา สงขลา นครศรีธรรมราช
และปัตตานีซึ่งเป็นสถานีปลายทางของเส้นทางขนส่งผ่านไป

ทางคาบสมุทรในการค้าขายระหว่างอินเดียนและจีน อาณาจักร
ฟูนานที่มีอำนาจในระยะแรก และความสำคัญของแคว้นจามปา
เกิดขึ้นจากการอยู่ในทำเลที่เหมาะสมทางการค้าขายทางทะเล
ระหว่างเมืองที่มีการขนส่งสินค้าของแหลมมลายูตอนเหนือ และ
เมืองท่าของจีนใต้ ซึ่งจะได้อธิบายเมื่อเกี่ยวโยงถึงต่อไป

ความเจริญทางด้านเกษตรกรรมของบริเวณลุ่มน้ำที่มีดิน
อุดมสมบูรณ์ด้วยสิ่งตกตะกอนและอาณาบริเวณปากน้ำทำให้เกิด
การอุตสาหกรรมในการยังชีพและแบบแผนที่กำลังหน้าของความ
มั่นคงทางการเมืองและสังคม ซึ่งตรงกันข้ามกับระบบการปก
ครองชั้นต้นที่มีอยู่ในบรรดาเกษตรกรชาวเขา เพราะพวกเขา
เขาเป็นพวกที่มีความเป็นอยู่ชนิดพอจะหาเลี้ยงตัวเองไปได้ ผลิต
ของที่เป็นประโยชน์ในการค้าขายได้เพียงเล็กน้อยนอกเหนือไป
จากผลิตผลที่ได้จากป่า ฉะนั้นพวกเขาจึงเป็นพวกที่ให้ประ
โยชน์ทางด้านผลกำไรน้อยมาก นอกจากการไปเป็นทาส และ
พวกเขาไม่เป็นภัยทางด้านการเมืองต่อกลุ่มชนที่เจริญกว่า
ด้วยเหตุนี้ชาวเขาโดยปรกติจะถูกทอดทิ้งให้อยู่แต่ลำพัง

เกษตรกรชาวเขาได้แสดงการต่อต้านที่จะยอมถูกกดขี่
โดยคนที่เหนือกว่าในการปกครองและเศรษฐกิจ ซึ่งมีสาเหตุ
มาจากการยึดมั่นอยู่ในวิถีทางดำเนินชีวิตแบบเก่าดั้งเดิมของตน

เอง การดำเนินชีวิตแบบเก๋ารวมทั้งพิธีการทางศาสนาที่ถือกัน
 มาแต่โบราณเชื่อมโยงกับการเลือกเขตป่าสำหรับหักล้างถางพง
 เป็นที่โล่งไว้เพาะปลูกเป็นประจำปี และการอ้อนวอนเทพารักษ์
 ประจำป่าเขารวมทั้งพิธีการปลูกพืชและเก็บเกี่ยว แม้แต่พวกที่
 จะอพยพโยกย้ายที่ไป ก็ต้องรองจนกระทั่งสิ้นกำหนดเป็นปี ๆ
 สำหรับที่จะให้บริเวณนั้นอุดมสมบูรณ์ขึ้นใหม่ก่อนจะกลับไป
 เดิม แต่พืชผลที่ทำได้ก็น้อยมาก ข้อบกพร่องทางการสุขาภิบาล
 ทำให้คนต้องเสียชีวิตไปเป็นจำนวนมากจากโรคไข้จับสั่นและ
 อหิวาต์ซึ่งระบาดเป็นประจำทุก ๆ ปี เกษตรกรชาวเขาประสบ
 ปัญหาเกี่ยวกับข้อบกพร่องทางด้านอนามัยและการทำมาหากิน
 ซึ่งได้น้อยไม่พอเพียงนั้น เป็นเพราะพวกที่เจริญกว่าไม่ให้ความ
 สนใจที่จะยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือหรือรับผิดชอบในการปกครองแถบ
 ภูเขา ส่วนเพื่อนบ้านที่ล่าหลังก็ถือว่าชาวเขาเป็นพวกป่าเถื่อน
 (เช่นพวกกะฉิ่นในพม่าเป็นต้น) หรือถือกันว่าเป็นแหล่งทาส
 (เช่นพวกข่าในลาว) พวกกลุ่มชนล่าหลังทางค้ำฉนวนธรรมชาติ
 ที่ยังคงมีปรากฏอยู่เรื่อย ๆ ตามบริเวณเส้นเขตแดนสันปันน้ำมี
 ผลกระทบกระเทือนต่อความเจริญก้าวหน้าทางประวัติศาสตร์อยู่
 บ้างโดยที่กันไม่ให้ศูนย์อำนาจทางการเมืองและการเมืองที่
 สำคัญบางอย่างเข้าไปถึงได้

ชนชนนำ : มอญและเขมร

ชาวเขมรมอญซึ่งอพยพเข้ามาในแหลมอินโดจีนเมื่อระยะเวลา ก่อนคริสตกาลนั้น โดยมนุษยชาติแล้วมีเชื้อสายมองโกล แต่ไม่ใช่จีน ภาษาที่ใช้เป็นออสโตรเอเชียติก (Austroasiatic) ซึ่งแตกต่างไปจากพวกที่เข้ามามาก่อนซึ่งเป็นพวกออสโตรนีเซียน (Austronesian) ซึ่งอาศัยอยู่ในแหลมอินโดจีนส่วนใหญ่เช่นเดียวกัน พวกมอญได้อพยพจากแถบตะวันตกของจีนลงไปทางใต้ ไปตามลำแม่น้ำโขงและสาละวินเข้าสู่พม่าตอนล่างและดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและแหลมมลายูราว ๕๐๐ ปีก่อนพุทธกาล และก่อนที่จะได้มีการติดต่อกับอารยธรรมจากจีนตอนเหนือในสมัยราชวงศ์จู (หมตสมัยจูเมื่อราว ๆ ๓๐๐ ปีแห่งพุทธกาล) พวกมอญอาจจะลงมาก่อนพวกเขมรซึ่งมีเชื้อสายเดียวกันอยู่หลายศตวรรษ ชาวมอญที่อยู่ในพมามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับเผ่ากะเหรี่ยง อาจจะเป็นความสัมพันธ์แบบนายกับทาส เมืองหลวงแห่งแรกอยู่ที่สะเทิมซึ่งในราว ๆ พุทธศตวรรษที่ ๕-๖ มีการติดต่อกันทางด้านการค้าและวัฒนธรรมกับเมืองเทเลกนา (Telengana) ซึ่งอยู่ในที่ราบสูงเดคช่านแห่งอินเดียและติดต่อกับเมืองท่าต่างๆ ตามชายฝั่งโคโรมันเดล (Coromandel) ตอนล่าง ทางด้านตะวันออกของบริเวณที่อยู่ระหว่าง

แม่น้ำสาละวินและเจ้าพระยา ชาวมอญได้สร้างอาณาจักรใหม่ที่
 ขึ้นเรียกกันว่าอาณาจักรทวารวดี มีศูนย์กลางแห่งหนึ่งอยู่ที่
 จังหวัดลพบุรี (ละโว้) ซึ่งอยู่ตอนล่างของแม่น้ำเจ้าพระยา ทาง
 ตอนเหนือของแม่น้ำมีศูนย์กลางอีกแห่งหนึ่งอยู่ในบริเวณรอบๆ
 เมืองหริภุญไชยซึ่งเป็นเมืองหลวง ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕,
 ๑๖ จึงมีอาณาจักรมอญซึ่งรวมกันอย่างไม่มั่นคงนักชั่วระยะหนึ่ง
 เรียกว่ารามัญเทศ (Ramanyadesa) ซึ่งรวมสะเทิม ทวารวดี
 และหริภุญไชยเข้าไว้ด้วยกัน

พวกมอญอยู่กระจัดกระจายหลายแห่งและรวมกันอย่างไม่
 เป็นกลุ่มเป็นก้อนนัก ไม่ใคร่จะมีการปกครองอย่างเป็นปึก
 แผ่น แต่เป็นชาติที่มีความสำคัญทั้งทางด้านเศรษฐกิจและวัฒน
 ธรรม ความชำนาญในด้านเศรษฐกิจที่สำคัญ เช่น การเป็น
 เกษตรกรโดยใช้เครื่องผ่อนแรง ช่างฝีมือ ช่างต่อเรือ ชาว
 ทะเลและพ่อค้า เหมาะที่จะมีบทบาททางด้านอารยธรรมใน
 ฐานะเป็นผู้เผยแพร่วัฒนธรรมอินเดีย ชาวมอญเป็นผู้นำเอาวิธี
 การปกครองและสัญลักษณ์ของสถาบันกษัตริย์แบบอินเดีย
 การนับถือพระวิษณุ ศาสนาพุทธ และการเขียนภาษาบาลีและ
 สันสกฤตไปยังพม่าเพื่อนบ้าน ไปยังเขมรซึ่งมีเชื้อสายเดียวกัน
 ซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันออกของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และสุดท้ายได้

นำสิ่งเหล่านั้นมาเผยแพร่ยังคนไทยซึ่งเข้ามาในบริเวณนั้นใน
ภายหลัง

การอพยพของชาวเขมรลงไปทางใต้ตามลุ่มแม่น้ำโขงนั้น
ต้องหยุดชะงักลงในราว ๆ ศตวรรษต้น ๆ แห่งพุทธกาล เนื่อง
มาจากชายฝั่งทะเลถูกปิดกั้นโดยอาณาจักรฟูนานส่วนหนึ่งซึ่งมี
เชื้อสายมลายูโพลินีเซียน อาณาจักรฟูนานตั้งอยู่ที่บริเวณสาม
เหลี่ยมปากแม่น้ำโขงและบริเวณสาขาของทะเลสาบซึ่งครั้งหนึ่ง
เป็นเสมือนแขนของทะเลยื่นเข้าไปในแผ่นดินจนกระทั่งถูกปิด
กั้นโดยหินทรายที่มาตกตะกอนนอนกันอยู่ที่ปากน้ำโขง เนื่อง
จากเป็นผู้มีอำนาจมากทางด้าน การปกครองและค้าขายในแถบ
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๗ ถึงพุทธ
ศตวรรษที่ ๑๑ ฟูนานเข้าครอบครองดินแดนทางฝั่งทะเลทั้งหมด
ของอ่าวไทยและส่วนหนึ่งของอินโดจีนซึ่งอยู่เหนือดินแดนสาม
เหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ชาวฟูนานได้รวบรวมเอาประชากรใน
รัฐเจนละ ซึ่งเป็นเอกราชแต่ในนามและอยู่ลึกเข้าไปภายในและ
มีเชื้อสายเขมรเข้าไปเป็นจำนวนมากทีเดียว ก่อนที่อาณาจักร
ฟูนานจะแตกสลายลงเมื่อใกล้ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๑

ชาวเขมรผู้พิชิตฟูนาน ได้พิสูจน์ให้เห็นว่า ไม่มี ความ
สามารถในการที่จะฟื้นฟูอาณาจักรเก่า ๆ ของตนขึ้นมาได้ในช่วง

ระยะเวลา ๒๐๐ ปีต่อมา อาณาจักรเจนละเองประกอบด้วยส่วน
ที่เป็นน้ำและพื้นดิน บริเวณที่ลึกเข้าไปภายในผืนแผ่นดินก็ต้อง
เผชิญกับการก่อการจลาจลของพวกเผ่าต่างๆ ซึ่งมีอยู่ในบริเวณ
ลุ่มแม่น้ำโขงตอนเหนือ เจนละส่วนล่าง (ที่เป็นน้ำ) ถูกแบ่ง
ออกเป็นรัฐเล็กรัฐน้อยประมาณ ๖ รัฐด้วยกันเป็นเวลาหลายศต
วรรษนับตั้งแต่พ.ศ. ๑๑๘๓ ชาวจามซึ่งอยู่ตามชายฝั่งอันนัม
จวยโอกาสในขณะที่อาณาจักรฟูนานหมดอำนาจแผ่อิทธิพลของ
ตนลงไประยะถึงปลายบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงมอญ
แห่งอาณาจักรทวารวดีก็ได้เข้าครอบครองบริเวณปากแม่น้ำ
เจ้าพระยา แผ่ขยายลงไปทางใต้เข้าสู่มลายู ทางมลายูตอนเหนือ
มีรัฐลังกาสุคา และตามพรลิงค์ ซึ่งถึงแม้จะเป็นรัฐเล็ก ๆ แต่
ก็ได้อิทธิพลจากอินเดียที่สำคัญ คือทางด้านการค้าขาย และใน
ราวปีพ.ศ. ๑๓๔๓ อาณาจักรกัมพูชาก็รวมตัวกันได้ และมี
อำนาจสืบต่อจากอาณาจักรฟูนาน

ชาวเขมรได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ มากมายจากชาวฟูนานและ
ชาวมอญเกี่ยวกับสัญลักษณ์ กษัตริย์สืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้า
ลัทธิฮินดูและพุทธศาสนาและยังแสดงให้เห็นว่าในเขตทะเลสาบ
หลวงนั้นเขมรมีสติปัญญาเหนือกว่าผู้ใดในเรื่องการเกษตรกรรม
โดยใช้เครื่องทุ่นแรง การจัดการปกครอง ศิลปะ สถาปัตยกรรม

และวรรณคดี เขมรได้ครอบครองดินแดนที่มีทรัพยากรทางด้านอาหารอุดมสมบูรณ์ทั้งข้าวและปลา โดยทางด้านยุทธศาสตร์แล้วตั้งอยู่ในที่ที่เหมาะสมกับการค้าขาย เมื่อพิจารณาจากการค้าขายของจีนที่กำลังขยายตัว และอยู่ในฐานะที่จะกระตุ้นให้มีการติดต่อทางด้านวัฒนธรรมกับอินเดียและกับชาวชวา จาม และเวียดนาม ซึ่งมีพรสวรรค์ในเรื่องนี้ วัฒนธรรมยุคโลหะสัมฤทธิ์แห่งตงซอน (Dong' son) ซึ่งเริ่มต้นจากประเทศจีน เช่น กลองที่ประทับประคาสวยงาม และเครื่องใช้ที่เป็นโลหะสัมฤทธิ์ ซึ่งเจริญรุ่งเรืองอยู่ในหมู่ชาวชวาและเวียดนามนั้นก็ได้อาศัยอิทธิพลที่สำคัญเหนือกัมพูชาด้วย ประวัติศาสตร์กัมพูชากายหลังปี พ.ศ. ๑๓๓๔ จะมีกล่าวถึงในตอนท้ายบทนี้

ทางตะวันออกของเทือกเขาใหญ่ซึ่งกันแม่น้ำโขงและครึ่งหนึ่งของฝั่งทะเลอันนัมตอนเหนือออกจากกันนั้นมีชาวเวียดนามอาศัยอยู่ เป็นพวกที่มีเชื้อสายปะปนกันเริ่มต้นกำเนิดจากจีนตอนใต้ มีเชื้อสายออสโตรนีเซียน (Austronesian) เป็นส่วนใหญ่และมีเชื้อสายมองโกลผสมอยู่บ้าง พวกนี้มาร่วมกันใช้ภาษาของมอญและเขมร และมีลักษณะการออกเสียงแบบภาษาไทยที่ยังกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป ชาวเวียดนามถูกพิชิตโดยจีนสมัยราชวงศ์ซันในราว ๆ ปี พ.ศ. ๔๓๒ และต่อมาถูกรวมเข้าไว้

เป็นส่วนหนึ่งของประเทศจีน จนกระทั่งมาในปี พ.ศ. ๑๔๘๒ จึงหลุดพ้นจากการปกครองของจีนไปได้ เมื่อราชวงศ์ถังสิ้นอำนาจลงนอกเหนือไปจากศิลปะเครื่องปั้นดินเผา และศิลปะการทำผ้าไหมอันเป็นลักษณะพิเศษของจีนโดยเฉพาะแล้ว ในระหว่างที่อยู่ใต้การปกครองของจีนนับพันปี ชาวเวียดนามยังได้รับเอาคำสั่งสอนของลัทธิขงจื้อ พุทธศาสนาแบบจีนประเพณีที่นับถือว่าข้าราชการเป็นผู้มีอำนาจ และลัทธิเต๋าเข้าไว้อย่างแน่นแฟ้นอีกด้วย ชาวเวียดนามยังปรับปรุงตัวให้เป็นผู้มีระเบียบวินัยดี และขยันขันแข็ง ชาวเวียดนามเป็นศัตรูคู่อาฆาตกันตลอดกาลกับชาวจามซึ่งได้วัฒนธรรมฮินดูและครอบครองอันนัมตอนกลาง และเป็นคู่แข่งซึ่งตีชิงเต่กันกับกัมพูชาของเขมร ด้วยเหตุนี้ชาวเวียดนามจึงมีบทบาทอยู่แต่เพียงรอบนอกของกลุ่มแม่น้ำโขงเท่านั้น ในที่สุดชาวเวียดนามได้ทำลายอาณาจักรจัมปาในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ และหลังจากนั้นก็ถูกรุกเข้ามากในบริเวณสามเหลี่ยมปากน้ำโขง ทำให้เขมรได้รับความเสียหาย การเคลื่อนไหวนี้ยังมีต่อมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๕ นี้

พม่าเชื้อสายธิเบต

ชนพม่าเชื้อสายธิเบตที่เรียกกันว่าพวกพยู (Pyu) เข้ายึดครองลุ่มน้ำอิรวดีของพม่าในระหว่างตอนต้น ๆ คริสตศตวรรษ

และได้สร้างเมืองหลวงขึ้นมาอย่างมั่นคงใน พ.ศ. ๑๑๘๑ ชื่อว่าเมืองศรีเกษตร (Srikshetra) แต่ทว่าที่ตั้งเมืองนี้มีผู้ยึดครองกันมาก่อนหน้านี้แล้ว เห็นได้ชัดว่าแคว้นพยูเท่ากับเป็นชุมทางทางค้าขายที่สำคัญสำหรับเส้นทางค้าขายทางบกของจีน ไปยังอินเดียในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๘ และ ๙ และยังคงมีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและทางการค้าขายกับอินเดียอย่างใกล้ชิดโดยผ่านอ่าวเบงกอล และผ่านแถบฝั่งทะเลอะไซ่ ประมาณ ๑๕๐ ปีหลัง พ.ศ. ๑๑๘๑ พวกพยูแข่งขันชิงดีกับมอญในการครอบครองพม่าตอนล่าง พวกมอญมีเมืองหลวงชื่อสะเทิม (Thaton) ตั้งอยู่ทางค้ำตะวันออกเฉียงของบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำอิรวดี

ซากปรักหักพังของเมืองศรีเกษตร รวมทั้งกำแพงเมืองและประตูทางเข้าและสถูปใหญ่ ๆ ๓ สถูป ทำให้เกิดความเข้าใจว่าพวกพยูได้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับลัทธินับถือพระวิษณุของฮินดู โดยเฉพาะและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพุทธศาสนาของอินเดียเช่นเดียวกับสถูปที่สลักหักพังของพยูเลียนแบบมาจากอินเดียที่พบในแคว้นโอริสสา ในทำนองเดียวกันพระพุทธรูปก็เป็นแบบคุปตะและปาละ บันทึกของทูตจีนในระหว่างที่เมืองศรีเกษตรกำลังเสื่อม ได้กล่าวถึงเมืองที่มีกำแพงและคูล้อมรอบ รวมทั้งโบสถ์วิหารนับร้อย ซึ่งใช้เป็นที่อบรม

คนหนุ่มสาว คนพวยรังเกียจการสวมเสื้อผ้าทำด้วยไหมเช่นเดียวกับชาวพุทธในอินเดีย เพราะว่าประเพณีการสวมผ้าไหมเป็นการทำลายชีวิตของตัวไหม คนพวยยังได้ส่งเสริมการละเล่นเต้นรำ และดนตรีดั้งเดิมด้วย ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๓ พวกพวยจำต้องถอยร่นลงมาจากที่ราบลุ่มแม่น้ำอิรวดีตอนล่าง ไปยังเมืองหลวงของพม่าคือเมืองหะลินยี (Halingyi) ใกล้ชเวโบ ในสมัยปัจจุบัน ซึ่งอยู่ทางด้านเหนือเป็นการชั่วคราว ซึ่งต่อมาได้ถูกชนเผ่าที่เป็นศัตรูจากเมืองน่านเจ้าในยุคนานตะวันตกทำลายไปภายหลัง พ.ศ. ๑๓๗๕ พวกทหารเชลยชาวพวยถูกกวาดต้อนเข้าไปรวมกับกองทัพของพวคน่านเจ้า เมื่อพวคน่านเจ้าเข้าโจมตีเมืองฮานอยของญวนในปี พ.ศ. ๑๔๐๖

พวกพวยที่ยังคงเหลืออยู่แถบลุ่มน้ำอิรวดีก็ถูกกีดกันหายเข้าไปกับพวกพม่าเชื้อสายชิเบต ซึ่งเป็นชนกลุ่มใหม่เข้ามาอยู่ในบริเวณจักเซ ซึ่งมีระบบการชลประทานอย่างดี ภายหลังความพินาศของเมืองหะลินยี (Halingyi) ไม่นานนัก ปรากฏว่าพวกพม่าเชื้อสายชิเบตกลุ่มใหม่นี้ได้เคลื่อนลงมาทางใต้เข้าไปในรัฐฉานของพม่าอย่างรวดเร็ว โดยผ่านบริเวณญวนนานตะวันตกซึ่งพวคน่านเจ้าเข้าครอบครองอยู่เป็นปรกติ ผู้รุกรานได้เรียนรู้วิธีการปลูกข้าวและการเพาะปลูกบนเขาเป็นแถวลดหลั่นกันลงมา

การเลี้ยงสัตว์และศิลปะของการทำสงคราม แต่ปรากฏชัดว่าชนพวกนี้ทำการติดต่อทางวัฒนธรรมกับจีนน้อยมาก ชาวพม่าได้ปกครองอย่างเป็นบิภักดิ์ตามเขตถิ่นประเทศที่อุดมด้วยข้าวที่สำคัญถึง ๓ แคว้นด้วยกัน คือ จักเซ มากะเวมินบู (Magwe-Minbu) และชเวโบ ในที่สุดได้สร้างเมืองหลวงพม่าขึ้นที่พุกาม (Pagan) อยู่บนหน้าผา มองลงไปเห็นความคดโค้งของแม่น้ำอิรวดี ซึ่งลงไประยะไม่กี่สัปดาห์เป็นที่บรรจบของแควชินควิน (Chindwin) อยู่ประมาณระยะครึ่งทางระหว่างจักเซและมินบู จะได้อธิบายถึงอาณาจักรพุกาม (Pagan) ของพม่าในบทที่ ๓

คนไทย

พวกฉานหรือไทยใหญ่ คือพวกที่ได้อ้างอิงถึงมาหลายครั้งแล้ว ได้เข้ายึดครองเขตแดนทิวเขาที่กว้างใหญ่แผ่ขยายไปตามชายเขตแดนจีนด้านใต้จากยูนนานและมณฑลกวาง ๒ แห่ง (Kwang) กินไปทางตะวันออกถึงเกาะไหหลำ (Hainan) นอกฝั่งทะเลเป็นระยะเวลาหนึ่ง พวกจีนเรียกแคว้นที่สำคัญที่สุดในบรรดาแคว้นเล็กแคว้นน้อยหลายแห่งที่มีพวกฉานหรือโลโล (Lolo) ครอบครองอยู่ว่า น่านเจ้า ศูนย์กลางอยู่ในแถบทะเลสาบทาลี (Tali) ซึ่งอยู่ตรงทิศตะวันออกของคอคอดแม่น้ำโขง

และตั้งคร่อมเส้นทางค้าขายซึ่งพุ่งมาจากลุ่มน้ำแยงซี (Yangtze) ไปยังพม่าหลังจากการฟื้นฟูอำนาจของจีนในราชวงศ์ถังตอนต้น พ.ศ. ๑๑๔๓ จีนได้พยายามจะตีอาณาจักรน่านเจ้าเป็นระยะ ๆ (คือในปี พ.ศ. ๑๒๒๗, ๑๒๙๔ และ ๑๒๙๗) แต่ไม่สามารถจะเอาชนะน่านเจ้าได้ ในที่สุดน่านเจ้าก็เป็นมิตรประเทศกับจีน ราชวงศ์ถังช่วยกันต่อต้านการรุกรานของคนธิเบตที่คุกคามทั้งในแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนและลุ่มน้ำแยงซี เจ้าผู้ครองแคว้นน่านเจ้าองค์หนึ่งได้ช่วยชนะครอบครองหะลินกยี เมืองหลวงของพยูในปี พ.ศ. ๑๓๗๕ ถึง ๑๓๗๘ เจ้าผู้ครองอีกองค์หนึ่งบุกตั้งเกีย (Tongking) ในระหว่างปี พ.ศ. ๑๔๐๕-๑๔๐๖ ด้วยเหตุผลที่หาคำอธิบายไม่ได้บางประการ น่านเจ้าไม่สามารถจะป้องกันคลื่นอพยพของชาวพม่าเชื้อสายธิเบต ที่มุ่งเข้ามาทางใต้สู่ลุ่มน้ำอิรวดีในระยะครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ได้ ตามประวัติของน่านเจ้าเรื่อยมาจนกระทั่งเสื่อมตกไปเป็นของพวกมองโกลใน พ.ศ. ๑๗๙๖ คนไทยในรัฐฉานที่เกี่ยวข้องกันแยกกันเป็นกลุ่มๆ อพยพลงมาทางใต้เข้ายึดครองแคว้นฉานทางพม่าตะวันออก เข้าครอบครองแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนบน และอีกกลุ่มหนึ่งไปอยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำโขงคือประเทศลาว อำนาจของพวกโลโลฉาน ในยุคนานทางด้านการเมืองเสื่อมลง

เป็นเวลานานก่อนที่กองทัพมองโกลของพระเจ้ากุบไลข่านเข้าไปทำลายได้ในที่สุดเมื่อปี พ.ศ. ๑๗๙๖

ชาวเขาเผ่าไทยใหญ่ในแคว้นฉานอพยพไปทั้งพวก เข้าไปทางลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนบนในระยะทศวรรษแรกๆ ราวพุทธศักราช ๑๗๔๓ นั้น ผลที่ตามมาคือได้มีการสร้างเมืองเชียงราย สุโขทัย และเชียงใหม่ต่อเนื่องกันมาเป็นลำดับ ผู้ครองแคว้นฉานหลายองค์มีบทบาทสำคัญในการทำลายอาณาจักรพุกามของพม่า (๑๘๓๐-๑๘๔๐) และในการขับไล่พวกจีนที่บุกรุกพม่าในเวลาต่อมาหลังปี พ.ศ. ๑๘๔๓ เจ้าผู้ครองแคว้นฉานได้ครอบครองพม่าตอนบนทั้งหมดเรื่อยมาจนกระทั่งราชวงศ์ตองอู (Toungoo) ของพม่าเฟื่องฟูเรืองอำนาจขึ้นในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ราชอาณาจักรไทยก็ได้สถาปนาขึ้นที่เมืองหลวงพระบาง และที่เวียงจันทน์ในลาว ซึ่งจะได้อธิบายให้ทราบในภายหลัง

รูปแบบการค้าขายในสมัยโบราณ

อิทธิพลทางวัฒนธรรมของจีนเพียงเล็กน้อยที่มีต่อประชาชนในแหลมอินโดจีน (นอกเหนือไปจากชาวเวียดนาม) สามารถที่จะอธิบายได้ในมาตรการกว้างๆ ตามพื้นฐานทางประวัติ

ศาสตร์ ศูนย์กลางทางวัฒนธรรมจีนโบราณ และอำนาจทางการเมืองนั้น มีอยู่ที่บริเวณลุ่มแม่น้ำฮวงโห (Yellow River) ทางตอนเหนือของจีน ผังทะเลทางใต้ซึ่งอยู่ห่างไกลออกมาแผ่ขยายลงไปทางใต้จนจรดฝั่งทะเลอันนัม มีพวกกึ่งอนารยธรรม และพวกครึ่งจีนอยู่ ชนชาติต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกันต่างก็ได้รับอารยธรรมจากจีนมาซัดเกล้าให้ความบ่าแก่ของพวกตนหมดไปโดยการรับเข้าไว้ทีละน้อย ๆ แต่การกระทำเช่นนั้นไม่ได้ทำให้จีนกังวลใจเลย ลัทธิขงจื้อตกอยู่ภายใต้เมฆหมอกมืดทึบนับตั้งแต่สมัยพวกฮั่นหมดอำนาจไป จนถึงสมัยราชวงศ์ถังเรืองอำนาจ (พ.ศ. ๗๖๔ ถึง พ.ศ. ๑๑๖๑) เป็นสมัยที่จีนแสดงความสนใจอย่างกว้างขวางต่อพุทธศาสนาของอินเดีย ขบวนพระรูดงค์ชาวจีนได้ออกเดินทางไปตามเส้นทางของกองคาราวานผ่านเอเชียตอนกลางมุ่งหน้าไปยังแม่น้ำคงคา ซึ่งเป็นศูนย์กลางการศึกษาพุทธศาสนา เมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว ทั้งอินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ให้ความสนใจต่อสถาบันศาสนาของจีน ยกเว้นพวกเวียดนาม การดำเนินการค้าขายโพ้นทะเลที่เมืองท่าจีนในตอนใต้ นั้นใช้บรรทุกสินค้าไปในเรือของคนต่างชาติ กระทั่งถึงสมัยราชวงศ์ซ้อง (Sung) ในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๕ เมื่อมีการใช้เข็มทิศกันอย่างแพร่หลาย

และได้มีการปรับปรุงการเดินเรือให้ดีขึ้นมากทั้งทางด้านคุณภาพ และเศรษฐกิจ ก่อนหน้านั้นในตอนแรก ๆ พ่อค้าจีนโพ้นทะเล ก็เป็นเพียงผู้โดยสารบนเรือของชนต่างชาติเท่านั้น

ในทางตรงกันข้ามความสนใจของอินเดียที่จะค้าขายทาง ทะเลกับจีน โดยผ่านทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นมีมานาน แล้ว และได้ขยายขอบเขตออกไปกว้างขึ้น การค้าขายทาง ทะเลเริ่มมีขึ้นเมื่อตอนต้นคริสต์ศักราช เมื่อความข้องการสินค้าทางตะวันออกเฉียงใต้เกิดขึ้นในอาณาจักรกรีก และ โรมันแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน พ่อค้าชาวตะวันตก ชาวกรีก ชาวอียิปต์ ชาวฟินิเซียน ชาวอาหรับ และชาวเปอร์เซีย มาค้าขายที่เมืองท่ามาลาบาร์ (Malabar) ของอินเดียและที่แหล่งรวมสินค้าเมืองกอล (Galle) ซึ่งอยู่ที่ลังกาตอนใต้ แต่พวก พ่อค้าต่างชาติเหล่านี้ยากนักที่จะเสี่ยงเดินทางไปทางตะวันออกเฉียงใต้ไกลกว่านี้ เพราะฉะนั้นก็มีแต่พ่อค้าชาวอินเดีย และพ่อค้าชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อื่น ๆ ที่ยังคงดำเนินการค้าขายอยู่ในอ่าวเบงกอล และขึ้นไปทางเหนือโดยผ่านไปทางทะเลจีนตอนใต้ตามชายฝั่งตะวันออกเฉียงของอินโดจีน

ผลิตภัณฑ์ของตะวันออกเฉียงใต้สำหรับตลาดตะวันออกเฉียงใต้มี กายาน และยางไม้หอม ยารักษาโรค เครื่องแก้ว ผ้าเนื้อดี

และพรมรวมอยู่ด้วย สินค้าประเภทผ้าไหมและเครื่องลายคราม
 ของจีนและสินค้าประเภทเครื่องเทศและผลิตภัณฑ์จากป่า เช่น
 กายาน การบูร ยางสน และไม้จันทน์จากเอเชียตะวันออกเฉียง
 ใต้ รวมทั้งงาช้าง นกต่างประเทศ น้ำตาล ข้าว และ
 น้ำมันเนยจากอินเดียไม่ได้รับเงินที่สมคูลย์กันเท่ากับอาณาจักร
 โรมัน จักรพรรดิเวสเปาเซียน (Vespasian) ในราว ๆ ปี
 พ.ศ. ๖๐๕ จำต้องออกคำสั่งห้ามนำทองของโรมออกนอกประ
 เทศ เพื่อจ่ายเป็นค่าสินค้าประเภทนั้น ๆ จากเอเชีย เมื่อการค้า
 ขายระหว่างกรีกโรมันกับอินเดียเริ่มเสื่อมลงในราวพุทธศตวรรษ
 ที่ ๘ ที่ ๙ ชาวเปอร์เซียซัสซานิดก็ได้เข้ายึดการค้าขายในตะวันออก
 ไกลถึงแม้ว่าจะมีอัตราที่ลดน้อยลง ราว ๆ พุทธศักราช
 ๑๐๕๓ การค้าขายของอินเดียในรูปทองแท่งกับเอเชียกลางก็หยุด
 ชะงักลงอย่างถาวร ซึ่งทำให้อินเดียหันไปเพิ่มความสนใจใน
 แหลมมลายูตอนใต้มากขึ้นเพื่อใช้เป็นแหล่งแร่ที่มีค่าแห่งใหม่
 ของตน

โดยการสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ตามเมืองท่าของอินเดีย
 การค้าขายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และจีนดำเนิน ไปอย่าง
 ไม่ลดถอยเลยเป็นเวลาหลายศตวรรษ การติดต่อเช่นนี้ทำให้
 อิทธิพลอินเดียแผ่กระจายไป วัฒนธรรมอินเดียเข้าไปในเอเชีย

ตะวันออกเฉียงใต้มากที่สุด ในสมัยอาณาจักรคุปตะ (พ.ศ. ๘๖๓-๑๐๗๘) ซึ่งเป็นสมัยที่อารยธรรมอินเดียเจริญถึงขีดสูงสุด ตลอดระยะเวลา^๕ และตลอดสมัยปาลวะ และปาละในเวลาต่อมา ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่บริเวณที่ราบสูงเตคซ่านและแม่น้ำคงคาตามลำดับ อินเดียได้รับการยกย่องทั้งทางด้านการเมืองและวัฒนธรรมจากพระรุดงค์ชาวจีน และจากผู้นำของประเทศต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน เราจะพบศิลปะอินเดีย ศาสนาปรัชญา และสถาบันการปกครองต่าง ๆ มากมายในประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งประเทศเหล่านั้นได้รับเอาไปด้วยความกระตือรือร้น และเพื่อผลประโยชน์ด้วย เพราะฉะนั้นในขณะที่ประเทศจีน (ระหว่างราชวงศ์ซันกับราชวงศ์ถัง) ขาดความสามัคคีกัน และวัฒนธรรมก็ซบเซาเหงานงอย^๕ วัฒนธรรมของอินเดียได้เข้ามาเจริญรุ่งเรืองอย่างมั่นคงก่อนแล้วในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การค้าขายระหว่างประเทศที่ตั้งอยู่บนฝั่งตรงกันข้ามของอ่าวเบงกอล^๕ มีลักษณะที่ต่างกัน ออกไป ทั้ง^๕ เพื่ออาศัยประโยชน์จากลมมรสุมที่พัดตามฤดูกาล ลมมรสุมนี้จะพัดจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ไปทางตะวันออกเฉียงเหนือตั้งแต่ปลายพฤษภาคมถึงต้นตุลาคม และกลับกัน คือพัดจากตะวันออก

เฉียงเหนือมายังตะวันตกเฉียงใต้ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือน
 เมษายน เรือสินค้าของชาวเบงกอลจากตอนเหนือของอินเดียได้
 ใช้ฤดูหนาวให้เป็นประโยชน์ โดยอาศัยลมพัดพาเรือสินค้ามุ่ง
 ลงไปทางใต้ไปยังลังกาหรือไปยังฝั่งตะวันตกของแหลมมลายูและ
 อาจะลงไปจนถึงช่องแคบมะละกา เส้นทางกรขนส่งสินค้าโดย
 ผ่านไปทางคาบสมุทรมันเป็นที่นิยมของพ่อค้าอินเดียเมื่อก่อน
 พุทธศตวรรษที่ ๒๒ เพราะในช่องแคบนั้นมีพวกโจรสลัดอยู่
 เต็มไปหมด และลมสินค้าในช่องแคบก็ไม่แน่นอนอย่างมาก
 การเดินทางจากเมืองท่าอินเดียตอนใต้และลังกาไปยังเอเชียตะวัน
 ออกเฉียงใต้นั้น ระยะเวลาที่ดีที่สุดคือระหว่างฤดูร้อน ถ้าการ
 เดินทางกระทำกันในตอนปลายเดือนกันยายน เรืออาจจะไป
 เจริญมรสุมซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนฤดู และเรือก็จะมุ่งหน้าลงไป
 ทางช่องแคบมะละกาหรือไปตามฝั่งตะวันตก (ด้านนอก) ของ
 เกาะสุมาตราไปยังช่องแคบซุนดา (Sunda Straits) ซึ่งอยู่
 ระหว่างเกาะสุมาตราและชวา แต่จะไปทางใดก็ตาม การเดิน
 ทางไปยังประเทศจีนโดยทางทะเลตลอดทางจะต้องหยุดชะงักลง
 ที่บริเวณปากทางเข้าค่านไคซึ่งจะเข้าสู่ทะเลจีนตอนใต้ เพื่อรอ
 คอยลมที่จะพัดไปทางเหนือซึ่งมีในฤดูหนาวและฤดูใบไม้ร่วง
 เส้นทางกรขนส่งสินค้าที่เล่นผ่านแหลมมลายูราว ๆ ๖

ทางนั้นได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น เส้นทางที่สำคัญที่สุด ๒ สาย คือ จากตรังและตะกั่วป่าซึ่งอยู่บนฝั่งของอ่าวเบงกอลไปยังนครศรีธรรมราชและไชยาตามลำดับ ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งทะเลตอนล่างของอ่าวไทย เส้นทางเดินเรือทางตอนใต้ อีกเส้นทางหนึ่งเชื่อมระหว่างรัฐเคดาห์และปัตตานี ในขณะที่อีกทางหนึ่งจากมะริค (Mergui) ไปทางตะวันออกขึ้นไปทางเหนือ อีก ๒ ทางนั้นจากเมืองท่าทวายและเมาะตะมะ (Moulmein) บนฝั่งตะนาวศรีผ่านไปทางท่านเจดีย์ ๓ องค์และลุ่มน้ำแม่กลองไปยังเมืองมอญต่าง ๆ ซึ่งตั้งอยู่ทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง มอญได้มีอำนาจครอบครองลงไปทางใต้จนถึงเมืองไชยาซึ่งตั้งอยู่บนอ่าวบ้านดอนอยู่หลายสมัย พ่อค้าชาวเกาะสุมาตราและชาวมลายูดำเนินการค้าขายอยู่ในเส้นทางปลายสุดของภาคตะวันออกถึงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๗ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ภายใต้การอำนวยความสะดวกทั่วไปและการควบคุมทางทะเลของอาณาจักรซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ในบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงซึ่งเป็นที่รู้จักกันในชื่อจีนชื่อเดียวเท่านั้นว่าฟูนาน ไกลขึ้นไปตามชายฝั่งอันนัม พ่อค้าที่กล้าได้กล้าเสียแห่งอาณาจักรจามปาได้ทำการค้าขายผลิตผลจากป่าอย่างถูกต้องตามกฎหมายซึ่งได้รวบรวมมาจากผืนแผ่นดินหลังฝั่งทะเลและยังทำการลักลอบค้าของเถื่อนอีกด้วย

ตามเส้นทางของการค้าขายที่สำคัญ ๆ กับจีนจากเมืองท่า ซึ่งตั้งอยู่บนคาบสมุทรไปจนถึงอาณาจักรฟูนานและต่อไปจนถึงอาณาจักรจามปา รูปแบบของการรับวัฒนธรรมอินเดียในตอนต้น ๆ เป็นการผสมผสานของการบูชาศิวะเวทย์ (Saivite) และพุทธศาสนา ทางด้านเหนือและตะวันตกของเส้นทางค้าขายที่สำคัญนี้ ชาวมอญซึ่งเป็นนักการค้ามีเมืองหลวงอยู่ที่สะเทิม (Thaton) ตั้งอยู่ทางตะวันออกของบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำอิรวดีของพม่า เป็นชาวพุทธที่มีความเชื่อมั่นในพุทธศาสนา เมืองสะเทิมมีการติดต่อทางการค้าและวัฒนธรรมกับอินเดีย และกับพี่น้องชาว มอญซึ่งอยู่ทางตะวันออกในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาทางตอนกลางและตอนใต้ แต่ไม่ว่าความเลื่อมใสจะหันเหไปทางฮินดูหรือทางพุทธ ราชสำนักในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็จะถือรูปแบบสถาบันกษัตริย์อันสืบเชื้อสายจากเทพเจ้าตามแบบอย่างของอินเดีย

เรื่องราวของการได้รับอิทธิพลจากอินเดีย

อินเดีย ในสมัยคุปตะ ได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่เจริญมีระเบียบ วัฒนธรรมดีที่สุดในโลกของสมัยนั้น คณะสงฆ์ผู้เผยแผ่พุทธศาสนาแผ่อิทธิพลลงมาจากใต้ในระยะนั้นลงมาถึงลังกา ซึ่ง

ในที่สุดลัทธิกลายเป็นศูนย์กลางของลัทธิเถรวาท ประเทศใดก็ตามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เมื่อได้มีการติดต่อทางวัฒนธรรมกับอินเดียแล้วจะต้องพึงใจอยู่นานกับหนังสือเกี่ยวกับหลักธรรมจรรยา ตำรากฎหมายและการเมืองประมวลกฎหมาย (โดยเฉพาะประมวลกฎหมายของมनु) แบบลักษณะทางศิลปะและบทประพันธ์มหากาพย์สันสกฤต นักประวัติศาสตร์อินเดียบางท่านได้ยืนยันเรื่องที่มีปัญหาอพยพหลังไหลออกจากอินเดียมากผิดปกติในสมัยคุปตะและหลังสมัยคุปตะ รวมทั้งช่างฝีมือ นักศิลปะ นักการศึกษา และนักผจญภัย วรรณะกษัตริย์^๕ ทั้งนี้เพราะการติดต่อทางการค้าเป็นเหตุสำคัญในการเผยแพร่วัฒนธรรมอินเดีย ปรากฏชัดว่าไม่มีวิธีที่แน่นอนที่จะวัดอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมซึ่งเป็นผลมาจากการอพยพครั้งนั้น แต่อย่างไรก็ตามการพิจารณาเช่นนั้นก็ไม่สามารถให้คำอธิบายที่น่าพึงพอใจนักถึงพลังและลักษณะของการได้รับอิทธิพลจากอินเดีย สาเหตุใหญ่น่าจะมาจากการเป็นผู้นำทางการเมืองในแถบฝั่งอินโดจีนตะวันออกเฉียงของอ่าวมากกว่า

ประเทศทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คงจะได้รับภาพที่ซับซ้อนของวัฒนธรรมอินเดียรวมทั้งนิกายหลายฝ่ายและระบบปรัชญาและการแบ่งชั้น วรรณะที่ฝังลึกอยู่แต่เพียงหลักสำคัญที่

ได้เลือกสรรมาแล้วตามที่นักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศสเซเคต์ (Coedès) ชี้ให้เห็นว่าคนที่นับถือผีในแถบแหลมอินโดจีนเป็นส่วนใหญ่ได้รับเอาสิ่งล่อใจในการเช่นสรวงตามลัทธิคิเวเวทย์ของฮินดูไว้อย่างง่ายดาย เพราะว่าการสักการบูชา^๕เจริณูชั้นในอินเดียโดยรวมเอาลัทธินับถือผีเข้าไว้เป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งการนับถือธรรมชาติและพิธีที่จะทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ เป็นพิธีปฏิบัติทางศาสนาที่สำคัญเหมือน ๆ กันกับอีกฟากหนึ่งของอ่าว กวูแห่งกรรมซึ่งมีอยู่ทั้งในศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาได้ยืนยันพร้อมกันว่า การกระทำในชีวิตชาติหนึ่งนั้นกำหนดสภาพชีวิตในการเกิดของชาติต่อไป และคนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็สนใจในเรื่องกฎแห่งกรรมด้วยเพราะให้แนวความคิดในเรื่องสถานะและความมั่งคั่งอย่างมีเหตุผล อย่างไรก็ตามประเทศทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ยอมรับระบบการแบ่งชั้นวรรณะของอินเดียและการที่ผู้หญิงมีสถานะด้อยกว่าผู้ชาย ซึ่งเป็นลักษณะของศาสนาฮินดู

วัฒนธรรมอินเดียที่ฝังแน่นอยู่นานที่สุดในประเทศทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็คือการถ่ายทอดความคิดของคนอินเดียในเรื่องลักษณะที่สืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้าของกษัตริย์ พระผู้เป็นเจ้าองค์ที่สำคัญ ๆ ของฮินดูคือ พระคิเว พระวิษณุ และ

พระอินทร์ กล่าวกันว่าสามารถจุติมาเกิดเป็นกษัตริย์ซึ่งคิดผิดน
 ก็นว่าเป็นการกลับชาติของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าโดยเฉพาะกษัตริย์ใน
 อุดมคติที่พบในมหากาพย์ของอินเดีย เช่น พระราม และพระ
 กฤษณะ เชื่อกันว่าพระนารายณ์อวตารมาเกิดมิใช่พระศิวะซึ่ง
 เป็นพระผู้เป็นเจ้าของการทำลายซึ่งเป็นตัวแทนของการทำลาย
 ล้าง ส่วนพระวิษณุหรือพระนารายณ์นั้นเป็นตัวแทนของการ
 สร้างซึ่งตรงกันข้ามกับการทำลายล้างของพระศิวะ พระอินทร์
 คือพระเจ้าที่สำคัญองค์ที่สามของอินเดีย เป็นเทพเจ้าแห่งท้อง
 ฟ้าและพายุกึ่งโบราณที่คนอารยันเก่าแก่ของอินเดียนับถือตนเอง
 ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจและการปกครองแบบกษัตริย์
 พระอินทร์จึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับองค์กษัตริย์และพระ
 ราชสมบัติ จักรวาลที่เป็นที่ประทับของเทพเจ้าในนิยายของ
 อินเดียขึ้นอยู่กับภูเขาพระสุเมรุ ดังนั้นเมืองที่ประทับของกษัตริย์
 ที่ยกขึ้นเสมือนเทพเจ้าในโลกมนุษย์ซึ่งถือกันว่าจำลองมาจาก
 ภูเขาพระสุเมรุ ที่ตั้งเมืองจะต้องกำหนดจากรายละเอียดทางดาร
 าศาสตร์เพื่อที่จะกำหนดให้เป็นใจกลางของอาณาจักร การที่
 พระเจ้าแผ่นดินได้รับการยกย่องให้มีฐานะเสมือนเทพเจ้า ก็
 เพราะส่วนหนึ่งจากการประกอบพิธีของพวกพราหมณ์ และอีก

ส่วนหนึ่งก็เพราะความเชื่อในเรื่องทิพย์วิมานบนเขาพระสุเมรุ
ในพื้นพิภพ

กษัตริย์ทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งประชาชนถือ
เสมือนเทพเจ้า ได้ขอให้พราหมณ์ซึ่งได้เรียนรู้เรื่องภาษา
สันสกฤตและรู้เกี่ยวกับเวทมนตร์คาถาทำหน้าที่ประกอบพิธีการ
ในราชสำนักของพระองค์ในประเทศต่าง ๆ ที่นับถือพุทธศาสนา
โดยปรกติก็น่าจะพระวิษณุหรือพระอินทร์แบ่งภาคมาจุติเป็น
กษัตริย์ หรือประหนึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ (ดังที่จะได้อธิบาย
ต่อไป) สัญลักษณ์ของอินเดียนในเรื่องราชอำนาจของกษัตริย์ที่
ถือเสมือนเทพเจ้ามี พระแสงดาบศักดิ์สิทธิ์ พระมหามงกุฏ
พระเศวตฉัตร รวมทั้งเครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งหมดอยู่ในราชสำนัก
กษัตริย์ของแหลมอินโดจีนเรื่อยมาจนถึงสมัยปัจจุบันนี้
พราหมณ์ในราชสำนักโดยปรกติมีบทบาททางการเมืองเล็กน้อย
ส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้รับผิดชอบในการประกอบพิธีการต่างๆในราช
สำนักและเป็นผู้อารักขาทรัพย์สินอันเป็นสัญลักษณ์ของกษัตริย์

พญานาคแก้วเคียรเป็นสัญลักษณ์เฉพาะของกษัตริย์
กัมพูชามาแต่ดั้งเดิม พญานาคแก้วเคียรนี้ถือกันมาแต่โบราณว่า
เป็นเทพเจ้าของผืนแผ่นดินและความอุดมสมบูรณ์ ผู้ครอบครอง
แคว้นฟูนานองค์แรกซึ่งได้รับอิทธิพลอินเดียนมี พระนามว่า โทณ

ทิลยะ (Kaundinya) ซึ่งต่อจากผู้ครององค์ก็มีผู้สืบทอดตกทอดลงมา ตามเรื่องเล่ากันว่าได้ทรงอภิเษกสมรสกับราชธิดาองค์งามของท้าวเนกาซึ่งเป็นเทพแห่งผืนแผ่นดิน สัญญลักษณ์รูปพญานาคเป็นลักษณะเด่นที่เห็นชัดในนครวัด และในปัจจุบันนี้ยังคงพบรูปพญานาคที่เป็นความศิกที่เป็นจุดสำคัญของศิลปะทาง้านสถาปัตยกรรมตามมหาวิทยาลัยชั้นนำของกรุงเทพมหานคร ความเกี่ยวโยงของตำแหน่งกษัตริย์กับความอุดมสมบูรณ์ซึ่งฝังความเชื่ออยู่กับการนับถือพญานาคนั้นสามารถให้ชาวักัมพูชาวางรากฐานพลิกแพลงให้เข้ากับการบูชาพระศิวะซึ่งมีสัญญลักษณ์คือ ศิวลึงค์ (linga) กลายเป็นสิ่งสำคัญสำหรับอำนาจของกษัตริย์

การขอยืมวัฒนธรรมอินเดียในด้านอื่น ๆ มาใช้ยังมีอีก เช่น ได้มาจากสมบัติทางวรรณกรรมอินเดียซึ่งข้าราชการสำนักและนักศึกษาในแหลมอินโดจีนรับมา รวมทั้งตำราสำคัญๆเป็นภาษาสันสกฤตเกี่ยวกับราชอำนาจของกษัตริย์และรูปการปกครองและการปฏิบัติรวมประมวลกฎหมายของมनु มหากาพย์ และบทกวีทางประวัติศาสตร์และพระไตรปิฎก ซึ่งเขียนเป็นภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตและบาลีเป็นพื้นฐานระบบการเขียนแต่ดั้งเดิมที่วิวัฒนาการมาเป็นลำดับ แบบศิลปะอินเดียเลือกเฟ้นมาจากสมัย

ต่างๆ ได้พบเครื่องแสดงความคิดแต่ดั้งเดิมจากงานของปฏิมากร และสถาปนิกทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ศิลปะแบบคลาสสิก ที่ดีที่สุดในยุคนี้ คือการแปลความหมายใหม่ในรูปแบบของอินเดียเดิม ส่วนที่เลวที่สุดสะท้อนให้เห็นความพยายามในการลอกแบบไป อย่างไม่มีศิลปะ

ศาสนาพุทธนิกายต่าง ๆ

ศาสนาพุทธที่ให้ความสว่าง กลายเป็นศาสนาของชนชั้น นำชาติต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีนส่วนใหญ่ภายหลังสมัยคลาสสิก นั้นปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศอินเดียตอนเหนือในราว ๆ หนึ่งร้อยปีก่อนพุทธกาล เสมือนแตกแขนงมาจากศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธ ไม่เห็นด้วยกับข้อสันนิษฐานตามความเข้าใจของ พวกพราหมณ์ และยังคัดค้านการพิวพันทางสังคมของ วรณะต่าง ๆ ที่ถือว่าน่าอับอาย พระพุทธโคดม พระศาสดา ของพระพุทธศาสนาได้แปลความหมายเกี่ยวกับชีวิต และจุด มุ่งหมายปลายทางของชีวิตใหม่ พระพุทธองค์รับหลักสำคัญ ๆ หลายประการของศาสนาฮินดูมา เช่น กรรม (กฎแห่งการ กระทำ) มายา (สิ่งลวงตาลวงใจของความเป็นอยู่ทางวัตถุ) และ อหิงสา (การไม่ใช้ความรุนแรง) แต่พระองค์แยกออกจาก

ลัทธิฮินดู พุทธศาสนาให้แนวทางปฏิบัติเพื่อให้รอดพ้นจาก
 ความเจ็บปวดและความทุกข์ทรมานซึ่งมีอยู่ในมนุษย์ทุกรูปทุก
 นาม การที่มนุษย์ต้องพัวพันอยู่กับห้วงทุกข์ไม่มีวันสิ้นสุดนั้น
 เป็นเพราะผูกพันกับกิเลสและตัณหาในทางโลก เช่น ความพึง
 ใจทางวัตถุ ความสนุกสบาย และความตื่นเต้นเร้าใจ การปลด
 เปลื้องจากกิเลสตัณหาเช่นนั้น สามารถจะทำให้สำเร็จได้โดยการ
 ถีอมนรค ๘ คือมีความเชื่อ มีความปรารถนา มีการพุดจา
 มีการกระทำ มีอาชีพ มีการใช้พลังจิต มีการระแวงระวัง
 และมีจิตใจสงบในทางที่ถูกต้องทุกประการ คุณสมบัติประการ
 หลังนี้คือการมีจิตใจสงบเป็นสิ่งสำคัญในการรู้แจ้งบรรลุนิเวศน์
 พระธรรมซึ่งเปลี่ยนรูปไม่ได้ หรือกฎสูงสุดที่บังคับสาวกของ
 พระพุทธองค์ไว้ดังนี้คือ ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต มีสัจจะและโอบ
 เอื้อ ไม่ลักขโมย พึงพอใจแต่สิ่งที่ได้รับ และพึงหลีกเลี่ยงการ
 ส่องเสพยาสุรายาเมา พิธีพราหมณ์และระบบการถือชั้ววรรณะ
 ไม่มีอยู่ในพุทธศาสนา

การนำพระพุทธศาสนาไปถือปฏิบัติทางสังคมยังมีข้อขัด
 แย้งกันอยู่ในระดับของมนุษย์ที่มีกิเลส ชาวพุทธผูกพันกับการ
 ทำบุญซึ่งเชื่อกันว่า ตามกฎแห่งกรรมการทำบุญนั้นจะทำให้
 สถานะดีขึ้น มั่งคั่งขึ้น เมื่อเกิดใหม่ในชาติต่อ ๆ ไป คุณงาม

ความดีซึ่งเกิดจากการกระทำอย่างนั้นมีส่วนเกี่ยวพันที่สำคัญและถือว่าเป็นกุศลอย่างหนึ่ง ทำให้ความรับผิดชอบทางด้านสังคมมีค่าขึ้น เนื่องจากว่าเป็นทางที่จะช่วยบรรเทาความทุกข์ทรมานและทำให้เกิดความสุขในส่วนตัวเราเองด้วย ส่วนความปรารถนาของชาวพุทธในระดับที่ไม่อยู่ในโลกีย์วิสัยแสวงหาทางไปนิพพาน โดยการดับขันธ์และกลับไปรวมอยู่ในใจกลางของจักรวาล การมีจุดมุ่งเช่นนั้นต้องปฏิเสธการผูกพันกับทางโลกโดยสิ้นเชิง รวมทั้งการมีเกียรติทางสังคมและหน้าที่ผูกพันต่อครอบครัว ผู้แสวงหาเหล่านั้น หลังจากได้นิพพานแล้วจะกลายเป็นผู้แสวงบุญหรือผู้แปลกหน้าในโลกของมนุษย์ เป็นผู้ที่ไม่ผูกพันในเรื่องกัณหาราคะ

ความพยายามในการที่จะประสานช่องว่างระหว่างจุดมุ่งหมายแท้ ๆ กับโดยอนุโลมของพุทธศาสนานั้น ได้มีขึ้นในอินเดียเหนือระหว่างสมัยคุปตะ-ปาละ (พ.ศ. ๘๘๓ ถึง ๑๑๔๓) ในรูปนิกายมหายาน (Greater Vehicle) การบรรลุถึงความรู้แจ้งโดยสมบูรณตามทีที่หวังนั้นคิดกันว่าโดยการให้พระพุทธรูปเจ้ามาโปรยผู้ได้รับทุกข์ยาก การแปลความหมายของศาสนานี้เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายในจีนหลังสมัยฮั่น (Han) ศาสนาพุทธลัทธิเถรวาทที่เคร่งกว่าซึ่งแพร่หลายอยู่ในพม่าและไทย โดย

เฉพาะได้เน้นถึงพระพุทธเจ้าในแบบพิเศษที่ไม่ซ้ำใคร ถึงแม้จะยอมรับว่ามีพระพุทธเจ้าหลายพระองค์ก่อนพระโคตม และยังยอมรับอีกว่าจะมีองค์อื่นๆ อีกตามมาในภายหลัง พุทธศาสนาลัทธิเถรวาทสอนให้ทุกคนยึดมั่นอยู่กับการทำบุญกุศลตามธรรมะและมรรค ๘ และเป็นเสมือนหลักที่จะใช้เพ่งเล็งดูการเสแสร้งเพื่อจะนำไปสู่การเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งเท่ากับเป็นการดูหมิ่นศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้อยู่ในฐานะกษัตริย์ ดังนั้น การเสแสร้งของพระเจ้าโบคอปญากษัตริย์พม่า ซึ่งปรารถนาจะเป็นพระโพธิสัตว์โดยการท่อมเทสร้างพระเจดีย์ขึ้นนั้น ได้ถูกพวกที่มีอุดมคติอันบริสุทธิ์เกี่ยวกับทางด้านศาสนาไม่ยอมรับ ประเทศอินเดียหลังสมัยคุปตะ นิกายมหายานได้เข้าแทนที่ลัทธิเถรวาทและแล้วก็ตกอยู่ในอำนาจของลัทธิฮินดู เกาะลังกาจึงกลายเป็นศูนย์กลางของลัทธิเถรวาทหลัง พ.ศ. ๑๑๔๓ และคณะศาสนทูตจากพม่า ไทย และกัมพูชาได้เดินทางไปเกาะลังกาหลายครั้งหลายคราเพื่อที่จะหาความกระจ่างและฟื้นฟูมาตรฐานศาสนา ลัทธิมหายานเป็นที่ยอมรับอยู่ระยะหนึ่งในชวากลาง โบโรบูดูร์ (พุทธศตวรรษที่ ๑๓) และในกัมพูชา (นครธม พุทธศตวรรษที่ ๑๗) แต่ในที่สุดลัทธิเถรวาทคงมีอยู่ในดิน

แดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดียเพียงลัทธิเดียว

ราชสำนักของชาวพุทธและราชสำนักของพวกที่ได้รับอิทธิพลฮินดูรับข้อกำหนดต่างๆ ของอินเดียในเรื่องราชอาณาจักรของกษัตริย์ ซึ่งในเรื่องทางการปฏิบัตินั้นแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยหรือแทบจะไม่มีเลย กษัตริย์ของลัทธิเถรวาทนั้นในบางครั้งถือกันว่าพระวิษณุอวตารลงมา แต่นานๆ สักครั้งจะถือว่าพระศิวะจุติมาเกิด แต่พุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องทางสังคมมากกว่าศาสนาฮินดู โดยปรกติพุทธศาสนาไม่มีความแตกต่างทางสถานะซึ่งมีพื้นฐานจากอาชีพหรือวรรณะ และผู้ที่เผยแพร่ศาสนาคือผู้ที่อุทิศตัวให้แก่การเผยแพร่ศาสนา รวมทั้งผู้เปลี่ยนศาสนาชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และผู้จาริกแสวงบุญชาวอินเดีย คำสอนของพระพุทธเจ้ามีความหมายเน้นหนักทางศีลธรรมจรรยาสำหรับคนทั่วไปโดยไม่ต้องใช้พราหมณ์หรือพวกวรรณะกษัตริย์ที่ถือว่าเป็นทวิชาติในการเผยแพร่ ศาสนาพุทธยังเป็นศาสนาของนายพณิชย์อีกด้วย เพราะฉะนั้นศาสนานี้จึงเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป อีกฝ่ายหนึ่งคือศาสนาฮินดู ทั้งๆ ที่มีคุณสมบัติที่รับเข้าไว้ได้ง่ายในแง่ที่เป็นศาสนาที่นับถือภูตผีซึ่งมีมาแต่ดั้งเดิมโดยปรกติแล้วต้องขึ้นอยู่กับการอุปถัมภ์ของเจ้า นาย

เพราะฉะนั้นจึงอาจจะต้องถูกกระทบกระเทือนเมื่อเวลาเปลี่ยนราชวงศ์ หรือเมื่อเกิดความเสื่อมทางเศรษฐกิจหรือเกิดความเสียหายทางการปกครอง หลังจากการติดต่อกับอินเดียเสื่อมลง ศาสนาฮินดูในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็เสื่อมลงด้วย ยกเว้นความเชื่อที่ว่ากษัตริย์สืบมาจากเทพเจ้า และการยกฐานะกษัตริย์เป็นผู้ครองที่มีราชอำนาจสูงสุด การติดต่อโดยตรงทางวัฒนธรรมกับอินเดียเริ่มเสื่อมลงในพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘

การรับวัฒนธรรมอินเดียโดยลำดับ

นักศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่มีความเห็นพ้องกันว่า การริเริ่มที่สำคัญในวิธีการรับวัฒนธรรมอินเดียนั้นมาจากชนชาติต่างๆ ในแหลมอินโดจีนเองที่เดียว ไม่มีหลักฐานปรากฏว่าอินเดียได้เข้ามามีชัยชนะในแหลมอินโดจีน นอกจากมีพวกโจละ (ทมิฬ) เข้ามาโจมตีอาณาจักรศรีวิชัยในราวๆ ปีพ.ศ. ๑๕๖๓ ซึ่งก็ไม่มีหลักฐานบ่งอย่างแน่ชัด นักบรรพบุรุษกษัตริย์ผู้รักการผจญภัยได้เดินทางไปยังที่ต่าง ๆ หลายแห่งโดยใช้เส้นทางการค้าขายผ่านคาบสมุทรมลายูและไปยังอาณาจักรฟูนานด้วย ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในนิยายโกณฑิลยะ(Kuandinya) อันมีชื่อเสียง แต่ผู้เผยแพร่วัฒนธรรมอินเดียนั้นเหนือกว่าผู้ใด

ได้แก่นักศึกษาอินเดีย พระในศาสนาพราหมณ์ บางครั้งก็รวม
ทั้งผู้ที่ฉลาดหลงกลวงมาในรูปของนักโหราศาสตร์ ผู้ซึ่งได้รับ
เชิญให้เข้ารับตำแหน่งสืบตทกอดกันมาในราชสำนักต่าง ๆ ใน
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หน้าที่ของพวกนี้ก็คือ สนับสนุน
อำนาจของเจ้านายและให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาการปก
ครองแบบรวมอำนาจ พระธรรมวินัยของอินเดียในสมัยต้นๆ ใน
ทุกแห่งไม่ว่าจะเป็นศาสนาฮินดูหรือพุทธจะใช้จารึกเป็นภาษา
สันสกฤตอันไม่มีที่ติ ดังจะพิสูจน์ได้จากบันทึกหลักฐานของ
เกคาห์ จามปาในศตวรรษที่ ๙ และจากหลักฐานที่ศรีวิชัยใน
พุทธศตวรรษที่ ๑๒ นักศึกษาพราหมณ์มีบทบาทเพียงเล็กน้อย
ในด้านการเมืองและสังคม เมื่ออยู่นอกขอบเขตจำกัดแห่ง
ราชสำนักในการเผยแพร่พุทธศาสนาซึ่งเป็นที่นิยมกันแพร่หลาย
นั้น นักศึกษาชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เดินทางไปนมัสการ
สถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ในสมัยหลังราชวงศ์คุปตะบ่อยเสียจนกระทั่ง
ได้เข้ายึดที่พักต่าง ๆ ในอินเดียเป็นประจำ เพื่อเป็นที่พักอาศัย
ของตน

ทั้งศาสนาฮินดู และศาสนาพุทธไม่ได้ทำให้รูปแบบแต่
ดั้งเดิมในการบูชาฤๅษีซึ่งเป็นที่นิยมกันแพร่หลาย รวมทั้งลัทธิ
ที่เข้ามาใหม่ ๆ นั้นต้องเสียหายไปในภาวะที่คับขัน สัญญลักษณ์

และพฤติกรรมทางศาสนาซึ่งถือปฏิบัติกันเป็นธรรมเนียมมา
 นั้น บ่อยครั้งที่แสดงออกมาในรูปของ “แรงเฉื่อยที่ถูกกระตุ้น”
 และตลอดเวลาเหล่านั้นได้มีการปฏิบัติในสิ่งที่ชื่นชอบและในสิ่ง
 ที่ติงามของท้องถิ่น ซึ่งได้เลือกมาแล้วโดยเฉพาะพวกมอญได้
 แสดงให้เห็นว่า มีความพึงพอใจในพุทธศาสนาเป็นอันดับแรก
 และสนใจในเรื่องการบูชาพระวิษณุเป็นอันดับสอง ซึ่งตรงกัน
 ข้ามกับการบูชาพระศิวะ ซึ่งพวกมอญมีความสนใจเพียงเล็กน้อย
 เท่านั้น โดยการเปรียบเทียบแล้วจะเห็นว่าชาวพุนานและจามปา
 นับถือศิวะอย่างยิ่งแน่นแฟ้นในพุทธศตวรรษต้น ๆ เช่นเดียวกับ
 พวกเจนละเชื้อสายเขมร ชาวไทยมาปรากฏในประวัติศาสตร์
 ภายหลังที่อิทธิพลฮินดู และพุทธศาสนาลัทธิมหายานได้เข้ามา
 แพร่หลายอย่างกว้างขวางแล้วในหมู่เพื่อนบ้านชาวเขมร อิทธิ
 พลนี้ ยังมีเหลืออยู่เพียงเล็กน้อยนอกเหนือไปจากพิธีปฏิบัติทาง
 ศาสนาของกษัตริย์เชื้อสายเทพเจ้า พิธีปฏิบัติทางศาสนาพุทธที่
 ยังฝังแน่นอยู่ในทุกประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่นับถือ
 ศาสนาพุทธลัทธิเถรวาทมีความเกี่ยวพันกับบทบาททางพระของ
 พราหมณ์ภายในราชสำนัก และเกี่ยวพันกันกับขนบธรรมเนียม
 เก่า ๆ ที่อ่อนวอนช่ออะไรต่ออะไรจากภูตผีซึ่งนิยมทำกันมาก

อาณาจักรฟูนานและเจนละ

ก่อนที่จะพูดถึงประเทศในแหลมอินโดจีนสมัยคลาสสิก ในบทที่ ๓ จำเป็นที่จะต้องพูดถึงประวัติของอาณาจักรฟูนาน ซึ่งรู้จักกันเพียงเล็กน้อยนั้นอย่างย่อ ๆ เสียก่อน หลักฐานที่มีในตอนแรก ๆ นั้นก็ได้มาจากชาวจีนแต่ทางเดียวเท่านั้นคือ จากรายงานของคณะทูตของพระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งได้เดินทางไปเยือนอาณาจักรบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง ในกลางพุทธศตวรรษที่ ๘ ตามข้อกล่าวอ้างผู้ก่อตั้งราชวงศ์คนหนึ่งชื่อ ฟานซีมาน (Fan Shih-man) ได้สิ้นพระชนม์ในราว ๆ พ.ศ. ๗๖๘ ในขณะที่ทำการสู้รบอยู่ตามพรมแดนทางค้ำตะวันตกของแหลมอินโดจีน ฟานซาน (พ.ศ. ๗๖๘-๗๘๘) พระราชันต์ดาซึ่งเข้าแย่งชิงอำนาจได้สืบราชวงศ์ ต่อมาได้พยายามให้ราชสำนักของกษัตริย์มารุนทะ (Marunda) แห่งอินเดียนลุ่มแม่น้ำคงคา (พ.ศ. ๗๘๓) และราชสำนักแห่งประเทศจีนรับรองตำแหน่งของพระองค์ แผนการณ์ทำให้มีการเริ่มต้นการประชุมกันในที่สุครระหว่างคณะทูตของมารุนทะ และคณะทูตจีนที่ราชสำนักของผู้ปกครองอาณาจักรฟูนานคนต่อไปคือ ฟานซุน (Fan Hsun) ในปี พ.ศ. ๗๘๓ การบรรยายถึงอาณาจักรฟูนานของจีนในสมัยต่อมาระหว่างปี พ.ศ. ๘๑๐ ถึง ๘๓๐ เป็นการสนับสนุนรายงาน

ในระยะสั้น ๆ ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างอาณาจักรฟูนานกับอินเดีย และความไม่พอใจในการร่วมนครมอินเดียนได้เริ่มเกิดขึ้นภายหลังปี ๕๐๐ ภายใต้การปกครองของกษัตริย์จู่ชาน ทาน องค์หนึ่ง

ชื่อราชวงศ์ฟูนานมีความหมายว่า “ผู้ปกครองขุนเขา” และเจ้าผู้ครองอาณาจักรก็เป็น “เจ้าแห่งขุนเขา” ตามประเพณีดั้งเดิมที่ว่าด้วยเรื่องเขาพระสุเมรุ เมืองท่าชายฝั่งทะเลที่สำคัญของอาณาจักรฟูนานได้แก่เมืองออกแก้ว (Geo Oc Eo) ซึ่งเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๘ มีแม่น้ำสายยาว ๑๒๐ ไมล์ต่อเชื่อมเมืองท่าแห่งนี้กับเมืองหลวงวยาธปุระ (Vyadhapura - เมืองของนายพราน) ซึ่งมีแผ่นดินล้อมรอบเมือง วยาธปุระนี้มีสิ่งก่อสร้างที่เป็นอิฐฉาบด้วยปูนปลาสเตอร์ และตั้งอยู่ที่บริเวณสูงสุดของสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงใกล้กับภูเขาบพนม (Ba Phnom) ตรงที่มีแม่น้ำ ทะเลสาบไหลมาบรรจบซึ่งช่วยระบายน้ำในลุ่มทะเลสาบหลวงไปยังพื้นที่ทางทิศตะวันตก สถานที่ตั้งทางค้ำยุทธศาสตร์ของอาณาจักรฟูนาน ซึ่งทำให้สามารถควบคุมช่องทางเดินเรือที่เชื่อมฝั่งทะเลของอ่าวไทยเข้ากับฝั่งทะเลอันนัมและเมืองท่าต่างๆ ของจีนทางตอนใต้ นั้น เห็นได้ชัดทีเดียวว่าได้ให้ความมั่งคั่งและอิทธิพลทางการเมืองแก่อาณาจักรฟูนานอย่าง

สำคัญยิ่ง รัฐเอกราชแต่ในนามทางใต้ที่สำคัญ ๆ เช่นเมืองลังกา
สุชา (ปัตตานี) และเมืองตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช -
ไชยา) ซึ่งตั้งอยู่สองฝั่งเส้นทางเดินเรือค้าขายที่สำคัญ มีเจ้าผู้
ครองซึ่งสืบทอดกันมาปกครองอยู่เช่นเดียวกันกับเจนนละของเขมร
ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของอาณาจักรฟูนาน บริเวณที่อยู่ประชิดกับ
อาณาจักรฟูนานเท่านั้นที่ได้รับการปกครองโดยตรงจาก วยาร-
ปุระ การนับถือบูชาพระศิวะมีรากฐานมั่นคงมาก โดยได้รับ
การอุปถัมภ์จากราชสำนัก และการบูชาพระวิษณุคฤจะมีความ
สำคัญน้อยกว่า การที่อาณาจักรฟูนานมีอำนาจปกครองเหนือ
ดินแดนในแหลมอินโดจีนส่วนใหญ่ถึงห้าศตวรรษนั้นทำให้ความ
ทรงจำอันมีเกียรติยิ่งฝังแน่นอยู่ไม่รู้ลืม

การขนส่งภายในของอาณาจักรฟูนานนั้น ใช้ทางน้ำเป็น
สำคัญซึ่งได้แก่ทางสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง แม่น้ำทะเลสาบ
และลำคลองต่างๆ ภายในอาณาจักร ผลผลิตที่สำคัญของฟูนาน
ได้แก่ ข้าว อ้อย และฝ้าย ซึ่งได้มาจากที่ราบอันอุดมสมบูรณ์
แห่งลุ่มน้ำทะเลสาบหลวง (Great Lake Basin) และทำการ
จับปลาเป็นประจำเมื่อน้ำในทะเลสาบได้ลดแห้งลง ได้มีการชล
ประทานทดน้ำในบริเวณอันกว้างขวางในลุ่มทะเลสาบหลวงนี้
ประชากรรวมทั้งชนพื้นเมืองเดิมที่มีผมหงอกหยองซึ่งชาวจีนได้

พูดถึงไว้นั้นอาศัยอยู่ตามริมฝั่งน้ำในบ้านไม้ไผ่ ซึ่งปลูกอยู่บน
เสาที่ปักลงไปในน้ำ การชนไก่และหมูเป็นที่พาศที่โปรดปราน
กันมาก ภาษ้อาครจ่ายเป็นแรงงาน เป็นไข่มุก และเป็นไม้เนื้อ
หอม ซึ่งนำไปใช้เป็นประโยชน์ในการค้าขายโพ้นทะเล ช่าง
ฝีมือที่มีความชำนาญจะทำงานเกี่ยวกับทอง เงิน และไม้ แต่
เครื่องประดับและเครื่องใช้ที่ทำด้วยหินก็มีใช้กันอย่างกว้างขวาง
อิทธิพลอินเดียทั้งทางด้านวัฒนธรรมและการค้า มีหลักฐาน
ปรากฏอยู่มากในเมืองต่าง ๆ บนคาบสมุทรที่มีทิวเขาล้อมอยู่
การสื่อสารทางด้านหนังสือใช้ภาษาสันสกฤตซึ่งเป็นภาษาคัดต่อ
กันในทางการค้าขายระหว่างแคว้นต่าง ๆ

การได้รับอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมจากราชวงศ์ปาละวะ
และคุปตะอย่างเต็มที่ทั้งทางศาสนาพุทธและฮินดู ได้สะท้อนให้
เห็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยที่มีการเฉลิมฉลองของพระเจ้า
โกณฑิลยะที่ ๒ (สวรรคตในปี พ.ศ. ๙๗๗) และสมัยพระเจ้า
ชัยวรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๐๒๑-๑๐๕๗) แห่งอาณาจักรฟูนาน คำ
ลงท้ายชื่อของตำแหน่งกษัตริย์ที่ว่า “วรมัน” นั้นเป็นภาษา
สันสกฤตมีความหมายว่า “ผู้อยู่ในการอุปถัมภ์ของ” (protégé
of) ซึ่งผู้ที่อยู่ในวาระกษัตริย์ในอินเดียใช้กันโดยทั่วไป

อาณาจักรฟูนานได้แตกกระจายไปเมื่อระหว่าง
 ครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๑๑ เมื่อเจ้าเขมร ๒ องค์พี่น้อง
 แห่งอาณาจักรเจนละ ซึ่งเป็นเอกราชแต่ในนามได้เข้ามายึด
 ครอง รัฐมลายูต่างๆ ๖ รัฐด้วยกันที่อยู่บนคาบสมุทรได้แยกตัว
 ออกเป็นเอกราชและประกาศอิสรภาพของตนขึ้น เช่นเดียวกับ
 มอญแห่งทวารวดี (จีนเรียก โทโลโปติ) อาณาจักรเจนละ
 เองก็ได้แตกออกจากกันเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๒ พร้อมกับศูนย์
 กลางอันเก่าแก่ของฟูนาน ได้ถูกแบ่งออกเป็นแคว้นเล็กแคว้น
 น้อยจำนวนมาก ภายใต้การปกครองของเขมร การนับถือพระ
 ศิวะก็ได้เฟื่องฟูขึ้น แต่การรับวัฒนธรรมอินเดียโดยลำดับใน
 เจนละก็ลดถอยลง ในขณะที่การรับวัฒนธรรมปาละและคุปตะ
 ในแถบคาบสมุทรยังคงดำเนินต่อไป แต่กิจการทางด้านการค้า
 ขายเริ่มเสื่อมลง

ราว ๆ พ.ศ. ๑๓๔๓ กษัตริย์ผู้ปกครองชาวเขมรที่เข้ม
 แข็งองค์หนึ่งคือพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ ในที่สุดก็ประสบความสำเร็จ
 สำเร็จในการรวมรัฐต่างๆ ในเจนละนำเข้าไปด้วยกันอีกครั้งหนึ่ง
 และสามารถแผ่อิทธิพลเขมรเข้าครอบงำเหนืออาณาจักรที่เป็น
 เอกราชแต่ในนามต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่รอบ ๆ อ่าวสยาม บริเวณตอน
 ล่างของฝั่งทะเลอันนัมซึ่งอยู่เหนือเมืองไซ่ง่อนในปัจจุบันนี้ ใน

ขณะนั้นได้ถูกยึดครองโดยพวกจามซึ่งได้รับอิทธิพลฮินดู ใน
 ขณะเดียวกัน ชาวมอญที่นับถือพุทธได้เจริญรุ่งเรืองมีอำนาจขึ้น
 ทั้งทางค่านวัฒนธรรมและการเมืองอยู่ที่ ๒ ฝ่ายแนวเขตสันปัน
 น้ำตะนาวศรีและเหนือลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เมืองสะเทิมของมอญ
 กลายเป็นผู้ประสพวิชาให้แก่พม่า พุกาม ในศตวรรษที่ ๑๖
 ขณะที่อาณาจักรมอญทวารวดี (จากลพบุรีลงมาทางใต้ถึงเมือง
 ไชยา) และอาณาจักรมอญหริภุชยะ (ลำพูน) ขึ้นไปทางเหนือ
 เป็นเสมือนผู้ให้คำปรึกษาแก่เขมร และในภายหลัง...กไทย พระ
 เจ้าอู่ทอง ผู้นำชาวไทยซึ่งอยู่ในอาณาจักรมอญทวารวดีมาช้านาน
 ต่อมาได้สร้างอาณาจักรขึ้นใหม่ มีเมืองหลวงอยู่ที่อยุธยา
 ในปี พ.ศ. ๑๘๕๓

บทที่ ๓

ประเทศกัมพูชา พม่า และไทยสมัยโบราณ

ประวัติศาสตร์แหลมอินโดจีนในยุคโบราณตั้งแต่ พ.ศ. ๑๓๔๓ ถึงราว ๆ พ.ศ. ๑๘๘๓ มีศูนย์กลางความเจริญ เต็มที่ทางด้านวัฒนธรรมและการเมือง ๒ แห่ง คือ นครวัด และ อาณาจักรพุกามและแหล่งที่ ๓ ได้ก่อตั้งขึ้นที่กรุงศรีอยุธยา นครวัดเก่าแก่ที่สุดในบรรดาเมืองหลวงทั้ง ๓ แห่ง ที่ตั้งเมืองนครวัดได้เลือกพื้นมาอย่างน้อย ๕๐ ปี ก่อนที่ชาวพม่าเชื้อสายธิเบตเข้ามาอยู่ในแถบลุ่มน้ำอิรวดีในราว พ.ศ. ๑๓๘๓ อาณาจักรพุกามปรากฏขึ้นต่อมาในฐานะเป็นศูนย์กลางของอำนาจในกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๖ นั้นอาจจะเป็นเพราะคำขอร้องของมอญขอความช่วยเหลือให้ต่อต้านการขยายอาณาจักรกัมพูชา อย่างไรก็ตาม นครวัดของกัมพูชาอยู่นานกว่าอาณาจักรพุกาม อาณาจักร

นครวัดมีขนาดลดลงประมาณเท่าขนาดกัมพูชาปัจจุบัน ใน
ตอนต้น พ.ศ. ๑๘๔๓ และในที่สุดไทยก็ได้เข้าครอบครองใน
พ.ศ. ๑๘๗๔

ความรุ่งเรืองทางการปกครองของชนฉานหรือชาวไทย
ใหญ่มีในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ไทยใหญ่ช่วยในการทำลายพม่า
พุกามในตอนสุดท้ายซึ่งพระเจ้ากุกุบ ไบลข่านแห่งประเทศจีนเป็น
ผู้เริ่มต้นในปี พ.ศ. ๑๘๓๐ เมืองหลวงของไทยเมืองแรกคือ
สุโขทัย เกิดขึ้นในสมัยแรกที่มีมองโกลมีอำนาจในราว พ.ศ. ๑๗๖๓
เมืองหลวงของไทยที่มีความสำคัญมากกว่าสุโขทัยได้ถูกสร้างขึ้น
วันลงมาทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา คือที่อยุธยาใน พ.ศ. ๑๘๘๓ ใน
ขณะที่ไทยได้รับอารยธรรมจากกัมพูชาและมอญมาใช้นั้น โดย
การเปรียบเทียบแล้วจะเห็นว่านครวัดและพุกามเจริญมากกว่า
สองแคว้นที่กล่าวที่หลังนี้ได้ผสมความคิดทางด้านศิลปะและ
วัฒนธรรมที่มีมาแต่ดั้งเดิมกับความคิดที่รับมาโดยตรงจาก
อินเดียทำให้บังเกิดผลที่ประทับใจ

สมัยเจนละในประวัติศาสตร์กัมพูชา

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๒ ว่า ชัยชนะอันรุ่งโรจน์
ของเขมร-เจนละในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่างและแถบบริ-

เวททะเลสาบหลวงซึ่งอยู่ใกล้เคียงกัน ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๑ และต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๒ นั้น เริ่มเสื่อมโทรมลงในด้าน การปกครอง แต่พวกเขมรใหม่มิใช่เป็นพวกป่าเถื่อน พวกนี้คิด ต่อรับวัฒนธรรมอินเดียมานานจากเมืองหลวงวยาธปุระ (Vyadhapura) ของฟูนานและรับจากพวกจามที่ถือลัทธิฮินดูอีกด้วย ซึ่งอาณาจักรแต่เดิมของพวกนี้ชาวเขมรได้เข้ายึดครองเป็นของตน มีศูนย์กลางอยู่ที่เศรษฐปุระ (Sresthapura) ซึ่งในปัจจุบันคือนครจำปาศักดิ์ ชาวเขมรสนิทสนมกับพวกมอญแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาผู้ซึ่งแทรกซึมเข้าไปในเขตที่ราบสูงโคราชที่อยู่ใกล้เคียงกัน

ราชสำนักฟูนานและเจนละเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด เจ้าชายเจนละพระองค์หนึ่งพระนามว่าภวาวรมัน (Bhavavarman ซึ่งสวรรคตใน พ.ศ. ๑๑๕๓) เป็นพระโอรสของเจ้าหญิงเชื้อสายราชวงศ์โกณฑิลยะ (Kuandinya) แห่งฟูนานได้เข้าครอบครองฟูนานและพระองค์เองก็ได้ทรงเสกสมรสกับเจ้าหญิงแห่งฟูนาน ตามข้อกล่าวหา พระองค์ได้เข้ายึดอำนาจโดยการทำทลายอย่างสิทธิ์ที่จอมปลอมว่า ทรงเป็นพระโอรสอันเกิดจากนางสนมของกษัตริย์พระองค์หนึ่งผู้ซึ่งราชย์ครอบครองเมืองวยาธปุระ (Vayadhapura) กษัตริย์ผู้ครอบครองเจนละในสมัยแรกๆ นั้น

อ้างสิทธิอยู่เสมอว่าสืบเชื้อสายฟูนานที่มีเกียรติ กษัตริย์เหล่านั้นได้ครองราชารูปงานที่เป็นหน้าที่สืบต่อมาในราชสำนักฟูนานซึ่งรับผิดชอบทั้งในด้านการปกครองและศาสนา ชาวเขมรได้ลอกแบบความคิดของชาวอินเดียโบราณที่เกี่ยวกับกษัตริย์ และลอกแบบศิลปะและศาสนาของฟูนานในแง่ต่าง ๆ ปรากฏชัดว่าชาวเขมรมีความโน้มเอียงที่จะฟื้นฟูเรื่องพิธีการต่าง ๆ ตามแบบคิวเวทย์อย่างเคร่งครัดขึ้นที่อาณาจักรจามปา ซึ่งแต่เดิมเป็นพันธมิตรของกัมพูชามากกว่าที่จะยึดถือแนวโน้มทางพุทธศาสนาที่เดินสายกลาง ซึ่งมีผู้นิยมนับถือกันอยู่ที่เมืองวยาธปุระ ในระยะระหว่าง พ.ศ. ๑๐๔๑ ถึง พ.ศ. ๑๐๔๘

ผู้ที่ทำให้ชัยชนะของพระเจ้าจวาร์มันสมบูรณ์ คือ พระอนุชาและพระนัดดาของพระองค์ พระนัดดาทรงพระนามว่า อิศนวรมัน (Isanavarman พ.ศ. ๑๑๕๔-๑๑๗๔) ได้สถาปนาเมืองหลวงของกัมพูชาเมืองแรกคือ อิศนปุระ ตั้งอยู่เหนือทะเลสาบหลวง พระองค์ยกราชธิดาให้อุปภิเษกกับเจ้าผู้ครองแคว้นจามเพื่อว่าหลานปู่ของพระองค์องค์หนึ่ง ในที่สุดได้เป็นกษัตริย์ครอบครองแคว้นจามปาใน พ.ศ. ๑๑๕๖ อย่างไรก็ตามผู้มีชัยชนะชาวเขมรเจนละไม่สามารถป้องกันการเอาใจออกห่างอย่างกะทันหันจากแคว้นต่าง ๆ ของฟูนานที่มีผู้ครองอยู่

เก่าแก่ ซึ่งตั้งอยู่แถบชายฝั่งทางใต้และตะวันตกของอ่าวไทยได้ และอีกหลายร้อยปีหลังจากนั้นอาณาจักรฟูนานจึงได้กลับฟื้นฟูขึ้นใหม่อย่างเต็มที่

เรื่องยุ่งยากทางการเมืองหลายเรื่องภายในเจนละและ แถวชายแดนด้านเหนือฝั่งแน่นอยู่ในความทรงจำของชาวเจนละ หลายชั่วอายุคนและทำให้ความพยายามในการที่จะรวมกันใหม่นั้นยืดยาวนานออกไป ข้ออ้างสิทธิที่ก่อให้เกิดการโต้แย้ง โดยลำดับและการแข็งข้อที่มีเรื่อรังอยู่ในประเทศ ซึ่งอยู่ตอน บนลุ่มแม่น้ำโขงทำให้กัมพูชาเลิกสนใจดินแดนบริเวณชายฝั่งที่มีอันตรายน้อยกว่าไปได้ พวกจามฉวยโอกาสจากการที่กัมพูชา ประสบความยุ่งยากอยู่นั้นเข้ายึดครองเส้นแดนริมฝั่งทะเลอันหัน จากอ่าวคามรานห์ (Camranh) ไปทางใต้จนถึงชายเขตแดน ด้านเหนือของปากแม่น้ำโขง การครอบครองการค้าชายที่ทำ กับจีนเปลี่ยนไปชั่วระยะหนึ่ง โดยหันไปทำการค้ากับชาวจาม และกับเจ้าผู้ครองต่าง ๆ ๖ เมืองด้วยกัน ซึ่งแต่ก่อนเป็นเมือง ในอาณาเขตของอาณาจักรฟูนาน เมืองทั้ง ๖ นี้ตั้งอยู่ตามแนวเส้นทางค้าขายขนส่งผ่านคาบสมุทรมลายู ภายในปี พ.ศ. ๑๒๒๓ ศูนย์ กลางการค้าชายทางทะเลไปอยู่ที่อาณาจักรศรีวิชัยที่เจริญขึ้นมา ใหม่ มีศูนย์กลางอยู่ที่ปาเลมบัง (Palembang) ในสุมาตรา

ตอนล่าง หลังจากนั้นอาณาจักรศรีวิชัยมีอำนาจครอบงำกิจการ
ค้าขายที่เจริญขึ้นทางช่องแคบมะละกา (อยู่ระหว่างสุมาตรากับ
สิงคโปร์) เป็นเวลาถึง ๖๐๐ ปี และครั้งหนึ่งของระยะเวลา
นี้ยังได้ครอบครองเส้นทางขนส่งทางใต้สุดของช่องแคบนั้น
อีกด้วย แคว้นเล็ก ๆ หลายแห่งบริเวณปากแม่น้ำโขงของพวก
เจนละน้ำ (ซึ่งเป็นปฏิปักษ์กับพวกเจนละบกที่แข็งแกร่งกว่า
ซึ่งอยู่ไกลทะเลออกไป) ได้กลายเป็นเมืองขึ้นกลายเป็น
วงศ์ไศเลนทร์ (Sailendra) ที่รุ่งเรืองขึ้นของชาวในระหว่าง
ปลาย ๆ ปี พ.ศ. ๑๒๔๓ กษัตริย์องค์สุดท้ายของเจนละน้ำถูก
ลอบปลงพระชนม์ ในราวปี พ.ศ. ๑๓๓๓ ซึ่งตามข้อสันนิษฐาน
กล่าวหาว่าเกิดจากการยุยงของกษัตริย์ศรีวิชัยที่โกรธเคืองกันอยู่

กัมพูชาตอนต้น

ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๓ เจ้าผู้ลี้ภัยชาวเขมรองค์
หนึ่งทรงพระนามว่า จัวยวรมันที่ ๒ (Javavarman II) ในระยะ
แรกเป็นผู้ตกอยู่ในอำนาจชาว พระองค์ได้เสด็จกลับมารวมรวม
เมืองเล็ก ๆ ๖ เมืองขึ้นเป็นกัมพูชาตอนล่าง ถึงปี พ.ศ. ๑๓๖๒
เมื่อพระองค์ได้ทำงานสำเร็จเรียบร้อยแล้วทรงประกาศอิสรภาพ
จากชาวและสถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นเทวกษัตริย์ตามสิทธิของ

พระองค์เอง พราหมณ์ในราชสำนักได้ยกสถานะของพระเจ้าชัวยวรมันขึ้นเป็นกษัตริย์ที่มีอำนาจสูงสุดคือจักรพรรดิ (Chakravartin) ผู้ซึ่งตามกล่าว เท่ากับเป็นหลักที่สำคัญยิ่งของสถาบันกษัตริย์ตามลัทธิวิเวกยัตยซึ่งมีผู้นิยมนับถือกันอยู่ พระผู้ถือประเพณีนับถือพญานาคซึ่งกัมพูชาเชื่อกันมาแต่ดั้งเดิม ได้เสริมสิทธิของกษัตริย์ในการที่มีอำนาจเหนือผืนแผ่นดินเมื่อพระเจ้าชัวยวรมันที่ ๒ สวรรคตในราวปี พ.ศ. ๑๓๙๓ นั้น พระองค์ได้ก่อตั้งระบบศักดินาขึ้นไว้แล้วโดยการตั้งคนสนิท ไปเป็นเจ้าผู้ครองดินแดนที่ขึ้นอยู่หลายแห่ง ในระยะต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕ พระเจ้ายะโสวรมันที่ ๑ (Yasovarman I) ได้ปกครองอาณาจักรที่แผ่ขยายจากแม่น้ำเจ้าพระยาไปทางตะวันตกไปจนถึงโคชินไชน่าทางตะวันออก และจากจันทบูรบนอ่าวไทยขึ้นไปทางเหนือจนเข้าไปในประเทศลุ่มแม่น้ำโขงอีกฝั่งหนึ่ง เจนละบกกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรกัมพูชาในตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๕ เมื่อเจ้าผู้ครองกัมพูชาสี่ป็นต้นติววงศ์ต่อมาทั้ง ๒ แห่ง ในระยะนั้นความสนใจจริงจังตกอยู่ในเรื่องอ่างเก็บน้ำ คลองระบายน้ำ และการชลประทาน รวมทั้งโครงการที่มีประโยชน์เกี่ยวกับการสร้างถนนได้รับการปรับปรุงในใจกลางของราชอาณาจักรซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณทะเลสาบหลวง

บทบาทหน้าที่สำคัญของพระไม่ไช่เพียงแต่ประกอบพิธีการเท่านั้น แต่ยังเข้าช่วยในการกำหนดผู้สืบราชบัลลังก์ซึ่งทำให้การปกครองของกัมพูชาในระยะต้นนั้นพระสงฆ์มีอำนาจมาก ถึงแม้ว่ามีความพยายามที่จะตั้งรัชทายาทองค์ที่มีผู้คนชอบมากที่สุดก็ตาม การสืบสันตติวงศ์ที่นี้ก็เหมือนกับที่อื่นทั้งหลายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือ เกิดปัญหาที่หลีกเลี่ยงไม่ได้อยู่เสมอ ราชโอรสหลายพระองค์อันเกิดจากพระราชินีกัมพูชาที่มีความสำคัญเท่ากัน ๕ พระองค์นั้นมีสิทธิเท่าเทียมกันในการที่จะได้ครองราชบัลลังก์ เช่นเดียวกับพระอนุชาทั้งหลายของพระเจ้าแผ่นดินเช่นกัน เจ้าชายองค์ที่ในที่สุดได้รับเลือกโดยสภาสงฆ์นั้นตามปกติจะรู้สึกว่ามีสถานะที่มั่นคง พอที่จะคัดค้านคู่แข่งส่วนใหญ่ออกไปได้ และมีการป้องกันอย่างแข็งแรงไม่ให้ผู้ชายเข้าไปถึงในขอบเขตราชวัง โดยการใช้ผู้หญิงรูปร่างใหญ่โตแข็งแรงเป็นยาม ในฐานะผู้ครอบครองเขาพระสุเมรุในโลกมนุษย์ซึ่งเป็นที่ประทับของเทพเจ้า หน้าที่อย่างหนึ่งที่สำคัญของกษัตริย์คือ เป็นองค์อุปถัมภ์ พระศาสนาและเป็นผู้รักษาพระธรรมอันศักดิ์สิทธิ์ บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ที่ได้รับการอบรมขัดเกลาทางระเบียบประเพณีโดยเฉพาะราชโอรสอันเกิดจากราชนินีที่ได้แต่งตั้งจะมีชื่อเสียงเกียรติยศเด่นเป็นพิเศษทางสังคม และได้

รับความเชื่อถือให้รับผิดชอบทางการทหารและทางฝ่ายพลเรือน
ตำแหน่งสำคัญ ๆ อยู่บ่อย ๆ

ท่าจากตำแหน่งเจ้าและตำแหน่งพระอนุศาสน์อาจารย์ที่
สืบเนื่องมาจากบรรพบุรุษประจำราชสำนักก็ลงมาถึงพวกข้าราชการ
การที่ได้รับการแต่งตั้งโดยพระมหากษัตริย์มีจำนวนประมาณ
๔,๐๐๐ คน คณะรัฐมนตรีให้คำปรึกษางานด้านบริหารของแต่ละ
เขต และให้คำปรึกษาเรื่องอาหารรวมทั้งการเกณฑ์ทหาร
และยังได้ควบคุมการตำรวจและการศาลอีกด้วย ข้าราชการทั้ง
หมดต้องให้คำสัตย์ปฏิญาณในเรื่องความจงรักภักดีต่อองค์พระ
มหากษัตริย์ ซึ่งการที่จะทำให้คำปฏิญาณแน่นแฟ้นขึ้นก็โดยการ
ถวายตัวลูกสาวสวยหน้าฟุ้งปรารถนา ไปเป็นพระสนมเสียก็มีอยู่
บ่อย ๆ ผู้พิพากษาปฏิบัติหน้าที่ในนามของพระเจ้าแผ่นดินแต่ใน
คดีแพ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ตัดสินกันในท้องถิ่นนั้น ๆ และการพิจาร
ณาคดีโดยมีการลู่ไฟค้ำน้ำนั้นก็กระทำกันเมื่อมีการโต้แย้งกัน
ในเรื่องข้อเท็จจริง ในขอบเขตพระบรมมหาราชวังนั้นจะมีสตรี
อยู่เป็นส่วนใหญ่ ท่าจากตำแหน่งพระมเหสีทั้ง ๕ ก็คือ บรรดา
พระสนมที่มีจำนวนมาก ซึ่งในบางครั้งจำนวนจะทวีขึ้นเป็น ๒
เท่าเมื่อได้ตัวประกันหรือเชลยเพิ่มขึ้นมาอีก ต่อจากนั้นก็มาถึง
พวกมโหรีคีตคีตเภาและขับรำ ลงมาอีกก็คือพวกสาวสวรรค์

ในและพวกจำขอลน พระราชธิดาโดยปกติมีจำนวนมากมายนั้น จะเสกสมรสกับคนสามัญไม่ได้ ฉะนั้นมีอยู่บ่อย ๆ ก็เดียวที่จะใช้ เจ้าหญิงเหล่านั้นเป็นตัวจำนำ และส่งไปเป็นพระสนมของกษัตริย์ เพื่อนบ้านใกล้เคียง

กัมพูชาสมัยโบราณ

การก่อสร้างอนุสาวรีย์ทางบ้านสถาปัตยกรรมเริ่มต้นใน ระยะเวลาครึ่งหลังของ พ.ศ. ๑๔๔๓ เป็นต้น ไปที่เมืองหลวงของ กัมพูชาคือ ยโสธรปุระ (Yasodharapura) ผู้ริเริ่มคือ กษัตริย์ ราเชนทรวรมันที่ ๒ (Rajen dravarman II) ผู้รวมเจเนละทั้ง ๒ เข้าด้วยกัน และราชบุตรคือ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๕ ซึ่งทั้ง ๒ พระองค์ปกครองตั้งแต่ พ.ศ. ๑๔๘๗ ถึง พ.ศ. ๑๕๔๔ ศิลป วัตถุในสมัยแรกรวมทั้งวิหารพนมบาเก็งซึ่งเป็นวิหารบนภูเขา ประดิษฐาน และศาลที่สักการะบันทายสเรทังตงามันตั้งอยู่ ตรงกลางใจเมืองหลวง หลังจากมีความวุ่นวายทางการเมืองเป็น ระยะเวลา ๑๐ ปี ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนศตวรรษใหม่และ หลังการขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๕๔๔ -๑๕๙๓) ซึ่งนับถือพุทธแล้ว เสน่พรมแดนภายใต้การปกครอง ของเขมรแผ่ขยายเข้าไปในมอญทวารวดีจกด้านตะวันตกของ

แม่น้ำเจ้าพระยา และทางทิศใต้เข้าไปในมลายูตามแบบพูนานโบราณ

การที่พระเจ้าสุริยวรมัน ได้ชัยชนะต่อกรุงทวารวดีนั้น หมายถึงการแตกแยกของสามเทศะที่รามัญเทศ (The Triple Mon Confederacy of Ramanyadesa) สมาชิกที่ยังคงอยู่ได้ ๒ พวกก็คือ สะเทิมของพม่าและหริภุญชัย ซึ่งตั้งอยู่ตอนบนของแม่น้ำเจ้าพระยา แม้ว่ากษัตริย์กัมพูชาองค์ใหม่นี้ตัวพระองค์เองเป็นพุทธศาสนิก และอยู่ฝ่ายตรงข้ามกับพวกพระที่ถือลัทธิคิเวเวทย์ที่ยึดถือพระพุทธรูป แต่พระองค์ก็ให้เกิดลัทธิเทวราชและลัทธิชินดูที่มีมาแต่โบราณซึ่งเกี่ยวพันกันอยู่ พระองค์วางโครงสร้างราชวังพิมานอากาศ (Phimenakas) เป็นหอ ๕ ยอด และวิหารตาแก้ว (Takeo) เป็นรูปหลังคาโค้งเสร็จเรียบร้อย ซึ่งทั้ง ๒ แห่งนี้เป็นแบบวิหารนครวัดในเวลาต่อมา

หนึ่งศตวรรษต่อมา กัมพูชาสมัยโบราณเจริญสู่ยุคยอดทางด้านการปกครองและวัฒนธรรมในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ (พ.ศ. ๑๖๕๖-๑๖๙๓) พระองค์เป็นทั้งนักรบที่เก่งกล้า เป็นรัฐบุรุษและเป็นผู้สร้าง ในรัชสมัยของพระองค์ได้เริ่มมีคนไทย-ลาวแทรกซึมเข้าไปทางเขตแดนด้านเหนือ การพัฒนาทำได้โดยการรวมเอากองทัพรับจ้างไทยเข้าไปอยู่ในกองทัพกัมพูชา

ด้วย เนื่องจากมีเรื่องยุ่ง ๆ กับแคว้นจามปาซึ่งอยู่ใกล้เคียงทำให้พระเจ้าสุริยวรมันต้องเข้าสู่สงครามถึง ๓ ครั้งในระยะเวลาระหว่างปี พ.ศ. ๑๖๖๖ ถึง พ.ศ. ๑๖๙๒ พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ทรงขยายระบบการใช้เครื่องผ่อนแรงรวมทั้งการใช้อ่างเก็บน้ำและคลองส่งเพื่อการชลประทาน และพระองค์ยังได้ใช้ระบบการสร้างถนนล่อย ความสำเร็จทางด้านวัฒนธรรมที่ขึ้นชื่อลือนามที่สุดของพระองค์ได้แก่การสร้างวิหารพระวิษณุทั้งตงามของปราสาทนครวัด

ความพ่ายแพ้รพยายามอย่างมากของกัมพูชาทั้งในเรื่องการสงครามและการก่อสร้างในช่วงที่ ๒ ของพุทธศตวรรษที่ ๑๖ พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าเป็นการสิ้นเปลือง และทั้งทำให้อ่อนกำลังลง ซึ่งในเรื่องการอ่อนกำลังลงนี้ปรากฏชัดในตอนปลายรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวรมัน ผู้สืบราชย์ต่อจากพระองค์ต้องเผชิญกับการกบฏของพวกมอญ และมีเรื่องเคียดแค้นกับพวกจามกลับเกิดขึ้นใหม่อีก การรุกรานทางเรือของพวกจามทำลายเมืองยโสธรปุระ (Yasodharapura) ในปี พ.ศ. ๑๗๒๐ กษัตริย์พระองค์ใหม่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (Jayavarman VII) ซึ่งขึ้นครองราชบัลลังก์ใน พ.ศ. ๑๗๓๐ ทรงวางมาตรการที่แข็งแรงในอันที่จะยับยั้งการแตกแยกที่ถูกต้องทุกคามหน้ก พระองค์ผู้กษัตริ

กับพวกจามส่วนหนึ่งซึ่งความเห็นไม่ลงรอยกับพวกจามส่วนใหญ่ และได้ว่าจ้างกองทหารรับจ้าง ไทยทำให้พระองค์สามารถมีชัยชนะกองทัพเรือของจามได้ และบุกรุกประเทศจามหลายครั้ง หลายครา จนในที่สุด พ.ศ. ๑๗๕๖ พระองค์สามารถตั้งผู้ครองจามเป็นหุ่นเชิดไว้ได้สำเร็จพระองค์ยังได้ให้กัมพูชาลับเข้าไปปกครองพวกมอญ ละโว้ที่แข็งข้อในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา ตอนล่างอีกด้วย อาณาจักรของพระองค์แผ่ขยายไปทางเหนือจดอาณาเขตลาวแถบเวียงจันทน์ในปัจจุบันตรงกึ่งแม่น้ำโขง และจากนั้นแผ่ขยายไปทางตะวันตกรวมอาณาเขตมอญเก่าคือ ทรัพยากรชัยในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบน พระองค์ยังครอบครองลงไปทางใต้ตลอดคาบสมุทรเข้าไปในเขตมลายู แต่ทว่าราชอาณาจักรที่กว้างใหญ่ไพศาลและบอบบางของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เริ่มต้นแตกแยกออกหลังจากที่พระองค์สวรรคตใน พ.ศ. ๑๗๖๒ แคว้นจามป่าได้คืนสู่เอกราชภายใน พ.ศ. ๑๗๖๖ ซึ่งเป็นระยะเวลาที่อาณาจักรไทยใหม่ที่สุโขทัยปรากฏขึ้นในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบน

การเสื่อมของกัมพูชาดังที่ได้กล่าวแล้วว่า สาเหตุบางประการนั้นเกิดจากการขาดกำลังทางด้านการแพทย์และการขาดกำลังคนสำหรับทำการรบและหมดเปลืองไปกับการก่อสร้างโบ-

ราวศตวรรษที่ ๑๖ เรื่องการก่อสร้างวัดอุฎาจารย์เกี่ยวกับเกิดความสนใจ
 ใหม่ในพุทธศาสนา วิหารบายน (Bayon) ที่กลางนครธมเป็น
 ตัวอย่าง ความสนพระทัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ในเรื่อง
 การปฏิรูปพุทธศาสนาชักนำให้พระองค์ส่งราชบุตรของพระองค์
 เององค์หนึ่งเดินทางไปยังเกาะลังกาพร้อมด้วยพระสงฆ์คณะ
 เรือน ๑ รูป เพื่อให้ไปศึกษาข้อปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนที่ถูก
 ตัดทิ้งใน พ.ศ. ๑๗๓๓ พระองค์ยังได้จัดระบบซึ่งยังคงใช้อยู่เกี่ยว
 กับการสร้างถนนลอยในกัมพูชาโดยให้มีศาลาพักในช่วง ๑๐ ไมล์
 เป็นระยะ ๆ และจัดตั้งโรงพยาบาลหลายแห่งสำหรับผู้เจ็บป่วย
 และทุพพลภาพ สิ่งเหล่านี้เป็นการเคลื่อนไหวที่นำความเจริญ
 ก้าวหน้า แต่ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการบำรุงรักษาสถานที่สำหรับ
 การเคารพสักการะสำหรับชาวพุทธที่สร้างขึ้นใหม่ประมาณ
 ๒๐,๐๐๐ แห่ง และพระสงฆ์ที่ไม่ก่อประโยชน์ใดๆ ในทางค้ำ
 เศรษฐกิจจำนวนแสน ๆ รูป และยังมีผู้รับใช้ในวัดอีกมากมาย
 เหล่านี้ทำให้ภาวะทางด้านเศรษฐกิจเลวลง ภาษีรายได้ (เงิน
 รัชฎากร) ที่เคยเก็บไม่ได้เต็มที่ เก็บได้ดีขึ้นในขณะที่เริ่มมีการ
 สูญเสียดินแดนไป การค้าทางทะเลกับจีนราชวงศ์ซ้องตกลง
 อย่างมากหลังจากผู้พิชิตชาวมองโกลของกุบไลข่านบุกจีนภาค
 ใต้ในช่วงทศวรรษ ๑๒๐๓-๑๒๑๓ แม้กระนั้นอาณาจักรกัมพูชา

ได้พิสูจน์ตัวเองว่าสามารถทนต่อการกระทบกระทั่งจากพวกมองโกลที่เรืองอำนาจขึ้น และทนต่ออำนาจของไทยได้ดีกว่าเพื่อนบ้านในแหลมอินโดจีนทั้งหลาย ทำเลเมืองหลวงที่ตั้งได้เหมาะสมและพื้นฐานทางเกษตรกรรมที่ก้าวหน้าไปไกลให้ประโยชน์ที่สำคัญ จากการบรรยายของชาวจีนผู้หนึ่งเกี่ยวกับเมืองนครธมในปี พ.ศ. ๑๗๖๘ พรรณนาว่าเป็นศูนย์กลางใหญ่ของกิจการค้าขาย เป็นที่ซึ่งจะหาผลผลิตทุกชนิดได้ การชั่งตวงวัดของจีนนั้นได้นำไปใช้ในศูนย์การค้าที่สำคัญของกัมพูชา รวมทั้งระบบการนับแต่ดั้งเดิมซึ่งนับเป็นหน่วยห้า เมืองนครธมนี้อยู่ต่อมาหลังจากนั้นกว่า ๒๐๐ ปี

สิ่งทำทลายที่รุนแรงที่สุดที่มีต่อเมืองนครวัดก็คือ ความรุ่งเรืองของอำนาจของคนไทยในกลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนบน ที่เมืองสุโขทัยซึ่งเป็นที่ยึดมั่นอันแข็งแรง ผู้บัญชาการทหารเขมรซึ่งมีบรรพบุรุษเป็นไทย ได้อิสรภาพในการปกครองตนเองเต็มที่หลังจากพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ สิ้นพระชนม์ในพ.ศ. ๑๗๖๒ หลังจากนั้นไม่นานนักอาณาจักรเจ้าผู้ครองไทยก็เฟื่องฟูขึ้น โดยได้รับทหารใหม่ผู้กล้ามาจากแคว้นฉานหรือรัฐโลโลของน่านเจ้า ซึ่งมีฐานะการเมืองไม่มั่นคงและในที่สุดต้องตกอยู่ในอำนาจของกองทัพจีนเชื้อสายมองโกลในปี พ.ศ. ๑๗๘๖ เมืองสุโขทัยหลัง

ปี พ.ศ. ๑๘๑๘ มีผู้ครองที่สามารถพระองค์หนึ่งคือ พระเจ้า
 รามคำแหง ซึ่งเป็นราชบุตรองค์เล็กของผู้บัญชาการของกัมพูชา
 ที่เอาใจออกห่างจากเขมรในปี พ.ศ. ๑๗๖๒ ผู้ครององค์ใหม่
 แผ่ขยายอำนาจของพระองค์ไปทั่วแคว้นมอญที่สำคัญ ๆ ต่าง ๆ
 ซึ่งเคยอยู่ในราชอาณาจักรกัมพูชาเก่า และแผ่ไปทั่วดินแดนทาง
 ใต้เข้าไปในแหลมมลายู

ในระหว่างนั้นเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเมืองนครหลวงเลว
 ลง กษัตริย์กัมพูชาที่สำคัญองค์สุดท้ายคือ พระเจ้าชัยวรมันที่
 ๘ (พ.ศ. ๑๗๘๖-๑๘๓๘) ต้องเผชิญกับความอาฆาตพยาบาท
 แบ่งเป็นพวกเป็นฝ่ายในบ้านเมือง เพราะฉะนั้นจึงไม่สามารถ
 ที่จะต่อต้านการขยายอำนาจของไทยได้ ปรากฏชัดว่าความ
 พยายามของพระองค์ในการที่จะฟื้นฟูการนับถือพระศิวะที่ไม่
 นิยมแล้วขึ้นมา ทำให้พวกถือพุทธเป็นปรปักษ์กับพระองค์
 อย่างไรก็ตามพระองค์เป็นนักโทษอยู่ในราชวังของพระองค์เอง
 เป็นเวลานาน และในที่สุดก็ถูกปลดปล่อยพระชนม์ในปี พ.ศ.
 ๑๘๓๘ โดยราชบุตรเขยที่เป็นทหาร ศาสนาพุทธลัทธิเถรวาท
 เฟื่องฟูขึ้นอย่างเห็นได้ชัดภายในปี พ.ศ. ๑๘๔๓ สถานะของเมือง
 นครหลวงตกอยู่ในอันตรายทางยุทธศาสตร์หลัง พ.ศ. ๑๘๔๓
 ภายหลังการก่อตั้งกรุงศรีอยุธยาเมืองหลวงใหม่ของชาวไทย ซึ่ง

ตั้งอยู่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง แต่กระนั้นก็ตามทั้ง ๆ ที่ ถูกบีบคั้นทางทหารจากอยุธยาก็เป็นเวลาด่วงผ่านไปมากกว่า ๘๐ ปี กว่าที่ชาวเขมรจะย้ายเมืองหลวงไปยังตะแวงซึ่งอยู่ทางด้าน ล่างของทาลีสาบหลวงเมื่อปี พ.ศ. ๑๘๗๔ ซึ่งเป็นที่ ๆ มีชัย ภูมิเหมาะในการป้องกันตัวเอง ได้ดีกว่าการเกษตรกรรมที่ใช้ ระบบเครื่องทุ่นแรงที่มีมานานของชาวเขมรเสื่อมโทรมลงจนไม่ มีทางจะฟื้นตัวได้ เป็นเวลากว่าหนึ่งศตวรรษต่อมาเล็กน้อย พม่าโจมตีประเทศไทยต่อเนื่องกันทำให้ชาวเขมรสามารถฟื้นฟู เมืองหลวงเก่า คือ นครหลวงได้เป็นบางส่วน แต่ก็ก็เป็นเพียง ระยะเวลาสั้น ๆ จาก พ.ศ. ๒๑๐๓ ถึง พ.ศ. ๒๑๓๓ เท่านั้น ภาย หลังจากนั้นกัมพูชาเป็นรัฐเอกราช ในนามภายใต้การปกครอง ของประเทศเพื่อนบ้านคือ ไทย และเวียดนามที่ก้าวร้าวประเทศ ใดประเทศหนึ่งหรือทั้งสองประเทศพร้อมกัน

ปราสาทนครวัดนครธม

ความสำเร็จทางด้านสถาปัตยกรรมของชาวเขมรล้าหน้า ประเทศเพื่อนบ้านในแหลมอินโดจีนทั้งหลายมาก เมื่อนำไป เปรียบเทียบกับ พวกมอญทวารวดีซึ่งเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่งแล้ว พวกมอญไม่ได้สร้างอาคารสถานที่ที่สง่างามซึ่งยังคงหลงเหลือ

อยู่เลย และพวกมอญก็ไม่เคยได้ปลดเปลื้องตัวเองให้หลุดพ้น
จากพื้นฐานวัฒนธรรมที่ขอยืมมาแต่แรกเริ่มจากอินเดียสมัย
คุปตะ แบบศิลปะของชาวจามมีอิทธิพลอินเดียครอบงำอยู่
สถาปัตยกรรมแบบของจามใช้อิฐมากกว่าใช้หินซึ่งไม่สามารถทำ
ให้เต็นนูนจากกำแพงหรือทำเป็นรูปประเวียง มีซุ้มประตูโค้งได้
หลังจากการติดต่อทางวัฒนธรรมกับอินเดียเริ่มต้นจางลง ศิลปะ
ของชาวจามเริ่มเหอะทะ ไม่สละสลวย ชืด และดูแปลกประ
หลาดผิดธรรมดา การก่อสร้างโดยใช้หินทำให้ชาวเขมรออก
แบบโครงสร้างได้เด่นกว่า และมีโอกาสที่จะทำภาพนูนจาก
กำแพงได้อย่างงดงาม เป็นระยะเวลาที่สามศตวรรษชาวเขมร
ได้ปรับปรุงวิธีการก่อสร้างโดยใช้หินได้ดีเลิศโดยนำเอาชิ้นส่วน
มาประกอบเข้าด้วยกันกลมกลืนกับการออกแบบอย่างประณีต
โดยไม่ต้องใช้ปูนขาวเชื่อมต่อเลย

วัตถุถาวรทางด้านสถาปัตยกรรมของกัมพูชาที่ประทับใจ
ที่สุดคือ ปราสาทนครวัด เป็นสุสาน—วิหารของพระวิษณุสมัย
พุทธศตวรรษที่ ๑๗ เนื้อที่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า วัดได้ ๘๕๐ คูณ
๑๐๐๐ เมตร ล้อมรอบด้วยคูและกำแพงทำเป็นระเบียงทางเดิน
มีเสาเรียงกันเป็นแถวตกแต่งด้วยการแกะสลักนูน (low relief)
บนผิวคานใน ทางเดินเท้ากว้างยกสูง ปูด้วยหินยาว ๔๕๐ เมตร

มุ่งตรงไปยังบริเวณวิหาร มีราวลูกกรงทำเป็นรูปพญานาค
 ขนาดทั้ง ๒ ข้าง และยังมีกุฏิพระและอาคารห้องสมุดตั้งอยู่ทั้ง
 สองด้านสลักรัน ภายในบริเวณวิหารรูปกรวยเหลี่ยมล้อมรอบ
 ด้วยวิหารรายรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางซ้อนกัน หอสูงเป็นรูปบัวตูม
 ทั้งหมดมี ๙ ยอด แต่เดิมปิดด้วยแผ่นทองแดงมุกของวิหาร
 รายด้านในและตรงกลางหอซึ่งติดต่อกันยกพื้นกลางสูงกว่า ๒๐๐
 ฟุต นิยายเกี่ยวกับพระวิษณุทั้งหมดรวมทั้งการผจญภัยของ
 พระรามและพระกฤษณะผู้เป็นวีรบุรุษ แสดงเป็นภาพสลักเป็น
 ผืนยาวบนผนังแกะสลักตามกำแพงด้านในของระเบียงมีหลังคา
 โค้งล้อมรอบอาณาบริเวณวิหาร และยังมีภาพชีวิตในแง่ต่าง ๆ
 ของคนสามัญอีกด้วย อนุสาวรีย์ที่มีความใหญ่โตและสร้างอย่าง
 ประณีตเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญทางด้านศิลปกรรม
 และเศรษฐกิจที่มั่นคงเท่า ๆ กับแสดงให้เห็นความฉลาดในการ
 สร้างสรรค์ของผู้สร้างอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของกัมพูชาที่ประทับใจแห่งที่สองคือ วิหาร
 บายน ซึ่งพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงสร้างขึ้นในราว ๆ พ.ศ.
 ๑๗๔๓ ตั้งอยู่ตรงใจกลางเมืองหลวงใหม่คือ นครธม เมืองเป็น
 รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ประมาณกว้าง ๆ ๘ ไมล์โดยรอบ กำแพง
 ด้านข้างแต่ละด้านถูกแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนเท่า ๆ กันด้วยประตู

มีหลังคาโค้ง มีถนนไปถึง ราวบันไดขนานข้างทางลาดขึ้นไป มีรูปปั้นคนแคระขนาดใหญ่แบบพญานาคไว้บนหน้าตัก ประตูทางเข้าที่ ๕ ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันพาตรงเข้าไปสู่บริเวณราชวังจากทางมุมตะวันออกเฉียงเหนือ ตรงหอสูงด้านหน้า ๓ ด้านที่ไม่มีอะไรบังทุกหอ ซึ่งตั้งเป็นหลักตรงประตูทางเข้าทุกประตูสลักรูปพระพักตร์วางเฉยของพระเจ้าชัยวรมันเองนูนเด่นออกมา หันพระพักตร์ออกมองไปทั่วทุกทิศ ความคิดที่เป็นจุดสำคัญของศิลปะ คือ ศาสนาพุทธลัทธิมหายานมากกว่าลัทธิฮินดู และองค์พระเจ้าแผ่นดินนั้นพรธนาไว้ตั้งประหนึ่งเป็นพระโพธิสัตว์

ตัววิหารบายนเองนั้นได้รับการเพ่งเล็งในการออกแบบมากยิ่งขึ้นกว่าปราสาทนครวัด และรูปแบบง่ายที่จะเข้าใจมากกว่า โครงสร้างรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าไล่ชั้นมาเป็นชั้น ๆ ไม่สม่าเสมอกัน อยู่ในหมู่หอสูงฉาบทองเป็นจำนวนมากมาย ซึ่งสวยที่สุดอยู่ตรงหอกกลางที่มีขนาดติดตาประทับใจ ผิวด้านหน้าทั้ง ๔ ของแต่ละหอซึ่งมีประมาณสัก ๕๐ หอ แต่ละหอมีรูปพระพักตร์เดียวกันขององค์กษัตริย์ผู้สร้างเด่นนูนออกมาเห็นชัดตรงประตูทางเข้าทั้งห้า ผู้ดูจะมองจากแห่งใดก็ตามจะเผชิญหน้าเฉพาะพระพักตร์ที่ติดตาขององค์กษัตริย์พระโพธิสัตว์ พระบรมมหา

ราชวังนครธมที่อยู่ใกล้เคียงกันนั้นสร้างขึ้นด้วยไม้ซึ่งผู้ฝังไปตั้งนั้นส่วนที่ยังคงทนเหลืออยู่เพียงเล็กน้อยก็คือบันไดทางเข้าสร้างด้วยหินและคาน้ำหน้าของรากอาคาร

อนุสาวรีย์หลายแห่งของเมืองนครหลวงแสดงให้เห็นชัดว่า ทั้ง ๆ ที่มีการนับถือพุทธศาสนาและการนับถือพระวิษณุขึ้นหน้าก็ตาม ลักษณะสำคัญต่าง ๆ ของการบูชาพระศิวะก็มีปรากฏอยู่ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพิธีการต่าง ๆ ของลัทธิเทวราช ซึ่งมีพวกพราหมณ์ให้คำปรึกษา พวกพราหมณ์ยังเป็นผู้จัดหาครูสำหรับเจ้านาย จัดหาเจ้าหน้าที่ในการราชาภิเษก หาหมอประจำราชสำนัก และหาผู้เชี่ยวชาญในด้านสถาปัตยกรรมเกี่ยวกับวิชาที่ว่าด้วยจักรวาล พวกพราหมณ์ที่มีอยู่ในภาพแกะสลักนั้นจะรู้ได้โดยดูจากหมวกรูปกรวย ผมยาว และสวมเสื้อคลุมยาวสำหรับประกอบพิธี นอกเหนือไปจากการจัดการในเรื่องพิธีการต่าง ๆ ตามแบบฮินดูในราชสำนักแล้ว พวกตระกูลพราหมณ์นี้ยังมีอิทธิพลทางการเมืองเล็กน้อยอีกด้วย

คำจารึกต่าง ๆ ตามโบราณสถานช่วยให้ตั้งหลักฐานได้ว่า ตลอดระยะเวลา ประวัติศาสตร์ทั้งหมดของประเทศกัมพูชาได้ใช้ภาษาสันสกฤตเป็นสื่อกลางในการแสดงออกทางวัฒนธรรม และใช้เป็นภาษาที่จะติดต่อกับทางการทูต มาตรฐานการ

ศึกษาภายในเชื้อสายราชวงศ์แต่โบราณสูงมากอย่างน่าทึ่ง เห็น
ได้ตามที่ได้บรรยายไว้ในศิลาจารึกต่าง ๆ เป็นบทกวีสั้นสกดฤดีมี
แบบวรรณกรรมลักษณะเฉพาะต่าง ๆ

สังคมเขมร

สังคมเขมรเป็นไปในแบบสังคมชั้นสูง ถึงแม้ว่าตำแหน่ง
ที่สืบเชื้อสายจะค่อย ๆ ลดลงเป็นคนสามัญในช่วง ๕ อายุคนก็
ตาม นอกเสียจากว่าจะได้รับการแต่งตั้งใหม่จากพระเจ้าแผ่นดิน
การเหยียดฐานะเป็นคนชั้นสูงถูกจำกัดวงไว้แคบมาก คนสามัญ
จะต้องรับทั้งหน้าที่งานหนักและในด้านการเป็นทหารด้วย ผู้ที่
อยู่ต่ำสุดในสังคมคือพวกทาส ซึ่งรวมทั้งพวกที่ขัดแย้งทางการเมือง
เมือง เซลยศึกและลูกหนี้ ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขมร ผู้
หญิงมีบทบาทสำคัญไม่เพียงแต่ในหมู่บ้านในท้องดินและในย่าน
ตลาดเท่านั้น แต่ผู้หญิงยังมีบทบาทในวงราชสำนักและในวงการ
ศึกษาอีกด้วย กฎหมายว่าด้วยการใช้จ่ายเงินกำหนดแบบแผน
ต่าง ๆ ในการใช้เสื้อผ้า กำหนดเรื่องการปลูกบ้านสร้างเรือน
และการแต่งตัวตามตำแหน่งซึ่งออกกฎไว้กันผู้ซึ่งทำตัวเกินฐานะ
อย่างไรก็ตาม ความนิยมพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทหลังพุทธ
ศตวรรษที่ ๑๘ ได้ช่วยบรรเทาความเข้มงวดของการแบ่งชั้น
แต่โบราณลงได้บ้าง

การก่อตั้งอาณาจักรพุกามของพม่า

ในระหว่าง ๓๐๐ ปีแรก ที่พม่าเชื้อสายธิเบตเข้ายึดครองพม่าตอนกลางระหว่างปี พ.ศ. ๑๓๙๓ ถึง พ.ศ. ๑๖๙๓ ผู้ที่มาอยู่ใหม่ได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ มากมายจากผู้ที่อยู่ก่อนคือ ชาวมอญ ซึ่งอยู่ในพม่าตอนล่าง ชาวพม่าได้ขอยืมระบบการเขียนของมอญซึ่งอาศัยแนวจากภาษาสันสกฤตมาใช้ และค่อย ๆ รับเอาแบบของศิลป สถาปัตยกรรมและศาสนาของมอญเข้าไว้ด้วย อำนาจของพม่ามีศูนย์กลางอยู่ที่บริเวณ ๓ แห่งที่มีกษัตริย์ปกครอง และเป็นบริเวณที่มีพืชพันธุ์ธัญญาหารสมบูรณ์ด้วยการชลประทานทดน้ำ ได้แก่ จักเซ (Kyaukse) ในตอนกลางมากเว-มินบู (Magwe - Minbu) ทางใต้ และชเวโบ (Shewebo) ทางตอนเหนือ ดินแดนจักเซนั้นชาวมอญได้ทำการบุกเบิกให้เจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นส่วนใหญ่ ส่วนอีก ๒ แห่งนั้นพม่าในสมัยต่อมาได้ทำการพัฒนาให้ดีขึ้น ข้าราชการได้ถูกส่งไปยังท้องที่ที่เลือกแล้วอย่างดี เมืองหลวงของอาณาจักรพุกามได้ตั้งขึ้นเมื่อตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๔ อยู่ตรงคั้งแม่น้ำอิรวดีระหว่างจักเซกับมินบู

หลังจากก่อตั้งอาณาจักรได้ราว ๑๕๐ ปี พุกามยังคงเป็นเพียงเสมือนศูนย์กลางส่วนภูมิภาคเมื่อเทียบกับเมืองหลวง

สะเทิมของมอญที่ทำการค้าขายเจริญรุ่งเรืองอยู่ในเขตพม่าตอนล่าง ซึ่งทำการค้าขายทางทะเลอย่างจริงจังและทำการติดต่อกับทางค้าวัฒนธรรมโดยตรงกับศูนย์พุทธศาสนาในอินเดีย พม่าพุกามเริ่มมองเห็นคุณค่าของการค้าขายชั้นที่ละน้อย และนำเอาระบบเงินบาท (tical) ของมอญมาใช้แทนวิธีการแลกเปลี่ยนสินค้าของตนแต่ดั้งเดิมโดยวัดจากปริมาณของเกลือ

พุทธศาสนาแบบตันตริก (Tantric) ซึ่งมีสิ่งอื่นเข้ามาเจือปนอยู่และได้มาจากอาณาจักรมณีปุระ (Manipura) ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกัน ได้นำมานับถือปฏิบัติกันในพุกามสมัยต้น ๆ ควบคู่กันไปกับการนับถือและเช่นสรวงภูตผี ซึ่งเป็นของคนพื้นเมืองแต่ดั้งเดิม ที่สำคัญที่สุดของการนับถือภูตผีนั้นได้แก่ การเช่นสรวงประจำปีแก่พระเจ้าแห่งท้องฟ้า ซึ่งเชื่อกันว่าสิงสถิตย์อยู่ใกล้ ๆ ยอดเขาโปปา (Mount Popa) พิธีปฏิบัติศาสนากิจอีกอย่างหนึ่งได้แก่การนับถือบูชาศาลซึ่งเป็นที่อาศัยของผีที่ระเหวเรวอนอยู่ ๓๖ ตัว (vagrant nat spirits) วิธีปลอบประโลมจิตใจในแบบต่าง ๆ รวมทั้ง การใช้เวทมนต์และดาราศาสตร์เป็นหลักให้ชาวพม่ามีความมั่นใจต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บ โชคร้าย และการเก็บเกี่ยวที่ไม่ได้ผล การสักตามตัวและการดื่มยาวิเศษที่ใช้เวทมนต์ในการผสมติดกันว่าทำให้อยู่ยงคงกระพันได้

อำนาจทางการเมืองของอาณาจักรพุกามของพม่ารุ่งเรืองขึ้นเหนือเมืองสะเทิมของมอญมาตั้งแต่การขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าอนิรุทธผู้เรืองนามในปีพ.ศ. ๑๕๘๗ ในปีพ.ศ. ๑๖๐๐-๑๖๐๒ กองทหารของพุกามได้ยกไปช่วยทำการขับไล่กองทัพของกัมพูชา ซึ่งเข้ามารุกรานทำการโจมตีอยู่ทางเมืองตะนาวศรีตามคำขอเชิญของบรรดาผู้นำของมอญคู่แข่ง ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองหงสาวดี (Pegu) แต่เป็นการขัดกับความประสงค์ของพระเจ้ามกุฎ (King Makuta) แห่งเมืองสะเทิม ในตอนสุดท้ายของการรณรงค์พุกามได้เริ่มการเป็นพันธมิตรที่สำคัญยิ่งกับหงสาวดี พระเจ้ามกุฎผู้เป็นศัตรู และบุคคลสำคัญๆ ในราชสำนัก รวมทั้งนักศึกษาและพระสงฆ์และพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ตามลัทธิเถรวาททั้งชุดถูกนำไปยังพุกามในฐานะเป็นทรัพย์สินเฉลย พระเจ้าอนิรุทธผู้มีชัยได้เลื่อนพระองค์เองขึ้นเป็นเทวภษัตริย์แห่งจักรวาลเพื่อให้สอดคล้องกับพิธีบูชาพระวิษณุพระองค์และผู้ติดตามชาวพม่าได้แสดงความเป็นผู้นำที่สามารถทั้งทางการทหารและการปกครองของอาณาจักรใหม่นี้ พันมิตรหงสาวดีและเฉลยชาวสะเทิมได้มีส่วนช่วยในด้านการศึกษาและวรรณกรรม ช่วยตีความหมายในการใช้ถ้อยคำในทางศาสนา

และรูปแบบศิลปะต่าง ๆ และมีส่วนช่วยอย่างจริงจังในกิจการ
ดำเนินการค้าขายโพ้นทะเล

ในรัชสมัยของพระเจ้าอนิรุทธ ชาวพม่าได้มีการติดต่อ
โดยตรงเป็นครั้งแรกกับพุทธศาสนาเถรวาทที่ยอมรับกัน
แล้วของลังกา เพื่อที่จะแสดงตอบต่อคำเรียกร้องขอความช่วยเหลือ
ของนักปกครองชาวสิงหลซึ่งถูกบีบบังคับอย่างหนักเมื่อปี
พ.ศ. ๑๖๐๓ พุกามได้ส่งอาวรุชยุทโธปภรณ์ทางทหารไปช่วยชาว
สิงหลขับไล่ศัตรูมาแต่ช้านานคือพวกโจละทมิฬ ซึ่งอยู่ทางใต้
ของอินเดียออกไปได้ ผู้ปกครองลังการู้สึกบุญคุณ ได้จัดส่ง
พระเขี้ยวแก้วของพระพุทธเจ้ามาถวายเป็นการตอบแทน ต่อมา
พม่าได้ส่งบัณฑิตมอญคือ ชินอรหันต์ไปลังกาใน พ.ศ. ๑๖๑๔
เพื่อวางมาตรฐานการผนวชในพระพุทธศาสนาที่ลังกาเสียใหม่
เพราะพวกโจละที่เข้ามาครอบครองเกือบ ๒ ชั่วคนได้ทำให้มาตรฐาน
ในเรื่องนี้เสียไป พระทนต์ของพระพุทธเจ้าได้ถูกนำไปบรรจุ
ไว้ในพระเจดีย์หลวงชเวชิกองที่เมืองพุกาม อย่าง สมพระเกียรติ
และยังมีเจดีย์แต่ละองค์สำหรับวิญญานของภุมพีสี่ ๓๗ ตน อยู่
ข้าง ๆ เจดีย์องค์พิเศษที่เพิ่มขึ้นมาอีกหนึ่งนั้น สำหรับองค์
พระพุทธเจ้า

อาณาจักรพุกามในสมัยต้น

พวกมอญผูกขาดการเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมที่พุกาม เป็นส่วนใหญ่จนกระทั่งปี พ.ศ. ๑๖๕๖ ซึ่งเป็นเวลาที่พระเจ้า ธิลุนมาน(Thiluin Man)สวรรคต ที่เป็นเช่นนั้น ส่วนหนึ่งเนื่อง มาจากการประนีประนอมกันในเรื่องการสืบสันตติวงศ์ โดยมุ่ง ให้พุกามได้รับความสนับสนุนจากบรรดารัชทายาทของพระเจ้า มกุกฏแห่งสะเทิม และได้ดำเนินสืบต่อมาทั้ง ๆ ที่พวกหงสาวดี ได้ก่อการกระต้างกระเตื้องขึ้นหลังจากพระเจ้าอนิรุธสวรรคต ในปี พ.ศ. ๑๖๒๐ ผู้นำทางทหารของพม่าที่ได้ขึ้นครองราช สมบัติ โดยใช้พระสมณานามของกษัตริย์ว่า ธิลุนมาน (จันสีทธา) ในตอนขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. ๑๖๒๗ นั้น ได้ ทรงปราบกบฏพวกหงสาวดีจนราบคาบ แล้วทรงแต่งตั้งให้ ราชโอรสของพระธิดาเป็นรัชทายาท พระธิดาของพระองค์ทรง เป็นนมเหสีของรัชทายาทกษัตริย์สายสะเทิม เป็นการข้ามราช โอรสของพระองค์เองซึ่งมีสิทธิกว่า อิทธิพลทางวัฒนธรรม ของมอญในวังหลวงของพุกามในค้ำต่าง ๆ อาทิ การศึกษา ศาสนา และศิลปกรรมมีอยู่โดยไม่มีคู่แข่งเลยตลอดรัชสมัยของ พระเจ้าธิลุนมาน และยังคงมีอิทธิพลสูงในรัชสมัยของผู้ที่สืบ ราชสมบัติต่อจากพระองค์ การติดต่อกับสื่อสารและการจาริกต่าง ๆ

ใช้ภาษาและตัวหนังสือมอญทั้งสิ้น ที่ปรึกษาและพระสหายที่ทรงสนิทสนมใกล้ชิดที่สุดของพระเจ้าอยู่หัว ก็คือ บัณฑิตมอญชื่อชินอรหันต์ ซึ่งได้กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่า เป็นผู้ที่ถูกส่งไปเป็นทูตทางศาสนายังประเทศลังกา

รัชสมัยอันรุ่งเรืองของธิลุนมานยังมีเรื่องที่น่าสนใจที่ไม่เกี่ยวกับบ้านการเมืองอีกมากมายหลายเรื่อง พระองค์ทรงวางโครงการและดำเนินการก่อสร้างวิหารอนันท์ (Ananda Temple) ที่คงามเป็นเลิศ ซึ่งเป็นคู่แข่งกับนครวัดในความใหญ่โตโอ้อ่าในตำแหน่งแผนผังและการก่อสร้าง พระองค์ยังทรงเป็นผู้บัญชาให้ทำคำจารึกมยาเซติ ซึ่งได้พรรณนาเป็นภาษามอญ บาลี พยู และพม่า ถึงเรื่องราวของกษัตริย์ผู้ใกล้จะสิ้นพระชนม์ได้ทรงทำความเข้าใจกับราชโอรสที่ทรงหมางเมินเห็นห่างอันเนื่องมาจากการที่พระองค์ได้ทรงตัดพระราชโอรสออกจากสิทธิในการครองราชย์ เนื่องมาจากการประณีประนอมเพื่อสันติภาพของพระองค์ในปี พ.ศ. ๑๖๒๗ ธิลุนมานทรงปฏิบัติเช่นเดียวกับอนิรุทธในการยึดประเพณีของเทวกษัตริย์เพื่อเพิ่มพระราชอำนาจของพระองค์ และได้รับการประกาศว่าเป็นองค์วิษณุอวตารหลังจากที่เสด็จสวรรคตแล้ว

พุทธศาสนาและคณาสงฆ์มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในพม่า

สมัยพุทธกาล ศาสนาได้กำหนดคำสาบานที่น่าสะพึงกลัวที่ใช้กันในศาลสถิตยุติธรรม พระยังเป็นครูสอนหนังสือแก่เยาวชนในระดับการศึกษาชั้นต้น ฌณาสงฆ์โดยทั่วไปเป็นผู้รับของถวายที่ให้กันอย่างท่วมท้นจากบรรดาเศรษฐีที่หวังในส่วนกุศลผลบุญจนกระทั่งภูมิประเทศของพุทธกาลเต็มไปด้วยเจดีย์ และสถานสักการะนับพัน ๆ ความกระตือรือร้นทางศาสนาถึงจุดที่เมื่อขึ้นสูงสุดแล้วก็เริ่มลดลง พวกกันในแง่ของการปกครองแล้วจะเห็นได้จากการที่ทางราชการได้ออกระเบียบว่าด้วยการยึดครองที่ดินของวัดและจำกัดการทำบุญเสียใหม่ หมู่บ้านเป็นหมู่ ๆ รวมทงคนและที่ดินได้ถูกยกให้แก่สถาบันทางศาสนา ทำให้พระมหากษัตริย์ต้องขาดคนรับใช้งานหลวงและขาดรายได้ ซึ่งแต่เดิมเคยได้จากแหล่งเหล่านี้ บันทึกประวัติที่หลงเหลืออยู่ของการถวายทาสแก่วัดแสดงให้เห็นภาพของสังคมพม่าในขณะนั้นได้อย่างดีที่สุด การเป็นทาสในพม่าไม่ยากลำบากเท่าในเขมร ส่วนใหญ่เนื่องมาจากที่มีการยกหมู่บ้านทั้งหมู่บ้าน ๆ ถวายเป็นอานิสงส์

พวกที่ไม่ได้เป็นทาสในพม่าสมัยพุทธกาลแบ่งเป็นพวกข้าราชการ (ahmudan) ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในที่หลวงซึ่งมีการชลประทานและคนสามัญ (athi) ซึ่งอาศัยอยู่ในที่ของตนเอง

พวกข้าราชการมักจะถูกสักรไวกั่ทันคอเพื่อเป็นเครื่องหมายแสดงฐานะที่เหนือกว่า พวกชาวบ้านส่วนมากมักไม่ใช่คนพม่าอยู่ภายใต้ความควบคุมของมโยธุกยี หรือหัวหน้าซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากกษัตริย์ แต่เป็นตำแหน่งที่รับมรดกได้ พวกชาวบ้านยังต้องเสียภาษีครอบครัวทางตรงนอกเหนือไปจากการรับใช้หลวงเป็นการฉุกฉิน เช่น การเป็นทหารหรืออื่น ๆ สุดแท้แต่เหตุการณ์จะบังคับ

ตลอดระยะเวลาการครองราชสมบัติอันยาวนานของราชันดิดาของธิลุนมาน คือพระเจ้าคันทูที่ ๑ (อลองสิทธุ พ.ศ. ๑๖๕๖-๑๗๑๐) ได้มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาให้ใช้มาตรฐานทางภาษาและวัฒนธรรมของพม่าที่แตกต่างออกไป พระเจ้าอยู่หัวทรงได้ชื่อเสียงอย่างน่าอิจฉาในฐานะเป็นองค์อุปถัมภ์พุทธศาสนา วัดธาตูปยิณนุที่พุกามซึ่งสร้างตามแบบพม่าและเสร็จในปี พ.ศ. ๑๖๘๗ เป็นอนุสาวรีย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของพระองค์คันทูที่ ๑ นั้น พระองค์เองทรงเป็นบุตรของราชันดิดาพระเจ้ามกุฎกษัตริย์มอญ ทรงพอพระทัยที่จะใช้ภาษามอญ และทรงได้รับการฝึกฝนทางภาษาบาลี แต่อิทธิพลทางวัฒนธรรมของพม่าก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตอนทศวรรษท้ายๆของรัชสมัยของพระองค์ได้มีการแสดงความไม่พอใจทางด้านการเมืองของพวกพม่าที่ริษยาอิทธิพลของพวกเขา

มอญในวังหลวง นอกจากนี่ยังได้เกิดเรื่องวุ่นวายขึ้นตามชายแดนอันเนื่องมาจากการขัดแย้งระหว่างพวกทูตและพวกพ่อค้าในการใช้เส้นทางขนส่งในการข้ามคาบสมุทร

เมื่ออินตอสนัน (Intaw Syan) ราชบุตรผู้อ่อนแอของกัณฐ์ขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. ๑๗๑๐ (หรือ พ.ศ. ๑๗๐๘) ก็เริ่มต้นทศวรรษของการสับสนอลหม่านวุ่นวาย ระยะเวลาผลัดเปลี่ยนนักษัตริย์ได้สิ้นสุดลงเมื่อ พ.ศ. ๑๗๑๗ โดยการอัญเชิญเชื้อสายของพระเจ้าอนิรุทธขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้ากัณฐ์ที่ ๒ ผู้ซึ่งได้ยุติการยกย่องประเพณีและภาษามอญเป็นภาษาของวังหลวงลงโดยจับพลัน ระหว่างนั้นคณะธรรมทูตอย่างเป็นทางการไปลังกาก็ได้ดำเนินการที่จะชำระมาตรฐานของธรรมวินัย และการผนวชทางศาสนาพุทธให้ถูกต้อง พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ แห่งกัมพูชาเป็นอีกผู้หนึ่งที่ทรงมีส่วนในความพยายามที่จะฟื้นฟูพระพุทธศาสนาขึ้นมาใหม่ในตอนท้ายพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ดังเช่นได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น

แบบของสถาปัตยกรรมพุกาม

อาณาบริเวณยี่สิบตารางไมล์ทั้งในและที่ติดกับเมืองพุกามเต็มไปด้วยยวาทกรรมเจดีย์ทุกขนาดและแบบต่างๆ เป็นจำนวน

มหาศาล เจดีย์ชเวดิกองซึ่งพระเจ้าอนิรุทธทรงสร้างเพื่อบรรจุรูปจำลองพระหน้ของพระพุทธองค์ที่ได้มาจากลังกานั้นเป็นสัญลักษณ์ของอาณาจักรพุกามตอนต้น และยังคงเป็นศูนย์กลางของการจาริกแสวงบุญและที่เคารพบูชาสืบต่อมา องค์เจดีย์นั้นต้น สร้างด้วยอิฐถือปูน ส่วนล่างขององค์เจดีย์รูปร่างคล้ายปริมิตขึ้นบันไดมีทางเดินรอบองค์เจดีย์เป็นสี่ชั้น ซึ่งตลอดแนวทางมีซุ้มบรรจุรูปปั้นต่าง ๆ ทางทั้งสี่เชื่อมกันด้วยบันไดด้านนอกซึ่งอยู่ทางด้านหน้า ส่วนบนเป็นทรงกลมมากกว่าจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัสไปสิ้นสุดลงโดยมียอดเป็นรูประฆัง และปลายยอดทำเป็นฉัตร (Hti) ที่ประดับด้วยเพชรนิลจินดา ทกมุมของทางเดินรูปสี่เหลี่ยมจตุรัสนั้นประดับด้วยยอดเจดีย์ที่มีขนาดเล็กกว่า ยอดเจดีย์เหล่านั้นส่วนใหญ่ปิดทอง พวกพม่าในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ได้หวนกลับมาสร้างเจดีย์และวัดวาอารามตามแบบที่ น่า ประทับใจ แต่ ไร้ จิน ตนา การ ของ พุทธศตวรรษที่ ๑๖ อีก

ความสำเร็จทางสถาปัตยกรรมในระหว่างสองศตวรรษนี้รวมทั้งตัวอย่างที่แสดง ไม่เพียงแต่อิทธิพลของอินเดียเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นอัจฉริยะของพวกพม่าและพวกมอญ เจดีย์อันหนักซึ่งเป็นผลงานชั้นยอดของศิลปะมานเป็น

แบบของมอญและอินเดียในค้ำนแผนผังและการประดับประดา
เจดีย์มอญนี้ซึ่งมีขนาดมหึมาขยายใหญ่ออกไปถึง ๔ เท่ามี
ระเบียงที่มีตลัสนำไปสู่ฐานก่ออิฐถือปูนตรงกลาง และมีพระ
พุทธรูปขนาดใหญ่ซึ่งมีแสงสว่างที่ลอดเข้ามาทางช่องที่ซ้อนไว้
ให้เห็นเด่นเป็นสง่า ในเจดีย์อานันท์ ตัวสถูปกลางมีทางเข้าได้
ทั้งสี่ด้าน พื้นระบับล่างมีทางเดินที่ซ้อนกันอยู่เป็นวง ๆ ซึ่งต่าง
มีหลังคาที่สูงต่างระดับกัน กำแพงด้านในได้รับการประดับ
ประดาอย่างวิจิตรด้วยภาพภูมิประเทศและคำจารึก ส่วนที่เป็น
หลังคาซึ่งตกแต่งเต็มที่มีหอรูปดอกบัวสีหอยอยู่ตามมุมต่างๆ เรียง
รายล้อมหอกกลางทั้ง ๕ หอบีตด้วยแผ่นทอง

แบบของเจดีย์อานันท์นี้ต่อมาได้ถูกดัดแปลงในการสร้าง
วัดพม่าที่น่าประทับใจอีกสองวัดคือ วัดธาตุนิณยู (Thatphinyu)
กับวัดกอดอปอลิน (Gawdawpawlin) ที่วัดธาตุนิณยูมีพระ
พุทธรูปประดิษฐานไว้บนแท่นสูงที่ตรงกลางซึ่งจะเข้าไปถึงได้
โดยบันไดภายในที่ช่วยให้อากาศและแสงสว่างเข้าถึง วัดกอดอ-
ปอลินออกแบบวิจิตรพิสดารน้อยกว่า แต่ได้ส่วนศักดิ์และ
เหนือกว่าในการประดับประดาที่เป็นรายละเอียด แบบทางสถา-
ปัตยกรรมในตอนต้นนี้ไม่เคยถูกละทิ้งเสียโดยสิ้นเชิงเลย แต่
ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ความเป็นอัจฉริยะของพม่าก็หมด

สิ้น การก่อสร้างได้หวนกลับมาเป็นแบบเก่า ทรงปีระมิดตั้ง เช่นเจดีย์ชเวชิกอง ซากสิ่งปรักหักพังมากมายของพุกามเป็น พิพิธภัณฑ์ของคำจารึกและแบบของศิลปะที่ยังไม่ได้รับการสำรวจเป็นส่วนใหญ่

ความพินาศของพุกาม

ตอนทศวรรษต้นๆของศตวรรษสุดท้ายของประวัติศาสตร์ พุกามพม่าได้เห็นความสำเร็จทางด้านการเมืองหลายประการด้วยกันซึ่งรวมทั้งการควบคุมพรมแดนไม่ให้พวกฉานจากน่านเจ้า ทางตอนเหนือรุกข้ามพรมแดนเข้ามาได้ การเปลี่ยนแปลงระบบ การปกครองรวมทั้งการปรับปรุงหน่วยงานของทางราชการโดยมี กระทรวงกลางที่ปฏิบัติภารกิจทั้งในด้านกฎหมายและในด้านตัดสินใจนโยบาย ความพยายามของรัฐบาลที่จะจำกัดการที่วัดเข้า ครองที่ดินนั้นได้รับผลสำเร็จแต่พอประมาณเท่านั้น ถึงแม้ว่าจะมีการก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ เหล่านี้บ้างก็ตาม การกระทำที่ฝ่าฝืนกฎหมายก็ได้ระบาศโดยทั่วไปเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๑๗๗๘ และรัฐบาลก็ค่อย ๆ สูญเสียอำนาจไปเรื่อย ๆ

ทางการพุกามได้ประสบปัญหาหนักหลังปี พ.ศ. ๑๘๑๔ จากกองทัพที่มีชัยของกุบไลخانที่บุกมาจากประเทศจีน หลัง

จากที่พวกมองโกลได้เรียกร้องให้ยอมอ่อนน้อม แต่ฝ่ายพุกาม
 ไม่ยอมจำนน กองทัพพม่าที่ยกบุกเข้าไปในยูนนานก็ต้องประ
 สบกับความปราชัยในปี พ.ศ. ๑๘๒๐ บัอมรักษาชายแดนไกล์
 บาโม(Bhamo) ถูกพวกจีนมองโกลตีแตก ในปี พ.ศ. ๑๘๒๖
 และลุ่มแม่น้ำอิรวดีก็เป็นแดนเปิดสำหรับการรุกราน พม่ายังต้อง
 เผชิญกับการก่อการขบถในแคว้นยะไข่และพม่าตอนล่าง กษัตริย์
 ผู้ทรงต้นตระกูลของพุกามจึงยอมอ่อนน้อมต่อจีน แต่แล้ว
 พระองค์ก็ถูกลอบปลงพระชนม์ด้วยน้ำมือของศัตรูภายในประเทศ
 พวกมองโกลได้เข้าแทรกแซงโดยตรง โดยเข้ายึดครองพุกามใน
 ปี พ.ศ. ๑๘๓๐ และหลังจากนั้นไม่นานก็แต่งตั้งกษัตริย์ซึ่งเป็น
 หุ่นของพวกตนขึ้นครองเมือง อิทธิพลของพวกมองโกลลดลง
 อย่างมากมายหลังจากการสิ้นพระชนม์ของกุกุไบลข่าน ในปี
 พ.ศ. ๑๘๓๗ กองทัพจีนล้มเหลวถึง ๒ ครั้งในการรุกรานเพื่อ
 เสริมสร้างฐานะผู้ปกครองของตนในพม่าตอนกลาง ในที่สุด
 อำนาจก็ไปตกอยู่กับหัวหน้าจានสามคนพี่น้อง ซึ่งเป็นทหาร
 อาชีพและเป็นผู้ที่ป้องกันจักเซเมืองอยู่ชั่วคราวไว้จากการรุกราน
 ครั้งสุดท้ายของจีนในปี พ.ศ. ๑๘๔๔ น้องชายคนเล็กสุดของ
 สามพี่น้องได้ครองราชย์อยู่จนปี พ.ศ. ๑๘๖๗ โดยตั้งเมืองหลวง

ใหม่ที่ซาเกียง (Saging) คนละฝั่งแม่น้ำกับอั้งวะที่สร้างขึ้น
ภายหลัง

ในระหว่างนั้นในพม่าตอนล่างซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกมอญ
ทหารนักผจญภัยชื่อวาเรอ (Wareru) ก็ได้เข้ายึดอำนาจระหว่าง
ทศวรรษที่ ๑๘๒๓ ถึง ๑๘๓๓ โดยตั้งเมืองหลวงชั่วคราวที่เมือง
มะตะบัน (Martaban) ซึ่งอยู่ที่ปากแม่น้ำสาละวิน ถึงแม้ว่า
รัฐมอญใหม่จะเป็นเมืองขึ้นของสุโขทัยแต่ในนาม และยังไม่ได้
รวมตัวกันเป็นปึกแผ่นในตอนต้นก็ตาม แต่ในที่สุดก็รวมตัว
กันได้โดยมีหงสาวดีเป็นเมืองหลวง และเริ่มมีบทบาทในการ
ค้าทางทะเลอย่างแข็งขัน ในไม่ช้าพวกมอญก็มีชื่อเสียงในด้าน
การค้าต่อเรือ และนำสินค้ามากมายหลายอย่างไปขายที่เมือง
มะละกาที่นับถือศาสนาอิสลาม ความเป็นใหญ่ทางการเมืองของ
พม่ายังไม่ปรากฏจนกระทั่งเสี้ยวที่สองของพุทธศตวรรษที่ ๒๑
คราวันมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองตองอู ซึ่งเป็นเมืองหลวงของ
ท้องถิ่นลุ่มแม่น้ำสะโตง

ลักษณะของรัฐพม่า

ประเพณีต่าง ๆ ของพม่าสมัยพุกามมีข้อแตกต่างที่น่า
สังเกตไปจากประวัติศาสตร์เขมรและไทยอยู่หลายประการ ใน

เรื่องของศาสนา การบูชาพระคิเวและพุทธศาสนานิกายมหายาน ซึ่งมีการนับถือชนหน้าชนตาที่นครหลวงนั้น แทบจะไม่มีปรากฏเลยที่พม่า ผลอันเกิดขึ้นเนื่องมาจากเหตุนี้ก็คือ ลัทธินับถือภูตผีของคนพื้นเมืองเข้าประสานกับพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่ยืมมาจากลังกาได้น้อยกว่ากรณีของลัทธิคิเวเวทย์ของกัมพูชา ที่สำคัญชนพื้นฐานกว่านั้นก็คือ ความจริงที่ว่าอำนาจทางการเมืองของพม่าได้ไปรวมอยู่เสียไกลทางตอนเหนือใน “แผ่นดินแล้ง” ของเขตแห้งแล้งภายใน พม่าสมัยพุกามต้องพึ่งอาหารส่วนใหญ่จากผลผลิตที่มีจำนวนจำกัดจากบริเวณเพาะปลูกที่มีการชลประทาน หรือมิฉะนั้นก็ต้องพึ่งข้าวที่ขนส่งมาด้วยความยากลำบากขึ้นมาตามลำแม่น้ำอิรวดีจากบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ แหล่งอาหารของพม่าจึงไม่เคยเหมือนบริเวณที่มีการเพาะปลูกอย่างกว้างขวาง ในบริเวณทะเลสาบหลวงของกัมพูชาในสมัยที่ยังเจริญรุ่งเรือง กรณีนี้ทำให้เกิดผลแตกต่างกันในเรื่องประชากรของประเทศทั้งสอง อาจจะเป็นไปได้ที่ว่าเพราะประชากรของพม่าตอนกลางมีบางเบาและอยู่กระจัดกระจาย ผู้ครองนครพุกามจึงได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการให้ศักดินา (เมียวซา) แก่บรรดาพระราชวงศ์และบรรดาบุคคลสำคัญ ๆ โดยที่เหล่านั้นอยู่ห่างไกลจากเมืองหลวง แต่อาจจะเก็บเอาผลที่

ได้จากที่นั่นมาเลี้ยงตนได้ ชื่อนี้ได้ช่วยพวกเจ้านายที่มีอยู่มากมาย หลังจากที่ได้หลงเหลือจากการถูกกำจัดเมื่อมีการเปลี่ยนตัวผู้ครองราชย์ โดยทำให้พวกเจ้านายเหล่านั้นไม่เป็นพิษเป็นภัยในทางการเมืองต่อไป

พม่าตอนล่างซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกมอญนั้นอาจจะให้ผลผลิตได้สูงเหมือนกับกัมพูชาถ้าหากดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำได้รับการพัฒนาและได้มีการควบคุมการส่งน้ำ แต่การพัฒนาต่างๆ ต้องชะงักงันภายใต้การปกครองของพุกาม พม่าให้ความสำคัญแก่การขยายตัวทางเศรษฐกิจและการค้ากับต่างประเทศ น้อยกว่าเหตุผลทางด้านการเมืองและการให้ ได้เข้ามาโดยถูกที่ สูดขึ้นมาตามลำน้ำเพื่อเลี้ยงพม่าตอนกลาง พม่าที่อยู่ภายในได้กลายเป็นพวกที่มีความรู้สึกไม่เป็นมิตรกับชาวต่างประเทศ และชิงชังในการติดต่อกับชาวกับโลกภายนอก เหล่านี้เป็นประเพณีที่ไม่มีปรากฏในประเทศไทยและกัมพูชาเป็นส่วนใหญ่ พม่ายังแตกต่างในแง่ที่ว่าประชากรมีหลายชาติหลายภาษา ยิ่งกว่าประเทศไทยหรือกัมพูชา พม่ามอญและฉานแตกต่างกันอย่างมาก ทั้งนี้ไม่พูดถึงพวกกะเหรี่ยงอีก ๓-๔ พวก และยังมีพวกกะฉิ่น พวกฉิ่น และพวกชาวเขาอื่นๆ อีกมากมาย สิ่งที่แปลกประการสุดท้ายสำหรับพม่าก็คือ พม่าถูกรุกรานจากประเทศจีนได้โดยง่าย การคุกคามที่ได้บังเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าในสมัยของพวกมองโกล

ความเป็นผู้นำของคนไทยหลัง พ.ศ. ๑๙๔๓

สถานการณ์ทางการเมืองในดินแดนที่นับถือศาสนาพุทธในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ก็มีรัฐไทยที่เพิ่งตั้งขึ้นมาใหม่ ไม่มีคู่แข่งที่สำคัญเลย กัมพูชาได้เสียดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งหมดแก่พ่อขุนรามคำแหงแห่งสุโขทัย และแก่รัฐมอญที่เล็กกว่าที่ลพบุรี ในทำนองเดียวกันรัฐตามพรลิงค์ ในมลายูตอนเหนือก็ได้ตั้งตนเป็นอิสระไม่อยู่ภายใต้การปกครองของกัมพูชา คาบสมุทรมะละแควน้อยที่เหลือกก็ตกไปเป็นของไทย อำนาจการปกครองในพม่าตอนกลางตกอยู่ที่เจ้าฉานพี่น้องซึ่งตั้งมั่นอยู่ในบริเวณจ๊กเซ และแสดงตนเป็นผู้คุ้มครองพม่าให้พ้นจากความพยายามของจีนที่จะรุกรานครั้งหลังสุด อาณาบริเวณพรมแดนพม่าจีนรวมทั้งที่ราบสูงตอนเหนือของฉานมีแต่ความปั่นป่วนเรื้อรัง และตกอยู่ใต้การปกครองของผู้นำฉานต่าง ๆ รวมทั้งพวกกึ่งอารยะไมยิ่น เมืองพุกามเองและเมืองตองอูซึ่งอยู่ทางตอนใต้ในลุ่มแม่น้ำสะโตงได้ตกเป็นเมืองขึ้นของราชวงศ์ฉานใหม่ ซึ่งตั้งเมืองหลวงอยู่ที่ซาเกียงซึ่งอยู่คนละฝั่งแม่น้ำตรงข้ามกับเมืองอังวะปัจจุบัน มณฑลยะไข่ซึ่งอยู่ริมฝั่งทะเลติดกับเบงกอลก็ได้ตั้งตนเป็นเอก

ราชและมีเจ้านายปกครองของตนเอง มีเมืองมโหคง (Mro-gaung) เป็นเมืองหลวง

พ่อขุนรามคำแหงแห่งสุโขทัย (พ.ศ. ๑๘๑๘-๑๘๖๐) ผู้สร้างชาติไทยให้เป็นประเทศใหญ่ เป็นนักปกครองที่มีความสามารถและนักการทูตที่เฉียบแหลม ตั้งแต่ต้นพระองค์ได้ทรงยอมรับโดยไม่มีการประท้วงต่อข้อเรียกร้องของปักกิ่งที่ให้พระองค์ยอมรับนับถือว่าไทยเป็นเมืองออกของจีน ดังนั้นพระองค์จึงได้รับการสนับสนุนทางด้านกำลังใจในการขยายอาณาเขตของพระองค์ พระองค์ได้นำหนังสือมอญ-เขมรมาดัดแปลงเป็นหนังสือไทย และทรงให้พุทธศาสนานิกายเถรวาทเป็นศาสนาของทางการ แต่ไม่เลิกการนับถือภูตผีของบรรพบุรุษและการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ระบบการปกครองของพระองค์ทรงจัดตามแบบอย่างของเขมร ส่วนการเกณฑ์ทหารและการจัดกำลังทัพนั้นดำเนินตามแบบของพวกมองโกล

ถึงแม้จะต้องสูญเสียอิทธิพลไปบ้างเนื่องจากมีกษัตริย์ที่อ่อนแอปกครองหลังจากพ่อขุนรามคำแหงสวรรคตในปี พ.ศ. ๑๘๖๐ ประเทศไทยก็รวมตัวกันได้หลังจากมีการตั้งเมืองหลวงซึ่งมีชัยภูมิเป็นศูนย์กลางที่กรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. ๑๘๙๓ โดยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ทรงประกาศ

ใช้กฎหมายใหม่ ทรงยึดอำนาจการปกครองชายฝั่งตะนาวศรีมาจากพวกมอญที่เข้ามาครอบครองชั่วคราวกลับคืนมาได้ และทรงเข้ายึดเมืองมะตะบัน ในพม่าซึ่งเป็นเมืองหลวงเก่าของพวกมอญได้ พระองค์และกษัตริย์องค์ต่อมาได้ประสบกับการต่อต้านครั้งแล้วครั้งเล่าจากสุโขทัยซึ่งเป็นเมืองหลวงเก่ากว่าของไทย ซึ่งได้สูญเสียการเป็นผู้นำเพราะความผิดพลาดของตนเองในปี พ.ศ. ๑๘๙๒ พวกเขมรนั้นตั้งได้กล่าวมาแล้ว จำต้องสละเมืองหลวงที่นครหลวงในปี พ.ศ. ๑๘๗๔-๑๘๗๕ โดยย้ายเมืองหลวงไปที่ตะแวก ทางใต้ของทะเลสาบหลวงซึ่งมีชัยภูมิที่เหมาะสมแก่การป้องกันตัวเองได้ดีกว่า การกระตังกระเตื้องของสุโขทัยต้องพินาศลงในสองสามปีต่อมา ประเทศไทยมีอำนาจมากจนไม่มีผู้ใดกล้าท้าทายเป็นเวลากว่าหนึ่งศตวรรษหลังจากนั้นมา

กษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ของไทยคือ พระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑) พระองค์ทรงปรับปรุงระบบการบริหารให้ขึ้นกับส่วนกลางโดยตั้งกรมขึ้น ๕ กรม ทุกกรมมีขุนนางผู้ใหญ่สั่งการ พระองค์ยังได้ประกาศใช้กฎหมายที่ยุติธรรม และทรงดำเนินการปฏิบัติที่ให้ประโยชน์ในการเลือกอุปราชเป็นรัชทายาทในการขึ้นครองราชบัลลังก์ ในด้านการทูต ทางการของอยุธยายังคงรักษาความเป็นเมืองออก

ของจีน ไว้ถึงแม้ผลได้ผลเสียของทั้งสองจะไม่ประสานกัน ในการที่จีนได้ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งเมืองท่ามะละกาในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ แต่ไทยอ้างความเป็นใหญ่เหนือมลายูทั้งหมด

ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑ พม่าสมัยทองอยู่ภายใต้ผู้นำที่มีความสามารถและโดยการร่วมมือกับรัฐฉานที่แข็งข้อทางชายแดนที่เมืองเชียงใหม่ ทำการโจมตีซึ่งยังผลเสียหายร้ายแรงแก่อยุธยาเป็นระลอก ๆ ซึ่งจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป การโจมตีที่ได้รับผลสำเร็จอย่างงดงามของพม่าทำให้ไทยอ่อนกำลังลง จนกระทั่งชาวเขมรสามารถกลับมาครองนครหลวงได้อีกหลังปีพ.ศ. ๑๙๐๓ และสามารถย้ายเมืองหลวงกลับมาตั้งที่เมืองหลวงเก่าได้ในปี พ.ศ. ๑๙๑๓ ทั้งปราสาทนครวัดและวิหารบายนได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ แต่การกลับมีอำนาจของเขมรนี้ไม่ถาวร หลังจากพระเจ้าบุเรงนองสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๑๒๓ ไทยก็ได้มีอิสระอีก และหลังจากนั้นสิบปีก็บังคับให้เขมรต้องถอยร่นลงไปอยู่ทางตอนใต้ของทะเลสาบหลวง

การย้ายเมืองหลวงของไทยมาอยู่ที่อยุธยาในปีพ.ศ. ๑๙๙๓ ได้ส่งผลที่ไม่คาดคิดในการส่งเสริมให้เกิดอาณาจักรล้านช้างของลาวเป็นรัฐอิสระในปี พ.ศ. ๑๙๙๖ พระเจ้าฟ้าร่วมได้ฉวยโอกาสที่อยุธยาอยู่ห่างไกลและการที่สุโขทัยที่อยู่ใกล้อ่อนกำลังลงเข้า

ครองอำนาจเหนือเมืองชวา (หลวงพระบาง) และเวียงจันทน์ ซึ่งอยู่ใต้ลำนํ้าลงมา พวกลาวที่แท้นั้นเชื้อชาติเดียวกับไทย พูดภาษาเดียวกัน และมีประเพณีเช่นเดียวกัน ทั้งสองชาติรับพุทธศาสนานิกายเถรวาท และประเพณีบูชาพญานาคของท้องถิ่นมาจากประเพณีของเขมร ลานช้างได้รับประโยชน์จากการที่เพื่อนบ้านต้องมั่วยุ่งทางอื่น (เวียดนามถูกจีนสมัยราชวงศ์หมิง คุกคามหลังปี พ.ศ. ๑๙๑๑ และยังมีมั่วสนใจที่จะกำจัดพวกจามปาปี พ.ศ. ๒๐๑๔ อยุธยาเองก็กำลังมีเรื่องกับนครหลวงและเชียงใหม่) อาณาจักรลานช้างจึงได้แผ่อำนาจออกไปอย่างกว้างขวาง ภายใต้พระเจ้าสามแสนไทย (พ.ศ. ๑๙๑๖-๑๙๕๙) ราชบุตรของพระเจ้าฟ้างุ้ม ซึ่งเป็นผู้ครองราชสมบัติต่อมา อาณาจักรลาวลานช้างแผ่คลุมไปทั้งสองฟากแม่น้ำโขงรวมทั้งที่ราบสูงโคราชทั้งหมด

ลานช้างถึงจุดที่เจริญที่สุดในรอบทศวรรษ ๒๐๓๘ - ๕๓ เมื่อเจ้านายของลาวได้ครองราชสมบัติชั่วคราวที่เชียงใหม่ นครที่อีกไม่นานนักจะเป็นชนวนวิวาทกันระหว่างพม่าและไทย ใน ปี พ.ศ. ๒๐๕๐ ได้มีการอัญเชิญพระแก้วมรกตอันล้ำค่าจากเมืองเชียงใหม่ไปประดิษฐานไว้ที่เมืองหลวงใหม่ของลาวที่นครเวียงจันทน์ หลังจากนั้นไม่นานเมืองหลวงเก่าก็ได้รับการ

เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นหลวงพระบาง เพื่อเป็นเกียรติแก่พระพุทธรูปทองคำ (พระบาง) ที่คนทั่วไปเลื่อมใสบูชา อย่างไรก็ตาม หลังปี พ.ศ. ๒๑๑๔ อาณาจักรลาวก็เสื่อมลงเป็นอย่างมาก เมื่อบุเรงนองกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ของพม่ายึดเวียงจันทน์ได้ ในระหว่างการทำศึกกับไทย พม่ายึดครองลาวเป็นพัก ๆ อยู่เป็นเวลากว่าหนึ่งทศวรรษ การคุกคามที่เย็นเยือกของพม่าในที่สุดก็บังคับให้รัฐบาลไทยและลาวต้องร่วมมือกันในการต่อสู้อิทธิพลของทั้งสองประเทศ

เมื่อวิกฤตการณ์คลี่คลายลงในระหว่างพ.ศ. ๒๑๒๓-๓๓ อยุธยาได้เข้าควบคุมอำนาจทางการเมืองทันที กองทัพไทยที่มีชัยไม่เพียงแต่ขับไล่พวกเขมรที่กระต้างกระเตื่องไปจากเมืองนครหลวงเท่านั้น แต่ยังกลับยึดเมืองเชียงใหม่ได้และประกาศความเป็นใหญ่เหนือเวียงจันทน์ด้วย หลังจากการสวรรคตของกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่องค์สุดท้ายของลาวคือ พระเจ้าสุลินยาวงศา เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๓๗ ลาวก็เกิดการวุ่นวายซึ่งจบลงหลังจากปี พ.ศ. ๒๒๔๓ ด้วยการที่อาณาจักรลาวแตกออกเป็น ๔ ก๊ก จัมปาศักดิ์ทางตอนล่างรวมเอาดินแดนของกัมพูชาซึ่งเล็กลง ๆ ทุกที และจัมปาศักดิ์ก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย โดยมีเจ้านายของท้องถิ่นปกครองในฐานะข้าหลวง หลวงพระบางทางตอนเหนือ

ยังคงความเป็นอาณาจักรอิสระอยู่ได้ แต่ก็ยังเป็นเมืองออกของ
 ไทย กลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางมีเวียงจันทน์เป็นเมืองหลวง มีเจ้า
 นายปกครองเป็นเอกเทศอยู่ในฐานะระหว่างสองพวกที่กล่าวมา
 แล้ว หลังจากปี พ.ศ. ๒๓๗๐ ก็ถูกรวมเข้ากับประเทศไทยโดย
 ตรง พวกที่อยู่ตอนในที่เชียงของ (ทุ่งไหหิน) มีฐานะเช่นเดียวกับ
 เวียงจันทน์ จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๓๗๕ หลังจากนั้นก็ตก
 เป็นเมืองขึ้นของญวนอยู่ ๒๕ ปี อำนาจของชาวญวนได้ลดลง
 เรื่อย ๆ หลังจากฝรั่งเศสได้คุกคามตามชายฝั่งในตอนท้าย
 ทศวรรษ ๒๓๙๓-๒๔๐๓ โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว อิทธิพลของประ
 เทศไทยมีเหนือประเทศลาวในสมัยปัจจุบันมากยิ่งขึ้นกว่าอิทธิพล
 ของประเทศเพื่อนบ้านอื่น ๆ ทางด้านตะวันออก ส่วนหนึ่ง
 เนื่องมาจากการติดต่อระหว่างไทยกับลาวนั้นทำได้สะดวกกว่า
 อีกส่วนหนึ่งก็เพราะมีเชื้อชาติและวัฒนธรรมอย่างเดียวกัน

บทที่ ๔

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่นับถือพุทธศาสนา

(พ.ศ. ๒๐๗๓-พ.ศ. ๒๓๒๓)

ประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่นับถือ
พุทธศาสนาในระยะ ๒๕๐ ปี หลังปี พ.ศ. ๒๐๗๓ เป็นระยะที่มี
การแกว่งไกวอย่างรุนแรงของศูนย์กลางทางการเมืองที่หันต่อเนื่อง
สลับกันอยู่ระหว่างประเทศไทยเป็นมุขประเทศและพม่าซึ่งครอง
ความเป็นใหญ่การปรากฏตัวอันเป็นของใหม่ของชาวยุโรปที่เป็น
พ่อค้านายวานิช นักผจญภัย และพวกหมอสอนศาสนา ตลอด
ระยะเวลา^๕นี้เป็นเรื่องธรรมดามากกว่าจะเป็นเรื่องสำคัญทางประ
วัติศาสตร์ที่จะกำหนดโชคชะตาของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่
นับถือพุทธศาสนา อยุธยาเรื่องอำนาจเห็นได้ชัดในตอนต้นของ

รอบพุทธศตวรรษที่ ๒๑ โดยได้บีบบังคับให้เขมรต้องละทิ้งเมืองหลวงเก่าที่นครหลวง (Angkor) ในปี พ.ศ. ๑๙๗๕ และไม่ได้รับการขัดขวางจากพวกพม่าที่หลงเหลือรอดมาจากอาณาจักรพุกาม (Pagan) เลย ภายได้เปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหันหลังปี พ.ศ. ๒๐๗๔ โดยพม่าสามารถรวมกันเป็นปึกแผ่นได้ภายใต้ราชวงศ์กษัตริย์ใหม่ที่ตองอู (Toungoo) และในการแผ่ขยายอาณาเขตปกครองของพม่าไปทางตะวันออกเข้าไปในเมืองไทยและลาว อยุธยาถูกพม่าตีแตกถึง ๒ ครั้ง ในช่วงทศวรรษ พ.ศ. ๒๑๐๓-๑๓ เมื่อประเทศไทยสูญเสียดำนาจ เขมรก็ฉวยโอกาสกลับมากครองอำนาจอยู่ที่เมืองหลวงเก่าที่นครหลวงได้อีกหลายสิบปี ดังที่ได้เคยกล่าวมาแล้ว

ลูกคุ่มค่อย ๆ แกว่งมาอีกทางหนึ่ง หลังจากการเสื่อมอำนาจของอาณาจักรตองอูซึ่งแผ่ขยายออกไปจนเกิดกำลังในรอบทศวรรษ ๒๑๒๓-๒๑๓๓ ผู้นำใหม่ของไทยได้ขับไล่พวกพม่าถอยกลับไปแล้วได้กลับมีอำนาจเหนือเขมรอีก และยังสามารถเข้าครอบครองดินแดนตามชายเขตแดนของพม่า ไทยได้ยึดชายฝั่งตะนาวศรีในปี พ.ศ. ๒๑๕๘ มอญซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของพม่าได้ประสบกับความยุ่งยากในการติดต่อกับพวกนักผจญภัยชาวยุโรปหลายครั้งหลายพวกในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ใน

สุดก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองที่ขาดประสิทธิภาพของพม่าอีก การ
 เป็นนักปกครองที่ไม่มีความสามารถของกษัตริย์สมัยอยุธยาตอน
 ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๒ เป็นสาเหตุให้ประเทศไทยต้อง
 เสื่อมอำนาจลง และทำให้พม่าได้กลับมีอำนาจขึ้นอีกในที่สุด
 พุทธศตวรรษที่ ๒๔ เกือบจะเป็นการแสดงซ้ำของศตวรรษที่
 ๒๒ ราชวงศ์คอนบวงในพม่าได้รวบรวมอาณาจักรให้เป็นปึก
 แผ่นอีกครั้งปี พ.ศ. ๒๒๙๓ และได้ยกกองทัพุกรานประเทศไทย
 คราวนี้อยุธยาถูกทำลายลงอย่างสิ้นเชิง
 (พ.ศ. ๒๓๑๐) แต่ผู้รุกรานก็ไม่สามารถรักษาอำนาจไว้ได้นาน
 อำนาจการปกครองของราชวงศ์คอนบวงสิ้นสุดลงเมื่อเริ่มราช
 วงศ์จักรีซึ่งได้ปกครองประเทศไทย โดยตั้งเมืองหลวงขึ้นใหม่ที่
 กรุงเทพฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๒๕ จะได้มีการพิจารณาราชวงศ์นี้
 โดยละเอียดในบทหลัง

บทบาทของพวายุโรปในระยะเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลง
 ทางการเมืองอย่างกะทันหันนี้ ส่วนใหญ่ได้แก่พวกนักแผธิญ
 ไชคทางทหาร ในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ พลปืนโปรตุเกสได้เข้า
 ประจําการทั้งในกองทัพพม่าและกองทัพไทย ในฐานะทหารรับ
 จ้างหรือทหารอาสา เชลยจากเรือรบฝรั่งเศสและจากเรือสินค้า

ของบริษัทยอสเตน (Ostend Company) ก็ได้รับบทบาทเช่นเดียวกันนี้ในพม่าสมัยราชวงศ์คอนบวง ผู้ปกครองประเทศกัมพูชาในพุทธศตวรรษที่ ๒๒ พยายามอย่างไร้ผลที่จะให้พวกยุโรปช่วยตนในการต่อต้านประเทศไทยที่กลับมีอำนาจอีก ในตอนหลังพวกนักผจญภัยชาวโปรตุเกสก็ได้เข้ามีบทบาทตามชายฝั่งพม่าหลังปี พ.ศ. ๒๑๔๓ เมื่อเปรียบเทียบแล้วชาวไทยมีความรู้สึกต่อพวกฮอลันดาที่มาติดต่อกำชายแต่เพียงผิวเผินเท่านั้น และอิทธิพลของพวกฮอลันดาก็รวมกลุ่มอยู่ที่อยุธยาเป็นส่วนใหญ่ การแตก คอ กัน ระหว่าง บริษัทชาวฮอลันดา กับ สมเด็จ พระนารายณ์ ในช่วงทศวรรษ ๒๒๐๓ ถึง ๒๒๑๓ เป็นการแผ้วทางให้ฟอลคอนได้มีบทบาทมหัศจรรย์ยิ่ง ซึ่งยังผลให้ชาวไทยมีความรู้สึกประทับใจต่อชาวต่างประเทศเรื่อยมาจนทุกวันนี้ ในตอนครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ตัวแทนของฝรั่งเศสและอังกฤษได้แข่งขันกันในการต่อเรือทางตอนล่างของพม่าซึ่งเป็นที่ที่มีไม้สักอุดมสมบูรณ์ กิจการเหล่านี้ได้ถูกขจัดไปในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ โดยพระเจ้าอลองพญาภษัตริย์พระองค์แรกของราชวงศ์คอนบวง

การเรืองอำนาจของพม่าในสมัยตองอู (๒๐๗๔-๒๑๒๔)

ไทยไม่มีคู่แข่งที่ปรากฏชัดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เมื่อเริ่มต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ พม่าแตกแยกเป็นสี่ก๊กสี่เหล่า ชายแดนทางตอนเหนือซึ่งมีแต่ความวุ่นวายถูกพวกฉาน โมยิน (Mohnyin Shan) ซึ่งเป็นชาติกึ่งอารยะรุกราน และพวกนั้เข้ารังควานดินแดนตอนกลางอยู่เป็นประจำ อังวะ (Ava) ถูกปกครองโดยเชื้อสายของเจ้านายฉานซึ่งได้ยึดอำนาจปกครองหลังการรุกรานของพวกมองโกล พวกมอญปกครองทางตอนล่างของพม่าที่อูคัมสมบูรณ และมีเมืองหงสาวดี (Pegu) เป็นศูนย์กลางซึ่งอยู่ใกล้เคียงเมืองตองอูของพม่าที่เพิ่งตั้งตัวได้ และมีชัยภูมิอยู่ในลุ่มน้ำสะโคงที่แควระยะทางประมาณหนึ่งในสามจากหงสาวดี (Pegu) ไปอังวะ (Ava) ต่างกับพม่าที่แตกแยกกัน อำนาจของอยุธยาแผ่ไปอย่างกว้างขวางตลอดบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และแผ่ขยายไปทางตะวันออกเฉียงแม่น้ำโขงออกไป เขมรและเมืองต่าง ๆ ในมลายูเป็นเมืองขึ้นของไทยฐานะของไทยในคาบสมุทรมลายูเข้มแข็งยิ่งขึ้นเมื่อโปรตุเกสยึดครองเมืองมะละกาซึ่งนับถือศาสนาอิสลามได้ในปี พ.ศ. ๒๐๕๔ ยังผลให้อาณาเขตมะละกาซึ่งเคยกว้างใหญ่ ต้องแตกเป็นส่วน ๆ อำนาจของไทยดูเหมือนจะมั่นคงยิ่งขึ้น

ต้องอยู่ใต้เรื่องอำนาจชั้นอย่างรวดเร็วจนน่าพิศวง ที่มัน
 แห่ง^{๕๕๕}ซึ่งตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๘๔๓ ไม่ดีไปกว่าที่หลบภัยของผู้ลี้ภัย
 จากการปกครองผิด ๆ ของเจ้านายฉานในพม่าตอนกลางเท่าใด
 นั้ นอกจาก^{๕๕๕}ยังตั้งอยู่ระหว่างเพื่อนบ้านที่เข้มแข็งกว่าทั้งทาง
 ทิศเหนือและใต้ ทำให้ตกอยู่ในฐานะที่ลำบากเสมอ โอกาส
 อันไม่คาดฝันมาถึงหลังปี ๒๐๗๐ เมื่อพวกฉานโยนเข้ายึดและ
 ทำลายกรุงอังวะ ขับไล่พวกเจ้าครองนครหนี่กระจัดกระจาย
 และทำให้พวกลี้ภัยหลังไหลมาตองอูอีก ผู้นำที่มีความสามารถ
 คือพระเจ้าตะเบงชเวตี้ (๒๐๗๔-๒๐๘๔) ได้ทรงปลุกปั่นให้
 ชาวพม่าที่จงรักร่วมปฏิบัติกรอย่างเข้มแข็ง กองทัพของพระ
 องค์เคลื่อนกำลังไปทางเหนือเข้ายึด^{๕๕๕}ที่จุกเซแล้วเคลื่อน
 กำลังลงมาทางใต้ตามลุ่มแม่น้ำอิรวดีในปี พ.ศ. ๒๐๗๘ เมือง
 หงสาวดีนครหลวงของมอญตกเป็นของพระองค์ ในปี พ.ศ.
 ๒๐๘๒ และพม่าเข้ายึดชายฝั่งตะนาวศรีในปี ๒๐๘๔ หลังจาก
 มีชัยชนะการโจมตีตอบโต้ของพวกฉานที่เมืองแปร (Prome)
 ในปี พ.ศ. ๒๐๘๗ แล้ว ตะเบงชเวตี้^{๕๕๕}ขึ้นครองราชย์เป็น
 กษัตริย์ของพม่าทั้งหมด ณ นครหลวงเก่าที่พุกาม (Pagan)

หลังจากนั้นก็ติดตามมาด้วยการรบระหว่างพม่ากับไทย
 และลาว เป็นเวลาถึง ๔๐ ปี ซึ่งได้มีการกล่าวถึงอย่างสั้น ๆ

มาแล้ว ที่แรกพม่าได้รับความสำเร็จแต่เพียงเล็กน้อย การ
 เปิดฉากโจมตีของพระเจ้าตะเบงชเวตตี้ในปี ๒๐๙๑ - ๒๐๙๓
 ประสบความล้มเหลว จอมกษัตริย์ผู้ได้รับความอับอายจากการ
 ปรายัยถูกลอบปลงพระชนม์หลังจากเสด็จกลับมาถึงพม่า หลัง
 จากนั้นเป็นเวลา ๕ ปีที่มีแต่ความสับสนอลหม่านเกือบจะทำให้
 ราชอาณาจักรต้องพินาศลง ในที่สุดพม่าก็ได้ผู้ปกครองที่มีความ
 สามารถองค์ใหม่ คือ พี่ชายของพระเจ้าตะเบงชเวตตี้ ซึ่งทรง
 พระราชทินนามเมื่อขึ้นครองราชย์ว่า บุเรงนอง (Bayinnaung)
 พระองค์ทรงปราบพวกมอญที่แข็งข้อทางภาคใต้จนราบคาบ
 และทำลายล้างการต่อต้านของพวกฉานที่ยังหลงเหลืออยู่ทาง
 เหนือของอังวะได้จนหมดสิ้น เมื่อพระองค์ได้กรีธาทัพมาโจมตี
 ไทยและลาวอีกนั้น กองทัพพม่าได้รับการเสริมกำลังจากพล
 บินทหารรับจ้างชาติโปรตุเกสและจากทหารม้าฉานที่เกณฑ์มา
 กองทัพของบุเรงนองยกกำลังมาทางทิศตะวันออกผ่านที่ราบสูง
 ของฉานเข้ายึดเชียงใหม่ก่อนในปี ๒๐๙๘ แล้วก็เข้ายึดนคร
 เวียงจันทน์ของลาว หลังจากนั้นบุเรงนองก็เข้ารุกรานไทยทั้ง
 จากทางด้านทิศเหนือและใต้ พระองค์ยึดอยุธยาได้ถึง ๒ ครั้ง
 (พ.ศ. ๒๑๐๗ และ พ.ศ. ๒๑๑๒) และทรงยึดครองอยู่จนสิ้น
 พระชนม์ในปี ๒๑๒๔ การแข็งข้อตามชายแดนลาวครึ่งแล้ว

ครั้งเล่าทำให้กำลังของพม่าสมัยทองอยู่อ่อนแอลงในระหว่าง
ทศวรรษ ๒๑๑๓-๒๑๒๓ ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่ไร้ผลและเสีย
กำลังเป็นอย่างยิ่งตอนที่สิ้นพระชนม์ บุเรงนองกำลังเตรียมการ
ที่จะไปชิงชัยชายฝั่งยะไข่ (Arakan) ที่ติดกับอ่าวเบงกอลอยู่แล้ว
อาณาจักรทองที่แผ่ขยายไปอย่างกว้างขวางดำรงอยู่ได้ไม่นาน
หลังจากองค์ผู้ก่อตั้งได้ล่วงลับไป

ชาวยุโรปที่ได้ไปเยือนนครหลวงของพระเจ้าบุเรงนองที่
เมืองหงสาวดี (Pegu) ซึ่งได้บูรณะขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. ๒๑๑๒
ต่างรู้สึกประทับใจในความโอ้อ่าและรุ่มรวยที่บ่งถึงความมี
อำนาจอนุสาวรีย์ทางพุทธศาสนาที่ใหญ่โตมโหฬารซึ่งแสดงถึง
ความมั่งคั่งและความเลื่อมใสในศาสนาของบุเรงนองยังคงเหลือ
อยู่ในปัจจุบันในบริเวณเมืองหงสาวดี ครึ่งหนึ่งพระองค์เสนอ
ให้ทองคำแก่พวกโปรตุเกสถึง ๓๐๐,๐๐๐ ดูกัต เพื่อซื้อพระทนต์
อันศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธองค์ที่พวกนี้ได้มาจากเมืองจัฟนา
(Jaffna) ในลังกา ความยิ่งใหญ่ของหงสาวดีลดลงเนื่องมาจาก
ผลของการวิวาทกันของพวกเจ้านายซึ่งเกิดขึ้นเป็นปกติวิสัยทุก
ครั้งที่มีการเปลี่ยนรัชกาล ราชโอรสของบุเรงนองชื่อนันทบุเรง
(Nanda Bayin) ได้ขึ้นครองราชย์อย่างยากลำบากเมื่อปี ๒๑๒๖
ซึ่งเป็นการเข้ากินไปที่จะสกัดกั้นการแข็งข้อของไทย

ผลพลอยได้ที่สำคัญของการที่บุเรงนองมีชัยต่อประเทศไทยก็คือ พวกเจ้าผู้ครองเมืองกัมพูชาได้โอกาสกลับมามีอำนาจอีกชั่วคราวในบริเวณเมืองหลวงเก่าที่นครหลวงเหนือทะเลสาบหลวง พวกหมอสอนศาสนาชาวโปรตุเกสซึ่งได้ไปเยี่ยมเยือนบริเวณนั้นในรอบทศวรรษ ๒๑๑๓-๒๑๒๓ รู้สึกประทับใจในความวิจิตรมโหฬารของยอดปราสาทปราสาทนครวัดที่ฉาบทองอร่าม กองทัพกัมพูชาเคลื่อนกำลังขึ้นไปทางเหนือและทางตะวันตกจากนครหลวงเข้ารุกรานที่ราบสูงโคราชของไทย และถึงกับคุกคามที่จะเข้าโจมตีอยุธยา เนื่องจากพม่าเข้ามารุกรานไทยน้อยลง หลังจากที่บุเรงนองสิ้นพระชนม์ในปี ๒๑๒๔ ทำให้กัมพูชาหมดโอกาสที่จะฟื้นตัวได้ เพราะหลังจากปี พ.ศ. ๒๑๒๗ ความกดดันจากอยุธยาที่รุนแรงจนกัมพูชาไม่สามารถต้านทานได้ ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๑๓๑-๒๑๓๒ พระเจ้าสัฏฐา (King Satha) กษัตริย์ของกัมพูชาเมื่อถูกรบกวหนนักรบก็ส่งคำวิงวอน ไปยังมิตรรนักผจญภัยชาวยุโรปที่พำนักอยู่ในเขมรชื่อ ดิโอโก เวโลโซ (Diogo Veloso) และบลาส รูอิซ (Blas Ruiz) เพื่อขอความช่วยเหลือทางทหารจากมะละกาของโปรตุเกสและฟิลิปปินส์ของสเปน แต่ก็ได้ไร้ผล กษัตริย์สัฏฐาจำต้องย้ายเมืองหลวงกลับไปยังละแวก (Lovek) ทางตอนใต้ของทะเล

สถาปหลวงเมื่อปี ๒๑๓๒ และนครนักษัตรถูกกองทัพไทยตีแตกในปี พ.ศ. ๒๑๓๖ - ๗ กองทัพต่างแดนสเปนฟิลิปปินส์ได้ไปถึงกัมพูชาในปี ๒๑๓๘ แต่สถานการณ์พื้นวิสัยที่จะกู้คืนได้เสียแล้ว

หลังจากนั้นเป็นระยะเวลาที่ไม่อาจจะกำหนดได้ที่กัมพูชาต้องตกเป็นเมืองขึ้นของไทย และบางครั้งบางคราวก็ยังต้องไปขึ้นกับเวียดนามที่แผ่อำนาจลงมาทางใต้ด้วยเหมือนกัน ในที่สุดกัมพูชาก็ยอมรับความคุ้มครองจากฝรั่งเศส ในปีทศวรรษ ๒๔๐๓-๒๔๑๓ เพื่อที่จะได้หลุดพ้นจากการถูกรอบงำจากเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิด ประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของกัมพูชาในแง่ที่ได้มีส่วนอย่างมากที่จะอธิบายว่าเหตุใดเจ้าันโรตมสีหนุจึงได้พยายามอย่างเหลือเกินที่จะรักษาเอกราชของกัมพูชาไว้หลังจากฝรั่งเศสถอนตัวออกไปในปี พ.ศ. ๒๔๙๗

วีรบุรุษของไทยในการกู้เอกราชให้พ้นจากอำนาจของพม่า คือสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผู้ซึ่งได้ขึ้นครองราชย์ที่อยุธยาในปี พ.ศ. ๒๑๓๓ พระองค์ทรงขับไล่พวกพม่าที่พยายามมาโจมตีซ้ำแล้วซ้ำอีก ในปี ๒๑๒๘, ๒๑๓๐ และ ๒๑๓๕ หลังจากยึดได้เมืองสะแวกแล้ว พระองค์ก็เข้ายึดชายฝั่งตะนาวศรีของพม่าแผ่ขึ้นไปทางเหนือจนจดปากแม่น้ำสาละวิน แล้วพระองค์ก็ทรงขยายอำนาจไปเหนือดินแดนลาลุ่มแม่น้ำโขง สมเด็จพระ

นเรศวรเสด็จไปโจมตีนครหลวงของพม่าที่หงสาวดีในปี ๒๑๓๘
แต่ไม่สำเร็จ แต่เหตุการณ์ครั้งนั้นช่วยกระตุ้นให้พระอนุชา
ของพระเจ้าันนทบุเรง ๓ พระองค์ ก่อการกระต้างกระเดื่อง
ขึ้นในพม่า หงสาวดีถูกตีแตกในปี ๒๑๓๘ โดยทัพผสมของ
พวกกบฏ ซึ่งรวมทั้งกองเรือยะไข่ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก
พวกผจญภัยโปรตุเกสจำนวนหนึ่ง ไทยได้ปกครองชายฝั่ง
ตะนาวศรีอย่างมั่นคงในปี ๒๑๕๘

ในระยะเวลากว่า ๑๐ ปี ที่มีความวุ่นวายในพม่าตอน
ล่างหลังปี ๒๑๒๔ หัวหน้าชาวโปรตุเกส ๒ คน ชื่อริเบโร
เดอ ซูซา (Rebeiro de Souza) และฟิลิป เดอ บริตโต
(Philip de Brito) ได้แสดงตนเป็นผู้คุ้มครองภัยจากพม่าโดย
ตั้งตนเป็นเจ้าผู้ครองแคว้นมอญเล็ก ๆ ต่อเนื่องกันที่เมืองท่า
สิริเยม (Syriam) และมะตะบัน (Martaban) เดอบริตโตได้
รับความช่วยเหลือจากกัว (Goa) และสามารถตั้งตนอยู่ได้อย่าง
หมิ่นเหม่ จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๑๕๖ กองทหารโปรตุเกสที่
สิริเยมได้ถูกจับในที่สุด พวกที่รอดชีวิตอยู่ประมาณ ๔๐๐ คน
ถูกพระเจ้าอโนเพตลุน (Anauk petlun) ทรงบัญชาให้ย้ายขึ้น
ไปทางเหนือไปอยู่ในเขตชลประทานที่ชเวโบ เพื่อทำหน้าที่
เป็นพลปืนชั้นยอดของกองทัพพม่า พวกเจ้าผู้ครองพม่าไม่

แสดงความสนใจในการค้าขายกับต่างประเทศ และในปี พ.ศ. ๒๑๗๘ ก็ได้ย้ายเมืองหลวงกลับไปตั้งที่เมืองอังวะ (Ava) ซึ่งป้องกันได้ง่ายกว่า โดยทิ้งพม่าตอนล่างให้ตกอยู่ในสภาพกึ่งพิพาศ เจ้าผู้ครองนครอังวะได้ทำศึกกับจีน ครั้นราชวงศ์แมนจู ซึ่งมีอำนาจในปี ๒๒๐๒ - ๒๒๐๔ ซึ่งติดตามมาโดยการเสื่อมกำลังของกษัตริย์พม่า พวกชาตินิยมมอญได้แสดงตนปรากฏในที่สุกเมื่อประมาณปี ๒๒๘๓

ความสัมพันธ์ของไทยกับชาวยุโรปในระยะแรก

กษัตริย์ไทยที่ขึ้นครองราชสมบัติต่อมาจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (สิ้นพระชนม์ ๒๑๕๘) อีกหลายพระองค์ได้ทรงมีนโยบายแตกต่างกับกษัตริย์พม่าในสมัยเดียวกัน กล่าวคือได้ทรงสนับสนุนการค้าโพ้นทะเลกับต่างชาติทั้งในเอเชียและยุโรป ตัวแทนที่เดินทางมาถึงใหม่จากบริษัทฮอลันดาและอังกฤษได้ถูกเชิญในปี ๒๑๕๑ และ ๒๑๕๕ ตามลำดับให้เปิดสัมพันธ์ทางการค้ากับไทย บริษัทอังกฤษไม่สามารถจะแข่งขันกับพวกฮอลันดาได้จึงได้ปิดโรงงานของพวกตนที่อยู่ชยาในปี ๒๑๖๕ ตลาคจำหน่ายที่ทำกำไรให้แก่พวกฮอลันดาเป็นอันมากให้แก่ ญีปุ่น ในสมัยโชกุนโตกุกาวะ ซึ่งเป็นตลาคสำคัญ

สำหรับหนังสือ ตีบุค และไม้เนื้อหอมของไทย อยู่รยาได้
 ต้อนรับผู้ลภัยที่นับถือศาสนาคริสต์จำนวนหลายร้อยคนจากญี่ปุ่น
 สมัยโตกุภาวะในตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒ พวกนี้ได้เป็น
 ทหารรักษาวังชั้นยอดจนกระทั่งปี ๒๑๗๕ เมื่อพวกนี้ได้เข้าไป
 ยุ่งเกี่ยวทางการเมืองและถูกเนรเทศไปจากเมืองไทย ถึงแม้ว่า
 โชกุนโตกุภาวะ ในทศวรรษที่ ๒๑๗๓ - ๒๑๘๓ จะได้เลิกทำ
 การติดต่อค้าขายกับต่างชาติโดยสิ้นเชิงยกเว้นเรือฮอลันดาเพียง
 ลำเดียวที่จะเข้าเทียบท่านางะซากิได้ปีละครั้ง สินค้าฮอลันดาก็
 ยังคงรวมหนังสือและตีบุคของไทย พ่อค้าฮอลันดายังคงค้า
 ขายที่เมืองท่าของไทยอยู่ระยะหนึ่งซึ่งไม่อาจกำหนดได้แน่นอน
 ถึงแม้การค้าจะหยุดชะงักไปในทศวรรษที่ ๒๒๑๓ - ๒๒๒๓
 และ ๒๒๒๓ ถึง ๒๒๓๓ ก็ตาม

กิจการบ้านเมืองของไทยเสื่อมโทรมลงเมื่อบุคคลผู้มี
 เจตนาร้ายชื่อ พระเจ้าปราสาททองซึ่งราชสมบัติได้ (๒๑๗๓-
 ๒๑๘๙) พวกฮอลันดาได้ถูกกลั่นแกล้งต่าง ๆ นานา จนหมด
 ความอดทน แต่มีพวกที่สามารถรักษาฐานะของตนอยู่ได้โดย
 การประจบสอพลอพระมหากษัตริย์ที่ไร้คุณธรรม ทั้งนี้โดยการ
 ถวายของกำนัลที่มีค่าและให้ความสนับสนุนแก่พระองค์เป็นครั้ง
 คราวทั้งทางด้านการทูตและทางด้านกำลังทางทัพเรือ ในขณะที่

เมืองท่าต่าง ๆ ทางแหลมมลายู ตอนบนก่อนการกระต้างกระเตื้อง การที่อำนาจของราชสำนักไทยดำรงอยู่ได้โดยไม่เสื่อมถอยนักใน ด้านภายใน ทั้ง ๆ ที่มีการช่วงชิงอำนาจและประหัตประหารกัน นั้น ก็เพราะเมืองไทยปราศจากการคุกคามจากภายนอก และ ประชาชนคนไทยยังให้ความเคารพเลื่อมใสในอำนาจของพระมหากษัตริย์อยู่

การขึ้นครองราชสมบัติของสมเด็จพระนารายณ์ผู้ทรงพระเยาว์ในปี ๒๒๐๐ เป็นการดิ้นรนอย่างมากในหลาย ๆ ด้านแต่ก็ไม่ได้ช่วยความสัมพันธ์กับพวกฮอลันดาแต่อย่างใด กษัตริย์ผู้มีอารมณ์หุนหัน ทรงเกิดเป็น โรคกลัวพวกฮอลันดาที่ตึงตันที่พยายามจะผูกขาดการค้าของไทยให้จงได้ สมเด็จพระนารายณ์ ทรงพยายามแต่ไร้ผล ในการที่จะนำบริษัทอังกฤษเข้ามาเป็นคู่แข่งในปี ๒๒๐๔ ในที่สุดยังผลให้พวกฮอลันดาปิดล้อมทางทะเลในปี ๒๒๐๗ (ในปีเดียวกันนี้ ได้เกิดสงครามระหว่างอังกฤษกับฮอลันดาในยุโรป และตุ้คออกเฟอร์ค ยึดเมืองนิวแอมสเตอร์ดัมได้) การปิดล้อมของพวกฮอลันดาช่วยให้พวกฮอลันดาได้ทำสัญญาให้ไทยยอมให้ฮอลันดาผูกขาดการค้าของไทยกับจีนและญี่ปุ่น แต่ในระหว่างนั้นก็มิมีเหตุที่ทำให้สมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงหันเหพระทัยไปเอาใจใส่เสีย นั่นคือ พวก

แมนจูได้ยกทัพบุกพม่า ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว พระองค์จึงถือโอกาสกลับไปยึดเมืองเชียงใหม่ได้ชั่วคราว และยกกองทัพไปตีพม่าตอนล่างแต่ไม่ประสบความสำเร็จ สมเด็จพระนารายณ์ทรงพยายามอย่างผิดพลาดในการจะสร้างคุลยถ่วงอำนาจของพวกฮอลันดาโดยการเชื้อเชิญพวกญกเนรเทศหลายชาติหลายภาษามาจากมัทกะสัน (Macassar - เมืองท่าที่พวกฮอลันดายึดได้ในปี ๒๒๑๐) พวกนี้ได้กลายเป็นผู้ก่อความยุ่งยากให้เป็นอย่างมาก ในที่สุดสมเด็จพระนารายณ์ก็ทรงหันไปขอความช่วยเหลือจากพวกฝรั่งเศสที่ได้มาตั้งคณะทดลองสอนศาสนาและมาทำการค้ากับอยุธยาระหว่างทศวรรษที่ ๒๒๐๓ - ๒๒๑๓

ความสนใจของฝรั่งเศสอย่างเป็นทางการในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เริ่มขึ้นในตอนต้นรัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ในสามระดับด้วยกันคือ การเผยแพร่ศาสนา การค้า และการเมือง ความสนใจในการเผยแพร่ศาสนาของฝรั่งเศสส่วนหนึ่งบังเกิดขึ้นเพราะความไม่พอใจที่ปารีสเกี่ยวกับการอ้างอ้างสิทธิ์ของพวกโปรตุเกสและสเปน ว่าตนได้ผูกขาดในการแพร่ศาสนาครอบงำทั่วภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สืบเนื่องมาจากการบั้นเขตขององค์สันตปาปาเมื่อทศวรรษที่ ๒๐๓๓-๒๐๔๓ ผู้ไม่เห็นด้วยในเรื่องนี้แย้งว่า ถ้าจะให้การเผยแพร่ศาสนาได้ผล ถ้า

ไม่ยอมให้ทางการศาสนาอันทรงอิทธิพลของฝรั่งเศสเข้าดำเนินการแทนคณะเผยแผ่ศาสนาของสองมหาอำนาจไอบีเรียนที่เสื่อมโทรม ก็ต้องให้ทางการศาสนาของฝรั่งเศสมีส่วนร่วมด้วย สมาคมซึ่งตั้งขึ้นมาใหม่คือ Société des Missions Etrangères ซึ่งได้ตั้งขึ้นที่มหาวิทยาลัยปารีสในทศวรรษ ๒๑๙๓-๒๒๐๓ ได้อุทิศเพื่อพัฒนาคณะสงฆ์ของท้องถิ่นที่ฝรั่งเศสทำการอบรมก่อน จะออกเดินทางไปตะวันออก ผู้อาสาสมัครได้ศึกษาภาษาตะวันออก ที่โรงเรียนนักธรรมที่ปารีส และได้รับการแต่งตั้งจากโรม ให้เป็นนักธรรมจาริกได้รับตำแหน่งเป็นบิชอป หรือเจ้าคณะแขวง และมีแขวงของตนปกครอง

ผู้ได้รับการแต่งตั้งรุ่นแรกจากสมาคมสองคนซึ่งได้ออกเดินทางไปตะวันออกในปี ๒๒๐๑ โดยได้เดินทางไปเวียตนาม และจีน และได้ประสบความสำเร็จลำบากทั้งจากพวกโปรตุเกส และจีนฟ้าอากาศ และในที่สุดก็มาจบการเดินทางโดยบังเอิญที่อยุธยาในปี ๒๒๐๕ ทั้งสองได้รับการต้อนรับจันมิตรอย่างอบอุ่นจากสมเด็จพระนารายณ์ เพราะพระองค์ทรงประสงค์จะหาตัวดวงศุลย์อำนาจของพวกฮอลันดาอยู่แล้ว หลังจากมาถึงแล้ว ความสัมพันธ์ก็ยิ่งเพิ่มทวีขึ้น เมื่อฮอลันดาทำการปิดล้อมเมืองไทยในปี ๒๒๐๗ ทั้งนี้โดยความฉลาดเฉียบแหลมของมอง

ซีเออร์ บัลลู (Monsieur Pallu) หัวหน้าปารีสโซไซตี้ (Paris Society) เมื่อกลับไปยุโรปในปี ๒๒๐๘ บัลลูได้แสดงความคาดหวังอย่างมั่นคงว่าประเทศไทยสามารถที่จะเป็นศูนย์กลางของอำนาจทางการเมืองของฝรั่งเศสเท่า ๆ กับการปฏิบัติการทางศาสนา หลังจากเสียเวลาไปบ้าง บัลลูก็ได้รับการยืนยันทั้งจากรัฐบาลของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และจากโรมคำประกาศของสันตปาปาในปี ๒๒๑๒ มอบให้โบสถ์ของฝรั่งเศสที่อยู่ชยา มีหน้าที่ปกครองดูแลกิจกรรมของคาทอลิกทั้งในประเทศไทยและประเทศข้างเคียง ระหว่างนั้นในปี ๒๒๐๗ บริษัทเฟรนช์ อีสต์อินเดีย (French East India Company) ก็ได้เปิดดำเนินกิจการอีกภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์

การติดต่อทางการเมืองระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและไทยต้องล่าช้าไปเพราะเหตุผลหลายประการ กองทัพเรือฝรั่งเศสที่ส่งมาในอ่าวเบงกอลในปี ๒๒๑๑ ได้เข้าไปให้ความช่วยเหลือ แต่ไม่ได้ผลแก่เจ้าผู้ครองนครแคนดี้ (Kandy) ในลังกาซึ่งเป็นปฏิปักษ์กับพวกฮอลันดา และทรงประสงค์จะขับไล่อิทธิพลของพวกฮอลันดาให้หมดสิ้นไปจากเกาะลังกา ซึ่งในที่สุดนายพลเรือฝรั่งเศสก็ได้ไปตั้งที่มั่นของฝรั่งเศสอยู่ที่เมืองปอนดิเชอรี (Pondicherry) ในอินเดียเมื่อปี ๒๒๑๕ ตอนใกล้จะสิ้น

สงครามระหว่างฝรั่งเศสกับฮอลันดาในยุโรป (๒๒๑๕-๒๒๒๑) เรือของฝรั่งเศสลำหนึ่งซึ่งเดินทางมาประเทศไทยก็ถูกพวกฮอลันดาจับได้ สองปีต่อมาเรือของไทยซึ่งเดินทางไปฝรั่งเศสก็ไปเกิดอับปางนอกฝั่งเกาะมาดากัสการ์ ตัวแทนของบริษัทฝรั่งเศสได้มาเยือนอยุธยาเป็นครั้งแรกเมื่อปี ๒๒๒๓ และจนกระทั่งปี ๒๒๒๕ คณะทูตไทยที่มีฝรั่งเศสเป็นผู้นำจึงได้ไปถึงปารีส

ระหว่างนั้นในปี ๒๒๒๑ พวกอติตลุกจ้างของบริษัทอังกฤษก็มาถึงเมืองหลวงของไทยซึ่งกำลังมีการระดมทรัพย์สินของโรงงานอังกฤษกันอยู่ พวกนี้รวมทั้งยอร์ช บาร์นาบี้ (George Barnaby) แซมมวล ไวท์ (Samuel White) และนักภาษาที่เก่งเกินตัวชาวกรีกชื่อ คอนสแตนติน ฟอลคอน ชาวกรีกผู้ซึ่งสามารถรู้ภาษาไทยได้ในเวลาเพียง ๒ ปี และต่อมาจึงได้รับการแต่งตั้งจากสมเด็จพระนารายณ์ให้เป็นล่าม และในที่สุดก็ได้เป็นผู้ดูแลการค้าต่างประเทศ ตั้งนั้นเขาจึงได้เป็นบุคคลสำคัญในการเจรจาท่องรองกับอาคันตุกะชาวต่างชาติ ฟอลคอนมอบหมายให้บาร์นาบี้ และไวท์ ผู้เป็นมิตรของเขาเป็นผู้ควบคุมเมืองท่ามะริด (Mergui) ในแหลมมลายู ในปี ๒๒๒๘-๒๒๒๙ และ ณ ที่นั้นทั้งสองก็ออกล่าเหยื่อพวกเรือสินค้าอินเดียในอ่าวเบงกอล และกับฟอลคอนผู้เฝ้าที่ตัวแทนของบริษัทฝรั่งเศส

และตัวแทนพระคริสตน์ิกายเยซูอิต (Jesuit) จากราชสำนักของพระเจ้าหลุยส์ ที่ ๑๔ ได้มาติดต่อกับ ฟอลคอน ได้กลายเป็นคนสนิทของพวกเขาเผยแพร่ศาสนานิกายเยซูอิต และได้โอนศาสนาเป็นโรมันคาทอลิก

การเจรจาอย่างเอาจริงเอาจังระหว่างฟอลคอนและพระเยซูอิต ชื่อบาทหลวง ทาซาร์ด (Father Tachard) ยังผลให้มีการส่งคณะทูตไทยนำโดยฝรั่งเศสไปยังยุโรปเป็นคณะที่สองในปี ๒๒๒๗ คณะทูตฝรั่งเศสมาถึงอยุธยาในปีต่อมา และโดยความช่วยเหลือของฟอลคอน ได้รับความสำเร็จในการทำสัญญาตกลงยอมให้สิทธิทางการค้าแก่บริษัทฝรั่งเศสและให้สิทธิแก่คณะเผยแพร่ศาสนาด้วย เพื่อเป็นการตอบแทนโดยนัย ฝรั่งเศสยินยอมส่งกำลังทหารมาประจำการ ณ เมืองท่ามลายูที่สงขลาซึ่งขณะนั้นถูกคุกคามจากการปฏิบัติการของกองเรือฮอลันดา ข้อตกลงอย่างไม่เป็นทางการระหว่างฟอลคอนกับบาทหลวงทาซาร์ดในตอนนั้นเสนอให้ว่าจ้างนักบริหารที่มีความสามารถของฝรั่งเศสเป็นจำนวนหลายสิบคน ซึ่งฟอลคอนจะได้บรรจุเข้ารับราชการในตำแหน่งสำคัญ ๆ ในรัฐบาลไทย เมื่อข้อเสนอการทำสัญญาคงไปถึงปารีส คณะรัฐมนตรีของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ตัดสินใจที่จะเพิ่มข้อเรียกร้อง ให้เพิ่มสิทธิไม่ต้องขึ้นอยู่ในบังคับกฎหมาย

ไทยให้แก่บรรดาชาวฝรั่งเศสที่อยู่ในเมืองไทย และส่งกำลังทหารฝรั่งเศสมาประจำทั้งที่มะริดและบางกอก กองเรืออันนำสะฟิงก์ลัวประกอบด้วยเรือรบ ๖ ลำ ของฝรั่งเศสและทหารอีกกว่า ๖๐๐ คน ถูกส่งมาเมืองไทยเมื่อปี ๒๒๓๐

การรวมหัวกันวางกโบายของซาคารด์ และฟอลคอนต้องล้มเหลวเพราะเหตุผลหลายประการ ทหารฝรั่งเศสจำนวนไม่น้อยได้บ่วยตายลงในระหว่างการเดินทางมาในทะเล และอีกจำนวนหนึ่งก็หมดสมรรถภาพเมื่อมาถึง ก่อนที่จะมีการให้ทหารเข้าประจำการ ทหารทั้งหมดต้องปฏิญาณตนว่า จะจงรักภักดีต่อสมเด็จพระนารายณ์ ในที่สุดทหารประมาณ ๒๐๐ คนก็เข้าประจำการที่บางกอก อีก ๑๒๐ ที่มะริดและอีกไม่ถึง ๑๐๐ แยกย้ายกันอยู่ตามที่ต่าง ๆ การแก้ไขสัญญาตามคำเรียกร้องของฝรั่งเศสที่ยอมให้ฝรั่งเศสควบคุมเกาะนอกชายฝั่งภายในรัศมี ๑๐ ไมล์รอบมะริดและสิริทริไม่ต้องขึ้นอยู่กับกบฏหมายไทย ได้เพิ่มความสงสัยแก่บรรดาศัตรูของฟอลคอนในวังหลวง สถานะของฟอลคอนตกอยู่ในความยากลำบากจนเกินแก้ไข ในฤดูใบไม้ผลิ ปี ๒๒๓๑ เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ประชวรหนัก ฟอลคอนถูกจับในเดือนพฤษภาคม และถูกประหารชีวิตในเดือนมิถุนายน

พ.ศ. ๒๒๓๑ สมเด็จพระนารายณ์ สวรรคตในเดือนกรกฎาคม
 ในตอนท้ายทั้งคณะทูตเอตริงเจส์ (Missions Etrangères)
 และทหารฝรั่งเศสได้ละทิ้งกรีกเจ้าเล่ห์ ทหารฝรั่งเศสถูกย้ายกลับ
 จากมริคไปยังปอนดิเชอร์โดยเรือไทย

การเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับนักผจญภัยต่างชาติที่เต็มไปด้วย
 อันตรายของสมเด็จพระนารายณ์ ได้ยังผลระยะยาวแก่ประวัติ
 ศาสตร์ของไทย หลังจากนั้นนับหลายชั่วอายุคนที่ชาวยุโรปถูก
 เฟื่องแสงอย่างสงสยและอีกตั้ง ๑๕๐ ปีได้ผ่านพ้นไป กว่าทางการ
 ของไทยจะยินดีต้อนรับการติดต่อกับต่างชาติอีก พวกซอลันดา
 ได้กลับมาค้าขายที่อยุธยาอีก แต่ก็ไม่ทำเป็นล่ำเป็นสัน และติด
 ต่อกัน ผู้แทนของคณะเผยแผ่ศาสนาโปรเตสแตนต์ดำเนินกิจการต่อ
 ไปแต่ไม่ได้ผลนัก ที่สำคัญกว่านั้นก็คือ ราชวงศ์กษัตริย์ได้เสีย
 ชื่ออันเนื่องมาจากผลของการเล่นเล่ห์เพทุบายของชาวต่างชาติ
 หลังจากสมเด็จพระนารายณ์สิ้นพระชนม์นายทหารผู้เต็มไปด้วย
 ความป่าเถื่อนและอาชามาตราภัยผู้หนึ่งชื่อ เพทราชาภัยิทรราช
 บัลลังก์ได้ พระเพทราชาครองราชสมบัติอยู่จนปี ๒๒๔๔ หลัง
 จากนั้นการสืบสันตติวงศ์ ก็เต็มไปด้วยการรัฐประหารในวัง
 หลวง บางครั้งก็มีการต่อสู้ด้วยกำลังทหาร สถานการณ์เช่นนี้ยัง

ช่วยเพิ่มการเสี้ยวัญให้แก่ทั้งทางวังหลวงและในกองทัพ ตลอดทั้งสองฟากฝั่งของคาบสมุทรหลายของไทย โจรสลัดและการลักพาตัวได้กลายเป็นโรคระบาดเรื้อรัง ความมีอำนาจทางการเมืองของไทย ได้สิ้นสุดลงประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ เมื่ออยุธยาต้องเผชิญกำลังของพม่าที่ได้รวมกันเป็นปีกแผ่นได้อีก

การขึ้นสู่อำนาจของราชวงศ์คอนบวงของพม่า

ประวัติศาสตร์ของราชอาณาจักรพม่าตลอดระยะเวลาหนึ่งศตวรรษ หลังจากการอพยพเมืองหลวงกลับไปสู่ใจกลางผืนทวีปที่กรุงอังวะในปี ๒๑๗๘ มีแต่การเสื่อมลงเรื่อย ๆ ได้มีการกระทำบางอย่างให้สำเร็จลุล่วงไปเหมือนกันในระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๒ เช่นการปรับปรุงตัวบทกฎหมายให้ดีขึ้น การเตรียมทำบัญชีการยึดครองที่ดิน การประสานงานของหน่วยงานส่วนกลางภายใต้คณะมนตรีกลาง ฮลุตดอ (Hlutdaw Council) นอกจากนี้ก็ไม่มีอะไรเป็นขึ้นเป็นอันนัก การที่อังวะได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างเลียงไม่ได้ ในการพิพาทกันตามพรมแดนระหว่างพวกเหม็ง (Ming) ของจีนกับพวกแมนจูเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๐๑ ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ขยับยั้งความเจริญของ

พม่า กษัตริย์ที่สืบสันตติวงศ์ต่อมาล้วนแต่อ่อนแอ และระยะเวลาที่ครองราชย์อยู่นั้นล้วนแต่สั้น ๆ การสืบสันตติวงศ์แต่ละครั้งก็ยังมีมลทินจากการช่วงชิงราชสมบัติกันด้วยความอาฆาตมาดร้าย พวกโจรจากมณีปุระได้เข้ายึดลุ่มแม่น้ำกาบอ (Kabaw River) ซึ่งเป็นแควทางตะวันตกของแม่น้ำชินวิน (Chindwin River) และได้บุกทะลวงเข้ามาก่อความพินาศในใจกลางของลุ่มแม่น้ำอิรวดีหลายครั้งหลายคราว ทางตอนล่างของพม่าที่คนมอญอาศัยอยู่ก็ประสบความยากลำบาก ในขณะที่เดียวกันจากการปกครองที่ผิดพลาด กตชี และจากการที่พม่าละเลยลงทุนในการค้าขายของอาณาบริเวณนี้ ต่างชาติมีส่วนช่วยในตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๓ เมื่อการชิงศึกันระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศสในอ่าวเบงกอลได้ยังผลให้มีการมาตั้งสถานีซ่อมเรือรบที่เมืองท่าสิเรียม ตรงบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ เพื่อใช้ประโยชน์ระหว่างฤดูมรสุมในหน้าหนาว บริษัทยุโรปทั้งสองประสบกับการตอบโต้กันอย่างเย็นชาในความพยายามของพวกเขาที่จะพัฒนาความสัมพันธ์ทางการค้าที่มีผลได้กับพม่า

อำนาจของรัฐบาลอังวะได้ตกต่ำถึงที่สุดหลังปี ๒๒๘๓ พวกปล้นจากมณีปุระคุกคามนครหลวงจากด้านนอก ขณะที่ภายในนครหลวง ทางวังหลวงต้องประสบกับความกระอัก

กระอ้วนใจที่มีการแข็งข้อของพวกเซลยมอญ และนาน ๓ จุด
 นี้เองที่พวกกบฏมอญในพม่าตอนล่างกำจัดข้าหลวงพม่า (เมียว-
 วุ่น-Myo-wun) ที่หงสาวดีได้สำเร็จ และเข้ายึดเมืองท่าต่างๆ
 ในสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ และขยายอำนาจปกครองขึ้นไปตาม
 ลำน้ำถึงเมืองแปร ซึ่งพวกนี้เข้ายึดได้เมื่อปี ๒๒๘๖ อังวะถูก
 รบกวาดด้วยปัญหาที่อยู่ใกล้บ้าน และไม่สามารถตอบโต้ได้อย่าง
 ได้ผล ในที่สุดพวกมอญก็ได้ผู้นำที่มีความสามารถยิ่ง ภายใต้
 พระเจ้าบินยา ดาลา (Binnya Dala) ผู้มีความทะเยอทะยาน
 ในปี ๒๒๙๐ และสามารถคว่ำชัยชนะได้อีก พวกมอญยึดเมือง
 อังวะได้เมื่อปี ๒๒๙๕ พวกพม่าดูเหมือนจะหมดหวังที่จะกู้ชาติ
 ได้อีก แต่มอญตัดสินใจเกี่ยวกับความแข็งขันของพวกพม่า
 โดยทิ้งกองทหารเล็ก ๆ ไว้ที่อังวะ ความหายนะที่ปรากฏนั้นที่
 แท้เป็นสัญญาณของการพิสูจน์ครั้งที่สามทางประวัติศาสตร์ถึง
 ผละกำลังของความสำนึกในชาตินิยมของพม่า ภายใต้การนำ
 ของราชวงศ์คอนบวง

ผู้นำใหม่ของพม่าเป็นบุตรของเจ้าเมืองที่ชเว โบซึ่งเป็น
 เมืองอยู่ข้างน้ำทางตอนเหนือของอังวะคนละฟากลำน้ำ พระองค์
 ได้ทรงใช้ราชทินนามเป็นการอวดอ้างตนว่า อลองพญา (พระ-
 โพรสิศัว์) พระองค์ทรงสะสมกำลังอยู่ที่เมืองชเวโบแล้วบีบ

บังคับกองทหารมอญที่อ่อนแอให้ถอนออกจากเมืองอังวะเมื่อปี ๒๒๙๖ หลังจากนั้นพระองค์ก็ดำเนินการสร้างกำลังให้เป็นปีกแผ่นตลอดพม่าตอนบน ฉวยโอกาสที่ศัตรู คือพวกมอญแตกแยกกันเอง พระองค์ก็ทรงแผ่อำนาจไปทั่วพม่าตอนล่างภายในปี ๒๒๙๙ กองทหารฝรั่งเศสที่ตีเรือมัตต์สินีผิพลาตไปก็ไปเข้ากับพวกมอญ จึงถูกจับเป็นเชลยพร้อมด้วยอาวุธยุทโธปกรณ์จำนวนหนึ่ง พวกพม่าได้ปืนใหญ่ฝรั่งเศส ๔๐ กระบอก ปืนเล็กยาว ๑,๓๐๐ กระบอก และทหารอีก ๒๐๐ คน ซึ่งถูกบรรจุเข้าประจำการในกองทัพพม่า เมื่อหงสาวดีเมืองหลวงมอญถูกอลองพญาตีแตกในปีต่อมา ความเฉื่อยชาของบริษัทอังกฤษในการอพยพหนีออกจากที่ทำการที่เนโกรส์ (Negrais) ทางริมด้านตะวันตกของสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ ยังผลให้พวกที่อยู่รักษาที่ทำการนั้นถูกพวกพม่าสังหารหมู่ในปี ๒๓๐๒ เกียรติศักดิ์ของพวกยุโรปจึงอยู่ในฐานะที่ตกต่ำ กองทัพที่มีชัยของอลองพญาได้หันมาตั้งตนเป็นปฏิปักษ์กับประเทศไทย ซึ่งเป็นที่ที่พวกลัทธิมอญจากหงสาวดีและบริเวณรอบ ๆ นั้นได้หลบเข้ามาพักพิงอยู่

รัฐบาลไทยที่อ่อนแอ ไม่สามารถจะต่อต้านการรุกรานของทัพพม่าที่คึกคะนองได้ อยู่ชยยาถูกบ่อนักกันไว้ได้ในปี ๒๓๐๓

เนื่องจากพระเจ้าอลองพญาทรงบาทเจ็บเพราะบั้นใหญ่เกิดระเบิด และทรงสนพระชนม์ระหว่างทางเสด็จกลับพม่า บัญชาในการสืบราชสมบัติได้ล่าช้าไปพอประมาณ ดังนั้นจนกระทั่งปี ๒๓๐๗ ราชโอรสองค์หนึ่งของพระองค์นามว่า ฮซินบุชิน (Hsin bushin) จึงได้ขึ้นรับการแต่งตั้งให้เป็นกษัตริย์สืบแทนที่เมืองอังวะซึ่งได้รับการปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ พม่าได้มาโจมตีอยุธยาอีกในปี ๒๓๐๘ และอยุธยาก็ถูกฮซินบุชินตีแตก หลังจากการโจมตีอยู่เป็นเวลาพิเศษ ครั้นอยุธยาถูกทำลายราบคาบ การกระทำที่ปีเตอร์นี่คนไทยจะจดจำไปตลอดกาล หลังจากนั้นกองทัพพม่าก็จำเป็นต้องแยกกลับบ้านของตนทันที เพื่อต่อต้านพวกจีนที่ยกพลบุกกรุกเข้ามาจากยูนนาน ซึ่งอาจเกี่ยวหรือไม่เกี่ยวกับการที่พม่ามีวามุ่งอยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก็ได้ กองทัพจีนถูกขับถอยไปด้วยความยากลำบาก และพม่าจำต้องยอมส่งคณะทูตนำบรรณาการไปยังปักกิ่งอีก การก่อการกบฏของพวกมอญในพม่าตอนล่างซึ่งยึดเยื้ออยู่จนถึงปี ๒๓๑๖ ช่วยให้ไทยได้มีเวลาเพิ่มเติมในการปรับปรุงระบบการป้องกัน กษัตริย์ซิงกู (Singu) ราชันต์คาผู้อ่อนแอของอลองพญาขึ้นครองราชย์ในปี ๒๓๑๘ จำต้องล้มเลิกความตั้งใจที่จะไปปราบไทยในขณะนั้น

เนื่องจากขาดผู้นำที่ทรงคุณวุฒิและความสามารถ การ

พื้นตัวของไทยจึงเป็นไปอย่างเชื่องช้า ผู้นำที่ประสบความสำเร็จเป็นคนแรกในการต่อต้านการรุกรานซ้ำของพม่าเป็นข้าราชการส่วนภูมิภาคลูกครึ่งจีนชื่อ พระยาตากสิน ซึ่งได้ตั้งตนเป็นกษัตริย์ชั่วคราว ในที่สุดพระองค์ถูกผู้ก่อตั้งราชวงศ์จักรีซึ่งมีเชื้อสายจีนเหมือนกันได้ขึ้นเป็นกษัตริย์แทน โดยตั้งเมืองหลวงใหม่ที่กรุงเทพฯ ฯ ในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ ระหว่างนั้นกษัตริย์พระองค์ใหม่ที่เข้มแข็งกว่าชื่อพระเจ้าโบดอพญา (Bodawpaya) ก็ได้เสวยอำนาจที่อังวะ พระองค์เป็นอาของชินกู และเป็นราชโอรสที่เข้มแข็งพระองค์หนึ่งของอลองพญา งานที่พระองค์ทรงปฏิบัติ ทรงสร้างเมืองหลวงใหม่ที่อมรปุระ (Amarapura) ประมาณ ๖ ไมล์เหนือกรุงอังวะ ต่อจากนั้นก็ปราบอาณาจักรยะไข่ ในปี ๒๓๒๗ และเข้ายึดครองชายฝั่งตะนาวศรี ซึ่งไทยครองมาตั้งแต่ปี ๒๑๕๘ แล้วพระองค์ก็ทรงหันไปสนพระทัยในการที่จะชิงชัยไทยอีกในปี ๒๓๒๘ ถึงแม้จะเป็นที่ยอมรับกันว่าโบดอพญาทรงมีความสามารถ แต่พระองค์ได้แสดงให้เห็นว่ามีสามัญสำนึกน้อยมากในการที่จะสังเกตเห็นว่าอะไรที่พอจะเป็นไปได้หรือจะต้องทำอะไรที่จำเป็นบ้าง ตลอดระยะเวลา ๑๗ ปี ระหว่างปี ๒๓๒๘ ถึง ๒๓๔๕ พระองค์ได้ทุ่มเทกำลังและทรัพย์สินของพม่าไปในความพยายามอย่างไร้ผลถึงห้าครั้งที่เขาจะชนะต่อ

ประเทศไทย ผลที่เกิดขึ้นทางด้านดินแดนก็คือต้องเสียเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเมืองขึ้นให้แก่ประเทศไทย ความพยายามเหล่านี้ ได้ถูกกระทำเป็นระยะ ๆ ในระหว่างทศวรรษที่ ๒๓๓๓ ถึง ๒๓๔๓ โดยการปราบปรามพวกมอญ กะเหรี่ยง และยะไข่ ในพม่าตอนล่าง ซึ่งได้แข็งข้อขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่าเพื่อต่อต้านกับการที่ถูกรีดภาษีอย่างหนักจากเจ้าหน้าที่ราชการ

เมื่อความทะเยอทะยานด้านทหารที่มีต่อประเทศไทย ไม่เป็นผล พระเจ้าโบดอพญาผู้หึงในศักราชก็หันทางที่จะสร้างเกียรติภูมิให้แก่พระองค์เองในทางอื่น พระองค์ยังทำให้ศาสนาสงฆ์ต้องทนทุกข์ทรมานทางใจเมื่อพระองค์ทรงอ้างตนเป็นพระโพธิสัตว์อันสูงส่ง พระองค์ดำเนินการเสริมสร้างฐานะให้ตนเองโดยการเป็นองค์ศาสนูปถัมภกพุทธศาสนาด้วยการสร้างสถูปมหินาที่เมกุน (Mingun) ซึ่งอยู่คนละฟากแม่น้ำกับอมรปุระ เมื่อพระองค์ทรงหมกมุ่นคลั่งไคล้อยู่กับเรื่องนี้ พระองค์ก็ทรงละเลยความรับผิดชอบในการปกครองบ้านเมือง ยังผลให้เกิดการกระทำผิดกฎหมายอย่างกว้างขวาง ทำให้พม่าตอนบนส่วนใหญ่ต้องเผชิญกับความยากจนข้นแค้น ขณะเดียวกันโบดอพญา ยังให้กองทัพเข้าควบคุมเจ้านาย ฉาน ในที่ราบสูงทางตะวันออก ซึ่งแต่เดิมมาปกครองกันอย่างเอกเทศ เป็นผลให้พวกนั้นสูญเสีย

เสียความสมบูรณ์พลสุขและเกียรติภูมิ ทำให้พวกเจ้านายจาน
 สันความจงรักภักดีที่มีอยู่ต่อราชวงศ์คอนบวง ตอนบั้นปลาย
 ของการเสวยราชสมบัติอันยาวนานของพระเจ้าโบคอปญาในปี
 ๒๓๖๒ อำนาจของพม่าเสื่อมโทรมจนเห็นได้ชัด รัฐบาลได้
 เกิดกรณีพิพาททางชายแดนกับการปกครองของอังกฤษในเบง
 กอลซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจต่อไป

ความสัมพันธ์ของพม่ากับเบงกอลของอังกฤษ ใน ปี ๒๓๒๗-๒๓๖๕

ความขัดแย้งระหว่างยะไข่ของพม่ากับบริเวณชายฝั่งจิต-
 ตะกองของอังกฤษได้อุบัติขึ้นในทศวรรษ ๒๓๓๓-๒๓๔๓ ซึ่ง
 เป็นผลมาจากการที่มอญยวดยะไข่ซึ่งมีทั้งพวกกบฏ และพวก
 ที่ไม่ได้ฝักใฝ่ทางการเมืองหลังไหลข้ามพรมแดนที่ไม่ค่อยมีการ
 ตรวจตราเข้ามา ฝ่ายอังกฤษในเบงกอลขณะนั้นกำลังวุ่นอยู่กับ
 เรื่องที่จะป้องกันฝรั่งเศสซึ่งเป็นศัตรูกันไม่ให้ตั้งฐานทัพเรือที่
 ชายฝั่งพม่าตอนล่าง จึงไม่กล้าเสี่ยงที่จะให้เกิดการกระทบกระ
 เทือนในสัมพันธไมตรีที่มีต่อรัฐบาลของโบคอปญา พวกอังกฤษ
 จึงยินยอมที่จะส่งตัวผู้ลี้ภัยที่เป็นกบฏให้แก่พม่า และบีคพรม
 แคนจิตตะกองไม่ให้พวกนั้นข้ามเข้าไปอีก หลังจากนั้นสัมพันธ

ไมตรีกิตติตลอดมาจนกระทั่งปี ๒๓๕๔ เมื่อหัวหน้าภฏยะไซ่
ซึ่งดำเนินการส่งสมุหผู้คนที่จิตตะกองได้รุกเข้าไปในยะไซ่และ
ยึดเมืองมโรกอง (Mrogaung) ซึ่งเป็นเมืองหลวงได้ กองทหาร
พม่าตอบโต้และกลับมายึดครองได้อีก และได้ขับไล่พวกภฏ
ข้ามเส้นพรมแดนไป ทหารที่เบงกอลประท้วงการล่วงล้ำ
และปฏิเสธที่จะส่งตัวพวกภฏที่อังกฤษควบคุมตัวไว้ให้แก่พม่า
ความสัมพันธ์ที่ขึ้นชั่วครวหลังจากการตายของหัวหน้าภฏยะไซ่
ในปี ๒๓๕๘ แต่หลังจากนั้นไม่นานนัก ปัญหาเรื่องพรมแดน
ก็ขยายวงกว้างออกไป ผู้แทนของอมรปุระเริ่มบีบบังคับรัฐตาม
ชายแดนอินเดียนคือ มณีปุระ ชาร์ชาร์ และอัสสัม โดยพยายาม
ตั้งเจ้าครองรัฐซึ่งเป็นหุ่นของพม่า จักรวรรดินิยมทั้งสองมีทาง
ที่จะต้องเกิดการปะทะกันในปี ๒๓๖๗-๒๓๖๘

เมื่อพระเจ้าบายิดอ (Bagyidaw) ขึ้นครองราชบัลลังก์
พม่าในปี ๒๓๖๒ หลังจากที่พระราชบิดาสันพระชนม์แล้ว
ได้ช่วยส่งเสริมให้มีการก้าวร้าวต่อดินแดนเบงกอลของอังกฤษ
ยิ่งขึ้น พวกพม่ามีเหตุผลพอที่ที่มีความเชื่อมั่นในกำลังของตน
กองทัพที่คึกคะนองมีขุนทัพที่สามารถชื่อ บันดูลา รัฐตามชาย
แดนของอินเดียนขาดการป้องกันอย่างสิ้นเชิง พม่าเองก็ยังไม่เคย
ถูกรุกรานอย่างชานาใหญ่จากทางด้านอินเดียนเลย พวกพม่ายัง

คงจำเหตุการณ์ครั้งที่คุณสกัดกั้นการโจมตีข้าแล้วข้าเล่าของจีนไว้ได้ จะพ่ายแพ้ก็แต่พวกมองโกลเท่านั้น แต่ที่พวกนิยมขยายเขตแดนพม่าไม่ได้คำนึงถึงก็คือการที่อังกฤษในอินเดียได้ประสบความสำเร็จในการระดมกำลังทั้งทางด้านวัสดุและด้านกำลังคนในทวีปน้อย ๆ นีมาตั้งแต่ปี ๒๓๐๓ หรือความสำคัญของการที่อังกฤษได้ครองความเป็นเจ้าสมุทรในอ่าวเบงกอล หลังจากที่อาณาจักรการค้าของฮอลันดาได้ล้มเลิกไปในทศวรรษที่ ๒๓๓๓-๒๓๔๓ แล้ว เรือของบริษัทอังกฤษและเรือเอกชน "Country Vessels" ซึ่งอังกฤษออกหนังสืออนุญาตได้เข้าดำเนินการค้าระหว่างอินเดียและจีนเกือบทั้งหมด ประมาณปี ๒๓๖๓ อังกฤษได้เข้ายึดครองเกาะปีนัง (๒๓๒๕) มณฑลเวลสเลย์ที่อยู่ใกล้เคียง (๒๔๔๓) มะละกา (๒๓๓๘) ลังกา (๒๓๕๘) และเกาะสิงคโปร์ (๒๓๖๒) ทหารซีปอยซึ่งมีทหารอังกฤษเป็นผู้นำได้รับการฝึกฝนอย่างดีและมีอาวุธพร้อมบริบูรณ์ และสามารถที่จะขนย้ายพวกมันไปได้ทุกจุดทั่วอ่าวเบงกอล พร้อมทั้งได้รับการสนับสนุนทางเรือโดยไม่จำกัดเวลา

เมื่อหน่วยจู่โจมอังกฤษอินเดียได้ยกพลขึ้นบกที่อย่างกึ่งโดยศัตรูไม่ทันระวังตัว ทำให้ความพยายามที่เต็มไปด้วยความทะเยอทะยานของขุนพลบันดูลาที่จะรุกรานเบงกอลผ่านมณีปุระ

และอัสสัมในตอนฤดูใบไม้ผลิต้องซบงักงันไปในเวลาอันสั้น ถึงแม้ผู้รุกรานที่มีชาวยุโรปเป็นผู้นำจะไม่สามารถรุกเข้าไปในพื้นที่ที่บีบได้ ในระหว่างฤดูฝน และต้องสูญเสียอย่างหนักเพราะโรคภัยไข้เจ็บ พวกนี้ก็ยังสามารถรับการโจมตีอันยาวนานได้ในฤดูใบไม้ร่วงปี ๒๓๖๗ จนกระทั่งกำลังหนุนได้มาถึง กองทหารที่เข้าโจมตีถูกขับไล่ไปในที่สุดและประสบความพราชัย ทั่วยุทธพลบังคับดูแลเองเสียชีวิตในเดือนเมษายน ๒๓๖๘ แต่หน้าร้อนก็ล่วงเลยไปมากเกินกว่าจะรุกขึ้นไปทางเหนือให้ได้ก่อนฝนในหน้ามรสุมจะเริ่มต้น การบุกของบริติชอินเดียครั้งสุดท้ายได้เกิดขึ้นในฤดูใบไม้ร่วงของปี ๒๓๖๘ โดยได้รับความช่วยเหลือจากเรือกลไฟติดอาวุธที่ปฏิบัติการอยู่ในลำน้ำอิรวดี ระหว่างนั้นพวกมอญและกะเหรี่ยงก็ได้ก่อการกบฏขึ้นในบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำอิรวดี

ชัยชนะของอังกฤษและสนธิสัญญาอันดาโบ (Treaty of Yandabo) ที่ติดตามมาในปี ๒๓๖๙ เป็นการเสื่อมเสียเกียรติอย่างร้ายแรงแก่ราชสำนักพม่า ความเสียหายทางวัตถุของพม่าก็เป็นจำนวนไม่น้อย รวมทั้งการสูญเสียดินแดนชายฝั่งยะไข่และตะนาวศรี และยังต้องจ่ายเงินทำขวัญให้แก่อังกฤษอีกหนึ่งล้านปอนด์ สิ่งที่ย่ำแย่กว่านั้นก็คือ ราชวงศ์คองบวงที่หยิ่ง

ในศักดิ์ศรีต้องเสียหน้าอย่างไม่มีทางกู้ได้ ที่ต้องปราศัยในความพยายามที่จะบุกรุกเบงกอล และตอนนั้นสัญญาที่ยังบังคับห้ามไว้ไม่ให้โจมตีประเทศไทยซึ่งเป็นศัตรูเก่าแก่ การสูญเสียทางวัตถุอย่างอื่นซึ่งเป็นการลงโทษอย่างรุนแรงก็คือ การสูญเสียอย่างหนักของกองทหารพม่าในการปราบพวกกบฏมอญและกะเหรี่ยงทางตอนใต้ซึ่งหวังที่จะรับการสนับสนุนจากอังกฤษ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในการสร้างเมืองหลวงใหม่ที่อังวะเพื่อแทนอมรปุระที่อัปไซค อาณาเขตของพม่าที่ใกล้เคียงกับอินเดียของอังกฤษ และการเปลี่ยนอ่าวเบงกอลเป็นทะเลสาบอังกฤษ ได้กลายเป็นเรื่องที่ทางการพม่าต้องกังวล พระเจ้าบายีคองทรงเกิดพระอารมณ์หงุดหงิด ปฏิบัติราชกิจไม่ได้ผล และในที่สุดก็เสียดพระจริต โรคนี้ยังได้แพร่ไปถึงพระอนุชานามเจ้าชายทราวดี ผู้ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ที่ขาดคุณธรรมองค์ต่อมาในปี ๒๓๘๑

บทที่ ๕

นโยบายที่แตกต่างกันระหว่างกษัตริย์ มินจงและพระจอมเกล้าฯ

ถึงแม้ว่าจะมีเรื่องวิวาทบาดหมางกันเสมอในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่าง พม่า ไทย กัมพูชา และลาว สถาบันรัฐบาล สังคม และคุณค่าทางวัฒนธรรมและศาสนาของประเทศทั้ง ๔ ก็ยังคงคล้ายคลึงกันมาก การบรรยายโดยทั่วไป ที่จะทำในขั้นต่อไปเกี่ยวกับประเทศหนึ่งประเทศใดนั้นจะให้เท่าเทียมกันหมดนั้นไม่ได้ ต้นกำเนิดการพัฒนาวัฒนธรรมของประเทศเหล่านี้เหมือนกันมาก และสภาพการณ์แวดล้อมในการวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ก็สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ พวกพม่าได้ขอยืมจากมอญเพื่อนบ้านมามาก และในทางกลับกันก็ได้ให้ระบบการเขียนและศาสนาของพวกเขาของตน

แก่รัฐฉาน ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยในที่ราบสูงทางตะวันออก พวกไทยที่มาถึงทีหลังได้รับเอาแบบอย่างของอารยธรรมมอญ และเขมรที่เก่าแก่กว่าเข้าไว้ ขณะเดียวกันกับที่วัฒนธรรมของพวกลาวที่อยู่ในที่ราบของลุ่มแม่น้ำโขง ก็เป็นภาพถ่ายในภูมิภาคของพวกไทยที่มีเชื้อสายเดียวกัน แบบอย่างกษัตริย์สมมติเทพของพวกเจ้านาย และระบบพุทธศาสนานิกายเถรวาทเป็นมาตรฐานโดยทั่วไป

พุทธศตวรรษที่ ๒๔ ได้เป็นจุดของการแยกแนวทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มคนที่นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พม่าได้ตกอยู่ในอำนาจปกครองของอินเดียที่มีอังกฤษครอบครองอยู่ และถูกคุกคามให้สูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง ในทางค้ำวัฒนธรรมและทางด้านการเมืองระบอบกฎหมาย และการปกครองของคนต่างชาติถูกนำมาบังคับใช้ ขณะเดียวกันการติดต่อกับโลกภายนอกทางด้านการศึกษา และเศรษฐกิจก็ถูกบีบให้อยู่ในแนวทางของอินเดีย และของจักรภพอังกฤษ ตลอดเวลาหนึ่งศตวรรษที่มีความมั่งคั่งในการปกครอง แรงงานคนอินเดีย ทูตอังกฤษและอินเดียได้ช่วยให้มีการพัฒนาพม่าอย่างกว้างขวางในด้านเกษตรกรรม ป่าไม้ และเหมืองแร่ แต่พม่าเองก็ต้องสูญเสียความสำคัญทางด้านสังคม

และการเมืองไปมาก ในทางตรงกันข้ามกัมพูชาและลาวตกอยู่ใต้อำนาจของฝรั่งเศส ซึ่งบังคับให้ชนชั้นปกครองรับเอาระบบของฝรั่งเศสโบราณไปใช้ (Gallicigation) พวกฝรั่งเศสเข้าแทรกแซงแต่เพียงเล็กน้อยในรูปแบบของการศึกษา เศรษฐกิจการเมือง และสังคมของคนเขมรและลาวที่มีมาแต่โบราณ ขณะเดียวกันก็หาประโยชน์จากความปรารถนาของชนทั้งสองชาติที่จะหลบหนีให้พ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของประเทศไทย ยิ่งกว่านั้นอีก ราชวงศ์จักรีที่มีความสามารถที่กรุงเทพฯ ฯ ดำเนินการได้ทันเวลาในการปรองคองทางด้านการศึกษาและทางเศรษฐกิจกับผลประโยชน์ของฝ่ายตะวันตกที่มีอำนาจอยู่ ดังนั้นจึงสามารถรักษาบูรณภาพทางด้านการเมือง และวัฒนธรรมของไทยไว้ได้ กรุงเทพฯ ฯ ต้องยอมยกดินแดนในกัมพูชา และลุ่มแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส และดินแดนไม่น้อยในมลายูให้อังกฤษ แต่ดินแดนไทยส่วนใหญ่ที่เป็นแกนกลางนั้นไทยรักษาไว้ได้ ประสบการณ์ต่างๆ กันของประเทศเหล่านี้ที่มีต่ออาณานิคมตะวันตกได้ทำให้เกิดแนวโน้มที่แตกต่างกัน ซึ่งจะมีผลต่อประวัติศาสตร์ของชาติเหล่านี้ในภายหลัง บทนี้จะเปรียบเทียบนโยบายและประสบการณ์ของพม่ากับไทย ที่มีต่ออิทธิพลของฝ่ายตะวันตกในตอนกลางศตวรรษที่ ๒๔

ความคล้ายคลึงและข้อแตกต่างระหว่างพม่ากับไทย

ความคล้ายคลึงประการสำคัญ ๆ ในสถาบันการเมืองระหว่างพม่ากับไทยคงได้กล่าวมาแล้วว่า เนื่องมาจากทั้งสองได้ยอมรับแบบกษัตริย์สมมติเทพมาจากอินเดีย พราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญทางพระเวทในวังหลวงของทั้งสองประเทศเป็นผู้ดำเนินพิธีขึ้นครองราชย์เพื่อเป็นหลักประกันว่าเครื่องราชอิสริยาภรณ์เป็นของแท้ เลือกว่านมงคล และชัยภูมิที่ตั้งเมืองหลวง เหล่านี้มีปรากฏอยู่ในงานราชพิธีต่าง ๆ อำนาจของกษัตริย์ได้แบ่งให้ที่ดินทั้งหมดในราชอาณาจักรเป็นของหลวง และมีสิทธิเต็มบริบูรณ์เหนือบุคคล และบริการของข้าแผ่นดินทุกคน ข้าราชการตั้งแต่ตำแหน่งสูงสุดลงมา เป็น "ทาส" ของกษัตริย์ตามกฎหมาย และทุกคนใช้อำนาจในนามของกษัตริย์ตามที่จะทรงพระกรุณา ศาสนาพุทธได้รับการเคารพบูชาอย่างสูงในทั้งสองประเทศ แต่พระมหากษัตริย์ทรงระมัดระวังในการควบคุมพวกคณะสงฆ์ให้อยู่ในอำนาจอย่างเข้มงวดกวดขัน และไม่ยอมให้พวกพระได้ยุ่งเกี่ยวทางด้านการเมือง พระมหากษัตริย์ทรงเพิ่มบารมีให้แก่ตนโดยทรงอุปถัมภ์พุทธศาสนาอย่างทุ่มเท

สถาบันการปกครองของรัฐบาลในสองประเทศก็คล้ายคลึงกันมาก องคมนตรีสูงสุด ชลุดทอ ของพม่าก็เหมือนกันกับ

เสนาบดีที่กรุงเทพฯ การควบคุมความสัมพันธ์กับต่างประเทศใน
ประเทศทั้งสองได้มอบหมายให้กับเจ้าหน้าที่ที่ประจำอยู่ตามชาย
แดนเป็นส่วนใหญ่ บุคคลเหล่านี้รวมทั้งข้าหลวง (เมียวุ่น-
Myowuns) ที่ย่างกุ้งและที่ชายแดนจีนที่บาโม (Bhamo)
สำหรับพม่า และทางฝ่ายไทยก็คือ คณะมนตรีภาคเหนือและใต้
(พม่า และมลายู ตามลำดับ) พวกเขาขายรองลงมาทั้งในสอง
ราชอาณาจักรได้รับเงินสำหรับการดำรงชีพจากรายได้ของแผ่นดิน
การปกครองท้องถิ่นทั้งในสองประเทศอยู่ภายใต้การควบคุม
ของเจ้าเมือง ซึ่งได้รับเลือกจากบุคคลในท้องถิ่นนั้นในประ
เทศไทย และโดยการรับมรดก เมียวหุย (Myothugyj) ในพม่า
ในทั้งสองประเทศ เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นที่มีตำแหน่งสูงได้รับการ
แต่งตั้งจากส่วนกลาง พุทธศาสนานิกายเถรวาทมีลักษณะเหมือน
กันทั้งสองประเทศ จนกระทั่งพวกเขาเผยแพร่นิกายคริสต์ไม่อาจ
จะเข้าถึงส่วนใหญ่ของประชาชนในทั้งสองประเทศได้ ใน
ระหว่างเวลาเหล่านี้เรื่อยมาจนถึงทศวรรษที่ ๒๓๙๓-๒๔๐๓ รัฐบาล
ทั้งสองประเทศถ้าไม่เป็นศัตรูกันอย่างเป็นทางการก็จะคอยจับตา
ดูการเล่นเล่ห์เพทุบาย ของชาวยุโรปและทั้งสองยอมเป็นเมืองขึ้น
แต่พอเป็นพันธมิตรของจีน *

* ตามความเป็นจริง ไทยไม่ได้เป็นเมืองขึ้นแม้แต่พอเป็นพันธมิตรของจีน แต่เป็น
มิตรประเทศต่อกัน-ผู้แปล

ความแตกต่างหลายประการ ระหว่างพม่ากับ ไทยก็เป็น
 สิ่งที่น่าสังเกตเหมือนกัน ประเทศไทยได้ขอยืมประเพณีหลาย
 อย่างมาจากัมพูชาซึ่งเป็นของแปลกสำหรับพม่า เหล่านี้รวม
 ทั้งการล้าสมัยของพวกเจ้านายตามล้าสมัยรุ่นรวมห้าชั้น พญา
 นาคซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นเจ้าธรณีและน้ำไม่มีในพม่า ประ
 เเพณีทางพุทธศาสนาของประเทศไทยยังมีร่องรอยของอิทธิพล
 ของพุทธศาสนานิกายมหายานของเขมรในการขอส่วนบุญโดยผู้
 ที่มาร่วมพิธีในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การบวชพระของชายหนุ่ม
 แบบแผนของวัฒนธรรมจีนยังปรากฏอยู่ในหมู่คนไทย ซึ่งโดย
 เปรียบเทียบแล้วไม่มีปรากฏอยู่ในหมู่คนพม่า วิธีการทำดวง
 วิญญาณร้ายให้สงบ และการกำหนดวันที่เป็นสิริมงคล ความ
 คล้ายคลึงกันในด้านภาษาอย่างน่าสังเกต และการปฏิบัติตาม
 ระบบขุนนางจีนที่ได้รับการดัดแปลงบ้างในประเทศไทย แสดง
 ให้เห็นถึงความคล้ายคลึงกับจีนมากกว่าที่จะพบได้ในประเทศ
 พม่า ประเพณีของไทยยังเน้นหนักกว่าในเรื่องความสัมพันธ์
 ระหว่างลูกกับพ่อแม่และระหว่างวงศ์ญาติ ประชากรไทย
 ยังเป็นเผ่าพันธุ์เดียวกันมากกว่าพม่าซึ่งมีมอญและกะเหรี่ยงใน
 เขตสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ และในลุ่มน้ำภาคกลางเป็นคนต่าง
 ชาติสำหรับประชากรส่วนใหญ่ที่เป็นคนพม่า เขตชายแดนซึ่ง

เป็นภูเขาของพม่าก็มีพวกจีน (Chin) กะจีน (Kachin) และพวกฉาน รวมทั้งชนเผ่าน้อยอีกนับสิบ ๆ ทางด้านอารมณฺ์ พวกพม่าดูจะเป็นพวกที่มีอารมณฺ์รุนแรงกว่าเพื่อนบ้านไทยโดยเฉพาะในด้านการทหาร ขณะเดียวกันพวกไทยก็มีความแน่นอนและมั่นคงกว่า

ประเพณีทางวัฒนธรรมของฮินดูยังคงมีอยู่ในทั้งสองประเทศอย่างเท่าเทียมกัน พราหมณฺ์ยังคงเป็นผู้รักษาเครื่องราชกกุธภัณฑ์ในวังหลวง และเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม อำนาจพรในการขึ้นเสวยราชสมบัติของกษัตริย์พระองค์ใหม่ และทำพิธีกรรมเพื่อให้มีความอุดมสมบูรณ์กับความสงบเรียบร้อย งานพิธีสมรสก็มีลักษณะของฮินดู เพราะศาสนาพุทธไม่เห็นด้วยกับเรื่องที่ยุ่งเกี่ยวกับทางโลก งานสงกรานต์ซึ่งฉลองในฤดูใบไม้ผลิเป็นการฉลองพระอินทร์ในฐานะเป็นองค์ประธานของสรวงสวรรค์ และอิทธิพลของฮินดูก็มีปรากฏอยู่ในพิธีแรกนาขวัญ ซึ่งเป็นงานราชพิธี การทอดกฐนข้างเผือกซึ่งเป็นประเพณีของพวกมอญ พม่า ไทย และลาว ก็มีต้นกำเนิดมาจากศาสนาฮินดูและพุทธ ถือกันว่า ข้างเผือกเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจและความเจริญรุ่งเรืองในนิทานของพวกฮินดู และแนะว่าเป็นพระโพธิสัตว์ตามประเพณีที่เชื่อกันว่าพระพุทธรูปองค์ก่อนจะ

เสด็จมาเกิดเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เคยเป็นสัตว์เช่นว่ามาก่อน ระบบโหราศาสตร์และการใช้ตัวเลขในพม่าและไทย ก็มีต้นกำเนิดมาจากอินเดีย

ปัจจัยทางด้านการค้าและการเศรษฐกิจมีส่วนในการทำให้เกิดสถานะที่แตกต่างกันอย่างสำคัญ พม่าของชาวพม่าเป็นราชอาณาจักรภายในผืนแผ่นดิน ที่ไม่เห็นคุณค่าของการค้ากับต่างประเทศ และมีความรู้สึกเป็นศัตรูสืบต่อกันมากับพวกมอญที่อยู่สามเหลี่ยมปากแม่น้ำซึ่งสนใจในการค้า ความโดดเดี่ยวทางเศรษฐกิจรวมกับความไม่ไวใจคนต่างแดน ได้มีส่วนโดยทั่วไปให้คนพม่ามีความรู้สึกเกลียดกลัวชาวต่างประเทศดังได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งต่างกับไทยที่มีความสนใจอย่างจริงจังในการค้าโพ้นทะเล ถึงแม้ว่าการค้าของทั้งอยุธยาและกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยชาวต่างชาติคือ คนจีนและฮอลันดา ผลผลิตจากป่า ข้าว ดิบบุก และหนังสัตว์ของไทย มีตลาดในประเทศจีนและญี่ปุ่น ส่วนใหญ่ของเรือหลายสิบลำของจีนที่ออกทำการค้าจากกรุงเทพฯ ในตอนศตวรรษที่ ๒๔ สร้างด้วยไม้สักไทย การดำเนินการค้าแบบผูกขาดของหลวงในการเดินเรือชายฝั่งและการค้าสินค้าบางประเภทได้ให้คนจีนที่ประมุขได้เป็นคนทำและในทำนองเดียวกันนี้ส่วนใหญ่ของภาษีศุลกากร และภาษีอื่น

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยราชวงศ์จักรีหลังปี ๒๓๒๕ ก็ล้วนให้
คนจีนเป็นผู้จัดเก็บ

ตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ก็มีส่วนอย่างมากในความแตกต่าง
ทางประวัติศาสตร์ฝ่ายปกครองของบริติชอินเดียที่ผนวกพม่าเข้า
ไว้ด้วย ไม่ได้สนใจประเทศไทยมากนักทั้งในด้านการเมืองและ
การค้า ตำแหน่งของประเทศไทยซึ่งอยู่ทางริมฝั่งทะเลด้านตะ-
วันออกของแหลมอินโดจีนอยู่นอกแนวป้องกันของอินเดียตาม
ความเห็นของฝ่ายปกครองที่กัลกัตตา การค้าระหว่างกรุงเทพฯ
กับเมืองท่ารวมสินค้าที่เปิดใหม่ที่สิงคโปร์หลังปี ๒๓๖๓ มีปริ-
มาณเป็นที่สองรองจากอินเดีย แต่สินค้าไทยเกือบทั้งหมดบรร-
ทุกไปโดยเรือที่มีชาวจีนเป็นลูกเรือ การที่บริติชอินเดียไม่ได้
เข้าแทรกแซงในกิจการของไทยรวมทั้งที่เกี่ยวกับมลายูซึ่งเป็น
เมืองขึ้นของไทยส่วนใหญ่เนื่องมาจากกัลกัตตาให้ความสำคัญใน
การค้ากับจีนมากกว่า ได้มีการกล่าวอย่างผิด ๆ ว่าถ้าอังกฤษ
เข้าแทรกแซงในไทยซึ่งเป็นเมืองขึ้นของจีนก็จะเป็นการรบกวน
การค้ากับจีน ซึ่งมีผลดีมหาศาล ไม่เหมือนกับผู้ปกครองที่ชอบ
อยู่โดดเดี่ยวของพม่า รัฐบาลไทยยังคงสนใจในกิจการค้าและมี
เสรีในการติดต่อกับต่างประเทศเป็นอิสระ ไม่ต้องขอความตก-
ลงยินยอมหรือขอความกรุณาจากฝ่ายปกครองของบริติชอินเดีย

พระเจ้าแผ่นดินสมัยราชวงศ์จักรี

กษัตริย์พระองค์แรก ๆ ของราชวงศ์จักรีคือ พระรามาธิบดีที่ ๑ (พ.ศ. ๒๓๔๓) และพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๓๖๔) ได้ดำเนินนโยบายอย่างระมัดระวัง มาจนกระทั่งถึงปีพ.ศ. ๒๓๔๕ ทั้งสองพระองค์ต้องเผชิญกับการคุกคามของพม่าในการโจมตีครั้งใหญ่ ขณะเดียวกันก็ทรงเตือนรว่าคาญกับการกระต้างกระตือองของพวกมลายูที่พม่ายุยงอยู่จนถึงปี พ.ศ. ๒๓๖๒ ในปี ๒๓๓๘ พระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงฉวยโอกาสที่เวียดนามได้เกิดสงครามกลางเมืองระหว่างพวกกบฏไทรเซิน (Tayson) และเจ้าเหียนอัน (Nguyen Anh) ได้ทรงตั้งกษัตริย์เขมรขึ้นเป็นกษัตริย์หุ่นเชิด ออง เอง (Anh Eng) ซึ่งแต่เดิมได้ลี้ภัยมาอยู่ที่กรุงเทพฯ แต่พระรามาธิบดีที่ ๒ ไม่ได้ทรงพยายามอย่างจริงจังที่จะป้องกันมิให้เจ้าเหียนอันที่มีชัยและได้เป็นจักรพรรดิยาลอง (Gia Long) เข้ามาใช้อำนาจทางทหารที่พนมเปญในปี ๒๓๕๕ ในโอกาสที่ไทยพอใจที่ได้ดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงจากเขมรในปี ๒๓๖๔ ฝ่ายบริหารที่กรุงเทพฯ ได้ใช้ความระมัดระวังอย่างยิ่งเมื่อจอห์น ครอเฟิร์ด (John Crawford) หัวหน้าคณะทูตอังกฤษได้พยายามอย่างไร้ผลในการที่จะให้มีสัญญาทางการค้ากับไทยขึ้น

เมื่อเจ้าฟ้าทัพบ (Prince Thap) ผู้มีพระทัยเข้มแข็งขึ้น
 ครองราชย์เป็นพระรามาธิบดีที่ ๓ ในปี ๒๓๖๗ เป็นเวลาที่
 สงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก ซึ่งเป็น
 การเปิดโอกาสให้รัฐบาล ได้มีโอกาสประเมินสถานการณ์ที่ค่อย
 คลี่คลายลงเสียใหม่ กษัตริย์ไทยทรงพอพระทัยที่ได้เห็นการ
 วิวาทกันระหว่างอินเตียกับพม่า เพราะพระองค์ทรงคาดว่าจะได้
 รับประโยชน์ทางด้านชายฝั่งตะนาวศรีกับมลายู เมื่อกองทัพ
 บริติชอินเตียอาจจะต้องการความช่วยเหลือจากไทย พระองค์
 ทรงประสงค์ให้ฝ่ายปกครองของอังกฤษในเกาะบีนัง ส่งมอบ
 ตัวสุลต่านแห่งรัฐเคดาห์ที่กระต้างกระเตื่องและลี้ภัยไปอยู่ที่นั่น
 ให้ พระองค์ยังทรงทราบดีว่า ชายฝั่งตะนาวศรีไม่ได้เกี่ยว
 ข้องโดยตรงในการเผชิญหน้ากันระหว่างอังกฤษกับพม่า ฉะนั้น
 อาจจะเป็นเรื่องที่ต่อรองกันได้ การเจรจาระหว่างสงครามซึ่ง
 พันตรี เบอร์นี่ (Major Burney) ของอังกฤษได้มาเจรจาที่
 กรุงเทพฯ ได้ยึดเยื่อไปตลอดปี ๒๓๖๘ จนล่วงเข้า ๒๓๖๙
 เพราะต้องคอยการคลี่คลายทางทหาร เมื่อเป็นที่กระจ่างชัดใน
 ตอนปลายปี ๒๓๖๘ ว่า กองทัพบริติชอินเตียไม่ต้องการความ
 ช่วยเหลือจากไทย สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ ก็ปฏิเสธความ
 พยายามของอังกฤษที่จะให้มีสนธิสัญญาทางการค้ากันอย่างกว้าง

ขวางอีกครั้งหนึ่ง โดยทรงเรียกร้องมิให้ทางการอังกฤษเข้าแทรกแซง ในการที่พวกสุลต่านมลายูส่งคณะนำบรรณาการมากรุงเทพฯ และเรียกร้องให้เนรเทศสุลต่านแห่งรัฐเคดาห์ไปจากเกาะปีนัง ไทยไม่ได้เรียกร้องเกี่ยวกับดินแดนชายฝั่งตะนาวศรี เพราะเกรงว่าการเจรจากันจะเกี่ยวโยงไปให้ต้องยินยอมต่ออังกฤษในเรื่องมลายู นอกจากการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตต่อไป และไทยยอมรับสัญญาเช่าเกาะปีนังจากสุลต่านเคดาห์แล้ว สัญญาปี ๒๓๖๕ ของพันตรีเบอร์นี ก็เป็นหนังสือที่ไม่น่ากลัวอะไรเลย

สัญญาเพียงฉบับเดียวที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ ทรงริเริ่มกระทำกันกับมหาอำนาจตะวันตกตลอดรัชสมัยของพระองค์ก็คือ สัญญาที่ทำกับตัวแทนชาวอเมริกันชื่อ เฮดมันด์ส รอบีร์ต ในปี ๒๓๗๖ สัญญาฉบับนี้เหมือนกับสัญญาที่ทำกับเบอร์นี แต่ยินยอมให้ชาวอเมริกันเข้ามาทำการค้าขายและยอมรับพวกเผยแพร่ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์อเมริกันที่มาถึงใหม่ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ ทรงเห็นว่าความสัมพันธ์กับสหรัฐมีประโยชน์ เพราะพวกอเมริกันไม่ได้แสวงหาอาณานิคมและเพราะว่าพวกอเมริกันอาจจะเป็นแหล่งอาวุธ ดังเช่นในกรณีที่พวกอเมริกันมาเยือนเมื่อปี ๒๓๖๑ และ ๒๓๖๓ มีเรืออเมริกัน

น้อยลำ หรือเกือบไม่มีเลยที่ได้เข้าเทียบท่าไทยตลอดสองทศวรรษต่อมา

หลังจากภัยคุกคามของพม่าที่จะมาโจมตีได้หมดไป โดยการที่อังกฤษได้เข้ามาอยู่ในดินแดนชายฝั่งตะวันออก สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ ก็ทรงดำเนินการอย่างแข็งขันในการเสริมสร้างการควบคุมของไทยตามชายแดนลาว พระองค์ทรงปราบกบฏช่วงสั้น ๆ ของเจ้าอนุแห่งเวียงจันทน์ในปี ๒๓๖๙ และ ๒๓๗๐ และทรงดำเนินการรวมอาณาจักรของเจ้าอนุเข้ากับประเทศไทย แล้วสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ ก็ทรงแผ่อำนาจขึ้นไปทางเหนือจนถึงหลวงพระบาง ในที่สุดในปี ๒๓๘๕ เมื่อทางเวียดนามต้องประสบความยากลำบากในการเผชิญหน้ากับกำลังทางเรือของฝรั่งเศส พระองค์ก็ไม่ทรงยอมรับนับถือการที่ยาลองมีอำนาจเหนือพนมเปญมาตั้งแต่ปี ๒๓๕๕ และได้ทรงแต่งตั้งนักองด้วง (Ang Duong) จากกรุงเทพฯ ให้เป็นกษัตริย์ปกครองกัมพูชาในปี ๒๓๘๕ ห้าปีหลังจากนั้น เว้ (Huè) ก็ยอมรับการเสวยราชสมบัติของนักองด้วง ภายใต้เงื่อนไขที่ว่า กัมพูชาจะต้องยอมเป็นเมืองขึ้นของทั้งสองประเทศเพื่อนบ้าน พระรามาธิบดีที่ ๓ ยังยืนยันอีกครั้งในการที่ประเทศไทยมีอำนาจเหนือรัฐสุลต่านมลายูอย่างพอเป็นพิธี และปีนังก็จับสุลต่าน

เคหาท์ตามที่สัญญาไว้ในปี ๒๓๖๙ ทั้งนี้ในเรื่องอำนาจทาง
รัฐบาลและการควบคุมชายแดนประเทศไทยในปี ๒๓๙๓ มีความ
เข้มแข็งกว่าในปี ๒๓๖๗

จนกระทั่งสิ้นรัชกาลที่ ๓ (๒๓๙๔) การค้าโพ้นทะเล
ของไทยส่วนมากชนโดยเรือจีน พวกยุโรปมีส่วนแต่เพียงเล็ก
น้อย ตัวอย่างเช่น ในปี ๒๓๙๒ เรือจีนหลายสิบลำจากกรุง
เทพ ฯ เข้าเทียบท่าที่สิงคโปร์ เปรียบเทียบกับเรืออังกฤษเพียง
๕ ลำที่เข้ากรุงเทพฯ การผูกขาดการค้าชายฝั่งของหลวงถูกเข้ม
งวดกวัดขันในบริเวณอ่าวไทย และตามชายฝั่งตะวันออกของ
มลายู ทางวังหลวงไทยเองก็ส่งสินค้าที่บรรทุกเพียงปีละ ๒ ลำ
ไปเมืองกวางตุ้ง และเรืออีกลำหนึ่งซึ่งเสแสร้งว่าเป็นกึ่งการค้า
นำเครื่องบรรณาการไปปักกิ่งทุกสามปี พ่อค้าชาวจีนที่ดำเนิน
กิจการจากกรุงเทพฯ ได้รับประโยชน์ทั้ง ๒ ทางจากการค้ากับ
ประเทศจีน พวกเขาออกจากระบบโคฮอง (Cohong System)
ซึ่งจำกัดสิทธิที่กวางตุ้งซึ่งชาวยุโรปได้ถูกจำกัดสิทธิไปแล้วตั้ง
แต่ก่อนสงครามฝิ่น และพวกพ่อค้าชาวจีนเหล่านี้ยังได้รับ
อภิสิทธิ์ที่กรุงเทพฯ มากกว่าชาวยุโรป ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็น
เพราะว่าตัวแทนของชาวจีนเป็นคนเก็บภาษีและภาษีศุลกากรให้
กับไทย พวกพ่อค้าชาวจีนที่กรุงเทพฯ ได้ก่อการประท้วงอย่าง

รุนแรงในปี พ.ศ. ๒๓๘๐ และ ๒๓๘๑ เรียกร้องให้พวกตนมี
อภิสิทธิ์ต่อไป ในปี ๒๓๘๓ พระรามาริบัติที่ ๓ ได้ทรงปฏิเสธ
ต่าง ๆ ที่จะให้รูปแบบการค้าเสรีตามคำเรียกร้องของคณะทูต
สหรัฐ และอังกฤษ พระองค์ไม่ทรงเห็นเหตุผลที่จะกระทำ
เช่นนั้น เพราะเศรษฐกิจก็เจริญรุ่งเรือง และการได้เปรียบทาง
ดุลย์การค้า ก็ทำให้เงินหลังไหลเข้าสู่ประเทศ รายได้ของ
รัฐบาลในปี ๒๓๘๓ เพิ่มขึ้นประมาณ ๒ เท่าของปี ๒๓๖๗ ซึ่ง
เป็นปีที่พระองค์ขึ้นครองราชย์

ตอนปลายทศวรรษที่ ๒๓๘๓-๒๓๘๓ กษัตริย์ไทยเริ่ม
มีปฏิกริยาในทางไม่ดีต่อพวกเผยแผ่คริสต์ศาสนาในอาณาจักร
ของพระองค์ ซึ่งมีทั้งพวกคาทอลิกฝรั่งเศสและพวกโปรเตส
แตนท์อเมริกัน ชาวยุโรปหลายคนถูกขับออกนอกประเทศ พวก
ลูกจ้างคนไทยที่สำนักเผยแผ่คริสต์ศาสนาถูกจำคุก และเครื่อง
พิมพ์ของพวกโปรเตสแตนท์ถูกเผา การขัดแย้งกันนี้อาจจะทวี
ความรุนแรงขึ้น เพราะในสายตาของวังหลวงพวกต่างชาติได้
มีความสัมพันธ์อันมิตรสนิทสนมเกินไปกับเจ้าฟ้ามงกุฎ ผู้ซึ่ง
มีสิทธิได้ขึ้นครองราชย์ แต่ทรงสละเสียดในปี ๒๓๖๗ มงสือเออร์
ปาลเล กัวซ์ (Monsignor Pallegeoix) หัวหน้าคณะเผยแผ่
ศาสนานิกายคาทอลิกสอนภาษาลาตินถวายเจ้าฟ้ามงกุฎ และ

อเมริกันชื่อ เจสซี แคสเวล (Reverend Jesse Caswell) สอนภาษาอังกฤษและวิทยาศาสตร์แก่พระองค์ เพื่อเป็นการตอบแทน แคสเวลได้รับอนุญาตให้ใช้วัดไทยในกรุงเทพฯ ฯ เพื่อเผยแพร่ศาสนาและแจกหนังสือ เจ้าฟ้ามงกุฎไม่ใช้พระสงฆ์ตามแบบฉบับ พระองค์ทรงเรียกร้องให้มีการปฏิรูปพุทธศาสนาเพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐานของมอญและสิงหล พระองค์ยังทรงมีความอยากรู้อยากเห็นไม่สิ้นสุดในวิทยาการของชาวตะวันตก และทรงติดต่อย่างเป็นล่ำเป็นสันกับบรรดามิตรที่พูดภาษาอังกฤษ แต่ทางวังหลวงได้ตั้งตนเป็นศัตรูกับชาวตะวันตก คณะทูตอเมริกันและอังกฤษที่ได้มาเยือนกรุงเทพฯ ฯ ในปี ๒๓๘๓ ได้ประท้วงนโยบายเป็นปฏิปักษ์ต่อชาวต่างประเทศของรัชกาลที่ ๓ แต่ก็ได้ผลเช่นเดียวกันกับความพยายามที่จะขออนุญาตเปิดความสัมพันธ์ชั้นสูงสุด และการขออนุญาตให้ชาวต่างประเทศอยู่ในประเทศไทยกับเรื่องสิทธิในทรัพย์สิน

ถ้าประเทศไทยยังคงดำเนินตามนโยบายของรัชกาลที่ ๓ ในการต่อต้านการมีผู้แทนของชาวยุโรป ประเทศคงจะต้องประสบกับความกดดันทางด้านทหารที่ไม่สามารถต้านทานได้ ดังเช่นประเทศเพื่อนบ้านได้ประสบมาแล้ว จีนซึ่งเป็นประเทศเจ้านายเหนือไทยแต่พอเป็นพิธี ได้ถูกบังคับโดยสนธิสัญญา นาน

ถึงให้เปิดเมืองท่า จำกัดการเรียกเก็บภาษีศุลกากร และต้องยอมให้ผู้พำนักชาวต่างประเทศไม่ต้องขึ้นศาลของท้องถิ่น และต้องยอมรับคณะเผยแผ่ศาสนา ในฐานะที่มีตัวอย่างของเงินมาก่อน ประเทศเพื่อนบ้านเล็ก ๆ เช่นประเทศไทยไม่อาจจะหวังได้นานที่จะรักษาการผูกขาดการค้าของหลวงและกฎจำกัดอื่น ๆ ภายใต้เหตุการณ์ที่คุกคามเช่นนั้น คณะเสนาบดีของประเทศไทยในเมษายน ๒๓๙๔ ได้เลือกผู้ที่จะขึ้นเสวยราชสมบัติต่อจากสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ ซึ่งทรงประชวรหนักใกล้สิ้นพระชนม์ คือเจ้าฟ้ามงกุฎนักปฎิรูป ผู้ทรงเป็นนักศึกษาในวิทยาการของตะวันตก และทรงเป็นมิตรกับบัณฑิตชาวต่างชาติ

ประเทศพม่าจากสมัยกษัตริย์บายีคอดถึงสมัยกษัตริย์มินดง

มาตรฐานการปกครองของกษัตริย์พม่าตั้งแต่สงครามอังกฤษพม่าเป็นต้นมายิ่งเสื่อมทรามลง พระเจ้าบายีคอดไม่สามารถกู้หน้าของพระองค์และราชวงศ์ได้จากการที่ต้องพ่ายแพ้ต่อกำลังกองทัพบริติชอินเดีย และยังผลให้มีสัญญาอันดาโบ (Yandabo Treaty) ซึ่งลงโทษรุนแรงในปี ๒๓๖๙ กองทัพของพระองค์สามารถเข้าชิงพม่าตอนล่างได้จากพวกมอญและกะเหรี่ยงที่

ก่อนการกบฏ แต่พระองค์ทรงประสบความล้มเหลวที่จะได้ดินแดนชายฝั่งตะวันออกเฉียงใต้คืนในปี ๒๓๗๓ หลังจากที่ได้ชดใช้ค่าปฏิกรรมสงครามงวดสุดท้ายไปแล้ว พระองค์ทรงเศร้าหมองพระทัยและมีอาการเสีพระจริตเป็นครั้งคราว ยังผลให้ขาดประสิทธิภาพในการที่จะปกครองประเทศ ในชนบทเกิดการจลาจลวุ่นวาย การชิงอำนาจกันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ในวังหลวงได้ถูกแก้ไขให้ลุล่วงไปในที่สุดเมื่อปี ๒๓๘๑ โดยการขึ้นเสวยราชย์ของเจ้าทราวดีซึ่งเป็นอนุชาของพระมหากษัตริย์ และเป็นผู้มีสมัครพรรคพวกรวมทัพพวกโจรด้วย

ในปีต้นๆของรัชสมัยอันสั้นของทราวดี (๒๓๘๑-๒๓๘๘) ยุ่งอยู่กับการย้ายเมืองหลวงจากกรุงอังวะที่ชะตาเมืองตกไปยังอมรปุระที่อยู่ใกล้ ๆ กัน และในการปราบกบฏพวกมอญ พระเจ้าทราวดีทรงบอกเลิกสัญญาอันคาโบตรง ๆ และบังคับให้ทูตอังกฤษต้องถอนตนออกไปจากมณฑลทะเลในปี ๒๓๘๓ ตลอดระยะเวลาที่พม่าแข็งข้อขึ้นมา รัฐบาลไทยได้ติดต่อกับทางการอังกฤษในตะนาวศรี เสนอให้ความช่วยเหลือทางการทหารในกรณีที่ว่าหากจะเกิดการพิพาทขึ้นอีกกับพม่า จากปี ๒๓๘๓-๒๓๘๕ ดูเหมือนว่ากองทัพพม่าที่ชุมนุมกำลังกันอยู่ในพม่าตอนล่างจะเข้าโจมตีพวกอังกฤษและไทยจริง ๆ เหตุที่อาจจะมีเกิดขึ้นได้

ได้ระงับไป ประการหนึ่งเป็นเพราะพระเจ้าทราวดีได้เสวยพระ
 จริตเช่นเดียวกับพระเจ้าบายีตอ ในที่สุดก็เกิดสงครามกลางเมือง
 ในปี ๒๓๘๗ เรื่องนี้เป็นการเปิดโอกาสให้มีการยึดอำนาจ
 ในวังหลวงโดยมีเจ้าปะกันมิน (Prince Pagan Min) เป็นผู้
 วางแผน พระองค์ทรงขึ้นปกครองประเทศแทนพระราชบิดา
 ในปีต่อมา ปะกันมินทรงหิวอำนาจและเต็มไปด้วยความอาฆาต
 พยาบาทและทรงปราศจากความสนพระทัยในการปกครองที่ดี
 การปกครองอย่างผิดพลาดระยะ ๕ ปีของพระองค์ได้จบลงอย่าง
 น่าเศร้า ในตอนปลายปี ๒๓๙๕ ในสงครามครั้งที่ ๒ ระหว่าง
 อังกฤษกับพม่า

สงครามอังกฤษพม่าในปี ๒๓๙๕ เกิดมาจากเหตุเพียง
 เล็กน้อยเนื่องจากอังกฤษไม่พอใจที่เรือของตนถูกทางการพม่า
 เรียกค่าปรับตามข้อกล่าวหาว่าทำผิดกฎการเข้าท่าเรือ พม่าซึ่ง
 ไม่ได้เตรียมตัวมาก่อนจำต้องรับการยื่นคำขาดครั้งแรกขององ
 ทัพ แต่ความขัดแย้งกันที่ดำเนินต่อมาทำให้เกิดการเรียกร้อง
 ครั้งที่สอง ซึ่งรวมทั้งเรียกค่าเสียหายจำนวนมหาศาลที่พม่าไม่
 อาจจะยอมรับได้ เมื่อพวกอังกฤษเข้ายึดจุดสำคัญ ๆ ในพม่า
 ตอนล่างและไม่ได้รับการตอบโต้ในทางประนีประนอม คัลชูสซี
 ข้าหลวงใหญ่อินเดีย (Governor-General Dalhousie) เลยเข้า

ยึดลุ่มแม่น้ำอิรวดีและสะโตงตอนล่าง ซึ่งเป็นอาณาบริเวณที่มี
 ผลิตผลทางเกษตร และมีการค้าได้อย่างกว้างขวาง นอกจากนี้
 ยังมีป่าไม้สักที่มีค่าอีกด้วย เนื่องจากได้มีการยึดอำนาจในวังหลวง
 ซึ่งทำให้เจ้ามินตงมิน พระอนุชาต่างพระมารดาของปะกั้นมิน
 ได้ขึ้นเสวยราชสมบัติ ทำให้สงครามซึ่งคาดกันว่าจะเกิดขึ้นเพื่อ
 บังคับให้อมรปุระยอมจำนนต่อการตัดสินใจของอังกฤษได้ถูก
 ระงับไป มินตงทรงผนวชเป็นภิกษุอยู่นาน พระองค์เป็นราช
 โอรสของเจ้าทราวดีกับพระชายา พระองค์ได้รับการสนับสนุน
 จากพวกที่มีความรักฝักชอบในวังหลวง จึงทรงให้ยุติการสงคราม
 ในพม่าตอนล่าง เพื่อหันมาดำเนินการให้มีความสงบเรียบร้อย
 ในราชอาณาจักรของพระองค์ซึ่งเป็นงานที่รีบด่วน การต่อต้าน
 การปกครองของอังกฤษในพม่าตอนล่าง ได้เสื่อมคลายลง
 กลายเป็นเพียงกองโจรหลังจากการถอนตนของเจ้าหน้าที่และ
 หน่วยทหารของพม่า และต้องเสียเวลาอยู่หลายปีที่จะทำให้ความ
 วุ่นวายได้สงบลง

ข้อเสียเปรียบที่พม่าของพระเจ้ามินตงต้องได้รับเมื่อ
 เปรียบเทียบกับไทยสมัยพระจอมเกล้าฯ นั้นมีมากมหาศาล ซึ่ง
 รวมทั้งอาณาจักรต้องแตกแยก รัฐบาลที่สับสน ราชวงศ์ที่เสีย
 ชื่อรายได้ทางคลังตกต่ำ การเศรษฐกิจที่ชะงักงัน และการจำกัด

เสรีภาพของพม่าที่จะดำเนินนโยบายต่างประเทศ เส้นทาง
คมนาคมของพม่าที่มีอยู่ทางเดียวต้องผ่านดินแดนที่อังกฤษยึด
ครองอยู่ ทางการบริติชอินเดียนยังไม่สนับสนุนที่จะให้มีการติด
ต่อกับโดยตรงกับลอนดอน หรือกับรัฐบาลต่างประเทศอื่นๆ

การเปรียบเทียบพระราชจริยวัตรระหว่างพระเจ้า มินดงกับรัชกาลที่ ๕

ได้เป็นที่ยอมรับกันว่าพระเจ้ามินดงเป็นบุคคลที่มีความ
มั่นคง ซื่อสัตย์ และจริงใจ พระองค์เป็นบุคคลที่มีอารมณ์
สงบอย่างน่าสังเกต เป็นคนที่มีความตั้งใจดี และไม่สามารถ
ที่จะเล่นเล่ห์หรือหลอกหลวงได้ การดำเนินชีวิตของพระองค์
ก่อนที่จะขึ้นเสวยราชสมบัติ แสดงแต่เพียงว่าพระองค์ทรงสน
พระทัยในศาสนาอย่างแท้จริง พระราชกิจประจำวันของพระองค์
เมื่อทรงเป็นกษัตริย์แล้วมีทั้งการสวดมนต์และอ่านพระธรรม
พระองค์ยังได้ชื่อว่าได้ทรงศึกษา ประวัติศาสตร์ การเมือง
ภูมิศาสตร์ และปรัชญา แต่พระองค์ทรงขาดความอยากรู้อยาก
เห็นที่ไม่สิ้นสุด ซึ่งเป็นคุณลักษณะของฝ่ายตรงข้ามใน
ประเทศไทย มินดงดูเหมือนจะไม่ได้สนพระทัยในวิทยาศาสตร์
ดังนั้นจึงไม่มีความโน้มเอียงที่จะวิพากษ์วิจารณ์มาตรฐานของ

พระพุทธศาสนาในสมัยของพระองค์ ความภาคภูมิใจพระทัยที่ยิ่งใหญ่ที่สุดประการหนึ่งของพระองค์ก็คือ การประชุมทางพุทธศาสนาครั้งที่ ๕ และคำจารึกพระคัมภีร์ไตรปิฎกที่ชำระใหม่บนแผ่นหินอ่อน ๗๒๙ แผ่นที่ประทับอยู่ที่อนุสาวรีย์กูโรดอ (Kuthodaw Monument) ที่มีฉันทะเลที่พระเจ้ามินดงทรงสร้างขึ้น อย่างไรก็ตามพระองค์ก็ได้เพิ่มความพยายามที่จะปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย และปฏิรูปรัฐบาล พระเจ้ามินดงไม่ได้ทรงปกปิดความหวังของพระองค์ที่หวังว่า ในที่สุดอังกฤษก็จะคืนดินแดนที่ยึดไปให้กับพม่า ซึ่งการสูญเสียนั้นพระองค์ทรงปฏิเสธอย่างเฉียบขาดที่จะยอมรับในสัญญา แต่อย่างไรก็ตามพระองค์ก็ทรงมีความสัมพันธ์ฉันมิตรกับข้าหลวงอังกฤษที่มาประจำอยู่ในพม่าตอนล่างทุกๆคน พระองค์ไม่ยอมจួយโอกาสในขณะที่อังกฤษต้องวุ่นในระหว่างสงครามไครเมีย กบฏทหารซิปอย สงครามครั้งที่ ๒ ระหว่างอังกฤษกับจีน และไม่เข้าข้างหนึ่งข้างใด เมื่ออังกฤษเข้าไปยุ่งในยุโรปในทศวรรษ ๒๔๐๓ - ๒๔๑๓ แบบฉบับของมินดงนี้แหละที่นายกรัฐมนตรีอุพยายามจะเลียนแบบในภายหลัง

ไม่ว่าพวกประชาชนที่เคารพบูชาพระองค์จะยอมรับว่าอำนาจของพระองค์มีมากมายเพียงไรก็ตาม อำนาจและความ

โน้มน้ำแข็งของพระองค์ก็ยิ่งถูกจำกัดขอบเขตโดยประเพณี และ เหตุผลทางการเมืองที่เผชิญอยู่ พระองค์ต้องเผชิญกับพวกที่มี ปฏิกริยาต่อต้านพระองค์ในวังหลวง และกับพระญาติที่วิวาท กัน บรรดาหัวหน้าพวกที่ไม่เห็นด้วยพยายามชิงอำนาจในปี ๒๔๐๙ ซึ่งยังผลให้มีการปลงพระชนม์รัชทายาท และทำให้อิทธิพลของพระมหากษัตริย์ลดน้อยลงเนื่องจากมีความไม่แน่ใจ ในเรื่องการสืบราชสมบัติ มินทงยังได้เรียนรู้ว่าการมีสัมพันธไมตรีอันดีกับบริติชอินเดียนั้นจะต้องยอมรับนับถือสิทธิให้เคลย์ เข้าควบคุมความสัมพันธ์กับต่างประเทศของพม่า

ตั้งได้กล่าวมาแล้วว่า เจ้าฟ้ามงกุฎโดยบุคคลิกและการฝึกฝนอยู่ในระเบียบแบบแผนน้อยกว่ามินทง การที่พระองค์ทรงผนวชอยู่เป็นเวลาถึง ๒๗ ปี (๒๓๖๗ - ๒๓๙๔) นั้นเป็นการบังเอิญ ถึงแม้จะมีชายนแล้วพระองค์ก็ทรงเข้าวัดเมื่อพระชนมายุได้ ๒๐ พรรษา โดยอ้างว่าเป็นระยะเวลาจำกัดเท่านั้น การสนพระชนม์อย่างกะทันหันของพระรามาธิบดีที่ ๒ ในระยะเวลาอันสั้น และการที่องคมนตรีได้เลือกพระเชษฐาต่างพระมารดาผู้มีประสบการณ์ดีกว่าขึ้นเป็นกษัตริย์ทำให้เป็นการไม่เหมาะที่เจ้าฟ้ามงกุฎจะลาผนวช คณะสงฆ์ไทยในตอนนั้นกำลังตกต่ำมากทั้งทางด้านวินัยและจิตใจเพราะกำลังอยู่ระหว่างการฟื้นฟู

อย่างช้า ๆ จากการเสียชีวิตที่พระธรรมคัมภีร์และทรัพย์สินทาง
 ศาสนาต้องพินาศเสียหาย เนื่องจากการที่อยู่ชุกชุมเผาผลาญใน
 ปี ๒๓๑๐ เจ้าฟ้ามงกุฎทรงนิยมชมชอบวินัยของพวกพระมอญ
 ที่หลบหนีความกริ้ว โกรธของกษัตริย์พม่า เข้ามาลี้ภัยอยู่ใน
 ประเทศไทย พระองค์ทรงพระประสงค์ที่จะขจัดสิ่งต่างๆ ที่เข้า
 มาเจือปนในการปฏิบัติศาสนกิจและต้องการที่จะเลิกการปฏิบัติ
 พิธีกรรมตามประเพณีอย่างเครื่องยนต์กลไก โดยไม่มีความเข้าใจ
 ความหมายที่ถูกต้อง การปฏิรูปของพระองค์มุ่งที่จะฟื้นความ
 เชื่อมมั่นในศาสนา และขจัดประเพณีที่เชื่อถือไม่ได้ให้สิ้นไป
 พระองค์เสด็จท่องเที่ยวไปในชนบทของเมืองไทยอย่างกว้างขวาง
 พระองค์ทรงไปเยี่ยมสถานที่เคารพสักการะที่สำคัญ ๆ รวมทั้ง
 อุทยานและทรงบำเพ็ญตนเป็นพระธุดงค์อยู่ในป่าเป็นครั้งคราว
 ศึกษาหาความรู้กับพหุสถทางพุทธศาสนา พระองค์ทรงเรียน
 รู้ภาษาบาลีอย่างแตกฉาน และได้รับการแต่งตั้งจากพระมหา
 กษัตริย์ให้เป็นประธานคณะกรรมการสอบภาษาบาลี

อิทธิพลของเจ้าฟ้าพระสงฆ์ได้เป็นที่รู้สึกกัน โดยทั่วไป
 พระองค์ทรงริเริ่มแปลพระคัมภีร์ภาษาบาลีโบราณหลายสิบฉบับ
 ซึ่งได้มาจากลังกาเป็นภาษาไทย และยังได้ทรงส่งเสริมการเทศน์
 เป็นภาษาไทยอีกด้วย โดยความช่วยเหลือของมิตรชาวตะวันตก

ตก พระองค์ยังได้ทรงศึกษาศาสนาเปรียบเทียบ พระองค์ทรงเห็นความคล้ายคลึงกันในหลักธรรมของพุทธศาสนากับศาสนาคริสต์ แต่ทรงโต้แย้งหลักเกณฑ์หลายประการของศาสนาคริสต์ว่าผิดหลักวิทยาศาสตร์รวมทั้งเรื่องมหัศจรรย์ต่าง ๆ ในคัมภีร์ไบเบิล และพระองค์ก็ทรงกำหนดเรื่องทางพุทธศาสนาที่ขัดต่อเหตุผลเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามพระองค์ก็ทรงหยุดยั้งก่อนที่จะก่อให้เกิดความแตกแยกอย่างสำคัญในศาสนา

รัชกาลที่ ๔ และพระเจ้านิन्दงในฐานะนักปกครอง

พระเจ้านิन्दงและพระจอมเกล้าฯ มีความแตกต่างกันในความคิดซึ่งของความพยายามที่จะปฏิรูป และยิ่งกว่านั้นบรรยากาศและสถานการณ์ในวังหลวงของแต่ละฝ่ายก็ยังมีผลต่อความพยายามของทั้งสองด้วย กษัตริย์ทั้งสองพระองค์เป็นนักจารีตนิยม และเป็นเอกราธิปไตย (Autocratic) ด้วยความจำเป็นได้รับความเคารพสักการะจากประชาชน และได้รับแต่งตั้งให้เป็นกษัตริย์สมมติเทพ พิธีเสวยราชสมบัติของเจ้าฟ้ามงกุฎในปี ๒๓๙๔ เหมือนกับของพระราชโอรสและรัชทายาทในปี ๒๔๑๑ มีพราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญทางดาราศาสตร์และคาถาอาคมเป็นผู้ประกอบพิธี มีการร่ายมนต์พระเวทบูชาพระศิวะ การใช้คาบอาญา

สิทธิ์และเขตอำนาจและการสรรงนำพระพุทธรณ์ด้วย พิธีจบลงด้วยการเลียบเมืองหลวงตามราชประเพณี และการเตรียมการถวายพระเพลิงศพพระรามาริบัติที่ ๓ การเสวยราชสมบัติของพระเจ้ามินดงก็ดำเนินพิธีเช่นเดียวกันในปี ๒๓๙๖ แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงมั่นคงกว่าพระเจ้ามินดงในด้านพระราชอำนาจที่แท้จริง โดยได้บุคคลที่มีความสามารถเข้ารับราชการรวมทั้งพวกพระอนุชาของพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ โดยพระนิสัยแล้วมีความเปิดเผยและเชื่อมั่นในพระองค์เองมากกว่าและมีอิสระมากกว่าในการปฏิบัติงาน และรู้เรื่องความเป็นไปของโลกภายนอกดีกว่า สถาปนาวุฒิชัยซึ่งมีอยู่ในพม่าหลังจากมินดงขึ้นครองราชย์ และการชิงอำนาจในปี ๒๔๐๙ ไม่มีปรากฏเลยในเมืองไทย พระเจ้ามินดงยังทรงมีปัญหาหนักในเรื่องการเงินซึ่งเกิดจากการก่อสร้างที่สิ้นเปลืองเงินทองของพระองค์ รวมทั้งการสร้างเมืองหลวงใหม่ที่มณฑลตะเล ณ ที่ซึ่งถือกันว่าเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมกว่า อย่างไรก็ตามก็เป็นภาระกระทำที่มีความจำเป็นทางด้านการเมือง

บรรยากาศของสองวังหลวงแตกต่างกันอย่างมากในการติดต่อกับชาวต่างประเทศรวมทั้งกับพวกเผยแผ่ศาสนาคริสต์ พระเจ้ามินดงทรงติดต่อกันได้โดยผ่านล่าม และต้องมีกำหนดนัด

เข้าเฝ้าอย่างเป็นทางการ แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรง
 สนทนากับชาวตะวันตกเสมอ ๆ และอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อ
 ที่จะให้พระมเหสี และพระชายาทิ้งหลายของพระองค์สามารถมี
 ส่วนร่วมในการสนทนากับแขกที่พูดภาษาอังกฤษ พระองค์ทรง
 ให้ภรรยาของพวกเผยแพร่ศาสนาทำการสอนภาษาอังกฤษอยู่
 ในวังหลวงเป็นเวลากว่า ๓ ปี เมื่อมองซิเออร์ ปาลเลกัวซ์กลับ
 ยุโรปในปี ๒๓๙๕ เขาได้นำพระราชสาส์นของพระองค์ที่เขียน
 เป็นภาษาลาตินถึงทั้งหลุยส์ โบเลียม และสันตปาปาที่โรม เจ้า
 ฟัจูทามณี กษัตริย์องค์ที่ ๒ และเป็นพระอนุชาด้วยยิ่งเชื้อ
 ชาติทางภาษาอังกฤษยิ่งกว่าองค์พระมหากษัตริย์ พระองค์ทรง
 สนพระทัยเป็นอย่างมากในวิทยาศาสตร์ประยุกต์ในด้านต่างๆ เช่น
 การเดินเรือ โทรเลข การหล่อเหล็ก และเรือกลไฟ เจ้าฟัจู
 ทามณีทรงตั้งชื่อราชโอรสพระองค์ใหญ่ของพระองค์ว่า เจ้า
 ชายยอร์ช วอชิงตัน ไม่ได้มีอิทธิพลในวังหลวงต่อต้านการ
 นิยมตะวันตกขององค์พระมหากษัตริย์กับพระอนุชาแต่ประการ
 ใด เจ้าฟัจูทามณีสิ้นพระชนม์ก่อนรัชกาลที่ ๔ จึงเป็นการบุ
 ททางให้ราชโอรสพระองค์ใหญ่ของรัชกาลที่ ๔ คือเจ้าฟัจูพาลง
 กรณ์ ได้ขึ้นเสวยราชสมบัติในปี ๒๔๑๑

ความพยายามในการปฏิรูปของกษัตริย์ทั้งสองพระองค์

ถ้าเอาความแตกต่างในกาลเวลาและบรรยากาศของสองวังหลวงเข้ามาร่วมในการพิจารณาแล้ว ความสำเร็จในการปฏิรูปของสองพระมหากษัตริย์ก็ไม่ได้แตกต่างกันมากนัก การเปลี่ยนแปลงในตอนต้นๆ ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เป็นเพียงสัญลักษณ์มากกว่าที่จะมีเนื้อหาสาระ เช่น อนุญาตให้พสกนิกรได้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาต่อพระองค์โดยตรงและทรงยินยอมให้ชาวต่างประเทศยื่นได้เมื่อพระองค์เสด็จออก พระองค์ยังทรงช่วยผ่อนคลายนฐานะของทาสที่เป็นลูกหนี้ และดำเนินการปรับปรุงการจัดเก็บภาษี การดำเนินการตามขบวนการยุติธรรม และทรงส่งเสริมให้มีการจัดตั้งโรงเรียนตามแบบตะวันตกสำหรับลูกของพวกขุนนาง แต่ลักษณะประการสำคัญๆ ของรัฐบาลไทยก็เปลี่ยนแปลงแต่เพียงเล็กน้อย

ขณะเดียวกันพระเจ้ามินดงก็ไม่ทรงสามารถที่จะดำเนินการปฏิรูปได้ จนกว่าพระองค์จะสามารถแก้ปัญหาที่รบกวนให้ลุล่วงไปได้ อาทิ ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อย ยุติการทำสงครามกับอังกฤษ และการย้ายนครหลวงใหม่ เมื่อพระองค์ทรงพร้อมที่จะปฏิรูปในปี ๒๔๐๑ พระองค์ก็จัดส่งคณะทูตหลาย

คณะไปยังยุโรป เพื่อขอข้อแนะนำในการแก้ปัญหาขั้นรากฐานของรัฐบาล ในความพยายามที่จะเพิ่มอำนาจส่วนกลางทั้งทางด้านการบริหารและด้านการเงิน มินดงได้ดำเนินการที่จะให้ล้มเลิกระบบศักดินา อาทิเช่น ให้ที่ดินแก่บรรดาเจ้านายหรือขุนนางชั้นผู้ใหญ่ เพื่อที่จะให้มีรายได้พอที่จะให้เงินเดือนประจำแก่ข้าราชการ พระองค์ทรงเก็บภาษีศุลกากรในการค้ากับพม่าตอนล่าง และภาษีครวว์เรือ่นกำหนดตามความสมบูรณ์ของแต่ละท้องถิ่นไป การเก็บภาษีรายได้นั้นกระทำได้ลำบาก เพราะข้าราชการสามารถแจ้งเท็จจำนวนครวว์เรือ่นในอาณาเขตของตน และถือเป็นธรรมเนียมในการเก็บไว้ ๒๐% ของเงินที่เก็บได้ เงินภาษีไม่เคยเพียงพอที่จะจ่ายเงินเดือนตามโครงการ จึงมีการเรียกเก็บเงินภาษีโดยไม่ถูกต้องตามท้องถิ่นอีก ต่อมามินดงได้ตั้งตำแหน่งปกครองใหม่สืบตำแหน่ง มีหน้าที่ดูแลการทำงานของข้าหลวงประจำมณฑล และผู้พิพากษาชั้นสูง

ความพยายามของมินดงยังไม่ได้ขยายเข้าไปในวงการค้าเศรษฐกิจ พระองค์ทรงให้ใช้เงินเหรียญในปี ๒๔๐๔ ดำเนินการให้มีการชุกชุม แ่่านหินและเหล็ก และพยายามแม้แต่การให้จัดตั้งโรงงาน โครงการปฏิรูปของพระองค์ทรุดลงอย่างใหญ่หลวงหลังกบฏในวังหลวง ปี ๒๔๐๘ คงได้กล่าวมาแล้ว

หลังจากนั้น พวกจารีตนิยมในวังหลวงก็สามารถที่จะแข็งข้อกับพวกปฏิรูปได้ โดยฉวยโอกาสจากการที่พระมหากษัตริย์มีฐานะอ่อนแอลง ส่วนหนึ่งของความยากลำบากในทางการเงินของมณฑล เนื่องมาจากการที่ได้จ่ายเงินก้อนใหญ่ในการประชุมทางพุทธศาสนาใหญ่ครั้งที่ ๕ และในการสร้างเมืองมณฑลทะเลเจดีย์ที่มีราคาแพงถูกสร้างขึ้นในบริเวณที่ใกล้เคียงกับภูเขามณฑลทะเล และมณฑลยังประทานฉัตร (hti) หรือร่มที่ประดับเพชรพลอยครอบยอดเจดีย์ชวาเตกองที่ย่างกุ้ง หลังจากความสัมพันธ์กับบริติชอินเดียเสื่อมทรามลงในปี ๒๔๑๕ พวกปฏิรูปในวังหลวงก็ต้องกลายเป็นฝ่ายรับ

ในขณะที่เกี่ยวกับการใช้ผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศในการสนับสนุนการปฏิรูป รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ซึ่งได้รับการประกาศอย่างกว้างขวาง ก็แสดงถึงความเป็นห่วงใยในด้านการทูตเท่า ๆ กับความต้องการที่จะปฏิรูปโดยตรง ตัวอย่างเช่น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงระมัดระวังเสมอที่จะให้ตำแหน่งที่มีความรับผิดชอบสำคัญ ๆ แก่ที่ปรึกษาชาวอังกฤษ นอกจากจะเป็นครูสอนพวกเจ้านายผู้ชาย ยังรวมตำแหน่งนายท่า ผู้บัญชาการกองตำรวจพิเศษที่รับสมัครมาจากสิงคโปร์ และที่ปรึกษาทางด้านการศึกษา พวกฝรั่งเสสรับราชการ

เป็นที่ปรึกษาทางด้านกฎหมายของไทย ชาวเดนมาร์กเป็นนาย
 วงกองศุริยางค์และครูผู้ฝึกทหารของกองทัพ คนอเมริกันมักจะ
 เป็นหัวหน้าพวกศุลกากรและอีกผู้หนึ่งเป็นผู้อำนวยการวิทยาลัย
 หลวงซึ่งตั้งขึ้นสำหรับบุตรของพวกขุนนาง พวกวิศวกรได้มา
 จากประเทศต่าง ๆ ในยุโรปรวมทั้งรัสเซียซึ่งจ้างมาเพื่อให้สร้าง
 ถนน สะพาน คลอง และสายโทรเลข สร้างโรงพยาบาล และ
 เตรียมทำปทานุกรม พวกคนจีนในเมืองไทยยังคงควบคุม
 ทั่วแทนเก็บภาษีและควบคุมการผูกขาดของหลวงในการขายฝิ่น
 และเหล้า

ความสำเร็จที่แท้จริงของพวกผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศที่
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงนำเข้ามาใช้นั้นน้อยกว่า
 ที่เคยคาดกัน กรุงเทพฯ ได้รับเครื่องอำนวยความสะดวกหลาย
 อย่าง แต่การเปลี่ยนแปลงที่ชาวตะวันตกกระทำได้แพร่ออกไป
 นอกเขตเมืองหลวงแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ชนบทของไทย
 ยังคงเป็นดังเช่นเดิม การค้ากับต่างประเทศมีปริมาณมากขึ้น
 ตามแนวโน้มที่มีมาก่อนที่พวกผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศจะมา
 ถึง การขาดการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างเป็นลำดับเป็นขั้นใน
 เมืองไทยนั้น เนื่องมาจากรายได้ของรัฐมีไม่เพียงพอ ตาม
 สัญญาที่กระทำกันในปี ๒๓๙๘ ทรัพย์สินของชาวต่างประเทศ

ต้องเสียภาษีแต่พอเป็นพิธีเท่านั้น ผู้สังเกตการณ์ชาวต่างประเทศในขณะนั้นชมเชยความสนพระทัยของพระองค์ที่มีต่อการดำเนินชีวิตของชาวตะวันตก และความสามารถของพระองค์ที่มีความคิดอิสระ แต่ติเตียนพระองค์ในเรื่องที่ทรงหิวอำนาจ ความเป็นคนเจ้าอารมณ์และใจน้อยของพระองค์ที่เห็นได้มากยิ่งขึ้นในตอนปลายรัชกาล พระราชอำนาจที่ไม่มีผู้ใดโต้แย้งได้มักจะทำให้มีการใช้อำนาจกดขี่ และบางครั้งก็ตามอำเภอพระทัย ความพยายามในการปฏิรูปถูกกล่าวว่ามีแต่เพียงผิวเผิน และดีเท่าที่กระทำไปเท่านั้น

ความพยายามของมินตงในทำนองเดียวกันที่จะให้ได้ทีปรึกษาชาวต่างประเทศมารับราชการ ถึงแม้ว่าจะมากระทำทีหลัง และส่วนใหญ่ไม่ประสบความสำเร็จ แต่ก็ได้กระทำสม่ำเสมอ ความพยายามครั้งแรกของพระองค์ที่จะทำนุบำรุงกำลังกองทัพที่ขวัญเสียของพระองค์ ก็โดยให้อดีตนายทหารกองทัพบริติชอินเดียนเป็นผู้ดำเนินการ แต่ก็ไม่สัมฤทธิ์ผล เพราะไม่สามารถที่จะหาอาวุธที่ต้องการจากอังกฤษได้ ในปี ๒๓๙๗ มินตงพยายามอย่างไรผลที่จะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหรัฐอเมริกาโดยส่งสาส์นไปกับนักเผยแพร่นศาสนาที่กลับบ้านถึงประธานาธิบดีเพียซ (President Pierce) ขอร้อง

ให้มีความสัมพันธ์โดยกระทำสนธิสัญญาต่อกัน การแสดงท่าที
 เช่นนั้นได้รับการต้อนรับ แต่เป็นที่เข้าใจกันดีว่าตอนนั้น
 วอชิงตันไม่สนใจเลย ระหว่างปี ๒๓๙๘ - ๒๔๐๒ ได้รับความ
 สำเร็จบ้างในการที่ได้ที่ปรึกษาชาวฝรั่งเศสมาพม่าอันเป็นผลมา
 จากการแลกเปลี่ยนคณะทูต ช่างฝีมือและวิศวกรฝรั่งเศส
 จำนวนหนึ่งผ่านอย่างกึ่งไปมณฑลทะเลในปี ๒๔๐๒ โดยนำเรือกล
 ไฟที่แล่นในแม่น้ำไปด้วยลำหนึ่ง เพื่อให้พวกพม่าใช้ในแม่น้ำ
 อีรวดี ทางเจ้าหน้าที่อังกฤษในตอนนั้นแสดงความกังวลใจใน
 เจตนาของพวกทูตฝรั่งเศสว่าจะเป็นการทำให้มณฑลทะเลต่อต้าน
 ข้อเรียกร้องของอังกฤษ การเข้าไปยุ่งเกี่ยวในตอนต้นของฝรัง
 เศสได้หมดสิ้นไปอย่างรวดเร็ว เมื่อความสนใจของหลุยส์
 นโปเลียนได้เปลี่ยนไปเป็นอิตาลี และเม็กซิโก เมื่อความพยายาม
 ของพม่าที่จะได้ที่ปรึกษา เป็นชาวฝรั่งเศสและอิตาลีได้ถูก
 รื้อฟื้นขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในทศวรรษ ๒๔๑๓-๒๔๒๓ ทางการอ
 ังกฤษที่ย่างกุ้งถือข้อเสนออันเสมือนการทรยศ ตอนนั้นพม่าต้อง
 เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการแก่งแย่งของพวกตะวันตกที่จะได้เส้นทาง
 ทิศต่อทางการค้ากับจีนภาคตะวันตก

ความพยายามในการสร้างความสัมพันธ์ทางการทูต

ความแตกต่างอย่างสำคัญในการปฏิบัติของพระจอมเกล้าฯ และพระเจ้ามินดงก็คือความสำเร็จในการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูต พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงพร้อมและสามารถที่จะปฏิบัติการโดยอิสระ พระองค์ทรงทราบดีถึงการที่อังกฤษมีอิทธิพลเพิ่มขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียง โดยเห็นได้จากการสงครามกับประเทศจีนและพม่าที่อยู่ใกล้เคียง พระองค์ทรงสังเกตเห็นว่าจะต้องมีการปรองดองกัน ถึงกระนั้นการเริ่มต้นก็มีมาจากเซอร์จอห์น บาวริง (Sir John Bowring) ข้าหลวงอังกฤษประจำฮ่องกง และทูตวิสามัญผู้มีอำนาจเต็มประจำเอเชียตะวันออกเฉียง ผู้ซึ่งได้เขียนสาส์นถึงสมเด็จพระจอมเกล้าฯ จากสิงคโปร์เมื่อปี ๒๓๙๗ ขณะที่กลับจากการพักผ่อนในอังกฤษแล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงเชิญบาวริงมากรุงเทพฯ เพื่อเจรจากันในฐานะตัวแทนของกษัตริย์อังกฤษ โดยเสนอแนะว่า ตัวแทนของอเมริกันและฝรั่งเศสอาจจะประสงค์ร่วมทางมาด้วย ในสนธิสัญญาบาวริงปี ๒๓๙๘ อันมีชื่อเสียงซึ่งได้กระทำกันโดยปราศจากการคุกคาม กรุงเทพฯ ได้ดำเนินการยอมรับข้อเรียกร้องประการสำคัญๆ ของฝ่ายตะวันตก ซึ่งรวมทั้งสิทธิพิเศษไม่ต้องขึ้นศาลไทย สามารถนำเรือเข้าเทียบ

ทำไทยได้โดยเสรี มีสิทธิในทรัพย์สินโดยเสียภาษีตามอัตรา
จำกัด มีเสรีภาพในการเดินทางภายในประเทศ และอัตราภาษี
ศุลกากรที่เก็บพอเป็นพิธี การเจรจาในขณะเดียวกันของฝรัง
เศสที่ดำเนินโดยกงสุลมงตินิกินี (Consul Montigny) แห่ง
เซียงไฮ้ ก็เป็นความพยายามที่จะติดต่อกับกัมพูชาซึ่งเป็นเมือง
ชั้นของไทย ทางกรุงเทพฯได้ทำให้ความพยายามตอนนั้นล้ม
เหลวไป อย่างไรก็ตามก็ได้มีแบบฉบับสัญญาที่ทางฝ่ายตะวันตก
พอจะยอมรับได้ และในทศวรรษต่อมาก็ได้มีการเจรจาทำความ
ตกลงอย่างเดียวกับฝ่ายตะวันตกอีก ๕ ประเทศ ฐานะอิสระ
ของประเทศไทย จึงเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางถึงแม้ว่า
จะได้มาโดยการเสียไปไม่ใช่น้อย

ราชอาณาจักรพม่ามีข้อเสียเปรียบอย่างร้ายแรงในความ
พยายามทำนองเดียวกันที่จะได้รับการรับรองเช่นนั้น ความสัม
พันธ์กับภายนอกได้เป็นอย่างครึ่ง ๆ กลาง ๆ มาตั้งแต่ตอนต้น
ของรัชสมัยพระเจ้ามินทง โดยการที่อังกฤษได้ดำเนินการแต่ฝ่าย
เดียวในการเข้ายึดพม่าตอนแถบปากแม่น้ำอิรวดีและสะโตง ทาง
การบริติชได้มีแนวโน้มเอียงอย่างไม่เปิดเผยในตอนต้น และมา
เปิดเผยในภายหลังปี ๒๔๑๐ ในการถือว่าพม่าเป็นเพียงอาณา
จักรเล็ก ๆ ของอินเดียซึ่งการติดต่อกับภายนอกจะสามารถควบคุม

คุมหรือซัดขวางเสียก็ได้ ถึงกระนั้นส่วนใหญ่ของช่วงเวลา รวม
 ๒๐ ปี มีการกระทบกระทั่งกันน้อยมาก มินตงได้เป็นผู้ทำให้
 เกิดความเคียดพวกัน ในทศวรรษแรกของรัชสมัยของพระองค์
 กับข้าหลวงอังกฤษซึ่งเป็นบัณฑิต อาทิเช่น เฮนรี ยูล (Henry
 Yule) และอาเธอร์ แฟร์ (Arthur Phayre) ได้มีการจัดตั้ง
 สำนักข้าหลวงอังกฤษอีกที่มณฑลทะเลในปี ๒๔๐๕ ได้เกิดมีความ
 เห็นแตกต่างกันเกี่ยวกับการที่มินตงเรียกเก็บภาษีศุลกากรในการ
 ค้ากับพม่าตอนล่าง แต่ก็ได้รับคำสั่งแจ่ว่าภาษีนั้นเก็บเพื่อเพิ่ม
 พูนรายได้มากกว่าที่จะจำกัดความสัมพันธ์ทางการค้า รัฐบาล
 พม่าได้ซื้อเรือกลไฟเดินในลำน้ำจากอังกฤษหลายลำ ซึ่งมีจุดมุ่ง
 หมายที่จะส่งเสริมการค้าให้คล่องตัว ในสนธิสัญญาปี ๒๔๑๐
 พระเจ้ามินตงทรงยินยอมให้ชาวอังกฤษที่พำนักอยู่ภายในประ
 เทศไม่ต้องขึ้นศาลพม่า และอนุญาตให้ใช้ลำน้ำอิรวดีได้โดยเสรี
 ตลอดช่วงความยาวที่เดินเรือได้ซึ่งขึ้นไปจนกระทั่งถึงบาโม
 (Bhamo) ใกล้พรมแดนจีน มินตงแสดงความสนพระทัยในการ
 เปิดการค้าติดต่อทางการค้ากับจีนเท่า ๆ กับพ่อค้าที่ยุ่งๆ พระ
 องค์ทรงร่วมมืออย่างได้ผลกับพันเอกสเลเดน (Colonel
 Sladen) ข้าหลวงอังกฤษที่มณฑลทะเล ในการแทรกซึมเข้าไปใน
 เขตของพวกกบฏพันเทย์ (Panthay Muslim) ในแคว้นยูนนาน

ในปี ๒๔๑๑ และได้ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่แก่พวกมาการี-บราวน์ (Margary-Browne) ที่โชคร้ายในการเข้าไปในยูเนียน เมื่อปี ๒๔๑๗-๒๔๑๘ ในท้ายที่สุดความร่วมมือเหล่านั้นให้ผลประโยชน์แก่พม่าน้อยเต็มที่

ข้อขัดแย้งกับบริติชเบอร์ม่าได้เกิดขึ้นจากเหตุผลทางการเมืองและการค้า ซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุมของมัณฑลระหว่างที่เกิดเรื่องวุ่นวายเกี่ยวกับการชิงอำนาจในวังหลวงเมื่อปี ๒๔๐๙ และในการจลาจลอลหม่านที่ติดตามมา พวกเจ้านายหลายพระองค์ที่เป็นกบฏได้เข้าไปลี้ภัยอยู่ในพม่าของอังกฤษและต่อมาได้ไปอยู่ในอินเดีย การขัดขวางของอังกฤษที่มีต่ออิสรภาพของพม่าได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นในปี ๒๔๑๐-๒๔๑๑ เนื่องจากการแข่งขันกันกับฝรั่งเศสในการแสวงหาอาณานิคม ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังคณะของลาเกร-กานีเยร์ (Lagrée-Garnier) ซึ่งได้รับการอุปถัมภ์จากทางการทหารเรือของฝรั่งเศสที่ไซ่ง่อน ให้กระทำการสำรวจลุ่มแม่น้ำโขง โฆษกทางการเมืองและการค้าของอังกฤษที่ย่างกุ้งเชื่อว่าจะมีความจำเป็นที่จะต้องติดต่อโดยตรงกับจีนโดยผ่านพม่าตอนบน นอกเสียจากว่าพวกอังกฤษจะยินยอมพร้อมใจให้ฝรั่งเศสเข้าควบคุมการค้าที่เชื่อกันว่าจะมีผลกำไรมหาศาล ในยูเนียนความไม่เชื่อใจในเจตนาของพวกฝรั่ง

เศสในที่สุดก็คลมไปถึงรัฐบาลพม่าด้วย สิ่งที่น่าสนใจทางประวัติศาสตร์ข้อหนึ่งก็คือความจริงที่ว่าประเทศไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการชิงดีของพวกยุโรปในครั้งนี้ เพราะว่าเส้นทางที่เหมาะสมในการที่จะเข้าไปถึงยูนนานทางตะวันออกนั้นไม่ได้ผ่านลำน้ำโขงซึ่งเดินเรือผ่านไม่ได้ หากแต่ผ่านลุ่มแม่น้ำแกลงในตังเกี๋ย

ความพยายามของรัฐบาลพม่าในระหว่างปีปลาย ๆ รัชกาลของพระเจ้ามินทงที่จะเลี่ยงหนีจากการถูกบีบบังคับจากการควบคุมทางการค้าและทางการเมืองโดยบริติชอินเดียนั้น ไม่ประสบความสำเร็จ คณะทูตระดับสูงของพม่าที่ถูกส่งไปยุโรปในปี ๒๔๑๕ ได้ดำเนินการทำสัญญาทางการค้าที่ไม่มีพิษมีภัยอะไรเลยสองฉบับกับฝรั่งเศสและกับอิตาลี ซึ่งบัดนี้รวมตัวกันได้แล้วแต่คณะทูตถูกกระทรวงการต่างประเทศของอังกฤษคว่ำบาตรทุก ๆ วิถีทาง หัวหน้าคณะทูตผู้มีชื่อเสียงของพม่าได้นำแผนการที่มีความมุ่งหวังอย่างสูงในการที่จะให้มีการปฏิรูปรัฐธรรมนูญและการปกครองพร้อมทั้งข้อเสนอให้ส่งเยาวชนพม่าไปศึกษาในต่างประเทศนั้นกลับมาด้วย เพราะโอกาสไม่อำนวยให้เขาได้ดำเนินการตามความคิดนั้น ๆ ได้ การเจรจากับฝรั่งเศสได้เริ่มขึ้นอีกเมื่อคณะทูตจากปารีสได้มามีฉันทะเลในปี ๒๔๑๖ เพื่อแลกเปลี่ยนสัตยาบันสนธิสัญญาทางการค้าต่อกัน พม่าได้ยื่นข้อเสนอลับให้

นายทหารฝรั่งเศสมาทำการฝึกกองทัพพม่า รวมทั้งให้ฝรั่งเศสเป็นตัวแทนในกรณีที่มีเรื่องมีราวระหว่างประเทศที่สามกับมณฑลทะเล แต่ก็ได้ไม่มีการตกลงกันอย่างเป็นทางการ ฝรั่งเศสกำลังประสบความยากลำบากในด้านการเมือง และในระยะเวลานั้นก็ยังอยู่ในสภาวะที่ถูกทหารปรัสเซียยึดครอง รัฐบาลของนายกรัฐมนตรี เดอ โบรกลีซึ่งต่อต้านจักรวรรดินิยม จึงไม่มีทั้งเสรีหรือความโน้มเอียงที่จะให้ความช่วยเหลือแก่พม่า อย่างไรก็ตามมีข่าวลือที่ย่างกุ้งในตอนนั้นว่า พวกตัวแทนของอิตาลีและฝรั่งเศสจะเข้ายึดอำนาจที่มณฑลทะเล แต่ความจริงแล้วบรรยากาศในนครมณฑลทะเลหดหู่มากขึ้น เนื่องจากสุขภาพที่ทรุดโทรมของพระมหากษัตริย์ ความไม่แน่นอนในการสืบราชสมบัติ และพวกหัวเก่าที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการปฏิรูปในวังหลวงก็กลับมีเสียงแข็งยิ่งขึ้น

ในปี ๒๔๑๗ ทางการบริติชอินเดียได้ตัดการติดต่อทางการทูตกับพระเจ้ามินจง โดยปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามระเบียบของวังหลวงต่อไปที่บังคับให้ทุกคนถอดรองเท้าเมื่อเข้าไปในท้องพระโรง ความกดดันทางการค้าของอังกฤษได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อจะให้พม่ายินยอมให้อังกฤษติดต่อกับขุนนางของจีนโดยไม่มีการขัดขวาง เพื่อเป็นการแข่งขันกับฝรั่งเศสที่ติดต่อผ่าน

ตั้งเกี่ยวเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ อย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นมันจึงหมดโอกาส
 ในความมุ่งมั่นพยายามที่จะให้มีการปฏิรูป และการหลีกเลี่ยงที่
 จะทำให้ทางการบริติชอินเดีย ไม่ขัดเคือง โดยที่พม่าไม่ต้องเสีย
 เกราช

ผู้สืบทอดติวังศ์ในประเทศพม่าและสยาม

หลังจากพระเจ้ามินทงสิ้นพระชนม์ในปี ๒๔๒๑ พวก
 หัวก้าวหน้า และพวกปฏิกริยากก็ได้ต่อสู้กันอย่างรุนแรง พวก
 ปฏิรูปได้ดำเนินการที่จะปรับปรุงการปกครองและการคลังตาม
 แบบยุโรป แต่รีบอ กษัตริย์ผู้เยาว์ได้ตกอยู่ภายใต้การควบคุม
 ของฝ่ายตรงข้าม ได้มีการเสียเลือดเนื้อกันอย่างน่าสยดสยอง
 เจ้านายหลายสิบพระองค์ต้องเสียชีวิตและเป็นการเปิดช่องให้อัง-
 กฤษเข้าแทรกแซง วิกฤตการณ์ในพม่าปี ๒๔๒๑-๒ ได้ผ่าน
 พันไป เพราะอังกฤษมิได้มีเรื่องยุ่งกับกลุ่มประเทศบัลข่าน
 อาฟกานิสถาน และแอฟริกาใต้ ดังนั้น ราชอาณาจักรพม่าจึง
 รอดมาได้ถึงอีก ๗ ปี แต่ก็อยู่ในฐานกรุณาของอังกฤษ แต่ใน
 ที่สุดก็ถูกกลืนเข้าในบริติชอินเดียเมื่อปี ๒๔๒๘ หลังจากที่ฝรัง
 เศสได้เข้ายึดครองตั้งเกี่ยวจริง ๆ และกำลังเพิ่มความสนใจในลาว
 เรื่องที่จะทำให้อังกฤษเข้ายึดครองนั่นก็คือ พม่าได้เรียกค่าปรับ
 อย่างสูงต่อบริษัทยุโรปที่ถูกกล่าวหาว่าลักลอบตัดต้นไม้ในเขต

แดนพม่าโดยผิดกฎหมาย การปรับนั้นเป็นจุดชนวนมากกว่า
สาเหตุ

ดังนั้นพม่าและไทยภายใต้พระเจ้ามินดงและพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ จึงมาถึงเส้นทางแยกจากกันตามด้านประวัติศาสตร์ พม่าในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของอินเดียได้ประสบกับการปรับปรุงที่ทันสมัยแต่ชะงักงันในด้านอื่นของการปกครองแบบอาณานิคม ขณะที่ไทยสามารถดำรงความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมไว้ได้ และเป็นเอกราชทางด้านการเมือง เหตุผลสำคัญในการแยกทางกันนี้มีอยู่ในเรื่องอื่นที่ไม่ใช่เกี่ยวกับบุคคลิกภาพและความพยายามในการปฏิรูปของพระมหากษัตริย์ ทั้งสองพระองค์ ความพยายามในการปฏิรูปของพระเจ้ามินดงส่วนหนึ่งได้ถูกทำลายโดยความยุ่งยากทางการเมืองภายใน อีกส่วนหนึ่งโดยการที่อังกฤษไม่ให้ความร่วมมือในความพยายามของพระองค์การร่วมมือได้ถูกปฏิเสธถึงแม้ว่าพระองค์จะทรงอนุญาตให้มีการติดต่อทางการค้าอย่างเสรี และให้สิทธิที่ไม่ต้องขึ้นศาลพม่าซึ่งเปรียบเทียบได้เช่นเดียวกันกับที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงทำสัญญาในปี ๒๓๙๘-๒๓๙๙ ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งก็คือ ดินแดนของพม่าอยู่ติดกับอินเดียของอังกฤษ และอยู่ในแนวบ่อนกันของอินเดีย และอยู่ขวางเส้นทางการค้าทางเดียวที่จะไปจาก

อ่าวเบงกอลถึงจินตะวันตกได้ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ราชโอรส และผู้สืบราชสมบัติต่อจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ถึงแม้ว่าจะทรงมีความรอบรู้ในหลาย ๆ ด้านมากกว่าพระราชบิดา ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จในการชักชวนเจตนาแสวงหาอาณานิคมของฝรั่งเศสในเขตลุ่มแม่น้ำโขง นอกจากว่าพระองค์สามารถใช้คุลย์ถ่วงเจตนาของฝรั่งเศส โดยให้อังกฤษเข้ามามีผลประโยชน์ทางการค้าในประเทศไทยหลังปี พ.ศ. ๒๓๙๘ การถ่วงคุลย์อำนาจที่จะชักชวนการถุกกลืนเข้าไปอยู่ในบริติชอินเดียนั้นไม่มีในพม่า

บทที่ ๖

ผลกระทบของการปกครอง แบบอาณานิคม

ประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่นับถือพุทธศาสนา
ทั้งสี่ไม่ได้ถูกระทบกระเทือนจากอิทธิพลทางการค้าและกอง
เรือของชาวยุโรปมากนักมาจนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๓๖๘ พม่าเป็น
ประเทศแรกที่ได้รับการกระทบกระทั่งตามเขตรอบนอก แล้ว
ในที่สุดก็ครอบคลุมดินแดนและครอบคลุมทางด้านสังคมทั้ง
หมด กระบวนการนี้สิ้นสุดลงด้วยการที่พม่าต้องตกเป็นส่วน
หนึ่งของจักรวรรดิอินเดีย การยินยอมผ่อนปรนทางการทูต
ของพระจอมเกล้าฯ ทั้งได้กล่าวมาแล้ว ได้ช่วยลดอิทธิพลที่ก่อ
กวนความสงบของฝ่ายตะวันตกต่อประเทศไทย กัมพูชาตกอยู่
ภายใต้การคุ้มครองของฝรั่งเศสในตอนต้นทศวรรษที่ ๒๔๐๓ -

๒๔๑๓ และลาวในทศวรรษที่ ๒๔๓๓-๒๔๔๓ การกระทำทั้งสองกรณีโดยเจ้าหน้าที่อาณานิคมของฝรั่งเศสเป็นผู้วางแผน ถือว่าเป็นการรับช่วงการเป็นเจ้าประเทศราชของเวียดนามแต่เดิมมา ผลของการบีบคั้นต่ออาณานิคมแตกต่างกันมาก ในเรื่อง ความรุนแรงและแบบแผน ก่อให้เกิดความแตกต่างกันในการ ดำเนินการเพื่อเอกราชหลังสงครามโลกในช่วงทศวรรษที่ ๒๔๘๓-๒๔๙๓

บทบาทของอังกฤษถึงปี พ.ศ. ๒๔๑๓

การที่อังกฤษเข้ายึดครองพม่าตอนล่างชายฝั่งตะนาวศรี จากมะละแหม่งถึงทะวายในปี พ.ศ. ๒๓๖๘ ได้มีส่วนช่วยคนท้องถิ่นเป็นอย่างมากมาตั้งแต่ต้น ดินแดนชายฝั่งตะนาวศรีได้ ถูกแย่งกันไปมาระหว่างพม่ากับไทย และเป็นพื้นที่ที่กองทัพทั้งสอง ฝ่ายได้ใช้เป็นสมรภูมียังความเดือดร้อนให้แก่พวกมอญและกะเหรี่ยงซึ่งอาศัยอยู่ที่นั่น การเข้ายึดครองของอังกฤษหมายถึง การสิ้นสุดของการบุกรุกทางทหาร การชู้ตริ้อย่างดี ๆ และการสร้างความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน ในระหว่างที่มีการยึดครองในทศวรรษต้น ๆ นั้น เจ้าหน้าที่ฝ่ายอังกฤษได้ ปรับปรุงกฎหมายการเก็บภาษีอากรและการปกครองท้องถิ่น

แล้วยังมีการจ่ายเงินเดือนให้กับพวกหัวหน้าที่ทำการปกครองได้ มีการเลิกทาสตามกฎหมายของสภาลอนดอนเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๖ ได้มีการนำเงินเหรียญมาใช้และการค้าขายได้ขยายตัวอย่างกว้างขวาง มีความยุ่งยากในการจัดเก็บภาษีรายบุคคลและในการเกณฑ์คนมาสร้างถนนที่ไม่มีใครต้องการ ผลที่สุดการนำนักโทษจากอินเดียมาทำงานได้ก่อให้เกิดความวุ่นวายในตอนต้น พ.ศ. ๒๓๗๓

การปกครองที่โหน้มเอียงเป็นอินเดียมากขึ้นทุกทีในตะนาวศรีเริ่มในปี พ.ศ. ๒๓๗๘ เนื่องมาจากการเรียกร้องอย่างไม่เป็นทางการที่จะให้มีกระบวนการยุติธรรมที่ถูกต้องตามกฎหมายของอินเดีย และให้ใช้ทนายอาชีพ ระบบใหม่เลิกการใช้ที่ดินอย่างที่เคยกระทำมา และยังทำให้เกิดความเสื่อมโทรมในความสัมพันธ์ของครอบครัวและของหมู่บ้าน และความแข็งขันทางด้านสังคมในบริเวณนั้น ๆ ก็เสื่อมโทรมลงด้วย ความระส่ำระสายก่อให้เกิดการใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมของเจ้าหน้าที่บริษัทอังกฤษในปี พ.ศ. ๒๓๘๙ เมื่อข้าหลวงที่มีความเฉียบขาด พยายามที่จะกำจัดการกระทำที่นอกศูนย์กลางของพวกพ่อค้าไม่อังกฤษ เขาก็ถูกออกจากราชการทันที อย่างไรก็ตามผลทางเศรษฐกิจภายใต้การควบคุมของทางการอังกฤษก็เป็นไปในทาง

ที่ดี จากปี พ.ศ. ๒๓๖๘ ถึง พ.ศ. ๒๓๙๕ ประชากรของ
 ตะนาวศรีได้เพิ่มขึ้นถึงสองเท่าครึ่ง

ผลของการควบคุมของอังกฤษในเขตยะไข่ของพม่า
 แตกต่างไปจากตะนาวศรีอย่างมาก ยะไข่อยู่ติดกับชายฝั่งเบงกอล
 และเพิ่งจะเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรพม่าตั้งแต่ปี พ.ศ.
 ๒๓๒๗ การนำกรรมกรเบงกอลซึ่งมีค่าแรงงานต่ำพร้อมทั้งทุน
 ของอินเดียและการปกครองอย่างมีระเบียบเรียบร้อยของอังกฤษ
 ช่วยให้มีการเพิ่มผลผลิตข้าวอย่างรวดเร็วและมีการส่งออกด้วย
 คนอเมริกันที่ได้ไปเยือนเมืองท่าอักษับ (Akyab) ในปี พ.ศ.
 ๒๓๗๗ รายงานว่าภาษาฮินดูได้เป็นภาษาที่ใช้กันโดยทั่วไป
 การประท้วงของคนท้องถิ่นต่อการที่ถูกเปลี่ยนเป็นอินเดียไปนั้น
 ไม่ได้ผลโดยสิ้นเชิง

การบังคับลดอำนาจของพวกหัวหน้ายะไข่ซึ่งเคยเป็น
 ใหญ่มาก่อนลงเหลือเพียงทำหน้าที่เสมือนกินเงินเดือน หรือ
 เป็นเพียงผู้เก็บภาษี ก่อให้เกิดการแข็งข้อที่ล้มเหลวขึ้นในปี
 พ.ศ. ๒๓๗๙ สถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นอย่างมากมาได้
 ช่วยให้เกิดความสงบขึ้น และยะไข่ก็เริ่มดึงดูดพวกเกษตรกรที่
 อพยพเข้ามาจากพม่าอิสระ ที่ดินที่ใช้เพาะปลูกข้าวได้เพิ่มขึ้น
 เกือบห้าเท่าระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๖๙ ถึง พ.ศ. ๒๓๙๕ ประมาณ

ปี พ.ศ. ๒๓๗๙ การเงินของบริษัทอีสต์อินเดียได้รับผลประโยชน์ในยะไข่ถึงปีละ ๖๐๐,๐๐๐ รูปี ขณะเดียวกันความเป็นราชอาณาจักรพม่าแต่โบราณในรูปที่ตีขึ้นหรือเลวลงก็ตาม ได้ถูกลบเลือนไป

ปี พ.ศ. ๒๓๙๕ เมื่ออังกฤษเข้ายึดครองตอนล่างของลุ่มแม่น้ำอิรวดีและลุ่มน้ำสะโตงของพม่าได้เชื่อมโยงดินแดนชายฝั่งระหว่างยะไข่กับตะนาวศรีเข้าด้วยกัน ได้ก่อให้เกิดปัญหาทางการเมืองการปกครองที่แตกต่างออกไป การที่กองทัพพม่าจะหยุดยั้งการรุกรานที่มีแผนอย่างดีของบริติชอินเดีย ทำให้เกิดกบฏในวังหลวง ยังผลให้มีการเปลี่ยนตัวพระเจ้าปะกันเป็นพระเจ้ามินจง ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๕ พวกเขาข้าราชการชั้นสูงทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนของพม่าแทบทั้งหมด ได้อพยพขึ้นไปทางเหนือไปอยู่ในพม่าที่ยังเหลืออยู่เป็นเอกราชเมื่อตอนสงครามสิ้นสุดลง ทั้งความว่างเปล่าไว้ให้คนท้องถิ่นเป็นผู้นำในพม่าตอนล่าง การต่อต้านของพวกที่ยังมีตำแหน่งเป็นหัวหน้าเมียวทึย ซึ่งยังคงค้างอยู่บ่อย ๆ กลายสภาพจากการกบฏเหลือเป็นเพียงกองโจรตามเวลาที่ผ่านไป ความไม่พอใจทางการเมืองมีอยู่จนปี พ.ศ. ๒๔๐๐ และการไม่เคารพกฎหมายซึ่งเป็นไปอย่างกว้างขวางในพม่าตอนล่าง มีอยู่จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๑๓

โครงสร้างแต่ดั้งเดิม และการยอมรับนับถืออำนาจของ
 รัฐบาลทั้งส่วนกลางและท้องถิ่นได้สลายตัวไปในระหว่างความ
 วุ่นวาย ระบบตำรวจและศาลแบบอย่างของต่างชาติที่ได้มีขึ้น
 ใหม่ นั้น คนทั่วไปไม่คุ้นเคยหรือรู้จัก ขณะเดียวกันความเคร่ง
 ครัดทางประเพณีที่เคยมีมา รวมทั้งการนับถือศาสนาได้เสื่อม
 คลายความศักดิ์สิทธิ์ลง ได้มีการพยายามให้ผู้มีอิทธิพลที่ยอม
 ร่วมมือช่วยไปเป็นเจ้าหน้าที่ประจำเมืองทำหน้าที่เป็นผู้เก็บภาษี
 และว่าความในคดีอาญาเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งให้ผลบ้าง ตำรวจประจำ
 หมู่บ้าน (กวง) ซึ่งได้รับมอบหมายให้รักษากฎหมายของบริ-
 ตีชอนเคียวสูญเสียเมตริที่มีมาแต่เดิมกับชาวบ้านอย่างสิ้นเชิง มาร-
 ยาททรมได้เข้าแทนที่การเคารพผู้มีอาวุโส พวกคนหนุ่มจำ
 นวนไม่น้อยที่แสดงความเยโสและอวดอำนาจ โดยเฉพาะใน
 ชุมชนรุ่นใหม่ ๆ ที่ได้เจริญขึ้นในบริเวณใกล้เคียงกับที่มีการ
 ขยายการเพาะปลูกข้าว

ระบบการปกครองแบบอาณานิคมแบบใหม่มีทั้งด้านดี
 และด้านเสีย ได้มีการรวมพม่าทั้ง ๓ ตอนเข้าด้วยกันเมื่อปี
 พ.ศ. ๒๔๐๕ มีฐานะเทียบเท่ามณฑลหนึ่งของอินเดียนที่มีข้าหลวง
 ปกครอง และหมดอิสรภาพในการปกครองตนเองเป็นเวลา ๓๘
 ปี หลังปี พ.ศ. ๒๔๒๐ ได้มีการสำรวจที่ดินอย่างมีระเบียบ

ช่วยให้มีการเรียกเก็บภาษีที่เชื่อถือได้และเสมอภาคกัน ผู้ช่วย
 ข้าราชการอังกฤษที่มาจากฝ่ายพลเรือนของอินเดียได้รับมอบหมาย
 ให้ปกครองเขตต่าง ๆ และมีอำนาจในการบริหารอย่างเต็มที่
 ผลของการปกครองอย่างมีระเบียบเรียบร้อยและแรงกระตุ้น
 ทางเศรษฐกิจที่ได้กระทำไปช่วยให้เกิดความเจริญขึ้นในพม่า
 ตอนล่าง แม้จะเป็นเวลาก่อนการเปิดคลองสุเอซในปี พ.ศ.
 ๒๔๑๒ ก็ตาม การค้าและประชากรได้เพิ่มขึ้นเท่าตัวในอาณา
 บริเวณนั้นระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๙๖ ถึง พ.ศ. ๒๔๐๘ ขณะที่
 ที่ดินที่ใช้ทำการเพาะปลูกเพิ่มขึ้นเป็นสามเท่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๕
 ชาวเหลือเกินที่เพิ่มขึ้นมีตลาดที่คอยรับซื้ออยู่ในอินเดีย เรือกล
 ไฟได้ใช้แม่น้ำอิรวดีเป็นเส้นทางลำเลียง มีการสร้างทางรถไฟ
 ขึ้นไปทางเหนือถึงเมืองแปรบนฝั่งแม่น้ำอิรวดี และทองอุบนฝั่ง
 แม่น้ำสะโตง รัฐบาลได้เข้าควบคุมการทำอุตสาหกรรมไม้สัก
 ที่ขยายตัวขึ้นอย่างเข้มงวด นี่เป็นการเริ่มต้นก่อนความเจริญ
 รุ่งเรืองทางเศรษฐกิจอันเป็นผลมาจากการเปิดคลองสุเอซ

การเติบโตอย่างรวดเร็วทางเกษตรกรรมในพม่าตอนล่าง
 ที่สามเหลี่ยมปากแม่น้ำอิรวดีและลุ่มน้ำสะโตงก่อให้เกิดการล้ม
 เลิกการถือกรรมสิทธิ์ที่ดินของครอบครัว หันมาใช้ระบบการ
 ถือครองส่วนบุคคล และเป็นผลให้เกิดเหตุการณ์ที่ไม่สงบขึ้น

หลัง พ.ศ. ๒๔๑๙ ไบเสรีจรับเงินในการเสียภาษีที่ดินที่จัดสรรใหม่ซึ่งเรียกเก็บเป็นพิธีในตอนแรก ๆ ใช้เป็นหลักฐานแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินได้ ดังนั้นไบเก็บภาษีจึงได้รับการยอมรับให้เป็นหลักประกันในการกู้ยืม และจะถูกยึดเมื่อมีการใช้หนี้คืน การกระทำซึ่งเป็นของแปลกและใหม่สำหรับพม่าได้กลายเป็นการเอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้ออกเงินให้กู้ ซึ่งมักจะเป็นคนจีนหรืออินเดีย และเมื่อเวลาผ่านไปก็ก่อให้เกิดการบาดหมางในเรื่องที่ดินและคดีถึงโรงถึงศาลมากมายในการโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินเงินที่กู้มาโดยเสียดอกเบี้ยแพง ๆ มักถูกใช้ไปในทางที่ไม่เป็นผลดีต่อเศรษฐกิจ ระบบกฎหมายต่างชาติที่ศาลบริติชอินเดียนำมาใช้กลายเป็นเครื่องมือแสวงประโยชน์ของพวกทนายและนายทุนเงินกู้

พวกบุกเบิกชาวพม่าที่ได้มีส่วนในการพัฒนาเกษตรกรรมซึ่งเป็นพวกที่อพยพมาจากพม่าตอนบนมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เป็นพวกที่ขาดเสถียรภาพทางสังคม เนื่องจากได้เคลื่อนย้ายที่อยู่เรื่อยๆ พฤติกรรมของบุคคลเหล่านั้นไม่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของชุมชนเจ้าของดิน หรือขัดต่อหลักปฏิบัติอันดีงามแต่โบราณในศาสนา ลักษณะความยากจนขั้นแค้นของเกษตรกรที่ต้องกู้หนี้ยืมสินนั้นได้ทวียิ่งขึ้นในพม่าตอนล่าง เมื่อ

ได้มีการยกเลิกกฎหมายที่บังคับเรื่องการแต่งกาย ที่อยู่อาศัยและ การตกแต่งตามฐานะของบุคคล การปราบปรามอาชญากรรม ได้ผลน้อยลงทุกทีเพราะหลักฐานที่หาได้ในศาลมักจะเป็นหลักฐานเท็จ การลงโทษผู้ให้การเป็นพยานเท็จก็ทำได้ยากเพราะ ยากที่จะพิสูจน์

สิ่งหนึ่งซึ่งเหนือกว่าสิ่งอื่นใดที่ยึดสังคมาเข้าไว้ด้วยกันใน ฐานะของอัคราธิปไตยก็คือ ประชาชนยังคงเลื่อมใสในพุทธ ศาสนา การเคารพพระผู้ครองจักรวาลสี่เหลี่ยม ความศรัทธาสิทธิ์ของ วัด และการร่วมกันสักการะพุทธศาสนาและกราบไหว้วิญญาณ สิ่งเหล่านี้ทำให้อิทธิพลทางวัฒนธรรมของต่างชาติไม่อาจจะทำ อะไรได้ การเคารพในพระพุทธรูปศาสนาได้กลายเป็นลักษณะที่ ยังคงเหลืออยู่ของชาติพม่า เรื่องนี้เป็นความจริงถึงแม้ว่าจะมี การแตกแยกระหว่างนิกายต่าง ๆ ในพม่าตอนล่าง ซึ่งไม่มีผู้ ตัดสินชี้ขาดที่มีอำนาจในการแก้ปัญหาขัดแย้งทางศาสนา ความ พยายามของรัฐบาลที่จะปรับปรุงโรงเรียนวัดให้ทันสมัยโดยนำ เอาหลักสูตรใหม่เข้ามา และปรับปรุงการสอนได้ผลแต่เพียง เล็กน้อย พวกชนชั้นนำส่วนน้อยของพม่าที่อยู่ในเมืองซึ่งได้รับ การศึกษาในโรงเรียนของรัฐบาลที่ตั้งขึ้นใหม่มักจะเข้าทำงาน

รัฐบาลหรือหันหาอาชีพทางกฎหมาย ดังนั้นพวกนจึงมีแนวความคิดแบบตะวันตกแต่ก็ไม่ใช่เป็นแบบตะวันตกอย่างเต็มที่นัก

การเน้นหนักในเรื่องพุทธศาสนาในฐานะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้นก่อให้เกิดปัญหาขึ้น พลั้งของการยึดมั่นในพุทธศาสนาอย่างจริงจังรวมกับการชาตินิยมในหมู่สงฆ์ก่อให้เกิดเหตุรุนแรง โดยมีพระเป็นผู้นำหลังปี ๒๔๒๕ ในที่สุดก็ทำให้พวก "ปองยี" ซึ่งเป็นพวกมนุษย์อุบาถ์และล่อลวงทางการเมืองได้เรืองอำนาจขึ้นและมีอิทธิพลเพิ่มมากขึ้นในทศวรรษ ๒๔๖๓ - ๒๔๗๓ พวกนี้ได้ละทิ้งวินัยของพุทธศาสนาที่ห้ามยุ่งเกี่ยวกับทางโลก โดยปลุกปั่นให้เกิดการกระต้างกระเดื่องเพื่อที่จะทำให้พวกตนมีกำลังเข้มแข็งขึ้น พวกนักการเมืองอยู่วัดพวกนี้ในตอนหลังได้ดำเนินการขัดขวางต่าง ๆ ในสหภาพพม่าในระหว่างทศวรรษ ๒๔๙๓ - ๒๕๐๓ โดยโต้แย้งความคิดที่จะให้ประเทศไม่ยกย่องศาสนาใดเป็นเอก และขัดขวางแนวทางที่ทันสมัยอื่น ๆ ดังนั้นความพยายามของพม่าหลังสงครามที่จะปรับตัวให้เข้ากับโลกภายนอก จึงอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบด้วยการเอาสัตยัญลักษณ์ของชาติมาปะปนกับประเพณีทางศาสนา ถึงแม้ว่าศาสนาจะเป็นสิ่งช่วยให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมระหว่างสมัยอาณาจักรมกก็ตาม

การปกครองของอังกฤษจากปี พ.ศ. ๒๔๑๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๓๒

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าระยะเวลาทศวรรษ ๒๔๑๓-๒๔๒๓ หลังจากการเปิดคลองสุเอซแล้วการพัฒนาทางเศรษฐกิจของพม่าก็ยิ่งรุดหน้าอย่างรวดเร็ว การขนส่งสินค้าที่มีปริมาณมาก อาทิ เช่น ข้าวและไม้สักไปยังตลาดยุโรปได้ง่ายขึ้น ได้ช่วยกระตุ้นการค้าภายในระหว่างเขตต่าง ๆ ด้วย พวกนายจ้างอังกฤษและเอกชนได้นำกลุ่สินเคียเข้ามายังประเทศพม่าเพิ่มมากขึ้นทุกปีเพื่อสร้างอุโมงค์ ทางรถไฟ ถนน และทำงานในหน้าที่ที่จะให้ความสะดวกต่าง ๆ พวกกุลียังช่วยในหน้าปลูกและเก็บเกี่ยวข้าว เงินทุนสำหรับความเจริญทางเศรษฐกิจได้มาจากพวกนายทุนเงินกู้เซตยาร์แห่งมัทราส (Madras) ซึ่งมีการติดต่ออย่างใกล้ชิดกับธนาคารในกัลกัตตา

ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเนื่องมาจากอารมณ์รุดหน้าของพวกนักธุรกิจอังกฤษที่ย่างกุ้ง อารมณ์นั้นได้แสดงออกในรูปการขาดความอดทนที่เพิ่มทวีขึ้นทุกทีต่อการที่มีรัฐพม่าภายในซึ่งดูเหมือนจะเป็นอุปสรรคขวางการติดต่อทางการค้าของอังกฤษในอนาคตกับภาคตะวันตกของจีนซึ่งเป็นการค้าซึ่งแข่งขันกับฝรั่งเศสจากตังเกี๋ย ผลจากการที่อังกฤษขัด

ขวางความพยายามของพระเจ้ามินดงที่จะขยายความสัมพันธทางการทูตของพม่านั้นได้บรรยายมาแล้วในบทที่ ๕ ผลอีกประการหนึ่งของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และมีกรรมกรต่างชาติชาวอินเดียเป็นจำนวนมากก็คือ ทำให้มีเหตุการณ์ที่ผิดกฎหมายมากขึ้น และมีการแตกแยกในสังคมซึ่งมีอยู่ทั่วไปในพม่าตอนล่าง

มีเหตุผลนานาประการที่แสดงให้เห็นว่าทางการอังกฤษที่ย่างกุ้งไม่ได้ฉวยโอกาสทำลายราชอาณาจักรพม่าซึ่งในตอนต้นของรัชสมัยพระเจ้าธิบอ ทางราชสำนักที่เมืองมัณฑะเลย์ได้มีการกระทำต่าง ๆ ที่ไม่เหมาะสมและเกินเลยอย่างยิ่ง ได้มีการกำหนดที่จะเข้าแทรกแซงในหน้าร้อนของปี พ.ศ. ๒๔๒๒ แต่มีอุปสรรคสำคัญที่มาขัดขวางคือ อังกฤษได้เข้าสู่สงครามในฤดูใบไม้ร่วงในอาฟกานิสถานซึ่งอยู่ชายแดนตรงกันข้ามด้านตะวันตกของอินเดีย เหตุการณ์นั้นยังติดตามมาด้วยการปะทะกับพวกบัวร์ในแอฟริกาใต้ และการขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีอังกฤษของเกลดสโตน ซึ่งต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยมในปี พ.ศ. ๒๔๒๓ ในฐานะนายกรัฐมนตรีเกลดสโตนครองอำนาจอยู่จนถึงเดือนมิถุนายนปี พ.ศ. ๒๔๒๘ เป็นโชคร้ายของพระเจ้าธิบอที่พวกเขาปฏิรูปในวังหลวงไม่สามารถใช้เวลา ๕ ปีที่ได้รับการผ่อนปรน

ปรับปรุงรัฐบาล แต่แทนที่จะมีการปรับปรุง การฉ้อราษฎร์
บังหลวงกลับแพร่ขยายไปทั่ว พวกนอกกฎหมายเริ่มตระเวน
ไปตามท้องถนนชนบทและเกิดการกบฏร้ายแรงในรัฐฉานและ
กะฉิ่น

ระหว่างเวลาหยุดพักชั่วคราวห้าปี^๕ ความสนใจอย่าง
เป็นทางการของฝรั่งเศสในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เพิ่มมาก
ขึ้น ฝรั่งเศสเข้ายึดครองมณฑลตังเกี๋ยหลังจากการสงครามระยะ
สั้นกับจีน พวกนายพลเรือฝรั่งเศสซึ่งเป็นผู้ดำเนินนโยบายใน
อินโดจีน ได้อำสัทธิที่เวียดนามเคยมีอำนาจเหนือลาวมาก่อน
พวกที่มีผลประโยชน์ทางการค้าของอังกฤษที่ยุ่งกึ่ง ซึ่งเกิด
ความตระหนกตกใจจนเกินการได้อ้างว่า ผลประการหนึ่งที่
ฝรั่งเศสกลับมีความสนใจในนี้ก็คือได้เพิ่มความสัมพันธ์ทางการทูต
กับมณฑลทะเล เรืองได้มาถึงจุดเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๘ หลังจากการ
เจรจากันที่ปารีส ในการทำสัญญาทางการค้าระหว่างพม่ากับ
ฝรั่งเศส เมื่อผู้แทนของฝรั่งเศสได้เดินทางไปมณฑลทะเลเพื่อแลกเปลี่ยน
สัตยาบัน ผู้แทนนั้นได้ดำเนินการโดยริเริ่มด้วยตนเอง
ในการเริ่มต้นข้อตกลงในการให้ความช่วยเหลือทางทหารอนซึ่งมี
ลักษณะเกี่ยวข้องกับการเมือง ถึงแม้การติดต่อที่ไม่ได้รับมอบ
หมายของฝรั่งเศสครั้ง^๕นี้จะถูกบอกเลิกโดยรัฐบาลฝรั่งเศส หลัง

จากการประท้วงจากลอนดอนแล้วก็ตาม สถานการณ์นี้ก็ได้เพิ่มความตระหนกแก่อังกฤษยิ่งขึ้น และได้กล่าวหาว่าพม่าใช้อิสรภาพในทางการทูตอย่างผิด ๆ ในการเจรจานอกอำนาจเหนือของบริติชอินเดีย

โอกาสในการทำลายราชอาณาจักรพม่ามาถึงในตอนปลายปี พ.ศ. ๒๔๒๘ อันเนื่องมาจากรัฐบาลพม่าได้เรียกปรับบริษัทค้าไม้อังกฤษอย่างแรง บริษัทนี้มีกิจการใหญ่โตแผ่ขยายข้ามพรมแดนขึ้นไปเหนือของยู บริษัทได้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดกฎของพม่าในการโค่นตัดไม้ วิกฤตการณ์บริษัทไม่ได้เกิดขึ้นระหว่างเวลาอันสั้น เพียงหกเดือนที่เกลดสโตนหมคอำนาจคือจากเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๘ ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๒๙ ได้มีการยื่นคำขาดในตอนปลายเดือนตุลาคมซึ่งข้อหนึ่ง ที่เรียกร้องก็คือ ให้มีฉะเลยินยอมให้ทางการบริติชอินเดียเข้าควบคุมความสัมพันธ์ทางต่างประเทศของพม่า กองทัพที่อ่อนแอและไม่ได้เตรียมตัวของพม่าไม่สามารถหยุดยั้งการรุกรานที่ติดตามมาได้ นครหลวงมีฉะเลถูกยึดครอง พระเจ้าธิบอดูกจับกุมและส่งตัวไปมัทราส

การริเริ่มในการรุกรานพม่าและการตัดสินใจที่จะดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งกับพม่านี้ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของทางการ

บริติชอินเดียน ปัญหาก็คือว่าจะตั้งเจ้านายขึ้นเป็นหุ่นเชิด หรือว่าจะรวมราชอาณาจักรเสียเลยนั้น ตัดสินได้โดยที่ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการขาดเจ้านายที่เหมาะสมอย่างแท้จริง นอกจากนั้นการที่ทางการกักตุนตาเข้าใจผิดว่า เมื่อได้ชัยชนะอย่างง่ายดายเช่นนี้ การรวมพม่าตอนเหนือคงจะไม่มีควมยากลำบากมากนัก ซึ่งก็เป็นส่วนช่วยในการรวมราชอาณาจักรด้วย เหตุการณ์เป็นอย่างที่ว่า นายซาร์ เบอร์นาค ข้าหลวงอังกฤษและข้าราชการคนอื่น ๆ ที่คุ้นต่อพม่าดี ได้คาดหมายไว้ คือได้เกิดการกบฏเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ที่แรกก็เริ่มด้วยมีการปล้นสดมภ์และอนาธิปไตยซึ่งมักจะเป็นหมู่บ้านหนึ่งต่อสู้กับอีกหมู่บ้านหนึ่ง แต่เมื่อมีประกาศอย่างเป็นทางการในตอนปลายเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๒๙ ว่า จะไม่มีการฟื้นฟูระบบกษัตริย์ขึ้นมาอีก และพม่าทั้งหมดจะเป็นส่วนหนึ่งของบริติชอินเดียน การก่อการร้ายก็ได้กลายเป็นเรื่องทางการเมืองขึ้นมาอย่างน่าสะพึงกลัว การล้มล้างวังหลวงมีความหมายต่อคนพม่าแทบทุกคนว่า พวกเขาได้เสียความเป็นประชาชนพม่า และหมายถึงการล้มล้างการสนับสนุนของรัฐบาลต่อกฎหมายตามประเพณีเดิมและต่อความเชื่อมั่นในพุทธศาสนา การปฏิบัติการเพื่อให้เกิดความสงบของบริติชอินเดียน ได้กินเวลาถึงเกือบ ๕ ปี ใช้กำลังทหารอินเดียน ๓๒,๐๐๐ คน และยังได้

รับการสนับสนุนจากตำรวจพม่าอีกเป็นจำนวนมาก ค่าใช้จ่าย
 ๕๕ ซึ่งออกโดยอินเดียมีมูลค่ามากกว่าสิบเท่าของที่คาด
 ประมาณไว้ในตอนต้น การใช้ตำรวจกะเหรี่ยงที่ไม่ทำงาน
 ประจำ โดยมีพวกคริสเตียนเป็นผู้นำในการต่อต้านพวกกบฏ
 ที่มีปองยีเป็นผู้นำก่อให้เกิดความสับสนในเชื้อชาติขึ้นในหมู่พวก
 กะเหรี่ยงและเป็นการหว้านเมล็ดพืชแห่งความยุ่งยากที่จะตามมา
 ในภายหลัง การจัดหางานให้พวกพม่าที่กระต้างกระเตือง ไปก่อสร้าง
 ทางรถไฟสายแยกทองอุซัน ไปทางเหนือจนถึงมณฑลทะเลช่วย
 หน้ความสนใจไปจากความไม่พอใจทางด้านการเมือง

เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วการทำให้เกิดความสงบในบริเวณ
 ชายแดนของพม่าทำให้เป็นผลสำเร็จได้ง่ายกว่า การปะทะกัน
 ระหว่างรัฐฉานต่าง ๆ ได้สงบลงเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๑ โดยการ
 เจรจากับพวกเจ้านายซอบัว (Sawbwa) ผู้นำผู้ซึ่งทรงอำนาจ
 อันเป็นที่ยอมรับกันอย่างเต็มที่มาแต่โบราณ พวกชนเผ่ากะฉิน
 ทางตอนเหนือของพม่าก็ยินยอมในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ที่จะนำข้อขัด
 แย้งของพวกตนเสนอให้อังกฤษตัดสินความ มีการตกลงทำอง
 เดียวกันกับพวกชนเผ่าฉินในเขตชายแดนที่เมืองมณีปุระ เมื่อปี
 พ.ศ. ๒๔๓๘ การปักปันเขตแดนกับไทยได้กระทำในปี พ.ศ.
 ๒๔๓๕ และอีกสี่ปีต่อมาได้ยอมรับเอาแม่น้ำโขงทางตอนบน

เป็นเส้นเขตแดนระหว่างดาวของฝรั่งเศส (ตอนที่อยู่เหนือประเทศไทย) และรัฐฉานซึ่งอยู่ตะวันออกสุด ในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ ฝรั่งเศสยังยินยอมที่จะไม่ขยายอิทธิพลในค่านาณานิคมเข้าไปในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนกลางของประเทศไทยอีกด้วย

แบบการปกครองของอังกฤษที่ปรับปรุงใหม่

ได้มีการเปลี่ยนแปลงประการสำคัญในการปกครองของอังกฤษในพม่าโดยข้าหลวงชาลส์ ครอบสเวท ซึ่งเข้ารับตำแหน่งในปี พ.ศ. ๒๔๓๒ ได้ยกฐานะของผู้ใหญ่บ้านขึ้นเป็นกิ่งข้าราชการ และได้มอบความรับผิดชอบที่หนักหน่วงแก่พวกนี้ พวกผู้ใหญ่บ้านได้ทำหน้าที่เป็นนายตำรวจประจำท้องถิ่น เป็นผู้พิพากษาคดีย่อย เป็นผู้บังคับการตามกฎสาธารณสุข และเป็นผู้เก็บภาษี ซึ่งโดยหน้าที่เหล่านี้เขาได้รับการตอบแทนโดยการชกเงินที่เก็บได้ไว้ร้อยละสิบ เขายังได้รับอำนาจในการเกณฑ์แรงงานจากคนในหมู่บ้านที่เป็นชายในการรักษาบ่อน้ำ ถนนและอยู่ยามตอนกลางคืน ถึงแม้ว่าโดยทั่วไปจะขึ้นอยู่กับรองข้าหลวงประจำเขตและผู้ช่วยประจำเมืองต่าง ๆ ของเขา หลังจากสนศตวรรษแล้ว ผู้ใหญ่บ้านยังต้องติดต่อกับหน่วยงานรัฐบาลเฉพาะต่าง ๆ เช่น เจ้าหน้าที่ยุติธรรม, โยธาธิการ, สาธารณสุข และตำรวจ การ

บริหารงานหลาย ๆ ด้านเช่นนี้ ได้เกินความสามารถและอำนาจ
 ของผู้ใหญ่มากส่วนใหญ่นั้น การทำงานจึงมีผลเพียงเล็กน้อย
 เพื่อที่จะให้ผลตอบแทนคุ้มค่าต่อการทำงานเช่นนั้น หน่วยหมู่บ้าน
 จึงได้ถูกขยายให้ใหญ่ขึ้น และจำนวนหน่วยหมู่บ้านถูกลด
 ลงประมาณหนึ่งในสาม

ระบบใหม่ได้ผลดีพอใช้เป็นเวลาหลายสิบปีในพม่าตอน
 บนซึ่งสังคมหมู่บ้านมีเสถียรภาพมั่นคงพอประมาณ และที่ดิน
 ส่วนใหญ่ยังเป็นของกลุ่มครอบครัวขนาดใหญ่ เมื่อการกระต้าง
 กระตือรือร้นในอาณาบริเวณนี้สงบลง ขนบธรรมเนียมประเพณี
 ดั้งเดิมก็มีพลังอีกก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยขึ้น โดยทางตรง
 กันข้ามในพม่าตอนล่างระบบนี้มักไม่ได้ผลในการรักษาความ
 สงบเรียบร้อยโดยเฉพาะในชุมชนใหญ่ ๆ พวกเยาวชนท้องถิ่น
 มักจะไม่เคารพอำนาจของผู้ใหญ่บ้านและความเป็นปึกแผ่นของ
 ครอบครัวก็ไม่ได้ผลในการควบคุม การขยายเนื้อที่เพาะปลูก
 ข้าวซึ่งเฉลี่ยแล้วตกปีละประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ เอเคอร์ ส่วนใหญ่
 เป็นผลสำเร็จของผู้ที่อยู่ในที่ทำกินนั้น ซึ่งพวกนี้เก็บหนี้ยา
 เงินกู้จนท่วมตัว จึงต้องย้ายจากที่ทำกินที่หลุดไป ไปหาที่อยู่
 ใหม่เรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อถูกบังคับให้แข่งขันในการเพาะ
 ปลูกนอกฤดูกาลกับพวกกรรมกรกุลีจากอินเดีย พวกพม่าจำนวน

ไม่น้อยได้เลือกเอาวิธีใช้เวลาส่วนหนึ่งของปีหนึ่งๆ ไปเข้าเป็นพวกนอกกฎหมาย ก่อนหน้า^๕การกระทำผิดกฎหมายจะขยายตัวกว้างก็แต่ในระยะเวลาที่การควบคุมปกครองของพระมหากษัตริย์อ่อนแอ ความพยายามของตำรวจที่จะขจัดการกระทำที่เป็นอาชญากรรมโดยทั่วๆ ไปไม่ได้ผล ส่วนหนึ่งเพราะมูลเหตุที่ทำให้เกิดการแตกแยกทางสังคมอยู่เหนือการควบคุมของตำรวจ และอีกส่วนหนึ่งเพราะทำให้การในศาลที่ถูกต้องและเที่ยงตรงนั้นหาได้ยาก การให้สินบนแก่ตำรวจและข้าราชการศาลได้กลายเป็นโรคระบาด เจ้าหน้าที่ผู้มีสายตาไกลผู้หนึ่งของกรม Settlement Department ของอังกฤษได้กล่าวอย่างกระจ่างชัดถึงสถานการณ์เช่นนี้เป็น "อนาริปไตยที่ถูกจัดให้เป็นระเบียบแล้ว"

ในระยะต่อมาก็ได้มีพวกชนชั้นนำของพม่าที่เป็นกึ่งตะวันตก และพวกนักได้กลายเป็นชนชั้นที่อยู่ระหว่างพวกผู้ใหญ่บ้านและเจ้าหน้าที่ราชการชั้นสูงของอังกฤษ พวกชนชั้นนำที่เป็นคนท้องถิ่นเหล่านี้มีคุณสมบัติได้เป็นข้าราชการพลเรือนชั้นสอง ประกอบอาชีพทางกฎหมายหรือเป็นครูในโรงเรียนที่สอนภาษาพื้นเมืองควบภาษาอังกฤษทั้งในโรงเรียนที่พวกเผยแพร่ศาสนาอุปถัมภ์และโรงเรียนที่รัฐบาลอุปถัมภ์ ในฐานะเป็นชนชั้นที่ได้

รับการอบรมตามแบบอังกฤษ พวกนี้จึงมีลักษณะต่างกับชาวบ้านที่ไม่ได้รับการอบรมมาก นอกเสียจากจะมีการปฏิบัติศาสนกิจและนับถือพุทธศาสนาเหมือนกัน พวกชนชั้นนำส่วนมากเป็นผู้แสวงประโยชน์ให้กับตนมากกว่าที่จะเป็นผู้ยอมเสียสละ เช่นเดียวกับพวกข้าราชการสำนักได้เคยเป็นมาก่อน พวกที่เคยเข้าร่วมกลุ่มกับพวกนี้ได้ก็มีพวกเจ้าของที่ดินและเจ้าของโรงสีที่เป็นชาวพม่า ไม่มีชนชั้นกลางซึ่งเป็นนักธุรกิจ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าไม่เคยมีปรากฏมาก่อน และพวกพม่ายังจะต้องแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจอย่างหนักกับพวกนักธุรกิจต่างชาติที่เป็นชาวจีนและชาวอินเดีย ประชากรโดยส่วนรวมมีส่วนได้รับการเพิ่มผลผลิตแต่เพียงเล็กน้อย พวกชนชั้นนำที่มีความสามารถสูงสุดคนหนึ่ง ของพม่าได้รับตำแหน่งเป็นรองข้าหลวงใหญ่ในปีพ.ศ. ๒๔๕๑ และอีกคนหนึ่งได้ตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาในศาลสูงเมื่อปีพ.ศ. ๒๔๖๐ คณะมนตรีนิติบัญญัติซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นครั้งแรกในปีพ.ศ. ๒๔๔๐ มีหน้าที่ในการให้คำแนะนำมีสมาชิกเป็นชาวพม่าหนึ่งคนและชาวฉานหนึ่งคน เมื่อคณะมนตรีได้ขยายตัวในปีพ.ศ. ๒๔๕๒ ก็มีสมาชิกที่ไม่ใช่คนอังกฤษ ๑๓ คน จากจำนวนทั้งหมด ๓๐ คน

ผลทางสังคมและวัฒนธรรมอันเนื่องมาแต่การที่อังกฤษ

ได้ล้มล้างชนชั้นนำดั้งเดิม ของพม่าตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมา จนถึงเมียวทุย และเอาพวกที่เป็นชนชั้นนำที่มีคุณลักษณะแบบ อังกฤษเข้าแทนที่นั้น ได้เป็นเรื่องราวแรงและมีผลทั่วยุทธ การเปลี่ยนแปลงทำให้สังคมโดยส่วนรวมขาดผู้นำที่มีสัญลักษณ์ ของอำนาจตามประเพณี ขาดผู้ที่มีความสามารถในการพิจารณา กำหนดในเรื่องมารยาทและการแต่งกาย ขาดผู้อุปถัมภ์วรรณคดี ศิลปะ และศาสนา ผู้เชี่ยวชาญทางหัตถกรรมสูญหายไปหมด เช่นเดียวกับผู้เชี่ยวชาญในภาษาพม่าในระดับสูง บรรดาลูก หลานของครอบครัวที่มีความทะเยอทะยานเข้าเรียน โรงเรียนที่ สอนเป็นภาษาอังกฤษควบภาษาพื้นเมือง (มักจะเป็นโรงเรียน ของพวกเผยแผ่ศาสนา) ขณะเดียวกันภาษาฮินดูก็กลายเป็น ภาษาที่พูดกันโดยทั่วไปตามตลาดในเมือง การเสื่อมโทรมของ วินัยสงฆ์โดยเฉพาะหลังจากรัฐบาลไม่ได้แต่งตั้งสังฆราชแทน สังฆราชองค์สุดท้าย (Thathanabaing) ใน พ.ศ. ๒๔๓๘ ได้ ทวีความรุนแรงขึ้นเนื่องจากมีอุปสรรคในการใช้ภาษาขยายวง กว้างขึ้น (มีการใช้ภาษาฮินดูเพิ่มมากขึ้น การใช้ภาษาอังกฤษ ลดน้อยลงทำให้ยากในการติดต่อ) และโดยการเชื่อถือศาคาธ าอาคมและวิญญาณเพิ่มมากขึ้น จารีตนิยมตามประเพณีของพุทธ ศาสนาได้กีดกันมิให้ผู้นำทางศาสนาปรับตัวให้เข้ากับอิทธิพล

ของตะวันตก เช่นเดียวกับการแตกแยกทางสังคม ประจักษ์
 พยานความเสื่อมทางวัฒนธรรมในพม่าตอนบนมีน้อยกว่าและ
 ด้วยเหตุผลเช่นเดียวกัน อิทธิพลที่จะมาทำให้เกิดความแตกแยก
 กันก็มีกำลังน้อยกว่า รูปการณ์ที่ไม่ดีอีกประการหนึ่งของการ
 เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมก็คือ พวกนักศึกษาจำนวนไม่น้อย
 ที่เกิดความรู้สึกผิดหวัง พวกเขาต้องถูกบังคับให้เรียนภาษาที่
 ประหลาดสำหรับพวกเขาซึ่งทำให้พวกนี้ต้องสอบตกในอัตรา
 สูง และในท้ายที่สุดยังต้องสอบแข่งขันกันในการเข้ารับราชการ
 พลเรือนซึ่งมีตำแหน่งจำกัด ขณะเดียวกันพวกนี้ก็มีไม่น้อยที่ดู
 ถูกระเบียบวินัยตามแนวพุทธศาสนาอันเก่าแก่ และไม่ยอมเชื่อ
 ฟังพ่อแม่อีกต่อไป

ถึงแม้ว่าพม่าของอังกฤษได้สูญเสียในด้านที่เกิดการแตก
 แยกทางสังคมและความเสื่อมโทรมทางด้านวัฒนธรรมเมื่อเปรียบ
 เทียบกับประเทศเพื่อนบ้านที่นับถือพุทธศาสนาอื่น ๆ แต่พม่าก็
 ได้ก้าวหน้าไปไม่ใช่น้อยในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ เฉลี่ย
 แล้วการเพิ่มเนื้อที่เพาะปลูกข้าวต่อปีเพิ่มขึ้นถึงปีละ ๕๐,๐๐๐
 เอเคอร์ ในระยะเวลาสิบห้าปีก่อน พ.ศ. ๒๔๑๓ และอัตราการ
 เพิ่มขึ้นได้ทวีขึ้นกว่าสองเท่าในระยะยี่สิบปีต่อมา แรงกระตุ้นนี้มา
 จากการขยายตัวของตลาดในการค้าสามเส้าระหว่างพม่า อินเดีย

และยุโรป อันเป็นตลาดที่พ่อค้าชาวอังกฤษและอินเดีย ได้เป็นผู้
 นำ ผู้ชำนาญทางการเพาะปลูกจากพม่าตอนบนกับกรรมกรชาว
 อินเดีย และเงินทุนของเซตยาร์ได้ร่วมกันส่งเสริมการผลิตข้าว
 ในพม่าของอังกฤษ รัฐบาลพม่าได้อำนวยการขนส่งภายในและ
 อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ตามท่าเทียบเรือและยังได้สร้างคันคู้ที่
 จำเป็นต่อการชลประทานทั่วเขตสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ ปริมาณ
 ฝนที่ตกประจำปีในฤดูมรสุม ในบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำมี
 ปริมาณราว ๑๑๐ นิ้วจากเดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน ปกติ
 มีปริมาณน้ำเพียงพอสำหรับการเพาะปลูกแบบนาลุ่ม ถึงแม้ว่า
 บางครั้งจะมีน้ำท่วมหรือเกิดฝนแล้งในปลายฤดูเพาะปลูกก่อให้เกิด
 เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อพืช รัฐบาลยังสร้างโครงร่าง
 ทางกฎหมายเพื่อกำเนนการทางด้านอรรถคดีที่เกี่ยวกับการโอน
 ที่ดิน และเก็บหลักฐานในการถือครองที่ดินในกรม Settlement
 Department ในขณะเดียวกันก็ได้มีการเพิ่มผลผลิตของฝ้าย
 และเมล็ดพืชที่ใช้สกัดน้ำมันในพม่าตอนบน และมีการเพิ่มการ
 เพาะปลูกอ้อยในลุ่มแม่น้ำสะโงกตอนกลาง และการเพาะปลูก
 เพื่อการค้าได้เข้าครอบคลุมเศรษฐกิจของพม่าอย่างรวดเร็ว

มีนักบุกเบิกจำนวนน้อยคนมากที่ได้หักล้างทางพงพม่า
 ตอนล่างโดยได้อาศัยเงินกู้จะสามารถครอบครองที่ดินของตนได้

ถึงสิบสองปี ซึ่งจะทำให้คนได้กรรมสิทธิ์โดยสมบูรณ์ พี่ช
 พันธุ์เสียหาย การใช้จ่ายอย่างประมาทเงินเหลือ อัตราดอกเบี้ยสูง
 การขึ้นลงของตลาดทำให้เกิดปัญหาการสูญเสียที่ดิน การตกต่ำ
 ทางการค้าซึ่งเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว (เช่นใน พ.ศ. ๒๔๓๗ และ
 พ.ศ. ๒๔๕๐-๒๔๕๑) ช่วยเพิ่มความยากลำบากในการเพาะ
 ปลูกแม้แต่ในพม่าตอนบน จากปีทศวรรษที่ ๒๔๒๓-๒๔๓๓
 เป็นต้นมาทั้งเซตยาร์และเกษตรกรต้องได้รับความยากลำบากใน
 เรื่องการซื้อขายซึ่งถูกบริษัท โรงสี โรงเลื่อยของอังกฤษร่วมหัว
 ก้นกดราคา นอกจากการสกัดน้ำมันพืชและการทำไม้แล้วชาว
 พม่าน้อยคนมากที่จะได้รับผลประโยชน์ในการเจริญเติบโตของ
 เศรษฐกิจที่ไม่ใช่เกษตรกรรมซึ่งภายในช่วงเวลาหนึ่งได้ขยายตัว
 ไปรวมถึงการทำเหมืองแร่ในรัฐฉานทางตอนเหนือ (ตะกั่ว,
 สังกะสี, เงิน) การขุดแร่วุลแฟรมทางตะวันออกของตองอู การ
 ขนส่งตามลำน้ำและทางรถไฟ โรงงานปูนซีเมนต์และการทำ
 สวนยาง เกษตรกรพม่าโดยปกติไม่ต้องประสบกับความหิวโหย
 แต่พวกเขาได้รับประโยชน์น้อยมากจากความพยายามของพวกเขา
 การแข่งขันกับเจ้าของโรงแรม พ่อค้าและช่างฝีมือที่เป็น
 คนจีน กุฎี นายทุนเงินกู้ พ่อค้า และพวกนักวิชาชีพที่เป็น
 อินเดีย เป็นเรื่องยากลำบากมากที่คนพม่าจะแข่งขันได้ พวกนัก

ธุรกิจอังกฤษซึ่งเป็นพวกเดียวที่มีผู้แทนอยู่ในคณะมนตรีที่
 ปรีชาทางกฎหมาย ไม่แสดงความสนใจใย่ดีที่จะดำเนินการ
 แก้ปัญหาเพื่อหยุดยั้งเรื่องการสูญเสียที่ดินนี้ พวกอังกฤษเห็นว่า
 เป็นการง่ายกว่าที่จะสนับสนุนการค้าโดยเสรีโดยสมมติเอาเองว่า
 ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการเพิ่มผลผลิตจะส่งผลในระยะยาวให้
 กับประชากรโดยทั่ว ๆ ไป นอกจากจะเริ่มต้นจัดตั้งสมาคมสห
 กรณ์สันเขื่อนหลายร้อยสมาคมหลังปี พ.ศ. ๒๔๕๓ แล้ว ก็ไม่
 ได้มีความพยายามอย่างจริงจังที่จะแก้ปัญหา ทางภาษาอังกฤษซึ่ง
 ได้รับการสนับสนุนทางการเงินและการทหาร อย่างมหาศาลจาก
 จักรวรรดิอินเดียไม่ยอมรับว่ามีความจำเป็นที่จะต้องมีการปฏิรูป
 ในระยะหลายปีก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๑

การปกครองของฝรั่งเศสในแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอน ล่าง

คงได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น การปกครองของฝรั่งเศส
 ในลาวและกัมพูชาเป็นการรับมรดกในการเป็นประเทศที่มีอำ
 นาจอเหนือประเทศทั้งสองตามกฎหมายตามที่ราชอาณาจักรเวียดนาม
 นามเคยกกระทำมาแต่ก่อน การเข้าครอบครองของฝรั่งเศสซึ่ง
 ได้กระทำในระหว่างเวลา ๒๕ ปี หลังจากที่ฝรั่งเศสได้เข้าตั้งมั่น

เป็นครั้งแรกที่ไซ่ง่อนในปี พ.ศ. ๒๔๐๒ นั้น มีน้ำหนักในทางประวัติศาสตร์อยู่ ความสนใจของคณะเผยแผ่ศาสนาฝรั่งเศสในอาณานิคมนั้น ได้มีมาแต่รัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แต่การติดต่อทางการเมืองที่จริงจังได้เกิดขึ้นโดย บินเนอร์ เดอ เบแซง (Pigneau de Behaine) พระผู้เผยแผ่ศาสนาชาวฝรั่งเศสในทศวรรษ ๒๓๓๓ ถึง ๒๓๔๓ ประมาณปี พ.ศ. ๒๓๖๓ บินเนอร์กับมิตร นักผจญภัยของเขาหลายคนได้ช่วยเจ้าชายงูเยิน (Nguyen) ที่ถูกเนรเทศให้รวบรวมประเทศเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเจ้าชายงูเยินนั้นได้ขึ้นครองราชย์โดยใช้พระราชทินนามว่าจักรพรรดยาลอง ในที่สุดทางการทหารเรือของฝรั่งเศสใน พ.ศ. ๒๓๗๓ - ๒๓๘๓ ก็เกิดสนใจอย่างจริงจังในดินแดนชายฝั่งทะเลอันนัมในระหว่างรัชสมัยของพระเจ้ามินห์มาง ซึ่งขึ้นครองราชย์ต่อจากจักรพรรดยาลอง ในระหว่างเวลาเหล่านั้นได้มีการประท้วงเป็นครั้งคราวต่อการข่มเหงคณะเผยแผ่ศาสนานิกายคาทอลิก ซึ่งทำให้ทางการเว้เพิ่มความแคลงใจมากขึ้นทุกที แต่นายกรัฐมนตรีกูโยซท์ (Guizot) และพระเจ้าหลุยส์ฟีลิปส์แทบจะไม่ได้สนใจเลยเลย เมื่อพระเจ้าหลุยส์นโปเลียนขึ้นเสวยอำนาจในฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๓๘๔ พวกเผยแผ่ศาสนาก็ได้รับความสนใจจากปารีสมากกว่าแต่ก่อน

โอกาสที่จะดำเนินการอย่างแข็งขัน ได้มาถึงเมื่อฝรั่งเศสเข้าร่วมในสงครามอังกฤษกับจีนใน พ.ศ. ๒๔๐๑-๒๔๐๓ ระหว่างช่วงเวลาของสงครามนั้น ขณะที่สนธิสัญญาเทียนสินถูกส่งไปยุโรปเพื่อทำสัตยาบัน กำลังทางเรือของฝรั่งเศสที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทหารฟิลิปปิน โฆษณาข่ม ได้ยกพลขึ้นบกที่อ่าวตุราน (ตานังในปัจจุบัน) และได้พยายามอย่างไร้ผลที่จะบังคับให้ไว้เจรจาค้ำย ความพยายามที่ตุรานไร้ผลเพราะขาดการร่วมมือจากพวกคาทอลิกท้องถิ่น ซึ่งทางคณะเผยแผ่ศาสนาได้รับรองไว้ว่าจะได้รับการร่วมมือ และเนื่องจากเกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้นอย่างร้ายแรงในหมู่พวกทหารฝรั่งเศส

ในความพยายามอย่างเข้าตาจนที่จะให้ได้อะไรบ้างในความล้มเหลวที่ตุราน นายพลเรือผู้บังคับบัญชาของฝรั่งเศสชื่อ ริโกลต์ เดอ เจนูยี (Rigault de Genouilly) จึงได้ย้ายไปโจมตีไซ่ง่อนทางตอนใต้ ปรากฏการณ์ของเมืองนี้ถูกยึดได้ในตอนต้นปี พ.ศ. ๒๔๐๒ และถูกรักษาไว้อย่างหมิ่นเหม่มาเป็นเวลาอีกสองปี จนกระทั่งเสร็จสิ้นระยะที่สองของสงครามกับจีนถึงแม้ว่าหลุยส์นโปเลียนในปี พ.ศ. ๒๔๐๔ จะเลิกสนใจในการผจญภัยที่น่าท้อใจในโคชินไชน่า พวกนายพลเรือซึ่งได้เอาชื่อเสียงและเกียรติเข้าเป็นเดิมพันที่จะให้ได้มาซึ่งชัยชนะ ได้ปฏิเสธ

ที่จะละทิ้งการปฏิบัติการ ในครั้งแรกพวกเขาได้ขยายเขตยึดครองในอาณานิคมบริเวณที่ติดกับไซ่ง่อน ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๐๕ ก็สามารถบังคับให้ทางการที่เว้ซึ่งต้องเบนความสนใจไป เพราะการคุกคามของพวกกบฏในตังเกี๋ยซึ่งสนับสนุนผู้อ้างสิทธิในการครองราชย์อีกคนหนึ่ง ทางเว้เลยต้องยินยอมเสียดินแดนในโคชินไชน่าไปสามมณฑล

ก้าวต่อไปของฝรั่งเศสก็คือกัมพูชา โดยถือเอาว่าเป็นเรื่องของโชคชะตากำหนดมา พวกผู้นำในกองทัพเรือฝรั่งเศสถือว่าตนเป็นทายาทของการมีอำนาจเหนือของเวียดนาม บังคับให้กษัตริย์ผู้อ่อนแอของกัมพูชายอมเซ็นสัญญาลัทธิยินยอมให้ฝรั่งเศสเข้าควบคุมนโยบายต่างประเทศ และยินยอมให้มีข้าหลวงฝรั่งเศสอยู่ประจำที่พนมเปญในปี พ.ศ. ๒๔๐๖ การประท้วงของพระจอมเกล้าฯ จากกรุงเทพฯ ๖ ถูกบีบไปเมื่อสัญญาฉบับนั้นได้ถูกเปิดเผยขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๗ สามปีหลังจากนั้นกรุงเทพฯ ๖ ก็ได้รับการเกลี้ยกล่อมให้ยอมรับว่ากัมพูชาเป็นประเทศราชของฝรั่งเศส โดยรับการตอบแทนว่ามณฑลตามชายแดนมีเสียมราฐ และพระตะบองนั้นเป็นของไทย ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๑๐ นายพลเรือฝรั่งเศสได้เข้าควบคุมมณฑลที่ยังเหลืออีกสามมณฑลในโคชินไชน่า โดยอ้างว่าเพื่อขัดขวางเวียดนามที่ยังเป็นเอกราช

อยู่ไม่ให้เข้าไปแทรกแซงในกิจการของกัมพูชาใน พ.ศ. ๒๔๒๗ กษัตริย์นโรตมถูกบังคับให้ยอมรับว่าฝรั่งเศสมีอำนาจในการปกครองกัมพูชาเท่าเทียมกับพระองค์ ยังผลให้ลดฐานะของกษัตริย์ลงเป็นเพียงสัญลักษณ์ของชาติและศาสนาแบบฉบับทางสังคมและการเมืองดั้งเดิมถูกกระทบกระเทือนแต่เพียงเล็กน้อย การก่อกบฏระยะสั้น ๆ ติดตามมา มณฑลชายแดนสองมณฑลที่ยกให้ประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๔๑๐ ได้กลับคืนไปเป็นของกัมพูชาของฝรั่งเศสอีกในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ การอารักขาของฝรั่งเศสได้เป็นที่ยอมรับกันในพนมเปญเพื่อทดแทนกับความยุ่งยากลำบากก่อน ๆ ที่ต้องเป็นเมืองขึ้นทั้งของเว้และกรุงเทพฯ ฯ

ความสนใจของฝรั่งเศสในลุ่มแม่น้ำโขงได้ขยายตัวขึ้นเมื่อได้มีการส่งคณะสำรวจลาเกอร์-การ์นิเยร์อันมีชื่อเสียงให้เดินทางมาใน พ.ศ. ๒๔๐๙-๒๔๑๑ การเดินทางมาทำการสำรวจครั้งนี้เป็นผลมาจากความร่วมมือระหว่างทางการทหารเรือที่ไซ่ง่อน และสมาคมภูมิศาสตร์ที่ปารีสซึ่งมีประธานเป็นอดีตรัฐมนตรีกิจการทางทะเล (Ex-minister of Marine) จุดมุ่งหมายประการสำคัญของความพยายามครั้งนี้ก็เพื่อจะได้ให้รู้ว่าลุ่มแม่น้ำใหญ่สายนี้จะเป็นเส้นทางติดต่อทางการค้ากับภาคตะวันตกของประเทศจีนได้หรือไม่ ในตอนเริ่มต้นคณะสำรวจได้ไปสำรวจ

ชาวปรักหักพังที่นครหลวง พวกนี้ยังได้ค้นพบว่าแม่น้ำโขงมีลักษณะไหลเชี่ยวและเดินเรือไม่ได้ และค้นพบว่าเส้นทางที่พอจะติดต่อทำการค้าขายจากเวียตนามกับแคว้นยูนนานของจีนมีอยู่ทางเดียวคือผ่านลุ่มแม่น้ำแดงที่ไหลออกสู่ทะเลที่เมืองชานอยในตังเกี๋ย ก่อนที่ผลงานของคณะสำรวจจะได้ถูกนำออกเผยแพร่โดยหัวหน้าคณะสำรวจที่เหลืออยู่คนเดียวคือ นายการ์นิเยร์ จากหนังสือซึ่งเขียนไว้สองเล่มอย่างวิเศษยิ่ง และจัดพิมพ์ในปารีสโดยกระทรวงกิจการทางทะเลใน พ.ศ. ๒๔๑๖ รัฐบาลของหลุยส์นโปเลียนก็ล้มเสียก่อน ในสงครามฝรั่งเศสกับรัสเซีย สาธารณรัฐที่สามที่อ่อนแอของฝรั่งเศสถูกทหารเยอรมันยึดครองอยู่เป็นเวลา ๔ ปี ในปี พ.ศ. ๒๔๑๔ ผู้เจรจาทำสัญญาสันติภาพที่ปารีสไม่ได้สนใจโยตีในอินโดจีนเลย จนกระทั่งถึงกับเสนอให้ยกโคชินไชน่าให้กับเยอรมัน โดยให้เป็นส่วนหนึ่งของค่าปฏิกรรมสงคราม ในโอกาสนี้บิสมาร์คได้ปฏิเสธข้อเสนอ

ในระยะสิบปีต่อมาพวกผู้บังคับการทหารเรือของฝรั่งเศสที่ถูกทิ้งให้อยู่ดูแลที่ไซ่ง่อน ไม่สามารถจะทำอะไร ได้มากนัก นอกจากยึดตำแหน่งที่หมิ่นเหม่ของตนไว้ ได้มีการเข้าแทรกแซงที่ไร่ผลที่ชานอยใน พ.ศ. ๒๔๑๖ อันเนื่องมาแต่การกระทำของพ่อค้าฝรั่งเศสคนหนึ่งทำงานให้กับข้าหลวงจีนที่ยูนนาน

และโดยการเข้ายึดปราการอย่างกล้าหาญชาญชัยของพวกเขา
 ผจญภัยฝรั่งเศสนำโดยการ์นิเยร์ นัยว่าไปเพื่อ “ประนีประนอม”
 รัฐบาลไซ่ง่อนซึ่งได้รับคำสั่งจากปารีส ได้ยุติการเคลื่อนไหวครั้ง
 นี้เสีย แต่เหตุการณ์ครั้งนั้นให้โอกาสอันดีแก่ทางการฝรั่งเศสทำ
 ให้ทางราชสำนักญวนต้องยอมรับว่าฝรั่งเศสมีอำนาจเหนือโคชิน
 ไชน่าทั้งหมดกับ ได้รับสิทธิอันจำกัดในการใช้เส้นทางลุ่มแม่น้ำ
 แดงเพื่อการค้าถึงแม้จะเข้าไปสักหน่อยก็ตาม การ์นิเยร์ถูกฆ่าตาย
 ในการเคลื่อนไหวครั้งนั้นและได้กลายเป็นบุคคลที่เสียสละสมควร
 แก่การเคารพสักการะอันเป็นชนวนให้ฝรั่งเศสคิดยึดครองตั้งเกี่ย
 อย่างไม่รู้ตัวในทศวรรษ ๒๔๑๓ ฝรั่งเศสกำลังมีเรื่องยุ่งยาก
 ภายในประเทศของตนอันเนื่องมาจากการชิงชัยกันระหว่างพวก
 นิยมกษัตริย์กับพวกที่ต้องการให้ประเทศเป็นสาธารณรัฐ

ในพ.ศ. ๒๔๒๔ พวกเผยแพร่อารยธรรมของฝรั่งเศส
 ในเวียดนามก็ได้รับความห้วงโยอย่างจริงจังเป็นครั้งแรกจาก
 ปารีส จากปี พ.ศ. ๒๔๒๔ ถึง พ.ศ. ๒๔๒๘ รัฐมนตรีจูลส์
 เฟอรี ได้เข้าช่วยพวกทหารเรือที่ไซ่ง่อนโดยพยายามเผยแพร่
 การขยายอำนาจของฝรั่งเศสให้ดูประหนึ่งว่าเป็นการกระทำหน้า
 ที่ของผู้รักชาติ ความตั้งใจของอังกฤษที่ปรากฏชัดในเรื่องที่ต้อง
 การจะผนวกราชอาณาจักรพม่าหลังปี พ.ศ. ๒๔๒๒ โดยถือเป็น

ส่วนหนึ่งของการแข่งขันทางอาณานิคมที่จะให้ได้เส้นทางการค้ากับยูนนาน ซึ่งเชื่อว่าจะให้ผลกำไรนั้นได้กระตุ้นให้ฝรั่งเศสเกิดความสนใจในตังเกี๋ยขึ้น

การเคลื่อนไหวขั้นต่อไปของฝรั่งเศสที่จะเข้าไปในญวนและตังเกี๋ยเริ่มขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๒๔ โดยได้รับอำนาจจากจูลส์ เฟอรี พวกทหารเข้ายึดครองฮานอยใน พ.ศ. ๒๔๒๕ เช่นเดียวกับมณฑลชายฝั่งนามดิน (Nam Dinh) และเหมืองถ่านหินที่อยู่ใกล้ ๆ ฮองไก (Hong-gay) รัฐบาลที่เว้ไม่มีอำนาจที่จะขัดขวางการขยายอำนาจของฝรั่งเศส แต่ได้เกิดเรื่องยุ่งยากขึ้นระหว่างฝรั่งเศสกับจีนใน พ.ศ. ๒๔๒๖-๒๔๒๗ เวียดนามได้รื้อฟื้นการเป็นเมืองขึ้นต่อประเทศจีนมาแต่โบราณขึ้นมาอีกโดยเจตนาในปี พ.ศ. ๒๔๒๐ ในไม่ช้ากำลังกองทัพจีนก็ได้เคลื่อนพลเข้ามาในทางตอนเหนือของตังเกี๋ยซึ่งเป็นการท้าทายต่ออารยธรรมของฝรั่งเศส การเจรจาในรอบแรกที่เทียนสินซึ่งมุ่งหมายจะให้มีการถอนทหารจีนและให้รัฐบาลปักกิ่งยอมรับว่าฝรั่งเศสมีอำนาจเหนือญวนได้ตกลงกันได้ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๗ แต่ชาวจีนในท้องถิ่นนั้นได้ทำการต่อต้านเกือบจะทันที ภายหลังการเจรจาสิ้นสุดลง ดังนั้นฝรั่งเศสจึงต้องทำสงครามกับจีนระยะสั้นแต่สั้นเปลืองมากและไม่เป็นที่ชื่นชอบอย่างยิ่ง ในที่

สุดท้ายก็มีการทำสัญญาเพิ่มเติมกับจีนในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๘ ซึ่งยินยอมให้ฝรั่งเศสได้มีการติดต่อทางการค้ากับยูนนานผ่านทางลุ่มแม่น้ำแดง แต่ก็ไม่ช่วยให้เสียงคำหึงจากฝรั่งเศสในเรื่องนโยบายที่ก้าวร้าวของเฟอริสงบลงได้ เฟอริถูกบังคับให้พ้นตำแหน่งไปและสภาของฝรั่งเศสได้ลงคะแนนเสียงชนะอย่างหวุดหวิดในการผนวกตั้งเกี่ยวเข้ากับฝรั่งเศส ทหเดือนหลังจากเฟอริสิ้นอำนาจ อังกฤษก็ได้เข้ายึดครองพม่าตามแผนการของตนที่จะให้มีเส้นทางติดต่อโดยตรงกับยูนนาน

ถึงเช่นกรณีเมื่อสี่สิบปีก่อนหน้านั้น นายทหารเรือฝรั่งเศสที่ถูกปล่อยให้ควบคุมเขตยึดครองในอินโดจีนที่ขยายตัวขึ้นหลัง พ.ศ. ๒๔๒๘ ได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาลกลางน้อยเต็มที่ ความสนใจทางการเมืองของฝรั่งเศสได้กลับไปอยู่ที่ยุโรประหว่างเกิดวิกฤตการณ์บูแลงเยอร์ (Boulangier crisis) ความสนใจทางด้านจักรวรรดินิยมได้มุ่งอยู่ที่แอฟริกาเหนือ การเสี่ยงภัยในอินโดจีนซึ่งอยู่ห่างไกลและสิ้นเปลืองได้ถูกกำหนดเทียบอย่างหนัก ในตอนปลายของทศวรรษ ๒๔๒๓ และตอนต้นของทศวรรษต่อไป ทั้งเกี่ยวข้องอยู่ในสภาวะการณ์ที่มีการกบฏเรอรั้ง ขณะเดียวกันที่ญวนซึ่งอยู่ซีกทะเลโดยการเปรียบเทียบแล้วก็มีความสงบแต่ก็ไม่ยอมให้ความร่วมมือใดๆ ทั้งสิ้น นาย

ทหารเรือซึ่งยังคงเป็นหัวหน้ารัฐบาลอาณานิคมพยายามอย่างไร
 ผลในการที่จะตั้งระบอบการปกครองที่สามารถสนองความต้องการ
 การของท้องถิ่น และมีรายได้เพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายเฉพาะ
 หน้าที่ค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงเศรษฐกิจ ปารีส์ได้พยายาม
 ครังสำคัญที่จะแก้สถานการณ์ที่กลืนไม่เข้าคายไม่ออกนี้ใน พ.ศ.
 ๒๔๓๐ เมื่อกระทรวงกิจการทางทะเลและอาณานิคมซึ่งได้รวม
 กันมาแต่เดิมได้ถูกแบ่งแยกออกจากกัน หลังจากนั้นทางการ
 อาณานิคมก็ได้รับหน้าที่ให้รับผิดชอบในการปกครองสี่แคว้น
 แคว้นของอินโดจีนของฝรั่งเศสคือ โคชินไชน่า กัมพูชา ญวน
 และตังเกี๋ย การโยกย้ายการปกครองอย่างเป็นทางการได้กระทำ
 ในปี พ.ศ. ๒๔๓๗ เมื่อข้าหลวงซึ่งเป็นพลเรือนชื่อ เจ พี เดอ
 เลนาซาน (J. P. de Lanessan) ได้รับมอบหมายให้ควบคุม
 การปกครองอินโดจีนของฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๔๓๔

ตอนที่เขามาถึง เดอ เลนาซานได้ประสบกับสถานการณ์
 ที่เกือบจะเข้าตาจน มีพวกโจรและกบฏในทางตอนเหนือ,
 ระบบการปกครองที่ไม่ประสานงานกันทั่วอาณาบริเวณและขาด
 เงินทองที่จะจับจ่ายอย่างน่าเศร้าใจ การปฏิรูปการปกครองของ
 เขารวมทั้งการใช้ระบบขนนางแบบจีนซึ่งมีมาแต่ดั้งเดิมในญวน
 และตังเกี๋ยภายใต้คำสั่งขององค์จักรพรรดิที่ไว้และการปรับปรุง

การปกครองโดยตรงของฝรั่งเศสในโคชินไชน่าด้วย เขาเพิ่มรายได้ทางภาษีอากรเกือบเป็นสองเท่าในกำหนดเวลาปฏิบัติงานสี่ปีของเขา และยังได้จัดหาเงินกู้สำหรับการปรับปรุงท่าเรือและการคมนาคม มีการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงเพียงเล็กน้อยในกัมพูชานอกเหนือไปจากการขยายกิจการทางคมนาคมและในการก่อสร้างนครหลวงพนมเปญใหม่

การรวมลาวของฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๖-๒๔๕๐

ดังได้กล่าวมาก่อนแล้ว คนลาวอยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำโขงและสาขาทางฝั่งซ้ายมีความเกี่ยวพันทางวัฒนธรรมกับประเทศไทยมากว่าพวกเวียดนามที่อยู่หลังภูเขาออกไปทางตะวันออก คนลาวนั้นเป็นพวกเดียวกันกับพวกเชียงใหม่และเชียงรายที่อยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทยและมีชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ซึ่งมีเชื้อชาติต่างออกไปอยู่ขวางกั้นพวกเวียดนามเอาไว้ ในฐานะที่เป็นประเทศที่นับถือพุทธศาสนา ลัทธิเถรวาท พวกลาวใช้ตัวหนังสือและภาษาของไทยและยึดมั่นในสัญลักษณ์ของกษัตริย์สมมติเทพแบบอินเดียรวมทั้งเศวตฉัตรและช้างเผือก ในทางตรงกันข้าม การปกครองที่ใช้ระบบขุนนางแบบจีนและการกราบไหว้วิญญาณและศพของ

บรรพบุรุษที่แพร่หลายในญวนนั้นมีความหมายน้อยเต็มที่ต่อคนลาว

หลังจากกองทัพพม่าถอนตัวไปในทศวรรษ ๒๔๒๓ ประเทศลาวส่วนใหญ่ก็เป็นเมืองขึ้นของไทย เจ้าชายพระองค์หนึ่งซึ่งทางเว้สนับสนุน ได้ขึ้นครองราชย์ที่เวียงจันทน์ในช่วงระยะเวลาสั้นหลังปี พ.ศ. ๒๒๔๐ และอีกครั้งหนึ่งเมื่อพม่าในรัชสมัยราชวงศ์คอนบวงเข้าโจมตีอยุธยาในทศวรรษ ๒๓๐๓ ใน พ.ศ. ๒๓๒๑ ไทยได้มีส่วนเป็นเจ้าของเวียงจันทน์ ใน พ.ศ. ๒๓๖๙ เมื่อเจ้าลาวจากเวียงจันทน์ได้ยกกองทัพไปรุกรานประเทศไทยและปราชัยต่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าลาวองค์นั้นก็หนีไปไว้ใน พ.ศ. ๒๓๗๙ พระรามาธิบดีที่ ๓ จึงดำเนินการผนวกดินแดนลาวที่อยู่บนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงติดกับเวียงจันทน์ทั้งหมดและเสริมกำลังการปกครองทางอ้อมของไทยในลาวส่วนอื่น ๆ อีก ดังนั้นเมื่อกลุ่มเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสที่เพิ่งมาถึงใหม่ในญวนและตั้งเคียงข้างกันเป็นผู้สืบอำนาจเหนือลาวต่อจากเวียดนามันั้น เมื่อพิจารณาคำแห่งทางประวัติศาสตร์และทางกฏหมายอย่างดีที่สุดแล้ว การอ้างสิทธิเหนือลาวของไทยซึ่งสมควรกว่าก็เป็นที่ยอมรับโดยปริยายในการตกลงระหว่าง

ฝรั่งเศสกับกรุงเทพฯ ใน พ.ศ. ๒๔๒๘ เมื่อไทยยินยอมให้
ฝรั่งเศสจัดตั้งผู้ช่วยกงสุลที่หลวงพระบาง

การที่ฝรั่งเศสได้ลาวส่วนใหญ่ก็เป็นผลงานของกงสุล
เจ้าความคิดชื่อ ออกัสต์ ปาวิ ผู้ซึ่งเดินทางผ่านประเทศไทยไป
ถึงหลวงพระบางใน พ.ศ. ๒๔๒๘ ปาวิได้เข้าข้างกษัตริย์ลาวและ
ช่วยคนท้องถิ่นให้เกิดความไม่พอใจต่อการที่มีไทยเป็นเจ้าเหนือ
หัว ปาวิจึงสามารถทำให้คนท้องถิ่นยอมรับการคุ้มครองจาก
ฝรั่งเศสแทน ในที่สุดปาวิก็ถูกย้ายมาเป็นทูตอยู่ที่กรุงเทพฯ ใน
พ.ศ. ๒๔๓๕ และในปีต่อมาที่กรุงเทพฯ นั้นเองที่เขาได้มีบทบาท
สำคัญในการก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ที่มีฝรั่งเศสเป็นผู้ช่วย
พวกทางการทหารเรือที่กำลังจะพัวพันกันไปจึงได้ดำเนินการตาม
แผนล่าเมืองขึ้นเป็นการส่งท้าย ทางปารีสได้อนุมัติให้มีการ
เรียกค่าเสียหายแต่เพียงเล็กน้อย แต่ปาวิและทางการทหารเรือ
ได้ขยายข้อเรียกร้องให้สูงขึ้นโดยให้ฝรั่งเศสอ้างสิทธิเข้าคุ้มครอง
ดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงทั้งหมด รวมทั้งให้ไทยโยกย้าย
กำลังป้องกันออกไปจากอาณาบริเวณดังกล่าวทั้งหมด การ
เรียกร้องอย่างกว้างขวางได้รับการสนับสนุนโดยการส่งเรือรบซึ่ง
ไม่ได้รับการอนุมัติขึ้นไปตามลำน้ำเจ้าพระยาจนถึงกรุงเทพฯ ฯ
เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้ทรงทราบว่ายังกฤษไม่

ยอมให้ความช่วยเหลือโดยตรงในการต่อต้านฝรั่งเศส พระองค์จึงไม่มีทางเลือกนอกจากจะยอมตามคำเรียกร้องของฝรั่งเศสในลาว ความประสงค์ของอังกฤษที่จะพิทักษ์สิทธิของพม่าในดินแดนรัฐฉานซึ่งอยู่ตะวันออกสุดของเชียงใหม่ซึ่งอยู่ตรงพรมแดนแม่น้ำโขงตอนบน ทำให้มีการเจรจาทำสัญญากับฝรั่งเศสใน พ.ศ. ๒๔๓๙ ในสัญญาฉบับนี้ให้ฝรั่งเศสยอมรับว่าจะไม่เข้าแทรกแซงในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาของประเทศไทยซึ่งอังกฤษทำการค้าขายและลงทุนไว้ ไทยต้องยอมเสียดินแดนให้กับฝรั่งเศสอีกใน พ.ศ. ๒๔๔๗ และ พ.ศ. ๒๔๕๐ ซึ่งไม่เพียงแต่จะรวมทั้งมณฑลเสียมราฐและพระตะบองในกัมพูชาเท่านั้นแต่ยังรวมทั้งดินแดนเล็ก ๆ อีกสองแห่งทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงตอนเหนือค้ำน้ำใหญ่ไปทางตะวันตกจดดินแดนที่อยู่เหนือลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบนอีกด้วย ความบีบคั้นทางด้านอาณานิคมครั้งสุดท้ายที่ไทยได้รับก็คือใน พ.ศ. ๒๔๕๒ ไทยต้องยอมยกกรรมสิทธิ์ทางตอนเหนือ ๔ รัฐให้เป็นของอังกฤษเพื่อแลกเปลี่ยนกับเงินกู้จำนวนไม่น้อยในการสร้างทางรถไฟ

คนลาวโดยทั่วไปยอมรับการเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสซึ่งพอจะอธิบายได้ว่าเป็นเพราะฝรั่งเศสเข้าแทรกแซงในเรื่องจารีตประเพณีและสถาบันการเมืองน้อยที่สุด ฝรั่งเศสยังอ้าง

ไว้ซึ่งพระราชอำนาจพิเศษของพระมหากษัตริย์ที่หลวงพระบาง ในการเลือกข้าราชการในรัฐที่หมดความหมายทางด้านการเมือง แล้วทั้ง ๓ รัฐ คือ จัมปาศักดิ์ เวียงจันทน์และเชียงของนั้น เจ้านายชั้นนำได้รับเลือกเป็นอันดับแรก การแทรกแซงจากภายนอกโดยไทยและเวียดนามก็สิ้นสุดลง ความตึงเครียดระหว่างเผ่าต่าง ๆ ภายในประเทศก็ถูกล่วงลุลยุ้ย พวกชาวเขาได้ก่อการกบฏสามครั้งระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๔ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๔ แต่ถูกปราบจนราบคาบ เวียงจันทน์ซึ่งเป็นเมืองหลวงในการปกครองอยู่ภายใต้การปกครองของข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศสซึ่งทำการควบคุมโดยตรงในดินแดนต่าง ๆ นอกเขตแคว้นหลวงพระบาง แต่ก็ยังใช้อำนาจตามประเพณีดั้งเดิม ฝ่ายปกครองของฝรั่งเศสต้องประสบการคัดค้านอย่างแข็งขันจากพวกลาวเมื่อนำพวกเวียดนามเข้ามาเป็นเจ้าหน้าที่ในระดับรอง และมีการเสนอให้ผนวกส่วนหนึ่งของลาวเข้ากับตั้งเกีย การยกเลิกทาสก็ทำให้พวกข้าทางตอนใต้ของลาวซึ่งเป็นพวกค้าทาสก่อการกบฏขึ้น เจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสยังคงอำนาจการทางด้านการศึกษา และจัดบริการทางสาธารณสุขที่จำเป็น แต่กิจการด้านตำรวจและการพิพากษาคดี พวกฝรั่งเศสยังคงใช้พวกหัวหน้าชนพื้นเมืองซึ่งมีอำนาจมาดั้งเดิมอย่างเต็มที่ การพัฒนาทางเศรษฐกิจในลาว พวกฝรั่งเศสจำกัด

อยู่แต่เพียงการก่อสร้างถนนสายเอกไม่กี่สาย สายหนึ่งขนานไปกับลำน้ำโขง สายอื่นๆ อีกสองสามสายมุ่งเข้าไปภายในประเทศ ถนนส่วนใหญ่เป็นประโยชน์ต่อรถล้อเลื่อนก็แต่เฉพาะในหน้าแล้งเท่านั้น พวกคนลาวโดยปกติวัตรระยะทางโดยคิดเวลาจากการเดิน

บทบาทของฝรั่งเศสในกัมพูชา

ภายใต้การจัดตั้งรัฐบาลคู่ขนานของฝรั่งเศสในกัมพูชา ซึ่งทางการทหารเรือที่ไซ่ง่อนได้ตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๒๗ กษัตริย์กัมพูชาจึงถูกลดอำนาจลงเป็นเพียงสัญลักษณ์ของความเป็นชาติ ศาสนาและอำนาจ แต่การที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ก็ช่วยให้มีพลังและมีคุณค่าทางการเมืองสำหรับชาวบ้าน, วังหลวงยังคงเป็นสถานที่อันทรงอำนาจแห่งสรวงสวรรค์ เป็นศูนย์กลางของความศักดิ์สิทธิ์ในจักรวาล เป็นที่สถิตของกษัตริย์สมมติเทพ พระแสงอาญาสิทธิ์ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะเสมือนเป็นอาวุธของพระอินทร์ และดวงวิญญูณที่คอยให้คำแนะนำตักเตือนซึ่งสิงอยู่ที่เศวตฉัตรเจ็ดชั้นเหนือราชบัลลังก์ได้เป็นที่ยอมรับนับถือกันว่าเป็นที่มาของความฉลาดรอบรู้และอำนาจ ประชากรทั่วไปเชื่อฟังคำบัญชาของพระเจ้าอยู่หัวโดยอัตโนมัติ เมื่อ

คำบัญชาอันอยู่ในกรอบของอำนาจตามประเพณี และอ้างว่าทำเพื่อการกินที่อยู่ดีของประชาชนและส่งเสริมพุทธศาสนา เจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสปฏิบัติการอยู่เบื้องหลังกษัตริย์ในการปฏิรูปการปกครองที่จำเป็น พวกฝรั่งเศสต้องเผชิญกับการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธแต่เพียงเล็กน้อยเมื่อฝรั่งเศสรวบรวมอำนาจในปี พ.ศ. ๒๔๒๗

แต่ทางค่านจารีตประเพณีก็มีส่วนเสียอยู่มาก ตัวอย่างเช่นพระสงฆ์ในพุทธศาสนาซึ่งควบคุมการศึกษาไว้ในมือได้มองดูประเทศในฐานะที่เป็นที่รวมของคุณค่าทางศาสนาและพิจารณาเห็นว่าการศึกษาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของศาสนา พวกฝรั่งเศสร้องอุทธรณ์ว่าโรงเรียนวัดส่งเสริมเพียงให้เรียนรู้หลักธรรมในศาสนาพุทธซึ่งเป็นภาษาบาลีแต่เพียงเล็กน้อย และให้การสนใจแต่เพียงเล็กน้อยอีกเช่นกันในเรื่องการอ่านและการเขียนภาษาของกัมพูชาเอง พวกผู้หญิงนั้นไม่ได้รับการศึกษาเลย แต่การปฏิรูปทางการศึกษาซึ่งนำมาใช้จนเกือบจะสายเกินไป เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๑ เพื่อแก้ไขการขาดตกบกพร่องในเรื่องภาษานี้ก็ได้รับผลสำเร็จแต่เพียงเล็กน้อย พวกชาวบ้านรู้สึกว่าการอ่านออกเขียนได้เป็นภาษาเขมรนั้นมีค่าน้อยเหลือเกิน นักเรียนมักจะออกจากโรงเรียนเมื่อจบชั้นปีที่ ๓ และก็มีสิ่งทีตนเรียนเสียแทบจะทันทีทันใด พวกพระต่อต้านข้อเสนอของฝรั่งเศสที่จะ

ให้ใช้ตัวหนังสือ โรมันและยีกมันอย่างเหนียวแน่นต่อประเพณี
ของชาวเขมร

ตัวอย่างอีกข้อหนึ่งที่มีการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงก็มี
ในค่านเศรษฐกิจ พวกนักปกครองของกัมพูชาซึ่งซัดต่อการที่
ฝรั่งให้เลิกทาสโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลิกทาสลูกหนี้เงินกู้ พวก
ทาสได้มีส่วนอย่างสำคัญในการเป็นแรงงาน ในสาธารณูปโภค
และโครงการของวังหลวงต่าง ๆ ในที่สุดก็มีการประนีประนอม
กันโดยอนุญาตให้บังคับแรงงานอย่างเป็นทางการ ตามแบบ
เกณฑ์แรงงานของฝรั่งเศสซึ่งได้ดำเนินมาจนกระทั่งถึง พ.ศ.
๒๔๙๑ พวกกัมพูชายังแสดงความไม่สนใจในการสะสมทุนเพื่อ
จะได้นำไปลงทุนต่อ และแสดงความอดเอื้อนที่จะอยู่ภายใต้ข้อ
บังคับของการจ้างคนงานทำอุตสาหกรรม ดังนั้น ในค่าน
เศรษฐกิจการพัฒนาประเทศจึงอยู่ในวงจำกัดภายในรูปแบบการ
ค้าของฝรั่งเศส เว้นแต่รัฐจะเป็นผู้จัดหาและเป็นผู้ดำเนินการ
ขั้นต้นของผลิตผลหลัก

การลงทุนที่สำคัญประการเดียวที่ฝรั่งเศสได้กระทำต่อ
เศรษฐกิจกัมพูชาก็คือการทำสวนยาง และกรรมกรที่ใช้รวมทั้ง
ในโรงงานผลิตยางก็ใช้แรงงานชาวเวียดนามทั้งสิ้น การทำป่า
ไม้ โรงเลื่อย และโรงสีก็ตกอยู่ในมือของพวกนายทุนคนจีน

ถึงแม้จะรู้ว่ามิใช่แหล่งแร่หลายชนิดในกัมพูชาซึ่งรวมทั้งฟอสเฟต เหล็ก ถ่านหิน แร่แมงกานีส หินปูน และเกลือ ฝรั่งเศสก็ทอดทิ้งโครงการที่จะพัฒนาแหล่งแร่เหล่านี้เสียเพราะคนท้องถิ่นไม่สนใจและขาดความสะดวกในเรื่องการคมนาคมที่จะขนส่ง บทบาทของรัฐบาลฝรั่งเศสที่แท้จริงในกัมพูชาในเศรษฐกิจในกัมพูชาก็มักจะเป็นเพียงการออกไปสัมปทานทางด้านเศรษฐกิจ เช่นอุตสาหกรรมป่าไม้และการจับปลา การเก็บค่าธรรมเนียมและภาษี และการตั้งโรงเรียนสอนภาษาฝรั่งเศสสำหรับกลุ่มชนชั้นนำในเมือง การดำเนินชีวิตในชนบทก็ยังคงเป็นเหมือนเดิมทุกอย่างโดยผูกพันอยู่กับวันหยุดทางศาสนา งานเทศกาลต่าง ๆ และฤดูปลูกข้าวในปีหนึ่ง ๆ และฤดูการจับปลา ขณะเดียวกันการที่มีแผ่นดินที่ยังไม่ถูกหักร้างถางพงอยู่มากมายรวมทั้งความกตัญถางทางด้านประชากรยังไม่มีก็บ่งชี้ว่ามีให้เกิดความวุ่นวายทางด้านเศรษฐกิจที่ร้ายแรงขึ้น

การเพิ่มประชากรในกัมพูชาเป็นไปอย่างเชื่องช้าเพราะคนบวชพระกันเสียมาก นอกจากนั้นก็มียุทธการตายสูง น้ำกินน้ำใช้ทั่วไปไม่เพียงพอและยังมีเชื้ออหิวาต์เจือปน การระบายน้ำเสียแทบจะไม่มีเลย จนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งจึงได้มีการพยายามฉีดวัคซีนกันไข้ทรพิษและอหิวาต์กัน

อย่างกว้างขวาง เพิ่งจะมีการออกกฎหมายรักษาความสะอาดชั้น
มูลฐานเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๓ และไม่มีการสอนด้านสาธารณสุข
กันเลย ปัญหาเรื่องยาเสพติดไม่ร้ายแรงเท่าไร ไม่เหมือนใน
หมู่พวกลาวเพราะการสุบี่ฝิ่นนั้นจำกัดอยู่แต่ในหมู่คนจีน

ทัศนคติของคนเขมรที่มีต่อคนต่างชาติในกัมพูชาและต่อ
ชนในประเทศเพื่อนบ้านแตกต่างกันไปอย่างกว้างขวาง ระหว่าง
พวกชนชั้นนำในเมืองซึ่งรวมทั้งพวกวิชาวชิพและปัญญาชน
วัฒนธรรมฝรั่งเศส ได้ก่อให้เกิดความรู้สึกประทับใจอย่างมาก
และเป็นที่ยอมรับอย่างสูง พวกคนจีนก็ได้ได้รับความรู้สึกเคารพ
นับถือในความสำเร็จด้านธุรกิจและโดยส่วนรวมก็ได้รับความ
นิยมว่าเป็นพวกขยันขันแข็ง, สามัคคีเหนียวแน่นและมีประสบ
การณ์มากโดยเฉพาะมีทุนดำเนินการต่าง ๆ พวกไทยถูกถือว่าเป็น
เป็น “พี่น้อง” ทั้ง ๆ ที่คนไทยค่อนข้างจะดื้อด้าวและทงงตน
แต่ก็มีวัฒนธรรมอย่างเดียวกัน พวกกัมพูชาถือว่าพวกลาวนั้น
อยู่ในครอบครัวเดียวกันถึงแม้จะถูกมองในแง่ที่ว่าค่อนข้างจะหุ
บ่าตาเถื่อนอยู่บ้าง โดยทางตรงกันข้ามพวกกัมพูชาซึ่งซึ่งพวก
เวียดนามอย่างรุนแรงว่าเป็นคนต่างชาติทั้งด้านอารยธรรมและ
ภาษา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๔๓ พวกเวียดนามได้ผลักดันพวกกัมพูชา
ออกจากสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงและยังคงแทรกซึมเข้ามาตาม

ชายแดนตลอดเวลา ได้มีการยอมรับการปกครองของฝรั่งเศส โดยทั่วไป เพราะเป็นการช่วยป้องกันเวียดนามไม่ให้เข้าครอบครองกัมพูชา นอกจากนี้ฝรั่งเศสยังช่วยให้กัมพูชาได้มณฑลชายแดนคืนจากไทย นักปกครองฝรั่งเศสเข้าเกี่ยวข้องกับแต่เพียงเล็กน้อยในการดำเนินชีวิตของชาวกัมพูชา ให้ความเคารพต่อเกียรติภูมิของสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งสนับสนุนพุทธศาสนา และได้บูรณะศิลปโบราณซึ่งแสดงความยิ่งใหญ่ของเขมรที่นครหลวง ขณะเดียวกันก็รักษาสันติภาพและความสมบูรณ์พูนสุขตามสมควร ดังนั้นกัมพูชาจึงเป็นอาณาบริเวณหนึ่งของอินโดจีนฝรั่งเศสที่ไม่ใคร่จะยินดีให้การปกครองของฝรั่งเศสสิ้นสุดลง

การปรับปรุงประเทศไทยให้ทันสมัยถึงพ.ศ. ๒๔๕๓

การที่ไม่มีต่างชาติมาปกครองในทางการเมืองเป็นคุณลักษณะพิเศษต่อแนวทางการปรับปรุงประเทศไทยให้ทันสมัย แนวทางปฏิบัติในการปรับปรุงนี้แผ่ขยายไปทั่วและสามารถที่จะปรับปรุงให้เหมาะสมได้ เพราะว่าเป็นราชสำนักเองเป็นผู้ดำเนินโครงการปฏิรูป การเปลี่ยนแปลงจึงไม่ได้ขัดขวางระบบของสังคมหรือทำให้อำนาจของรัฐบาลเสื่อมคลายลง ดังนั้นโครงการปรับปรุงนี้จึงไม่ได้ก่อให้เกิดความรู้สึกเกลียดกลัวอิทธิพลของ

ต่างชาติโดยตรงดังเช่นที่เกิดขึ้นในพม่าประเทศเพื่อนบ้าน ชมรมหมู่บ้านยังยึดกันมั่นเหมาะโดยสายเลือด, โดยอำนาจของผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับเลือกตั้ง และโดยความเคารพตามประเพณีนิยมต่อหัวหน้าท้องถิ่นหรือผู้อุปถัมภ์ในระดับจังหวัด ข้าราชการปฏิบัติหน้าที่ของตนในนามของพระมหากษัตริย์และยังมีอำนาจในฐานะฝ่ายปกครองที่มีวิชาชีพ หน่วยงาน ๆ ทางด้านการเมืองของไทยไม่ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของต่างชาติ ทั้งนี้รัฐบาลจึงไม่ถูกโจมตีจากพวกชาตินิยมการเมืองซึ่งเป็นลักษณะของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อื่น ๆ หลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งและครั้งที่สอง วังหลวงยังคงได้รับความเลื่อมใสจากประชาชนและได้รับการเชื่อฟังอย่างไม่มีเงื่อนไขตามสัญลักษณ์กษัตริย์สมมติเทพอันเก่าแก่ ถึงแม้พระมหากษัตริย์จะทรงหมดภาระรับผิดชอบในการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ พระองค์ก็ยังคงมีบทบาทในการอนุมัติอำนาจให้แก่รัฐบาล

การปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยโดยพระมหากษัตริย์เป็นผู้เริ่มได้ดีมากในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(รามาธิบดีที่ ๕, ๒๔๑๑-๒๔๕๓)ผู้ทรงปรีชาสามารถและเป็นที่เคารพกันโดยทั่วไป พระองค์ทรงมีความคิดที่เสรีและทรงมีความรอบรู้ซึ่งได้แสดงให้เห็นตั้งแต่แรกเริ่มรัชสมัยของพระองค์

แล้ว พระองค์ทรงยกเลิกการหมอบเฝ้าต่อหน้าพระมหากษัตริย์ และทรงเลิกระบบทาสเป็นขั้น ๆ ในปี พ.ศ. ๒๔๒๒ พระองค์ทรงจัดตั้งโรงเรียนที่ไม่เกี่ยวกับวัดโดยรัฐเป็นผู้ควบคุม และทรงให้ทุนหลายร้อยทุนแก่นักศึกษารวมทั้งพวกเจ้านายไปศึกษายังทวีปยุโรปและญี่ปุ่นทุก ๆ ปี พระองค์ทรงมีพระราชกำหนดให้มีการอะลุ่มอล่วยกันในเรื่องศาสนาและตั้งสภาองคมนตรีเพื่อถวายคำปรึกษา ในแง่การก่อสร้าง พระองค์ทรงสร้างพระราชวังใหม่ซึ่งตกแต่งตามแบบยุโรป สร้างศูนย์กลางไปรษณีย์และโทรเลข พิพิธภัณฑน์ โรงพยาบาล คลังแสงสรรพาวุธ และอู่ต่อเรือ ในทศวรรษสุดท้ายของรัชสมัย ได้มีการเร่งอัตราการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยยิ่งขึ้นโดยเริ่มสร้างทางรถไฟ ตั้งเครื่องผลิตไฟฟ้า โทรศัพทน์และโทรเลข และเริ่มเดินเรือกุลไฟในลำน้ำเจ้าพระยา ให้วันอาทิตย์เป็นวันหยุดของทางราชการ ผ่อนคลายการตรวจหนังสือพิมพ์ ในด้านสาธารณสุขได้ตั้งการประปาสำหรับกรุงเทพ ฯ ซึ่งเท่ากับเป็นการทำลายล้างการคุกคามของอหิวาตกโรคให้หมดสิ้นไป พร้อมทั้งมีบริการฉีดวัคซีนให้โดยไม่ต้องเสียเงินอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม การมีกษัตริย์เป็นผู้นำในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยนั้น ก็มีข้อจำกัดอยู่อย่างมาก การยอมรับ

อำนาจของกษัตริย์ ซึ่งเป็นที่เคารพบูชา มักจะขัดขวางความคิด
เห็นที่แตกต่างออกไป และให้คุณต่อพวกขุนนางที่คล้อยตามมาก
กว่าการปฏิบัติหน้าที่ที่มีประสิทธิภาพ ก่อนวิกฤตการณ์กับฝรั่ง
เศษใน พ.ศ. ๒๔๓๕-๓๖ ที่ปรึกษาชาวต่างประเทศของไทยไม่
ได้รับอนุญาตให้มีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจนโยบาย และหลัง
จากที่ได้มีบทบาทเพิ่มขึ้นหลังจากนั้นก็ตาม พวกเขาก็ยังคงมี
อำนาจน้อยเต็มที ในทางตรงกันข้ามพวกเจ้านายที่มักจะได้
ตำแหน่งสูงในรัฐบาลมักจะถือตำแหน่งของตนคงอยู่ตลอดชีวิต
โดยไม่คำนึงถึงการปฏิบัติหน้าที่ของตนว่าจะได้ผลเพียงไร ช่อง
ว่างที่ห่างไกลระหว่างผู้ปกครองกับ "ทาส" ของเขาห่างไกลเกิน
กว่าจะติดต่อกันได้ ข้าราชการส่วนมากมักดำเนินรอยตามประ
เพณีที่มีการโกงกินพอสสมควร และดำเนินการปกครองตามสบาย
ข้าราชการส่วนท้องถิ่นขัดขวางการเปลี่ยนแปลงในทางปฏิรูป
มาตรฐานกระบวนการยุติธรรมไม่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขและ
กรุงเทพฯ ฯ เองก็มีการปกครองและควบคุมไม่ดีพอ

รูปการที่น่าสนใจในการดำเนินโครงการให้ไทยทันสมัย
เป็นผลมาจากการทำงานที่ได้ผลของที่ปรึกษาชาวต่างประเทศ
และเจ้านายสองสามพระองค์ ถึงแม้จะมีการขัดขวางกันบ้างก็ตาม
พวกช่างชาวเยอรมัน ให้คำปรึกษาในการสร้างระบบไปรษณีย์

และโทรเลข และสร้างทางรถไฟสายแรก เจ้าหน้าที่ชาวเดนมาร์ก และชาวอิตาลีคนหนึ่งช่วยในเรื่องฝึกกำลังกองทัพ รวมทั้งฝึก สอนพวกนายทหารด้วย ที่ปรึกษาชาวอังกฤษพัฒนาการสำรวจ ที่ดิน ปรับปรุงระบบการเก็บเงินรายได้แผ่นดินและการใช้จ่าย และขยายการศึกษาถึงแม้จะขาดเงินอุดหนุนที่เพียงพอ คน เบลเยียมคนหนึ่งช่วยในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของประ เทศไทย ติดตามมาด้วยคนอเมริกันที่มีความสามารถหลายคน ซึ่งมีบทบาทในทำนองเดียวกัน นักกฎหมายฝรั่งเศสให้คำปรึกษา การปฏิรูปในด้านกฎหมาย ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการเฟื่องฟูอน สิทธิสภาพนอกอาณาเขต

ชื่อเสียงเกียรติยศสำหรับการปรับปรุงการปกครองหลัง พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นผลมาจากการนำของกรมพระยาดำรง ฯ ผู้ ซึ่งมีความสามารถในการประสานงาน และมีความขยันขันแข็ง พระองค์ทรงตั้งคณะเสนาบดีแทน "เสนาบดี" ซึ่งมีมาแต่เดิม ประสานงานการปกครองท้องถิ่นโดยการแต่งตั้งแทนการมอบอำนาจให้กับทายาท (ตามแบบของพม่า) และได้ปรับปรุงการ บริหารทางด้านนครคลังอย่างมากมาย ถึงแม้ว่านอกเขตกรุงเทพฯ ออกไปการเปลี่ยนแปลงได้เป็นไปอย่างเชื่องช้า การเปลี่ยนแปลงทางการปกครองและทางด้านเทคนิคก็ผิดแปลกไปมากกับ

เมื่อตอนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ สวรรคตใน พ.ศ. ๒๔๕๓ เทียบกับที่เป็นอยู่ในปี พ.ศ. ๒๔๑๑

มีหลายสาเหตุที่ไม่เกี่ยวกับแรงเฉื่อยที่ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยต้องล่าช้าไป ประการหนึ่งคือ การเก็บภาษีส่วนบุคคลและภาษีการค้านั้น มาตรฐานในการเก็บภาษีถือ ๓ ถึง ๕ เปอร์เซ็นต์ต่อทรัพย์สินของต่างชาติภายใต้สนธิสัญญาปี พ.ศ. ๒๓๙๘ รายได้จากประชากรไม่เพียงพอสำหรับการก่อสร้างที่จำเป็นในการสร้างถนน เขื่อนกั้นน้ำ และคลองส่งน้ำ การเลิกทาสโดยสิ้นเชิงใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ทำให้รัฐขาดแรงงานไป ในด้านเศรษฐกิจไม่มีกรรมกรมาทำงานเหมือนพวกกุลีอินเดียมาทำงานในพม่า คนจีนส่วนมากพอใจที่จะประกอบธุรกิจหรือเป็นช่าง หรือมีเงินนั้นก็ทำงานทางบ้านบริการ มีการลงทุนที่เสี่ยงน้อยเต็มที่ทั้งทางด้านสาธารณะและเอกชนในการขยายการเศรษฐกิจ ธนาคารฝรั่งเศสและอังกฤษได้มาตั้งในกรุงเทพฯ ฯ ตอนปลายทศวรรษ ๒๔๒๓ และตอนต้นทศวรรษ ๒๔๓๓ มุ่งแต่การค้าขายกับต่างประเทศ ที่ปรึกษาทางการคลังชาวอังกฤษที่มาทำงานให้กับรัฐบาล ก็ยืนยันให้สะสมเงินทุนสำรองเป็นเงินตราต่างประเทศ หรือ

เป็นทองแท่งอย่างเหลือเฟือเพื่อไว้ชำระหนี้สินต่างประเทศ เงิน
เชื่อสำหรับเจ้าของไร่นาได้มาอย่างกระท่อนกระแท่นจากนาย
ทุนเงินกู้ท้องถิ่น ซึ่งทำให้การขยายตัวทางเกษตรกรรมเป็น
ไปอย่างเชื่องช้า แต่ก็ทำให้หมกบัญหาเรื่องเสียที่ดิน โดย
ความจริงแล้วการขยายตัวในการปลูกข้าวได้ชะงักงันประมาณปี
พ.ศ. ๒๔๓๖ ซึ่งหลังจากนั้นข้าวที่เหลือกินส่งออกนอกได้เพิ่ม
ขึ้นเพียงเล็กน้อย พอถึงปี พ.ศ. ๒๔๔๓ การค้าที่สำคัญกับต่าง
ประเทศของไทยสูญพม่าไม่ได้ในทุก ๆ สาขา

ประเทศไทยได้รับประโยชน์ขั้นแรกจากการกระทบกระ
ทึงของอาณานิคม ซึ่งมีวงจำกัดก็คือ สามารถรักษาวังวัฒนธรรม
และสังคมไทยไว้ได้ ในประเทศไทยไม่มีการกระทำผิดกฎหมาย
โดยพวกไร้ที่อยู่ซึ่งเป็นลักษณะของการขยายตัวทางเกษตรอย่าง
รวดเร็วของพม่า อำนาจของผู้ใหญ่บ้าน เจ้าขุนมูลนาย และ
วังหลวงไม่ได้รับการกระทบกระเทือน พระสงฆ์มีบทบาทใน
ทางสร้างสรรค์ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของรัฐกับการส่งเสริม
พุทธศาสนาไม่ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งทั้งทางด้านกา
เมืองและสังคมดังเช่นที่เกิดขึ้นในพม่า ความสำคัญในข้อแตก
ต่างเหล่านี้ได้เพิ่มทวีขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

การปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยในประเทศไทยต้องประสบความยุ่งยากเป็นครั้งแรกเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ สิ้นพระชนม์ ราชโอรสสองพระองค์ที่ขึ้นครองราชย์แทนได้รับการศึกษาในยุโรปซึ่งมีแนวความคิดและรสนิยมผิดแผกออกไป อย่างไรก็ตามรูปการของประวัติศาสตร์ไทยก็เหมาะสมต่อช่วงเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง

บทที่ ๗

ทศวรรษระหว่างสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง และสงครามโลกครั้งที่ ๒

ทิศทางที่เปลี่ยนไป

พวกประเทศที่นับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้มีแนวโน้มที่แตกต่างกันออกไปทุกทีในด้าน การพัฒนาวัฒนธรรมและการเมืองระหว่างเวลานับแต่เสร็จสงครามโลกครั้งที่ ๑ จนถึงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติลง ลาวของ ฝรั่งเศสมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย ยกเว้นการแทรกซึม อย่างมากของวัฒนธรรมฝรั่งเศสในหมู่ชนชั้นนำและพวกเจ้านาย แล้ว การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองมีน้อย มาก กัมพูชาก็ยังดำเนินรอยตามแบบฉบับในทางการปกครอง และวัฒนธรรมสมัยก่อนสงคราม นอกจากพวกชนชั้นนำทาง

คำนำการเมืองและสังคมที่อยู่ในเมืองที่ได้รับการศึกษาต่างประเทศมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในกัมพูชาเป็นผลสะท้อนมาจากอิทธิพลของการลงทุนอย่างหนักของรัฐบาลฝรั่งเศสในโคชินไชน่าซึ่งอยู่ใกล้เคียงกัน การลงทุนมุ่งไปในเรื่องการทำสวนชาและสวนยาง การปรับปรุงเส้นทางคมนาคม การชลประทานที่เกี่ยวข้องกับการค้าที่เพิ่มขึ้นกับเมืองท่าไซง่อน - โฮลอง และยังมีมุ่งไปในเรื่องการปรับปรุงเมืองพนมเปญซึ่งเป็นเมืองหลวงของกัมพูชาให้ทันสมัย พวกคนจีนและเวียดนามได้อพยพมาอยู่ตามชายแดนมากขึ้น โดยเข้าควบคุมการค้าส่งและการค้าปลีก และฉวยโอกาสเข้าทำการอุตสาหกรรมและการเพาะปลูก คนท้องถิ่นชาวเขมรโดยทั่วไปพอใจที่ไม่ถูกรบกวนมากนัก ภายใต้การคุ้มครองของฝรั่งเศส ดังนั้นจึงไม่มีการก่อกวนทางด้านการเมืองตามแบบฉบับของชาตินิยม แม้แต่การยึดครองของญี่ปุ่นระหว่างสงครามตะวันออกไกล ๒๔๘๕-๒๔๘๘ ซึ่งเป็นประสบการณ์อย่างใหม่ก็มีส่วนน้อยมากในการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ในดินแดนชาวพุทธที่ฝรั่งเศสปกครองทั้ง ๒ แห่ง นอกเสียจากจะเป็นการปูพื้นฐานให้ฝรั่งเศสถอนตัวไปในที่สุด

โดยทางตรงกันข้ามระยะเวลาระหว่างสงครามได้มีการ

เปลี่ยนแปลงไปมากในประเทศไทยและพม่า ถึงแม้จะมีลักษณะที่แตกต่างกัน ในทศวรรษ ๒๔๖๓-๒๔๗๓ รัฐบาลไทยได้กลับมีอำนาจเต็มที่ในการกลับมาเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาซึ่งไม่เสมอภาคที่กระทำกันมาตั้งแต่ปี ๒๓๙๘ พร้อมกันนั้นก็ได้รับความรู้สึกทางชาตินิยมขึ้น ในปี ๒๔๗๕ พวกหัวสมัยใหม่ที่ตั้งต้นเป็น “ผู้ก่อการ” ซึ่งประกอบด้วยพวกนายทหารและชนชั้นนำทางการเมืองที่ได้รับการศึกษาจากยุโรปได้ล้มล้างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ความรู้สึกทางชาตินิยมส่วนหนึ่งได้ถูกนำไปต่อต้านการเป็นเจ้าทางเศรษฐกิจของพวกคนจีน และหลังปี ๒๔๘๒ ก็มุ่งที่จะให้ได้คืนมาซึ่งดินแดนที่เสียให้กับอาณานิคมฝรั่งเศสและอังกฤษก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๑ ผู้นำใหม่ของประเทศไทยในตอนปลายทศวรรษ ๒๓๗๓ และตอนต้นทศวรรษ ๒๔๘๓ ได้พยายามที่จะให้ได้ประโยชน์จากชัยชนะของญี่ปุ่นในอนาคต เพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายทางชาตินิยมของตน

พม่าได้เห็นการตื่นตัวของลัทธิชาตินิยมทางด้านการเมืองและวัฒนธรรมที่มีลักษณะผิดแผกออกไปอย่างมาก สถานการณ์เช่นนี้ได้รับอิทธิพลในระยะเวลาระหว่างทศวรรษที่เกิดสงครามภายใน โดยมีการพัฒนาทางการเมืองในอินเดีย ซึ่งเกิดขึ้นในระยะเวลาเดียวกัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่ออังกฤษพยายามที่

จะสนองการเรียกร้องของอินเดียที่จะให้ปกครองตนเอง ขณะเดียวกันความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อชาวอินเดียซึ่งมีมากในพม่าทำให้การที่จะไปเกี่ยวข้องกับกรเรียกร้องเอกราชในอินเดียต้องเสียคุลย์ไป ลัทธิชาตินิยมพม่ายังได้รับอิทธิพลจากพวกที่นับถือศาสนาพุทธและจากความเชื่อถือที่ยังหลงเหลืออยู่ของระบบกษัตริย์ พวกชนชั้นนำที่ได้รับการศึกษาแย่งแยกเป็นพวกใหญ่ ๆ ๒ พวก คือ พวกที่เป็นชาตินิยมแต่จะต้องสูญเสียประโยชน์ ถ้าเกิดความยุ่งยากในระบบอาณานิคม (ข้าราชการ พลเรือน ตุลาการ นักกฎหมาย และพวกที่ได้รับการศึกษาในยุโรป) และพวกนักการเมืองที่แทบจะไม่มีส่วนในระบบการปกครองที่เป็นอยู่นี้ พวกสุดท้ายได้แก่พวกนักศึกษาในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยอย่างกึ่งซึ่งถึงแม้ว่าจะขาดประสบการณ์ แต่ก็กลายเป็นพวกผู้นำทางการเมืองภายหลังสงคราม เรื่องราวระหว่างสงครามจะพรรณนาได้ดีที่สุดก็โดยพูดถึงวิวัฒนาการในพม่า

พม่าและการปกครองแบบทวิภาค (Dyarchy)

โอกาสภาย หลังสงคราม ได้มีอยู่ในคำประกาศปี ๒๔๖๐ โดยลอร์ดมองตากู เลขาธิการรัฐของอินเดียว่า อินเดียหลัง

สงครามจะได้มีการปกครองตนเองมากขึ้น โดยที่ชาตินิยมพม่า
 ไม่ได้มีปากเสียงและเตรียมตัวไม่พร้อมในการที่จะเข้าร่วมเจรจ
 มีพวกเดียวที่รวมกลุ่มกันได้ ซึ่งพร้อมที่จะมีปฏิริยาต่อข้อ
 เสนอก็คือกลุ่มยุวพุทธิกสมาคม (Young Men Buddhist
 Association) สมาคมนี้ได้เริ่มก่อตั้งในทศวรรษแรกของกลาง
 ศตวรรษนี้ และมีการรวมคณะสงฆ์ท้องถิ่นเข้าไว้ด้วยเป็น
 จำนวนมาก ซึ่งปกติมีการประชุมกันทุกปีในสภาของสมาคม
 ชาวพุทธ สมาคมนี้เป็นตัวแทนของประชากรกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่ม
 หนึ่ง ซึ่งพวกผู้นำได้มาจากชนชั้นนำที่ยังเยาว์วัย ผู้อุปถัมภ์
 สมาคมสนใจต่อการรักษาระเบียบวินัยทางพุทธศาสนาชั้นมูล
 ฐานของวัฒนธรรมพม่า แต่ตามความคิดเห็นของพวกเขา
 พวกเขาขาดการติดต่ออย่างใกล้ชิดกับพวกจารีตนิยมและองค์การ
 สงฆ์ที่ไม่มีชื่ออะไรนัก ความพยายามที่ประสบความสำเร็จอย่าง
 หนึ่งก็คือการที่ YMBA ได้สมานจิตใจชาวพุทธส่วนใหญ่เข้า
 ด้วยกันในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ โดยหยิบยกเอาเรื่อง
 การห้ามสวมรองเท้าเข้าในเขตวัดขึ้นมาพูด ได้มีการเน้นใน
 เรื่องนี้เพื่อเป็นการรักษาหน้ามากกว่าจะถือเป็นเรื่องสลักสำคัญ
 พวกชาวพุทธพม่าบอกผู้ปกครองชาวอังกฤษว่าพวกเขาจะสวม

รองเท่าไม่ได้เมื่อเข้าไปในวัด พวกอังกฤษก็ไม่นำพาต่อเรื่องนี้ โดยการงดไปเที่ยววัดที่ห้ามสวมรองเท่า

ผู้นำในสภาของพุทธสมาคม (General Council of Buddhist Associations) ได้ให้คำตอบอย่างชัดเจนต่อการตัดสินใจของข้าหลวงใหญ่ประจำพม่าในตอนปลายปี ๒๔๖๑ ว่าพม่าไม่ต้องเข้าร่วมประชุมอย่างเต็มที่ในการดำเนินการให้มีการปกครองตนเองที่ลอนดอนได้พิจารณาต่ออินเดีย การออกประกาศในเรื่องการปฏิรูปรัฐบาลซึ่งแต่เดิมพม่าให้ความสนใจแต่เพียงเล็กน้อยได้กลับมีชีวิตชีวาขึ้นเมื่อมีการเสนอว่าประเทศยังไม่ก้าวหน้าพอในด้านการเมือง และการศึกษาเทียบกับความก้าวหน้าของอินเดีย

จาก พ.ศ. ๒๔๖๑ ถึง ๒๔๖๕ ลูกตุ้มการเมืองแกว่งหมุนเวียนไปอย่างสับสน ความต้องการขั้นแรกของโฆษกของสภาพุทธสมาคมก็คือ ให้พม่าแยกตัวจากอินเดีย ต่อมาก็คือ การยื่นกรณของพวกเขาส่งมอบให้ผู้แทนพิเศษนำไปลอนดอนเรียกร้องให้พม่ามีการปฏิรูป ในที่สุด ใน พ.ศ. ๒๔๖๓ ทางลอนดอนตกลงว่าพม่าควรจะได้เข้าร่วมอยู่ในระบบทวิภาคซึ่งอนุมัติให้กระทรวงต่าง ๆ รับผิดชอบต่อสภานิติบัญญัติซึ่งสมาชิกได้รับเลือกตั้งขึ้นมา อย่างไรก็ตามความล่าช้าก็มีตามมาในเรื่อง

ที่จะกำหนดระดับความสำคัญที่จำเป็นในแง่ของพระราชบัญญัติของอินเดียปี พ.ศ. ๒๔๖๒ ถ้าพม่าจะเข้ามารวมอยู่ด้วย

ในระหว่างปี ๒๔๖๒-๒๔๖๕ การปฏิรูปในอินเดียต้องประสบความยุ่งยากเนื่องมาจากการต่อต้านของพวกชาตินิยมต่อพระราชบัญญัติโรแลต (Rowlatt Acts) และเหตุการณ์ร้ายแรงที่อมริตสาซึ่งทหารภายใต้ บังคับ บัญชา ของ อังกฤษ ได้ยิงประชาชนที่ประท้วงล้มตายเป็นอันมาก ในที่สุดในปี ๒๔๖๕ เมื่อพระราชบัญญัติพม่า (Burma Act) ได้รับการสนับสนุน ได้มีการคว่ำบาตรของกันธีในอินเดีย แต่ชาวพม่าส่วนใหญ่ก็เลิกสนใจที่จะเข้าร่วมในการปฏิรูปของอินเดียภายใต้ระบบทวิภาค ครึ่งหนึ่งของรัฐมนตรีจะต้องรับผิดชอบต่อสภานิติบัญญัติที่ได้รับเลือกตั้ง การสไตรค์ของพวกนักศึกษาหัวการเมืองที่มหาวิทยาลัยย่างกุ้งซึ่งเพิ่งได้ตั้งเป็นเอกเทศแสดงถึงความตึงเครียดทางการเมืองที่เพิ่มขึ้น สภาพุทธสมาคม (GCBA) ก็เปลี่ยนชื่อเป็น “สมาคมชาวพม่า” (Burmese Associations) และเริ่มแสวงหาสมาชิกทางด้านการเมืองมากขึ้น ระหว่างนั้นก็มีความพยายามอย่างได้ผลในการคว่ำบาตรการเลือกตั้งภายใต้การปฏิรูป ชาตินิยมพม่าจึงเริ่มต้นขึ้นตามแบบฉบับของปฏิกริยาในทางลบ

เรื่องน่าท้อใจของการปฏิบัติตามระบบทวิภาคในพม่าใน
ทศวรรษที่ ๒๔๖๓ พอจะสรุปได้อย่างสั้น ๆ ในการเลือกตั้ง
สมาชิกนิติบัญญัติ ๓ ครั้ง ในปี ๒๔๖๕, ๒๔๖๘ และ
๒๔๗๑ เปอร์เซนต์ของผู้มีสิทธิออกเสียงที่ไปลงคะแนนเสียง
มีเพียง ๗ เปอร์เซนต์ในตอนต้น และ ๑๘ เปอร์เซนต์ในปี
๒๔๗๑ พวกที่คว่ำบาตรก็แตกแยกกันเองเป็นกลุ่มการเมือง
ย่อย ๆ ถึง ๖ กลุ่ม และสมาชิกที่ได้รับเลือกเข้าไปนั่งในสภา
๕๘ คน ก็ยังแบ่งแยกเป็นกลุ่มการเมืองอีกหลายพรรค ผู้
แทนอีก ๕๕ คนของสภาเป็นตัวแทนของชุมชนและกลุ่ม
ธุรกิจ หรือเป็นผู้ที่ข้าหลวงแต่งตั้งขึ้นมาโดยตรง การที่จะได้
เสียงส่วนใหญ่ในสภาก็โดยการล่อลวงพวกพม่าที่ได้รับเลือกส่วน
หนึ่ง รวมทั้งบุคคลต่าง ๆ ที่จะให้ความร่วมมือกับพวกที่ไม่ใช่
พม่าซึ่งมีอยู่เป็นกลุ่มน้อยได้ การเสนอกฎหมายที่มีความคิดเห็น
แตกต่างกันในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจอันรีบด่วน หรือแก้
ปัญหาในการปกครองก็เป็นอันต้องพับ ไปเพื่อรักษาเสียงส่วน
ใหญ่ที่ได้มาโดยการหลอกล่อนั้นให้ดำรงคงอยู่ได้

ประเทศโดยส่วนรวมดูเหมือนจะสนใจน้อยเต็มทีในการ
ดำเนินงานของสภาระดับหมู่บ้านนั้น การก่อกวนในทางการเมือง
เฟื่องเสียงอยู่ที่ให้ยกเลิกการเก็บภาษีครอบครัวบางอย่าง และเลิก

การแบ่งพรรคแบ่งพวกในเรื่องศาสนา พวกที่หัวรุนแรงที่สุดในกลุ่มการเมืองฝ่ายค้านมีพระซึ่งมีหัวทางการเมืองชื่ออุตตะมะ (U Ottama) เป็นผู้นำ พระรูปนี้ได้เดินทางจากอินเดียกลับไปยังพม่าในปี ๒๔๖๔ เขาได้เป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัยกัลกัตตามาก่อน และได้ไปเยี่ยมเยียนณัฐปุ่นด้วย เขาได้กล่าวหาอย่างแข็งขันว่าพุทธศาสนากำลังตกอยู่ในห้วงอันตรายภายใต้การปกครองของรัฐบาลที่เป็นพวกต่างชาติที่กระทำการกดขี่ ข้อกล่าวหาของเขาได้ก่อให้เกิดปฏิกิริยาขึ้นในกระบวนการอทิน (Athiri) ที่พวกชาตินิยมได้จัดตั้งขึ้นในหมู่บ้านทั่วไป เขาถูกจำคุกสองครั้ง โดยโดนกล่าวหาว่าได้พุดคุยเพื่อให้เกิดกบฏขึ้นในระหว่างสิบปีแรก ต่อมาเขาได้กลายเป็นบุคคลวิกลจริตในตอนต้นทศวรรษ ๒๔๗๓ และในท้ายที่สุดก็ตายในที่คุมขัง พระอีกรูปหนึ่งซึ่งก็ตายอย่างได้รับการยกย่องว่าเป็นนักบุญของอุดมการก็คือ อุ วิสาระ (U. Wisara) พระรูปนี้ได้อดอาหารถึงแก่ความตายอยู่ที่คุมขังโดยไม่ยอมสละผ้าเหลืองของท่าน ถึงแม้พวกที่เคร่งทางศาสนาจริง ๆ จะไม่พอใจต่อการก่อกวนทางด้านการเมืองเช่นนี้ โดยถือว่าพระต้องไม่ข้องเกี่ยวกับเรื่องทางโลก แต่การเคลื่อนไหวทางด้านการเมืองของพวกเขาปกป้องก็ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางทั่วประเทศ ต่อมา

การก่อความวุ่นวายทางการเมืองก็รวมตัวกับการกระทำนอกกฎหมายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ในบริเวณที่ไม่มีมีการเคารพอำนาจของผู้ใหญ่บ้าน เขตวัดในเมืองหลายแห่งกลายเป็นที่เก็บข้าวของที่ถูกขโมยมา พุทธศาสนิกชนที่เคร่งแม่ว่าจะรู้สึกเศร้าใจต่อการขาดศีลธรรมของพวกพระซึ่งได้รุนแรงยิ่งขึ้นทุกทีภายใต้บรรยากาศของความตึงเครียดทางการเมือง ซึ่งเพิ่มมากขึ้นทุกทีนั้น อย่างไรก็ตามก็ยังอดเห็นใจกับเป้าหมายของพวกชาตินิยมที่ยุ่ยงส่งเสริมต่าง ๆ นานาเสียมิได้ แม้แต่พวกหัวรุนแรงจัดก็ยังได้รับความเห็นใจด้วย

ความวุ่นวายในด้านการเมืองของพม่า ในที่สุดได้ก่อให้เกิดกบฏชายาซาน (Saya San Rebellion) ขึ้นในปี ๒๔๗๓-๗๔ ชายาซานเป็นแพทย์แผนโบราณแบบพม่า เป็นผู้เขียนหนังสือเกี่ยวกับเรื่องแพทย์แผนโบราณนั้นเป็นอดีตปองยี และครั้งหนึ่งเป็นผู้นำของพวกหัวรุนแรงในกลุ่ม GCBA อยู่พักหนึ่งงานของเขาดำเนินการอยู่ในแถบมณฑลทราวตีในพม่าตอนล่างซึ่งปกครองยากมานานแล้ว และมีคนไม่น้อยสนับสนุนเขา เขาได้สร้างวังอย่างหยาบๆ ขึ้นในป่า โดยมีเครื่องประดับบาร์มีตามแบบกษัตริย์กึ่งสมมติเทพอย่างพร้อมสรรพ พวกที่สนับสนุนเขาได้สักรตนเองเพื่อให้อยู่ยงคงกะพัน และพวกนี้ได้อาทำและ

ตัวถังรถจักรยานมาผลิตเป็นอาวุธอย่างหายาบ ๆ และได้สั่งหาร
ข้าราชการอังกฤษเสียคนหนึ่งเพื่อให้วิญญาณของเขาช่วยเหลือ
พวกตนในการกบฏที่เสี่ยงภัยอย่างมากมาย ความพยายามของ
พวกนี้ เป็นไปอย่างบ้าหลัง ซึ่งต้องนองเลือดไม่น้อยในการ
ปราบปรามพวกนี้ ซายาซานถูกจับตัวได้ และถูกนำมาพิจารณา
คดีโดยมีคนพม่าเป็นผู้พิพากษา และถูกตัดสินประหารชีวิต

ขณะเดียวกันพวกตรวจราชการซึ่งได้มาเยี่ยมเยียนก็ได้
ศึกษาการดำเนินงานของระบบทวิภาค เพื่อเตรียมการขั้นต่อไป
ของการปกครองตนเองของอินเดียและพม่าเป็นลำดับไป ซึ่ง
จะมีการประชุมโต๊ะกลมที่ลอนดอน ระบบทวิภาคในพม่า นั้นยัง
ไม่ถึงขั้นที่จะเรียกได้ว่าเป็นความสำเร็จของการทดลองใช้รัฐ
ธรรมนูญ พวกคณะกรรมการตำบลที่ได้รับเลือกขึ้นมาในฐานะ
ตัวแทนของชาวบ้านเพื่อให้มาดำเนินการบริหารของท้องถิ่นนั้น
ยังได้รับความสำเร็จน้อยกว่าสถานิติบัญญัติ พวกคณะกรรมการ
ท้องถิ่นได้ถูกมอบหมายให้รับผิดชอบจนเกินความสามารถของ
ตน และยังอีกที่จะโกงกินเสียมิได้ ถึงกระนั้นคณะกรรมการ
ไซมอนก็ไม่มีทางเลือก นอกจากจะเสนอให้มีการปกครองตน
เองต่อไปและให้แยกพม่าเสียจากอินเดีย พวกตรวจราชการดู

เหมือนจะไม่รู้สึกถึงการที่พวกเขาไม่ไว้วางใจในความมุ่งหมายของลอนดอน

รัฐธรรมนูญของพม่าปี ๒๔๗๘

ความพยายามของรัฐบาลอังกฤษที่จะปรึกษากับตัวแทนของพม่าในการประชุมโต๊ะกลมในปี ๒๔๗๓-๔ เกี่ยวกับการที่จะแก้ไขรัฐธรรมนูญต้องเกิดชะงักงันในการไม่ไว้นิ่งเชื่อใจและความเข้าใจผิดซึ่งมีต่อกัน พวกพม่าที่มีความรู้ในเรื่องการบ้านการเมืองส่วนใหญ่ต้องการให้แยกพม่าออกจากอินเดียเป็นสำคัญในการให้ชาติมีเอกภาพ และเพื่อเลี่ยงให้พ้นต่อการเข้าครอบครองทางเศรษฐกิจของอินเดีย พวกชาตินิยมในอินเดียได้โฆษณาว่าหากว่าพวกอังกฤษพยายามจะใช้วิเทโศบายที่จะแบ่งแยกการปกครองโดยมีเจตนาที่จะปกครองพม่าในฐานะที่ด้อยกว่า ดังนั้นพม่าควรจะรวมอยู่กับอินเดียต่อไป ความสงสัยในเจตนาของอังกฤษได้แพร่อยู่ทั่วไปในหมู่พวกอกติน ในหมู่บ้านซึ่งพวกนี้ตกอยู่ใต้อิทธิพลของพวกปองยีและพวก GCBA ซึ่งทำการคว่ำบาตรอยู่ คนอังกฤษที่มีภูมิลำเนาอยู่ในพม่าซึ่งแต่ก่อนไม่เห็นด้วยกับการปกครองตนเอง ครั้นนี้ต่างมีความเห็นเป็นเอกฉันท์ที่จะให้แยกพม่าออกจากอินเดีย ทำให้พวกพม่ายิ่ง

เกิดความหวั่นเกรงยิ่งขึ้น และผู้เจรจาของอังกฤษในการประชุม
โตะกลมที่ลอนดอนก็ไม่ได้ดำเนินการแต่อย่างใดในการที่จะขจัด
ความระแวงสงสัยนั้น ในการเลือกตั้งปี ๒๔๗๕ ซึ่งพวกพม่า
ยอมเลิกการคว่ำบาตรเสียนั้น ได้แสดงให้เห็นถึงชัยชนะอัน
งดงามของพวกที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการให้แยกการปกครอง และ
พวกนี้ยังได้ปฏิเสธข้อเสนอให้เลิกของลอนดอนที่ว่าให้พม่ารวม
กับอินเดียเป็นการถาวร ความตื่นเต้นของพวกนี้เป็นอุปสรรค
ขัดขวางการพิจารณาในการดำเนินการทางกฎหมายใด ๆ เสีย
ในท้ายที่สุดรัฐสภาอังกฤษก็เพิกเฉยต่อผลของการเลือกตั้งและ
ร่างกฎหมายสำหรับพม่าโดยเฉพาะขึ้นมา ซึ่งให้สิทธิเสรีภาพ
เท่า ๆ กับที่ให้แก่อินเดีย คณะรัฐมนตรีจะต้องรับผิดชอบ
ต่อรัฐสภาที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามา สภาล่างเป็นผู้เลือกตั้งวุฒิสมา
ชิกครึ่งหนึ่ง ข้าหลวงมีอำนาจบริหารในยามฉุกเฉินและมีอำนาจ
ยับยั้งข้อเสนอใด ๆ ของสภานิติบัญญัติ

ก่อนที่จะนำรัฐธรรมนูญใหม่ปี ๒๔๗๘ ออกใช้ในปี
๒๔๘๐ พวกนักศึกษาของมหาวิทยาลัยย่างกุ้งก็ก่อการสไตรค์เป็น
การประท้วงขึ้นในปี ๒๔๗๙ พวกนักศึกษากลุ่มน้อยที่เรียก
ตนเองว่า ทะซีน (Thakins-เจ้านาย) เป็นผู้ส่งเสริมแสง
ประโยชน์ในการสไตรค์ครั้งนั้น^๕ และพวกนักศึกษากลุ่มน้อย^๖

ยังเกี่ยวข้องกับ โดบามา เอเซียโยเน่ (Dobama Asiayone-
 สยามเราพม่า) ซึ่งเป็นพวกชาตินิยมหัวรุนแรง พวกนี้มีผู้นำ
 ชื่อทะซิน นู (Thakins Nu) ออง ซาน (Aung San) กยอ
 ไนอิน (Kyaw Nyein) และบาซอ (Ba Swe) พวกนี้ได้เข้ายึด
 อำนาจของสหภาพนักศึกษามหาวิทยาลัยอย่างกึ่งได้ในภาคเรียน
 ฤดูใบไม้ร่วงปี ๒๔๗๘ ความลำบากของพวกนักศึกษานั้นยังมีอยู่
 การสไตรค์ของพวกนักศึกษา ได้บังเกิดขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์
 ปี ๒๔๗๙ ในตอนที่จะมีการสอบไล่ประจำปีเทอมสุดท้ายซึ่ง
 เป็นภาระที่หนักยิ่งของนักศึกษาจำนวนไม่น้อย แต่มูลเหตุที่ทำให้
 ให้มีการสไตรค์ครั้งนี้เป็นการต่อต้านลัทธิอาณานิคมทั้งใน
 ลักษณะและความสำคัญ เส้นทางที่จะเข้าไปสู่ห้องสอบได้ถูก
 พวกนักศึกษาล้มตัวลงนอนขวางกั้นไว้โดยสิ้นเชิง การสอบจำ
 เป็นต้องเลื่อนกำหนดออกไป จากมหาวิทยาลัยการสไตรค์ได้
 แพร่ไปสู่โรงเรียนมัธยมตอนปลายทั่วทั้งมณฑลก่อให้เกิดความ
 สนใจอย่างกว้างขวางในหมู่พวกที่ได้รับการศึกษา พวกสไตรค์
 ได้รับการสนใจและสนับสนุนจากพวกที่เล่นการเมืองหัวชาติ
 นิยมที่คิดแสวงประโยชน์จากการเคลื่อนไหวเช่นนั้น และพวก
 สไตรค์ยังได้รับการสนับสนุนจากประชาชนโดยทั่วไปด้วย พวก
 ทะซินที่จัดการให้มีการสไตรค์ขึ้นนี้ ต่อไปก็ได้กลายเป็นหัว

หน้าของพวกชาตินิยมพม่า โดยครั้งแรกได้ต่อต้านพวกอังกฤษ และต่อมาก็ได้ต่อต้านพวกญี่ปุ่น

ความสำเร็จของการสไตรค์นั้นที่แรกมีไม่มากนัก การสอบไล่ที่ถูกเลื่อนออกไปก็ได้สอบกันในเดือนมิถุนายน แทนที่จะเป็นเดือนมีนาคม และพวกนักการเมืองบางคนได้ถูกนำเข้ามาสมทบคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย พวกนักการเมืองเก่าไม่ได้รับนับถือพวกทะซินเป็นจริงเป็นจังอะไรนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากพวกโตบามา เอเซียโยเน่ ได้ร่วมสมัครรับเลือกตั้งปี ๒๔๗๙ และได้รับเลือกเข้ามาเป็นสมาชิกรัฐสภาเพียง ๓ คนเท่านั้น แต่พวกทะซินและผู้ที่มีส่วนในการสไตรค์เป็นพวกชาตินิยมที่มีเจตนาแน่วแน่และไม่เห็นแก่ตำแหน่งหรือยอมรับสินบนอย่างเช่นที่พวกชาตินิยมที่มีอายุแก่กว่ากระทำกัน พวกผู้นำของ อู อัทตะมะ หรือ ซายาซาน ก็ไม่ได้เห็นความสำคัญของพวกชาตินิยมที่เป็นนักศึกษา ในที่สุดพวกนี้ก็ไปเกี่ยวข้องให้ความร่วมมือกับ “คณะเสรี” ซึ่งอดีตนายกรัฐมนตรียามอได้จัดตั้งขึ้น และพวกนี้ส่วนใหญ่รวมทั้งทะซิน นู ได้ถูกจับกุมคุมขัง ในข้อหาว่าได้กล่าวยุยงส่งเสริมให้เกิดการแตกแยกหลังจากที่ได้เกิดสงครามขึ้นในยุโรปขณะ “สามสิบวีรบุรุษ” ของพวกทะซินได้หลบหนีออกนอกประเทศ และกลับมาพร้อม

กองทัพญี่ปุ่นที่รุกเข้ามาในปี ๒๔๘๕ พวกนักศึกษาซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของพวกชาตินิยมในทศวรรษที่ ๒๔๗๓ ได้กลายเป็นผู้นำ
ทางการเมืองในพม่าที่กลับคืนชีพอีกครั้งหนึ่งหลังสงคราม แต่
โชคร้ายมากที่ผู้นำซึ่งมีความสามารถที่สุด ๒ คน คือ อองซาน
และ ทะชิน มยา ได้ถูกสังหารในปี ๒๔๙๐

ประเทศพม่าภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปรับปรุงใหม่ พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๘๔

การเลือกตั้งครั้งแรกภายใต้รัฐธรรมนูญที่แก้ไขใหม่ปี
๒๔๗๘ ได้กระทำกันในปี ๒๔๗๙ โดยได้ผลที่ไม่แน่นอนพรรค
อิสระที่ได้ชัยชนะในการเลือกตั้งนั้น มีการแตกแยกกันมากจน
ความสามัคคีในพรรคหมดไป เมื่อรางวัลทางการเมืองมีไม่
เพียงพอที่จะทำให้ทุกคนในคณะรัฐบาลผสมนั้นพอใจได้ ดังนั้น
ดร. บามอ ผู้เจตเลี้ยวฉลาด และเป็นทนายผู้ได้รับการฝึกฝนจาก
ยุโรปได้เป็นผู้จัดตั้งคณะรัฐมนตรีชุดแรกขึ้น คณะรัฐมนตรีชุด
นี้เลือกมาจากพรรคพวกของเขา และพวกชนชาติผสมส่วนน้อย
ของท้องถิ่นนั้น ๆ รวมทั้งคนอังกฤษที่เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติ
ถึงแม้บามอจะได้รับการฝึกฝนจากพวกคริสเตียน เขาก็เป็นพวก
ที่ซิงซังอังกฤษ เขาไม่ยอมเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด

เขาเลือกเอามหาวิทยาลัยบอร์โดซ์แทนในการศึกษาวิชากฎหมายชั้นสูงของเขา เขาได้ชื่อเสียงเด่นทางด้านการเมืองขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อเขาอาสาเป็นทนายจำเลยในการพิจารณาคดีชายาซาน และต่อมาได้เป็นทนายคนหนึ่งทีคล่องแคล่วในบรรดาพวกที่เรียกร้องไม่ให้มีการแบ่งแยกพม่าจากอินเดีย พรรคซิเยทา (Sinyetha พรรคคนจน) ของเขาได้รับการสนับสนุนเพียงเล็กน้อยในการเลือกตั้ง ส่วนหนึ่งเพราะว่ามีคนเข้าใจน้อยเต็มที่ในนโยบายแบบสังคมนิยม บามอสามารถคุมเสียงส่วนใหญ่จากพรรคย่อย ๆ อยู่ได้ถึงสองปีโดยไม่ดำเนินการใด ๆ ตามอุดมคติของเขา

รัฐบาลของดร. บามอได้รับการโต้แย้งอย่างรุนแรงทั้งภายในและนอกสภานิติบัญญัติ แต่รัฐบาลก็ยังดำเนินการให้ก้าวหน้าไปได้บ้าง รัฐบาลของเขาได้จัดการให้มีรายงานที่สำคัญ ๆ เช่น ปัญหาขั้นมูลฐานของการถือครองที่ดิน การโอนที่ดิน และการให้ทุนรอนในการเกษตรกรรม การปฏิรูปทำได้สำเร็จเพียงเล็กน้อยเท่านั้นระหว่าง ๒ ปีที่เขามีอำนาจอยู่ แต่ก็ได้ดำเนินการขั้นต้นที่จะให้สภาผ่านพระราชบัญญัติว่าด้วยเรื่องการเช่าที่ดินในปี ๒๔๘๒ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะกำจัดการกระทำที่ชั่วร้ายของการเช่าที่ทำกินกันทุก ๆ ปี และเลิกกฎหมายที่ว่าด้วย

การซื้อที่ดินโดยตั้งความหวังไว้ว่าจะช่วยให้พวกเกษตรกรได้ที่ดินที่ตนเพาะปลูกกลับคืนมาเป็นของตนอีก การปฏิรูปทั้งสองอย่างนั้นพบความยุ่งยากอย่างหนักในการดำเนินการเพื่อให้สัมฤทธิ์ผลการศึกษาปัญหาอย่างอื่นมีจุดมุ่งหมายที่จะยุติการโอนที่ดิน และให้มีการให้ทุนรอนแก่เกษตรกรอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น แต่ความตั้งใจที่จะดำเนินการทั้งสองสถานนี้ก็ถูกขัดขวางจนชะงักงันโดยวุฒิสภาซึ่งเป็นพวกที่มีหัวทางอนุรักษนิยม และยังคงงันไปอีกโดยต้องหันไปสนใจเรื่องการเมืองที่รีบด่วนกว่า อันเนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่ได้มีจุดระเบิดขึ้นอยู่ในยุโรป ตอนกลางปี ๒๔๘๑ พวกปฏิปักษ์ทางด้านการเมืองของนายคบบามอที่มีพวกปองยีที่คลั่งในลัทธิเป็นผู้นำได้ยุ้งให้เกิดการจลาจลต่อต้านอินเดีย และติดตามมาด้วยการนัดหยุดงาน และการเดินขบวนของพวกนักศึกษา ปัญหาต่างๆ ได้ทำให้เสียงส่วนใหญ่ของเขาในสภาต้องสลายตัวไปในตอนต้นปี ๒๔๘๒

อุปฐินเป็นนายกรัฐมนตรีแทนบามอ คุณลักษณะของการเป็นนายกรัฐมนตรีของเขาเห็นได้จากการที่เขาพยายามจะมีระบอบประชาธิปไตยในการทำงานของพวกผู้ใหญ่บ้านดำเนินการให้มีการตีแผ่ การฉ้อราษฎร์บังหลวงที่มีอยู่ในระดับการปกครองชั้นต่ำ และชั้นกลาง และปัญหาอันเนื่องมาจากเหตุทาง

การเมืองในอินเดีย ยุโรป และเอเชียตะวันออก อำนาจที่แท้จริงที่อยู่เบื้องหลังรัฐบาลของอูปูคือ นักกฎหมาย และบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ชื่อ อูซอ ซึ่งเป็นตัวการสำคัญที่ก่อให้เกิดการจลาจลขึ้นในปี ๒๔๘๑ อูซอคอยจ้งหะของตัวอยู่ถึงหนึ่งปีครึ่งที่อูปูเป็นนายกรัฐมนตรี แล้วในเดือนสิงหาคม ๒๔๘๓ เขาก็ปลื้กตนออกจากรัฐบาลและเข้ายึดอำนาจเป็นของตน

สงครามในยุโรปที่ระเบิดขึ้นในปี ๒๔๘๒ ได้ก่อให้เกิดคณะพรรคที่เรียกว่า “พวกอิสรภาพ” (Freedom Bloc) ขึ้น โดยมี ดร. บามอเป็นคนที่ก่อตั้ง และได้รวมนักชาตินิยมทะชีนที่สำคัญๆ เข้าไว้ เนื่องจากพม่าให้ความร่วมมือกับอังกฤษในสงคราม พวกนี้จึงเรียกร้องให้อังกฤษยอมรับสิทธิของพม่าในการที่จะเป็นเอกราช ให้ดำเนินการให้มีการจัดตั้งรัฐสภา และให้เพิกถอนการมีอำนาจเหนือรัฐบาลที่รัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๘ ได้มอบให้แก่ข้าหลวงซึ่งมีอำนาจในด้านการวางนโยบายต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงแก้ไขรัฐธรรมนูญ ด้านการคลังและการปกครองชนส่วนน้อยที่ไม่ใช่คนพม่า บามอ ทะชีนนู และผู้นำอื่น ๆ ของ “คณะอิสรภาพ” ได้ถูกจับกุมคุมขังในข้อหาว่าได้ทำการพุดยงทำให้เกิดการกบฏขึ้น อูปูต้องกลายเป็นฝ่ายตั้งรับอย่างหนัก เมื่อเขาปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามคำเรียกร้องของพวกเขา

อิสรภาพ ในกลางปี ๒๔๘๓ กลับไปให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ต่อความพยายามของอังกฤษในการทำสงครามกับพวกนาซี ผลที่เกิดขึ้นในสถานะเช่นนี้เป็นโอกาสให้ชูชอเอาใจออกห่างจากรัฐบาล

ชูชอนั้นพร้อมที่จะยืนยันให้การสนับสนุนความพยายามของอังกฤษในการทำสงครามเท่า ๆ กับอู๋ปู้ แต่ชูชอแสวงประโยชน์จากสถานการณ์เช่นนี้อย่างไม่ลืมหูลืมตาเพื่อทำไรทางด้านการเมืองเป็นส่วนตัวของเขาเอง ความพยายามอย่างมากในการจำกัดเสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์ของหนังสือพิมพ์และการระงับความไม่สงบภายในทำให้เขาได้มีโอกาสโค่นคู่แข่งทางด้านการเมืองของเขา รวมทั้งพวกที่คิดกระตั้งกระเถียงด้วย เขาแสวงหาการสนับสนุนจากพวกชาตินิยมโดยเป็นผู้ดำเนินการตามแนวความคิดที่ประชาชนนิยมกันอย่างแพร่หลาย เช่น ดำเนินการให้พวกพม่าเข้าเป็นข้าราชการพลเรือน (โดยอ้างว่าเพื่อผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ) จัดให้มีการศึกษาระดับประถมฟรี มหาวิทยาลัยพุทธศาสนา และเลิกใช้ภาษาอังกฤษในการสอนที่มหาวิทยาลัยอย่างกุ่ม ในเดือนตุลาคม ๒๔๘๓ เขาได้กลับเปิดถนนสายพม่า เพื่อใช้ในการลำเลียงอาวุธยุทโธปกรณ์ไปให้แก่ประเทศจีน และเลิกการลงข่าวโฆษณาที่เข้าข้างญี่ปุ่น

เสียในหน้าหนังสือพิมพ์ของเขา เมื่อสงครามในตะวันออกไกล ได้ระเบิดขึ้นอย่างแท้จริงในเดือนธันวาคม ๒๔๘๔ อูซออยู่ระหว่างการเดินทางกลับพม่าจากอังกฤษโดยผ่านสหรัฐอเมริกา หลังจากที่ได้อาศัยความพยายามที่จะให้วินสตัน เชอร์ชิลล์ ยอมให้คำมั่นว่าจะให้เอกราชแก่ประเทศพม่าหลังจากสงครามยุติลง แต่ก็ไม่ไฉน อูซอได้เดินทางย้อนไปยุโรปอีกและถูกจับได้ว่าขณะที่อยู่ในเมืองลิสบอน เขาได้ติดต่อกับสถานทูตญี่ปุ่น อันถือได้ว่าเป็นการทรยศ เขาได้ถูกจับกุมตัวที่อียิปต์และถูกนำตัวไปคุมขังไว้ในคุกกันตาคองอังกฤษ ก่อนหน้าที่ญี่ปุ่นจะได้มีชัยชนะในพม่าทั้งหมด ข้าหลวงเซอร์เรจินัลด์ ดอร์แมน สมิธ (Sir Reginald Dorman-Smith) ได้ตั้งคณะรัฐมนตรีหัวอนุรักษ์นิยมขึ้นซึ่งได้เดินทางติดตามเขา ไปยังเมืองซิมลาในประเทศอินเดีย โดยทำหน้าที่เป็นรัฐบาลพลัดถิ่นในระหว่างสงคราม

ประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๗๕

การเป็นผู้นำของพระมหากษัตริย์ในโครงการสร้างประเทศให้ทันสมัยได้ถึงจุดเสื่อมลงหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตในปี ๒๔๕๓ ราชโอรสทั้ง ๒ พระองค์ที่ขึ้นครองราชย์แทนพระองค์ได้รับการศึกษาในยุโรป

แนวความคิดของทั้ง ๒ พระองค์จึงเป็นตะวันตกเกินไปจนไม่สามารถจะปรับตัวให้เข้ากับกรกระทำต่าง ๆ ของรัฐบาลที่กรุงเทพฯ ได้ผลของการปฏิรูปหลังปี ๒๔๕๓ นั้นพระมหากษัตริย์เป็นผู้ริเริ่มน้อยเต็มที่ ตอนกลางทศวรรษที่ ๒๔๗๓ สถานะของพระมหากษัตริย์ซึ่งถือว่าเป็นตำแหน่งอันศักดิ์สิทธิ์ ได้เสื่อมโทรมลงมากจนพวกนายทหารและพวกผู้นำที่ไม่ได้เป็นเชื้อพระวงศ์ ได้โต้แย้งอย่างเปิดเผยต่อการเล่นพรรคเล่นพวกของพวกเขา นาย และการขาดความกระตือรือร้นหรือความคิดเห็นใหม่ ๆ ภายในรัฐบาล ในบรรยากาศที่ไม่ได้เป็นอาณานิคมของใครของไทย ลัทธิประเพณีนิยมที่เข้าใจยาก ดังเช่น พวกนักการเมืองปองยี หรือพวกชาวยุโรปมา ไม่มีปรากฏขึ้นมาเป็นพวกชัดเจนในการดำเนินโครงการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย

ความสนใจที่มีแนวแปลกและนโยบายอันสับสนของรัชกาลที่ ๖ (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘) ได้ทำให้ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชเสื่อมลง ในฐานะนักประพันธ์บทละคร และนักแสดง รัชกาลที่ ๖ ไม่ได้สนใจพระทัยในราชการของประเทศโดยทั่วไป พระองค์ทรงใช้จ่ายเงินหลวงอย่างสุรุ่ยสุร่ายและพระองค์ไม่ทรงพยายามยับยั้งการฉ้อราษฎร์บังหลวงและการไร้ประสิทธิภาพของฝ่ายปกครอง พวกประจบสอพลอหนุ่ม ๆ กลุ่มหนึ่งได้รับ

ความสนพระทัยอย่างใกล้ชิด ทำให้ที่ปรึกษาที่เป็นทางการซึ่ง
ฉลาดสุขุมมากกว่าและมีประสบการณ์มากกว่าถูกกีดกันออก
ไป ราชองครักษ์มีเครื่องแบบแปลก ๆ มีสโมสร และที่มรักับ
ฟุตบอล ในรัชสมัยของพระองค์ พวกทหารได้พยายามล้มล้าง
พระองค์ถึง ๒ ครั้ง แต่กระทำการไม่สำเร็จ รัชกาลที่ ๖ ทรง
พอพระทัยที่จะฟื้นฟูพุทธศาสนาควบคู่กัน กับการปกครอง
ระบบสมบูรณาญาสิทธิราช แต่ในขณะเดียวกัน พระองค์ก็
ทรงต้องการให้มีการศึกษาภาคบังคับชั้นประถมศึกษา โดยไม่
ต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องศาสนา ซึ่งเป็นการขัดกับประเพณีที่เคย
ปฏิบัติกันมา นอกเหนือไปจากการยุติให้ผู้เชี่ยวชาญชาวเยอรมัน
ระหว่างและตอนหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ แล้ว พระองค์ก็ยัง
คงใช้ที่ปรึกษาชาวต่างประเทศในทุกๆ ระดับและสายงานในระบบ
การปกครองของประเทศไทย

พระอนุชาคือ รัชกาลที่ ๗ (๒๔๖๘-๒๔๗๘) ทรงมี
ความคิดโน้มเอียงไปทางเสรีนิยม แต่พระองค์กลับทำให้ทุกคน
ต้องขุ่นเคืองและทรงไม่สามารถที่จะดำเนินการตามข้อเสนอให้มี
การปฏิรูปซึ่งวางรูปไว้อย่างคลุมเครือได้ ถึงแม้ว่าพระองค์จะ
ทรงพอพระทัยที่จะให้มีรัฐสภาที่ปกครองประเทศตามรัฐธรรมนูญ
และกำหนดกฎเกณฑ์ของรัฐสภา พระองค์ก็ทรงยอมให้

พวกเจ้านายซึ่งมีความคิดตรงข้ามเข้ามาผูกขาดอำนาจในสภาสูงของรัฐบาล พวกเจ้านายได้รับการยกเว้นจากกฎ ก.พ. ที่ว่าด้วยการสมัครเข้ารับราชการปี ๒๔๗๑ ในขณะที่เดียวกันพระองค์ประสบความล้มเหลวที่จะทำให้ไพร่ฟ้าประชาชนได้เกิดความเข้าใจถึงผลดีของรัฐบาลที่มาจากผู้แทนราษฎร และไม่สามารถหาเสียงสนับสนุนข้อเสนอการปฏิรูปของพระองค์ได้ พวกเจ้านายไม่พอใจที่พระองค์ได้ทรงล้มเลิกกรมมหาดเล็กหลวงเสีย ซึ่งแต่เดิมมาได้ใช้เป็นที่พักอบรมบ่มสอนพวกลูกหลานของเจ้านายทางฝ่ายผู้นำทางการทหารก็รู้สึกไม่พอใจที่ได้มีการตัดทอนรายจ่ายในงานบริการสาธารณะต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต้องกระทำในสมัยเศรษฐกิจตกต่ำในปี ๒๔๗๓-๕

ความสำเร็จที่น่าสังเกตประการหนึ่งในรัชสมัยของรัชกาลที่ ๗ ก็คือ การเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญากับต่างประเทศที่กระทำไว้ในศตวรรษที่ ๒๔ แต่รัชกาลที่ ๗ เองมีส่วนในการนี้ด้วยเต็มที่ ความจริงตัวการสำคัญในงานนี้คือ ฟรานซิส บี แซร์ (Francis B. Sayre) ลูกเขยของประธานาธิบดีวิลสัน ซึ่งได้เข้ารับราชการระหว่างปี ๒๔๖๓-๒๔๗๐ ในฐานะที่ปรึกษาราชการด้านต่างประเทศของประเทศไทย ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๑ รัฐบาลไทยมีสิทธิน้อยเต็มที่ในการที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยว

กับเอกสิทธิของชาวต่างประเทศที่ชาวยุโรปที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยได้รับ สนธิสัญญาดั้งเดิมที่กระทำในทศวรรษ ๒๓๙๓ ไม่ได้บ่งถึงอายุสัญญาไว้ว่าถึงเมื่อใดที่จะต้องเจรจาเพื่อแก้ไขกันใหม่ ดังนั้นถ้าจะแก้ไขกันใหม่ก็ต้องให้ทั้งสองฝ่ายพอใจ ประธานาธิบดีได้ตอบสนองรองรับฟังคำวิงวอนขอร้องของประเทศไทย ที่ ๆ ได้มีการประชุมสันติภาพที่แวร์ซายส์โดยให้มีการเจรจาเรื่องสนธิสัญญาที่ทำกันไว้กับอเมริกาเสียใหม่ในปี ๒๔๖๓ หลังจากนั้นไทยก็สามารถนำชนชาวอเมริกันขึ้นฟ้องร้องต่อศาลไทยได้ การจำกัดเกี่ยวกับเงินตราและภาษีก็ถูกยกเลิกไป และสนธิสัญญาใหม่ก็ถูกกำหนดให้มีอายุเพียง ๑๐ ปี ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะบอกเลิกสนธิสัญญานั้นก็กระทำได้ ฟรานซิส บี แชรซ์ ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการให้ประเทศอื่น ๆ ยอมรับการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไทยทำกับตนให้มีข้อกำหนดใหม่ดังเช่นที่ไทยทำกับสหรัฐอเมริกา การเจรจาก้าวหน้าไปอย่างเชื่องช้าในตอนต้น สนธิสัญญาอันเหมาะสมได้กระทำกับญี่ปุ่นในปี ๒๔๖๗ แต่การเจรจากับฝรั่งเศสและอังกฤษต้องหยุดชะงักไปชั่วระยะเวลาหนึ่งหลังจากนั้น

ประเทศไทยหลุดพ้นจากข้อจำกัดในสนธิสัญญาที่ไม่ให้ความเสมอภาค ส่วนหนึ่งนั้นเพราะเงินก็มั่งคั่งได้ชัยชนะใน

ประเทศจีนเมื่อปี ๒๔๖๘-๙ ข้อรังเกียจของชาวยุโรปที่มีต่อการปฏิรูปสนธิสัญญาซึ่งขึ้นอยู่กับความต้องการ ให้มีกฎหมายใหม่ ความสนใจของพวกเขาที่มีต่อการ ได้อภิสิทธิ์ ในทางการค้าและเกี่ยวกับปัญหาพรมแดนเหล่านี้ ได้ลดความสำคัญลงไปหลังปี ๒๔๖๘ เป็นที่กระจ่างชัดว่า รัฐบาลนานกิงใหม่ซึ่งเป็นรัฐบาลคณะแรกที่สนใจในพวกคนจีนโพ้นทะเลคงจะหิบบกปัญหาการเจรจาขอตั้งสถานกงสุลกกับกรุงเทพฯ ฯ เพื่อที่จะขยายการใช้เอกสิทธิทางกฎหมายเหนือชาวจีนสามล้านคนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยผู้ซึ่งอ้างว่าตนยังคงเป็นคนจีนตามกฎหมายชาติตามสายโลหิต ฝรั่งเศส ได้ยินยอมผ่อนปรนในสนธิสัญญากงสุลฉบับใหม่ในปี ๒๔๖๘ พร้อมทั้งข้อตกลงเกี่ยวกับพรมแดนโดยให้มีเขตปลอดทหารทั้ง ๒ ฝ่ายแม่น้ำโขงพร้อมทั้งให้สิทธิคนไทยที่อยู่ในอินโดจีนของฝรั่งเศสเท่าเทียมกับสิทธิที่คนฝรั่งเศสที่อยู่ในประเทศไทยได้รับ หลังจากนั้นไม่นานอังกฤษก็ได้เจรจาทำสนธิสัญญาเช่นเดียวกับฝรั่งเศส แต่มีข้อแม้ให้ใช้บังคับต่อไปอีกสิบปีในการเก็บภาษีแต่พอสมควร (กำหนดไว้ ๕%) สำหรับค้าที่ทำจากฝ้าย ฝ้าย เหล็ก ผลิตภัณฑ์ที่ทำด้วยเหล็กและเครื่องจักรกล ชาติอื่น ๆ ก็ทำสัญญากับไทยตามตัวอย่างเช่นนั้น ถึงตอน

ปลายทศวรรษ ๒๔๗๓ สนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคกันก็ถูกขจัด
ไปจนไม่เหลือร่องรอย ฟรานซิส บี แซร์ ได้รับเกียรติอย่าง
สูงจากรัฐบาลไทยในฐานะปฏิบัติราชการอันมีคุณค่าอย่างสูง

ตลอดระยะเวลาครึ่งหลังของทศวรรษ ๒๔๖๓ พวกชาตินิยมไทยก็พยายามที่จะจำกัดขอบเขตอิทธิพลทางเศรษฐกิจของ
ชนชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ความสำคัญยิ่งเพิ่มมากขึ้น
เมื่อทั้งสองได้คำนึงถึงการถือสัญชาติของตน เมื่อรัฐบาลก็มึน
ต้งใหม่ของจีนมีหัวรุนแรง และเมื่อผู้หญิงจีนได้อพยพมาอยู่ใน
ประเทศไทยเพิ่มมากยิ่งขึ้น ทำให้การกลืนพวกชาวจีนได้ลด
อัตราลง และการกลืนชนต่างชาติกลุ่มใหญ่ที่สุดนี้ก็ทำได้เพียง
ระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น การได้เปรียบที่ไม่ต้องเข้ารับราชการ
ที่พวกจีนได้รับมาแต่เก่าก่อน และการที่ต้องเสียภาษีน้อยราย
การกว้านนั้นได้ถูกยกเลิกไปหมดในราวปี ๒๔๗๓ ได้เกิดการขัด
แย้งระหว่างชน ๒ กลุ่ม หลังจากการปฏิวัติในปี ๒๔๗๕ โดย
โรงเรียนจีนได้ถูกปิดหมด การประกอบอาชีพของคนต่างชาตินี้
ก็ถูกจำกัด และการอพยพเข้ามาทำมาหากินในประเทศไทยก็
ถูกลดลงเหลือเพียงประมาณปีละ ๑๐,๐๐๐ คน

สมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครองในกรุงรัตน- โกสินทร์ ๒๔๗๕-๒๔๘๔

พวก “ผู้ก่อการ” ที่ทำการปฏิวัติยึดอำนาจปกครองของรัฐบาลไทยไปจากพระมหากษัตริย์ในปี ๒๔๗๕ ได้อ้างว่าตนทำการเพื่อความก้าวหน้าและปฏิรูป การที่พวกนี้ทำการปฏิวัติส่วนหนึ่งเนื่องมาจากมีความเชื่อมั่นและอีกส่วนหนึ่งเพื่อสร้างจากกันมิให้อังกฤษหรือฝรั่งเศสทำการแทรกแซงในนามของพระมหากษัตริย์ที่เป็นมิตรกับพวกตน พวกหัวหน้าเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงเปลี่ยนแปลงหลายสิ่งหลายอย่างให้มีเสรีภาพกว้างขึ้น พวกเขาเสนอให้มีรัฐธรรมนูญ ให้เสรีภาพกับหนังสือพิมพ์ ความเสมอภาคในสังคม และให้การศึกษาแก่ประชาชน เรียกเก็บภาษีเงินได้แทนการเก็บภาษีที่ดินทำกินซึ่งไม่เป็นที่นิยม และจัดให้มีการรับเข้าเป็นข้าราชการพลเรือน โดยการแข่งขันสอบเข้าอย่างแท้จริง รัชกาลที่ ๗ แสดงที่ทำว่าพระองค์เองก็หมดความเชื่อถือในระบบการปกครองของกษัตริย์และพระองค์ได้ทรงปฏิเสธตั้งแต่ตอนต้นที่จะใช้กำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจปราบปรามพฤติกรรมของพวกผู้ก่อการปฏิวัติที่มีกองทัพหนุนหลัง พระองค์เสด็จไปยุโรปด้วยเหตุผลทางสุขภาพในตอนต้นปี ๒๔๗๗ ซึ่งเท่ากับสละโอกาสที่พระมหากษัตริย์ จะทรงมีอำนาจอีก ไปเสีย

ในที่สุดพระองค์ก็ทรงประณามพวกผู้ก่อการว่าเป็นพวกใช้อำนาจทหารและไม่ใช่พวกประชาธิปไตย ต่อจากนั้นพระองค์ก็ทรงสละราชสมบัติ พระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ที่รัฐบาลเลือกนั้นมีอายุเพียง ๑๐ พรรษา ซึ่งเป็นพระราชนัดดาของรัชกาลที่ ๗ และขณะนั้นทรงศึกษาอยู่ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ดังนั้นหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ไทยจึงถูกลดลงเหลือเป็นแต่เพียงสัญลักษณ์เท่านั้น ถึงแม้ว่าความนิยมในพระมหากษัตริย์จะคงอยู่โดยไม่เสื่อมในหมู่พสกนิกรนับเป็นเวลาสิบ ๆ ปีหลังจากนั้น

เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ รัฐบาลใหม่ซึ่งมีผู้นำในตอนต้นเป็นอาจารย์วิชากฎหมายฝ่ายซ้ายที่รับการศึกษาจากฝรั่งเศสชื่อ นายปรีดี พนมยงค์ ได้วางแผนพัฒนาประเทศด้วยการวางแผนที่ก้าวหน้า โครงการของนายปรีดีได้เรียกร้องให้มีแผนเศรษฐกิจ ซึ่งหลายอย่างคล้ายกับแผนของโซเวียต แผนนั้นบ่งให้รัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการเสียเองในการอุตสาหกรรมและการค้าใหญ่ ๆ ซึ่งอ้างว่านอกจากจะช่วยกำจัดการผูกขาดของคนจีนแล้ว ยังจะช่วยวางรากฐานในการเพิ่มผลการผลิตและเพิ่มงานให้กับประชากร และช่วยความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างให้ดีขึ้น รัฐบาลจะช่วยในการลงทุนและหาตลาดให้การออกพันธบัตรของรัฐบาลจะช่วยให้มีเงินที่จะซื้อที่ดินมาแจก

จ่ายให้กับเกษตรกรผู้เช่าอาศัยอยู่ในที่ดินผืนนั้น ๆ การปฏิรูปนี้ จะกระทำไปพร้อมกับการให้การศึกษาและสวัสดิการทั่วไป ใน ตอนต้นนายปรีดียังเสนอให้รวบรวมอำนาจทางการเมืองให้มาตกอยู่ในมือของพวกคณะราษฎรแต่เพียงพวกเดียว โดยจากพวกคณะราษฎรนี้เท่านั้นที่จะได้เลือกส่งบุคคลต่าง ๆ เข้ารับเลือกตั้งเป็นผู้แทนในรัฐสภา ข้อเสนอฝ่ายซ้ายของนายปรีดีได้รับการสนับสนุนจากคนอื่นทั่ว ๆ ไปน้อยเต็มที่ นอกจากบรรดาพรรคพวกของเขาซึ่งสนับสนุนเขาเต็มที่เท่านั้น แต่ข้อเสนอเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าชนทั่วไปไม่ได้มีความเชื่อมั่นในรัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตย และไม่มีความเลื่อมใสในการที่รัฐบาลจะยื่นมือเข้าดำเนินการ

รัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทยที่เขียนขึ้นในปี ๒๔๗๕ จนถึงปี ๒๔๘๙ ได้ทำขึ้นโดยยอมรับความจริงของการเมืองในสถานการณ์ในขณะนั้น รัฐธรรมนูญได้รักษาเกียรติคุณของวังหลวงไว้บ้างโดยให้เป็นสิทธิของพระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจในการตัดสินพระทัยในเรื่องไม่สำคัญนักหลายประการ อย่างไรก็ตามรัฐบาลก็ไม่ยอมให้พวกเจ้านายเข้าไปมีตำแหน่งรัฐมนตรีหรือเป็นสมาชิกในคณะกรรมการแผ่นดิน นอกจากนี้ยังกำหนดให้มีการเลือกตั้งโดยทางอ้อมครั้งหนึ่งของสมาชิกสภาผู้แทน

ราษฎร และให้หัวหน้าพรรคที่ครองอำนาจเลือกสมาชิกสภาอีก
 ครั้งหนึ่ง รัฐบาลจะรับผิดชอบต่อเสียงส่วนใหญ่ในรัฐสภา แต่
 งบประมาณของปีก่อนสามารถนำมาใช้ได้ ในเหตุการณ์ที่คับขัน
 ประชากรไม่ได้เรียกร้องให้พวกตนมีส่วนเกี่ยวข้อง หรือได้แสดง
 ว่าตนมีความสนใจอย่างแท้จริงในรูปลักษณะของสภาผู้แทน
 ราษฎร บรรดาผู้แทนที่ได้รับเลือกมาจากต่างจังหวัดในช่วงระยะ
 เวลาหนึ่งก็มีความสนใจที่จะแบ่งอำนาจทางการเมืองกับพวกก่อ
 การที่กรุงเทพฯ ฯ อำนาจของรัฐบาลในระดับหมู่บ้านที่มีอยู่นั้นก็
 เพราะประชากรยังคงเคารพในระบบราชการและความเลื่อมใส
 ในองค์พระมหากษัตริย์กึ่งสมมติเทพ ระบบการปกครองใหม่
 เป็นสิ่งซึ่งมาจากภายนอกทั้งในด้านความสามารถและข้อบก
 พร่อง

เนื่องจากว่ากองทัพเป็นหน่วยที่มีการประสานงานกันดี
 ที่สุดในโครงร่างใหม่ทางการเมือง การควบคุมสถานการณ์
 ต่าง ๆ จึงตกไปอยู่ในมือของพวกทหารในปี ๒๔๗๖ พวกฝ่าย
 ขวาบังคับให้นายปรีดีต้องถูกเนรเทศไปชั่วคราวและใครที่นิยม
 ลัทธิคอมมิวนิสต์ก็ถือว่าผิดกฎหมาย พวกนิยมกษัตริย์ได้ก่อการ
 กบฏขึ้นอย่างครั้ง ๆ กลาง ๆ และถูกปราบจนราบคาบในเวลา
 ต่อมาในปีเดียวกัน ปรีดีผู้มีความสามารถได้รับอนุญาตให้กลับ

มาเข้าร่วมคณะรัฐมนตรีอีกในปี ๒๔๗๗ เขาได้รับตำแหน่งต่อ
 เนื่องกันโดยเป็นรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย ต่างประเทศ
 และกระทรวงการคลัง เขายังคงเป็นบุคคลที่พวกปัญญาชนหนุ่ม
 สาวพากันบูชา แต่หลังจากปี ๒๔๘๐ เป็นต้นไป ในสายตา
 ของประชาชน พันเอกพิบูลสงครามก็เด่นขึ้นมาเคียงอีกหนึ่งคน
 หลังจากนี้การเป็นคู่แข่งกันก็ได้ดำเนินต่อมาถึงสิบปี พระยา
 พหลฯ ได้ลาออกจากการเป็นหัวหน้าคณะรัฐบาล โดยตำแหน่ง
 โดยเหตุผลทางสุขภาพในปี ๒๔๘๑ ทำให้ตำแหน่งหัวหน้าคณะ
 บริหารตกไปอยู่กับพันเอกพิบูล ฯ ผู้ซึ่งในตอนนั้นได้รับการ
 สนับสนุนจากรัฐสภาอนุรักษ์นิยมซึ่งได้รับเลือกขึ้นเมื่อหนึ่งปี
 ก่อนหน้านั้น ปรีดีและข้าราชการพลเรือนคนอื่น ๆ ยังคงเป็น
 รัฐมนตรีอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่พวกทหารที่มีความทะเยอ
 ทะยานเป็นพวกที่เข้าคุมอำนาจโดยแท้จริง

นอกจากจะได้จำกัดอำนาจของพวกเจ้านายแล้ว ลักษณะ
 ที่สำคัญของนโยบายชาตินิยมที่กรุงเทพฯ ระหว่างครึ่งทศวรรษ
 หลังของ ๒๔๗๓ ก็คือมีลักษณะต่อต้านจีน ภาษีที่ดินและ
 ภาษียาบุคคลถูกยกเลิกไปโดยเรียกเก็บภาษีเงินได้หนึ่งเปอร์
 เซนต์ และภาษีการค้าที่มีคนจีนคุมอยู่เรียกเก็บ ๒ เปอร์เซ็นต์
 เงินใต้ที่เป็นหลักได้จากการขายฝิ่น ภาษีศุลกากร และภาษี

สุรา นอกจากนนักภาษีสรรพสามิต ธนาคาร และการบันเทิง ซึ่ง
 กิจการงานต่าง ๆ เหล่านี้ พวกชาวจีนได้มีส่วนร่วมอย่างสำคัญ
 มีอาชีพ ๒๕ ประเภทที่ระบุไว้ตามกฎหมายซึ่งสงวนไว้ให้คนไทย
 เท่านั้น และได้ห้ามการใช้ภาษาจีนในการสอนในโรงเรียน
 การต่อต้านจีนได้เพิ่มมากขึ้นในตอนที่ยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นใน
 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้แผ่ขยายยิ่งขึ้นหลังจากที่ญี่ปุ่นได้โจมตีจีน
 อย่างหนักหลังปี ๒๔๘๐ ลัทธิชาตินิยมในประเทศไทยแตกต่าง
 กับการต่อต้านลัทธิอาณานิคมในพม่าโดยจุ่มุ่งในทางเชิดชูไทย
 การปกครองเป็นไปในรูปที่มีพรรค ๆ เดียวโดยมีกองทัพควบคุม
 ต่อมาได้แสวงประโยชน์จากการสนับสนุนของญี่ปุ่นพยายาม
 ที่จะเอาดินแดนคืนในลุ่มแม่น้ำโขงและจังหวัดชายแดนของ
 กัมพูชาซึ่งได้เสียให้กับฝรั่งเศสไประหว่าง ๒๐ ปีก่อนสงคราม
 โลกครั้งที่ ๑ พิบูลได้เพิ่มงบประมาณทางทหารขึ้นมากหลังปี
 ๒๔๘๐ ส่วนการใช้ที่ปรึกษาชาวต่างประเทศได้ลดลงอย่างมาก
 แนวโน้มที่สำคัญอีกประการหนึ่งในประเทศไทยก็คือ
 รัฐบาลได้มีส่วนร่วมในการค้าและการผลิต การดำเนินงานของทาง
 การในการบริการสาธารณะ เช่น รถไฟ โทรเลข และโรงไฟ
 ฟ้านั้น พวกที่ปรึกษาชาวยุโรปได้ดำเนินการจัดตั้งไว้ให้แล้ว
 รัฐบาลใหม่ได้ขยายกิจการออกโดยรวมทั้งการจัดตั้งโรงงานทำ

กระดาษ โรงงานทอผ้า โรงงานน้ำตาล และโรงงานยาสูบ การทอผ้าไหม และโรงกลั่นน้ำมัน โรงงานเหล่านี้ส่วนมาก ดำเนินกิจการขาดทุนเป็นประจำเพราะการจัดการอย่างไร้สมรรถภาพ และการโกงกินของพวกข้าราชการ การผลิตยางได้เพิ่มมากขึ้นจนน่าสังเกตหลังปี ๒๔๗๗ อย่างไรก็ตามยังเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันอยู่ว่า รัฐบาลใหม่ซึ่งต้องการให้ชาติทันสมัยในระหว่าง ๗ ปี ก่อนสงครามในยุโรปจะระเบิดขึ้นนั้น เมื่อเปรียบเทียบกับแล้วจะดีกว่ารัฐบาลที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำหรือไม่

หลังจากเกิดสงครามแล้ว นายกพิบูลฯ ก็ได้ตั้งตนเป็นผู้นำทางการทหารอย่างเปิดเผย เขามีความเห็นที่เห็นว่า เผ่าพันธุ์ไทยวัฒนธรรมและความเชื่อถือในศาสนาพุทธนั้นเป็นการแสดงความรักชาติ ชื่อของประเทศถูกเปลี่ยนอย่างเป็นทางการจากสยามเป็นประเทศไทยและมีการจัดตั้งขบวนการไทยทั้งปวงซึ่งไม่ได้กำหนดไว้ว่าจะใหญ่โตสักแค่ไหน โดยทางทฤษฎีนั้นนโยบายนี้คลุมไปถึงมลายู ไกลไปทางใต้จนถึงเคดาห์ บินัง ดินแดนชายฝั่งตะวันออกของพม่าและรัฐฉานซึ่งอยู่ตะวันออกสุด รวมทั้งดินแดนที่สูญเสียให้กับฝรั่งเศสมาตั้งแต่ปี ๒๔๓๖ หนึ่ง

ในสามของรายได้ของชาติถูกนำไปใช้ในการเตรียมกองทัพ การ
 หันไปนิยมญี่ปุ่นของนายก ๖ พิบูล ๖ ได้รวมเอาการแพร่ลัทธิ
 บุชิตะของชาบูไรตามแบบไทย ๆ เข้าไว้ด้วย รวมทั้งการยอม
 รับการไถ่เกลียดของญี่ปุ่นในปี ๒๔๘๔ เมื่อไทยวิวาทกับฝรั่งเศส
 ในดินแดนชายแดนของลาวในลุ่มแม่น้ำโขง และยอมรับโดย
 คุชฎิโดยทั่วไปเมื่อใดก็อ้างว่าญี่ปุ่นเองมีความเลื่อมใส ในพุทธ
 ศาสนาเช่นเดียวกับประเทศไทย ญี่ปุ่นได้ตั้งสถานทูตที่มีอำนาจ
 เต็มในกรุงเทพฯ เมื่อปี ๒๔๘๓ และตั้งสถานกงสุลขึ้นอีก ๒
 แห่ง แห่งหนึ่งอยู่ที่จังหวัดสงขลาซึ่งอยู่ติดต่อกับมลายู อีก
 แห่งหนึ่งตั้งที่เชียงใหม่ ไกลกับรัฐเชียงตุงซึ่งอยู่ที่ชายแดนของ
 พม่า ดูเหมือนว่าจะเป็นการพิจารณาตามหลักความจริงของ
 สถานการณ์มากกว่าที่ทำให้มีการดำเนินนโยบาย “ลู่ตามลม”
 แทนที่จะเป็นการตัดสินใจที่วางไว้ก่อนอย่างแน่วแน่ในการที่ทำให้
 ให้พิบูล ๖ เข้าข้างญี่ปุ่นผู้รุกรานในระหว่างสงคราม การที่ประ
 เทศไทยไม่ได้เป็นอาณานิคมใครเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้กรุงเทพฯ
 ได้มีโอกาสพยายามปรับตัวอย่างสงบต่อการที่ญี่ปุ่นคุกคามจะมี
 อำนาจเหนือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้นประเทศจึงได้รอด
 พ้นจากภัยพิบัติของสงครามซึ่งประเทศอื่น ๆ ต้องได้ประสบ

ผลของการยึดครองของญี่ปุ่น

อิทธิพลของการที่ญี่ปุ่นเข้ารุกรานเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่นับถือพุทธศาสนาระหว่างสงครามในตะวันออกไกลปี ๒๔๘๔-๒๔๘๘ นั้นเห็นได้ชัด ถึงแม้ว่าเกียรติของชาวยุโรปจะเสื่อมลง และความรู้สึกชาตินิยมของคนท้องถิ่นจะแพร่ขยายมากขึ้น อินโดจีนของฝรั่งเศสทั้งหมดถูกยึดครองหลังจากที่ฝรั่งเศสได้พ่ายแพ้สงครามในหน้าร้อนของปี ๒๔๘๓ รัฐบาลวิชี (Vichy Regime) ของจอมพลเปแตงได้มีคำสั่งให้ยอมจำนนภายใต้ความกดดันจากประเทศเยอรมันนี และฝ่ายบริหารประจำท้องถิ่นของฝรั่งเศสไม่มีอำนาจอะไรที่จะไปต่อต้านการเข้าควบคุมของญี่ปุ่น โคชินไชน่าได้กลายเป็นแหล่งเริ่มต้นของกองทัพบุกญี่ปุ่นในการบุกเข้ายึดครองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนที่อยู่บนผืนแผ่นดินใหญ่ในตอนต้นปี ๒๔๘๕ และกัมพูชาได้กลายเป็นฉนวนในการรุกรานประเทศไทย ลาวได้รอดตัวไปโดยถูกฝ่ายญี่ปุ่นเข้าแทรกแซงแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น เพราะลาวไม่มีอะไรที่เป็นที่ประสงค์ของผู้รุกราน และอีกอย่างหนึ่งลาวก็ไม่ได้อยู่ในเส้นทางที่จะใช้ประโยชน์ได้ในการไปพม่าหรือทางตอนใต้ของจีน จนกระทั่งถึงฤดูใบไม้ผลิ ๒๔๘๘ ญี่ปุ่นได้ทั้งให้ฝ่ายฝรั่งเศสดำเนินการบริหารอินโดจีนที่กระทำมาเป็นประจำ ถึง

แม้ผู้รุกรานจะเข้าควบคุมการขนส่ง และขายสิ่งของเครื่องกิน เครื่องใช้ต่าง ๆ ตามความต้องการของกองทัพ

พวกข้าราชการฝรั่งเศสโดยทั่วไปได้ยอมด้อยให้ โดยพยายามถนอมเกียรติคุณของตนไว้อย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะในลาว และกัมพูชา ทั้งนี้เนื่องมาจากความรู้สึกไม่พอใจของชาวท้องถิ่นในลาวและกัมพูชาที่มีต่อประเทศไทยซึ่งได้รับความสนับสนุนจากญี่ปุ่นในการเรียกร้องให้คืนดินแดนตามชายแดนที่ได้เสียให้แก่ฝรั่งเศสไปหลังปี ๒๔๓๖ พวกชนชั้นนำในกัมพูชาในแคว้นจำปาศักดิ์ของลาวทางใต้ และที่วังหลวงที่หลวงพระบางจึงยังคงขึ้นชมฝรั่งเศสอยู่จนกระทั่งสิ้นสงคราม พวกฝรั่งเศสที่กลับมาประสบความสำเร็จอย่างยากแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้นในการเข้าควบคุมอาณาบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงในตอนปลายปี ๒๔๘๘ และในปี ๒๔๘๘ นั้นเอง ไทยได้มีปฏิริยาเป็นศัตรูกับฝรั่งเศสมากกว่าประเทศเพื่อนบ้านทางตะวันออกทั้งสอง ดังนั้นกรุงเทพ ฯ จึงได้กลายเป็นที่ชุมนุมของพวกที่ไม่พอใจฝรั่งเศส เช่น พวกลาวอิสระ ซึ่งได้กล่าวถึงมาแล้วในบทที่ ๑

ดังได้กล่าวถึงมาแล้ว หลังจากปี ๒๔๘๑ ประเทศไทยได้ดำเนินนโยบายที่เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายที่มีทีท่าว่าเป็นฝ่ายมีชัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้รัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม การเจรจา

ของไทยกับมหาอำนาจฝ่ายตะวันตกในตอนก่อนสงครามเพื่อขอความคุ้มครองทางทหาร ได้ผลเพียงเล็กน้อยนอกจากสหรัฐ แต่ช่องทางนี้ก็ถูกทำลายโดยสิ้นเชิง โดยเหตุการณ์ที่เพิร์ลฮาร์เบอร์ และการที่ญี่ปุ่นเข้ารุกรานฟิลิปปินส์ ไทยได้ยอมรับการช่วยเหลือของญี่ปุ่น โดยได้รับชายแดนอินโดจีนคืนในปี ๒๔๘๔ และต่อมาในปี ๒๔๘๕ ก็ได้คืนแดนเพิ่มในทางแหลมมลายู และในรัฐชายแดนฉานของพม่า ไทยได้รับรัฐสุลต่าน ๔ รัฐ รัฐฉาน ๒ รัฐ และมณฑลกำพูชาอีก ๒ มณฑล พวกญี่ปุ่นได้เข้าคุมกิจการรถไฟและการขนส่งทางเครื่องบินในประเทศไทย ผู้รุกรานยังได้อาเงินเยนมาใช้นับพัน ๆ ล้าน จนท่วมท้นประเทศ โดยไม่ได้มีการส่งสินค้าเข้าให้ได้สมดุลย์กัน ดังนั้นจึงเกิดภาวะเงินเพื่อทำให้เงินเสื่อมค่าลงถึงสิบเท่า และมีการโก่งกินกันอย่างมหาศาลในหมู่พวกข้าราชการ แต่ชนบทไม่ได้รับความเสียหายมากมาย หรือพวกประชาชนก็ไม่ได้รับอันตรายแต่อย่างใด นอกเสียจากผู้รับเคราะห์ชาวจีนซึ่งถูกกล่าวหาว่าเป็นพวกจีนคณะชาติ รัฐบาลกรุงเทพ ฯ เองก็เป็นศัตรูกับพวกชาวจีนน้อยกว่าพวกญี่ปุ่นเล็กน้อย หลวงพิบูลย์นิยมเชื่อฟังญี่ปุ่นแต่โดยดี โดยได้ประกาศสงครามกับสหรัฐ และอังกฤษ และเอารัฐบาลของเขาไปผูกพันอย่างแน่นหนาต่อชัยชนะของ

ญี่ปุ่น ทางกรไทยเข้ารับผิดชอบในการควบคุมตัวชาวต่างชาติ ฝ่ายศัตรูที่ตกเป็นเชลยเนื่องมาจากสงคราม การบุกอย่างขนานใหญ่ของทัพญี่ปุ่นที่เข้าไปในมลายูและพม่า นั้น ได้บุกผ่านประเทศไทย

โดยการเปรียบเทียบแล้วพม่าได้รับผลเสียหายอย่างเต็มที่จากการบุกของญี่ปุ่นและจากการตีโต้ของกองทัพอินเดียของอังกฤษ ญี่ปุ่นบุกเข้าทางฉนวนตะนาวศรีเร็วเกินความคาดหมายและบุกเข้าไปเป็นจำนวนมากกว่าที่คาดคิดด้วย พวกญี่ปุ่นได้รับประโยชน์จากพม่าที่ให้ความร่วมมือซึ่งมีหัวหน้าคือ ทะชินชู อองซาน เนวิน และพวกวีรบุรุษทั้งสามสิบซึ่งได้หนีออกจากประเทศตอนรัฐบาลอุซอปกครองพม่า พวกกรุกรานได้ใช้กลยุทธ์ในการแทรกซึมเข้าไปในตำแหน่งของแนวป้องกันของอังกฤษ และการที่แนวป้องกันลุ่มแม่น้ำสะโตงตอนล่างได้พังทลายลงในตอนต้นสงครามทำให้อังกฤษถอนตัวจากย่างกุ้ง ซึ่งเป็นทั้งเมืองหลวงและเมืองท่าในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ทัพอังกฤษประสบความยากลำบากในการถอยขึ้นไปทางเหนือ โดยใช้แม่น้ำอิรวดีเป็นแนวถอย นอกจากนั้นยังต้องยุ่งยากมากขึ้นด้วยปัญหาการส่งกำลังบำรุงและค่ายแสงแดดที่แผดกล้าในฤดูร้อน นอกจากนั้นก็ยังขาดกำลังสนับสนุนทางอากาศ แล้ว

ยังมีผู้ลอบฆาตอินเดียนที่หนีมาเป็นภรรยาให้อีกด้วยนับหมื่น ๆ คน
 ทักษิณซึ่งมีนายพลโจเซฟ สติลเวล แห่งสหรัฐเป็นผู้บังคับ
 บัญชาได้ บังคับแนวฉนวนลุ่มแม่น้ำสะโคง ได้ระยะเวลาหนึ่ง
 แต่เมื่อกองทัพญี่ปุ่นบุกเข้ายึดรัฐกะเหรี่ยงในที่ราบสูงของฉาน
 ซึ่งอยู่ทางตะวันออกและทางเหนือได้ ทักษิณของสติลเวลก็ต้อง
 ถอยออกไป พวกเขาร่วมมือกับญี่ปุ่นซึ่งรวมทั้งพวกปองยีที่มีหัว
 ทางการเมืองยังความยุ่งยากลำบากใจให้แก่ญี่ปุ่นเท่า ๆ กับที่ให้
 ความช่วยเหลือ แต่ประชาชนทั่ว ๆ ไปไม่ได้เข้าร่วมในการต่อ
 สู้

ความพยายามในตอนแรกของพวกเขาขึ้นหนุ่มที่จะให้มี
 รัฐบาลพลเรือนเข้าบริหารงานแทนพวกอังกฤษที่ถอยไปประสบ
 ความล้มเหลวโดยสิ้นเชิง ดังนั้นในตอนปลายฤดูใบไม้ผลิพวก
 ญี่ปุ่นจึงได้ตั้งให้ ดร. บามอเป็นหัวหน้าคณะรัฐบาลหุ่น โดย
 ได้รับความสนับสนุนจากพวกของเขาและพวกทะชินที่ได้คัด
 เลือกตัวมา ในฐานะเป็นอธิบดี (ประมุขของรัฐ) บามอได้
 ทำทุกอย่างที่เขาจะกระทำได้ โดยไม่ถึงขั้นที่จะต้องเกิดการ
 บาดหมางกับเจ้านายชาวญี่ปุ่นโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะป้องกันมิให้
 ประชาชนของเขาถูกข่มเหง เขายืนยันให้ถือว่ารัฐฉานเป็นส่วน
 หนึ่งของดินแดนพม่า เขารวบรวมกรรมกรได้สามหมื่นคนเพื่อ

ทำงานในโครงการต่างๆ ของญี่ปุ่น รวมทั้ง “ทางรถไฟสาย
มรณะ” จากมะละแหม่งเข้าไปในประเทศไทย และยังร่วมมือ
เพื่อชัยชนะของญี่ปุ่นจนกระทั่งอนาคตในฐานะนักการเมืองของ
เขาต้องเสียไปหมด เขายังแสดงตนเป็นผู้มีความสามารถและมี
ความทะเยอทะยาน โดยเปล่งรัศมีตัวเองประหนึ่งว่าเป็นพระเจ้า
แผ่นดิน และแต่งตั้งตำแหน่งตัวเองให้เป็นมิงยี ขณะเดียวกัน
เขาก็แสดงความศดุดสถาบันทางประชาธิปไตยต่างๆ เขากระทำ
ตัวให้เป็นที่เลื่อมใสในตอนปลายสงครามโดยปฏิเสธที่จะเปิดเผย
แผนการที่จะหันเข้าสู่กับญี่ปุ่นที่พวกทะชิน ในคณะรัฐบาลของ
เขาได้วางเอาไว้

ความทุกข์ทรมานของประชาชนชาวพม่าภายใต้การยึด
ครองของญี่ปุ่นเป็นไปอย่างหนักหน่วง การขนส่งที่ยังเหลืออยู่
เพียงเล็กน้อยหลังจากที่กองทหารอินเดียของอังกฤษได้ถอนกำลัง
ไปแล้วก็ถูกผูกขาดตามความต้องการทางทหารของผู้รุกรานโดย
สิ้นเชิง วัควายก็ถูกยึดเอาไปเพื่อเป็นอาหารและเพื่อการขนส่ง
และเหมือนกับประเทศไทยที่มีธนบัตรท่วมท้นประเทศ ข้าว
เหลือกินในพม่าตอนล่างไม่ได้ถูกส่งออกหรือส่งขึ้นไปในประเทศ
ตอนบนซึ่งขาดแคลนอาหาร ส่วนผลผลิตของพม่าตอนบนซึ่ง
รวมทั้งน้ำมันทำอาหารและฝ้ายก็ไม่ได้รับการขนส่งลงมายังอาณา

บริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ พวกทหารญี่ปุ่นถูกผู้สูงอายุชาวพม่า และยี่ล่องละเมิดเข้าไปในเขตวัดอันเป็นที่เคารพบูชา และไม่แสดงการเคารพการวะต่อพวกปองยีที่ครองจีวรสีเหลือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกเคมเปไตหรือสารวัตรทหารได้แสดงความทารุณป่าเถื่อน ที่มากกว่าสองล้านเอเคอร์ได้กลับกลายเป็นป่าอีกในระหว่างสงคราม และแทบไม่มีการส่งสินค้าเข้าเพื่อให้ได้ดุลย์กับธนบัตรที่พิมพ์ขึ้นใหม่

เมื่อญี่ปุ่นได้สังเกตเห็นความจริงในตอนต้นปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ว่าจะต้องใช้พม่าเป็นฐานทัพใหญ่สำหรับการปฏิบัติการทางทหารเพื่อรุกรานประเทศอินเดียหรือเป็นแนวรับในการตีโต้ของฝ่ายสัมพันธมิตร ก็ได้มีการให้การปกครองแบบอัครโนมิตบ้างแก่รัฐบาลของ ดร. บามอ คณะกรรมาธิการเตรียมการอิสระได้ร่างรัฐธรรมนูญขึ้นในครั้งปีแรกของปี พ.ศ. ๒๔๘๖ และได้มีการฉลอง "เอกราช" ของพม่าในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ คณะรัฐบาลประกอบด้วยผู้นิยมตัว "อริบตี" และบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกมาจากพวกทะซินที่มีองซานเป็นหัวหน้า แต่คณะรัฐบาลก็มีอำนาจน้อยเต็มที่ นอกจากในงานบริหารของรัฐบาลที่ไม่เกี่ยวข้องกับความต้องการและการควบคุมของทางทหาร ดร. บามอได้ดำเนินตามรอยของหลวงพิบูลสงครามโดย

การประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ เขายังร่วมมือกับสุภาส จันทรโอสแห่งเบงกอล หัวหน้ากองทัพแห่งชาติอินเดียที่ญี่ปุ่นจัดตั้งขึ้นในการเตรียมการรุกรานอินเดีย ซึ่งได้มีการพยายามรุกรานในปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ขณะเดียวกันพวกทะซินในคณะรัฐบาลก็ได้มีการติดต่ออย่างลับ ๆ กับบรรดาสหราชอาณาจักรและกับพวกได้ติดต่อทำอันญี่ปุ่นซึ่งได้มีแผนการที่จะโจมตีพวกญี่ปุ่นซึ่งพวกนี้เกลียดชังในทันทีที่มีโอกาส

การปลดปล่อยพม่า

ถึงแม้ว่านายพลโจเซฟ สติลเวลในตำแหน่งรองผู้บัญชาการทัพพันธมิตรของลอร์ดหลุยส์ เม้าต์แบตเตน จะรู้สึกไม่มีความอดทนต่อความล่าช้าของอังกฤษในการบุกได้ญี่ปุ่นในพม่าด้วยเส้นทางทางค้ำบกก็ตาม แผนการของอังกฤษก็ยังลึกซึ้งกว่าลอร์ดเม้าต์แบตเตน พอใจที่จะให้มีการสะสมอาวุธยุทโธปกรณ์ และกำลังพลในอินเดียรวมทั้งกองทหารขนาดใหญ่จากแอฟริกาของอังกฤษแล้ว ก็คอยให้ญี่ปุ่นทำการจนเกินกำลังจนโอกาสมาถึงในตอนต้นฤดูฝนในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๗ เมื่อความพยายามของญี่ปุ่นในการบุกอินเดียต้องไปชะงักอยู่ที่มณีปุระ

และอัสสัม และการส่งกำลังบำรุงผ่านพม่าประสบความล้มเหลว กองทัพอินเดียของอังกฤษและกองทหารจากแอฟริกาต้องเผชิญกับฝนเหมือนกันแต่พวกเขาได้เปรียบที่มีเครื่องบินช่วยในการขนส่งซึ่งออกจากฐานทัพอากาศอเมริกันในอัสสัมและบริเวณเมืองกัลกัตตา การโจมตีพร้อม ๆ กันของญี่ปุ่นในตอนต้นปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ตามชายฝั่งยะไข่ จิตตะกองก็ต้องประสบความล้มเหลวส่วนหนึ่งเพราะความยากลำบากของภูมิประเทศ และอีกส่วนหนึ่งก็เพราะกองทัพแห่งชาติอินเดียที่มีสุภาส โภสเป็นหัวหน้าพิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าไม่มีประโยชน์ในการที่จะปราบฝ่ายตรงข้ามได้ เมื่อพวกเขาได้เผชิญกับพวกแอฟริกันแทนพวกอินเดียด้วยกัน การถอยทัพของญี่ปุ่นได้กลายเป็นการแตกพ่ายยับเยิน และไม่มีการตั้งรับใด ๆ ประสบความสำเร็จเลย จนกระทั่งทัพพันธมิตรรุกถึงตอนกลางของพม่าในตอนต้นปี พ.ศ. ๒๔๘๘

ระหว่างตอนท้ายของการรบบพุ่งในพม่า พวกญี่ปุ่นได้ต่อต้านอย่างเหนียวแน่นต่อการพยายามของฝ่ายสัมพันธมิตรที่มุ่งจะให้ถึงเมืองย่างกุ้งอันเป็นเมืองท่าเอกซึ่งจำเป็นจะต้องยึดให้ได้ก่อนที่ฤดูฝนจะย่างเข้ามาใหม่ในตอนปลายเดือนพฤศจิกายน เพราะฝนจะเป็นอุปสรรคในการขนส่งทางบกจากอินเดีย ซึ่งเป็น

ปัญหาเดียวกันกับที่ญี่ปุ่นได้ประสบมาในปีก่อนหน้านั้น ความล้มเหลวในการเข้ายึดอย่างถาวรอาจจะเกิดขึ้นได้ถ้าการโจมตีทางทะเลแถบบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำอิรวดีนั้นมิอาวश्यकุโตะปรกรณ์สำหรับการนี้ไม่เพียงพอ ในแง่ของการทหาร ลอร์ดหลุยส์ เม้าท์แบตเตน ได้ยอมรับข้อเสนอในการให้ความช่วยเหลือของทะเลจีนของชาน และสมาคมต่อต้านพวกฟาสซิสต์ที่รับจะเข้าโจมตีแนวหลังของญี่ปุ่นในพม่าทางตอนล่าง ซึ่งเรื่องนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากใจแก่ทางลอนดอนและทางเซอร์เรจินัลด์ คอร์ดแมนสมิธ ข้าหลวงพม่าที่ซิมลาเป็นอย่างยิ่ง การตัดสินใจของเม้าท์แบตเตนมีความสำคัญมากต่อการเมืองของพม่าในอนาคตเพราะเท่ากับยกฐานะของอองชานและพวกเพื่อนนักชาตินิยมของเขาโดยพฤตินัยว่าเป็นพันธมิตรกับกองทัพอังกฤษที่ยกกลับมา และเมื่อได้ชัยชนะครั้งหนึ่งแล้วพวกนี้ก็จะมีโอกาสได้หาพรรคพวกอย่างเปิดเผยจากพวกที่เป็นตัวแทนของกลุ่มต่างๆ ของพวกชาตินิยมชั้นหัวหน้าในแง่ของการทหาร นโยบายของเม้าท์แบตเตนได้รับผลสำเร็จอย่างงดงาม หลังวันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ เมื่อพวกพม่าได้โจมตีแนวหลังของญี่ปุ่น การรุกรองทางใต้ของอังกฤษก็เพิ่มจากวันละ ๒-๓ ไมล์ เป็นวันละ ๓๐ ไมล์ ญี่ปุ่นพยายามตั้งรับอย่างไร้ผลใกล้เมืองหงสาวดีเหนือเมืองย่างกุ้งเมื่อวันที่ ๑

พฤษภาคม แล้วก็ถอนตนยกทัพกลับไปสู่ประเทศไทยตามเส้นทางเดิมที่พวกเขาใช้รุกรานพม่าเมื่อสามปีก่อนหน้านั้น

การตัดสินใจของลอร์ดเม้าท์แบตเตนที่จะรักษาความสัมพันธ์อันดีกับพวกผู้นำชาตินิยมพม่าในสันนิบาตเสรีภาพของประชาชนผู้ต่อต้านลัทธิฟาสซิสต์ (Anti-Fascist Peoples Freedom League, AFPFL) ได้รับการสนับสนุนในแง่ที่ว่าพม่าจะต้องเป็นฐานกำลังของฝ่ายสัมพันธมิตรที่ไว้ใจได้ในการที่จะดำเนินการปลดปล่อยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนที่เหลือต่อไป เป็นเวลาถึงสองเดือนเต็ม ๆ หลังจากญี่ปุ่นยอมจำนนในเดือนสิงหาคมที่โตเกียว ฝ่ายปกครองที่เป็นพลเรือนของข้าหลวงดอร์แมนสมิธจึงได้กลับมาย่างกุ้ง ซึ่งก็เป็นการสายจนเกินไปเสียแล้วที่จะต่อต้านความนิยมชมชื่นในทะชีนของชาวมลายูและพวกสหายนักชาตินิยมของเขา พวกอังกฤษนำอูซอกกลับมาจากอกันดาและดร. บามอจากญี่ปุ่นที่เขาได้หนีไปพำนักอยู่ ๕๕ เพื่อให้ทั้งสองเป็นจุดดึงดูดทางการเมืองแข่งกับองซาน ความพยายามของข้าหลวงและพวกอนุรักษนิยมและบรรดาผู้สนับสนุนชาวพม่าอาวุโสที่จะกลับเข้าควบคุมสถานการณ์ต่างไร้ผล

ในเดือนเมษายนพ.ศ. ๒๔๘๙ รัฐบาลแอตลีในลอนดอนได้วิโถกแผนการที่เป็นการช่วยๆ ของดอร์แมนสมิธที่จะจับกุมอง

ชานด้วยข้อหาทางอาญา และได้เลือกเอาเซอร์ฮูเบอร์ต แรนซ์ จากคณะที่ปรึกษาของเม้าท์แบตเตนให้เป็นข้าหลวงคนใหม่ ข้าหลวงแรนซ์มาถึงพม่าในตอนปลายเดือนสิงหาคมซึ่งเกือบจะไม่ทันการที่จะป้องกันมิให้มีการกระต้างกระเตื้องโดยเปิดเผย องชานและพรรคพวกได้รับเชิญตัวโดยทันทีให้เข้าร่วมคณะรัฐมนตรี และต่อมาก็ได้รับเชิญไปลอนดอนในตอนต้นปี พ.ศ. ๒๔๕๐ เพื่อพิจารณารายละเอียดในแผนการให้เอกราชพวกพม่าเอง ในฤดูใบไม้ผลิก็ได้เลือกสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ จะร่างรัฐธรรมนูญที่จะให้ทางลอนดอนให้สัตยาบัน ดังนั้นประเทศพม่าจึงได้รับเอกราชอย่างเต็มที่ในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๕๑

โครงการที่วางไว้อย่างกว้างขวางและราบรื่นของการได้รับเอกราชต้องมีรอยตำหนิ โดยการลอบสังหารหัวหน้าพวกชาตินิยมหนุ่มที่มีความสามารถที่สุดเสียสองคนคือ ทะชินองชาน กับทะชินมยา ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ อุซอเป็นคนกำเนินการนี้ โดยหวังว่าเขาจะสามารถกล่าวหาพวกอังกฤษได้ และตัวเขาเองอาจเข้ายึดอำนาจควบคุมในระหว่างที่เกิดการปั่นป่วนที่ติดตามมา ข้าหลวงแรนซ์เลือกทะชินนู สหายสนิทขององชานมาตั้งแต่ครั้งเป็นนักศึกษาให้เข้าควบคุมอำนาจ ดังนั้นจึงได้หลีกเลี่ยงวิกฤตการณ์ทางการเมืองไปได้ ในฐานะเป็น

นายกรัฐมนตรีคนแรกของสหภาพพม่าซึ่งได้เริ่มต้นในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๙๑ อนุดำเนินการกำจัดการกบฏจากหลายฝ่ายหลายฝ่ายที่ได้ทำความยุ่งยากให้พม่าในระยะปีแรก ๆ หลังจากที่ได้รับเอกราช แต่เขาไว้สมรรถภาพในทางปกครอง พวกนักการเมืองรุ่นอาวุโสและข้าราชการพลเรือนในสมัยอังกฤษปกครองที่มีความสามารถที่สุดได้ถูกปล่อยปลดละเลย เช่นในกรณี ดร. บามอหรือมิฉะนั้นก็ถูกขจัดไปเสียด้วยการสังหาร เช่นอูทินทัท ทั้งให้ตำแหน่งสูง ๆ ถูกครองโดยพวกที่ขาดประสบการณ์ซึ่งต่อมาก็ตกแตกแยกออกเป็นหลายฝ่าย พวกเจ้าหน้าที่ต่างก็เสียขวัญโดยแรงกดดันของการกบฏและการเข้าแทรกแซงทางการเมือง

ข้อเสียเปรียบที่สำคัญอีกข้อหนึ่งที่พม่าที่เป็นเอกราชได้ประสบ เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับประเทศพุทธศาสนาที่เป็นเพื่อนบ้าน เกิดจากความเสียหายร้ายแรงทางด้านวัตถุอันเนื่องมาจากการรุกรบอันยาวนานถึงสองครั้ง การรถไฟถูกทำลายเป็นส่วนใหญ่ เรือกลไฟแล่นในแม่น้ำถูกจม สะพานเชื่อมทางหลวงได้รับความพินาศเสียหายและอุปกรณ์ท่าเรือเอกและบริการสาธารณะต่าง ๆ เหลือแต่ซากปรักหักพัง นาข้าวกลับกลายเป็นป่าและไม่สามารถจะพัฒนาใหม่ได้อีกเป็นเวลานาน ในระหว่าง

ที่มีความปั่นป่วน โครงสร้างทางการเงินและการปกครองของ
รัฐใหม่ต้องยุ่งเหยิงไปหมด บริเวณเมืองกลายเป็นที่อยู่อันหนา
แน่นของพวกผู้ลี้ภัย

สรุปสภาพหลังสงครามของประเทศกัมพูชา

ในขณะที่ประเทศพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
ได้หลุดพ้นออกจากความทันทุกข์ในการที่ถูกญี่ปุ่นยึดครองอยู่
มาสู่สมัยหลังอาณานิคม ประเทศเหล่านี้ก็พบสถานการณ์ที่แตก
ต่างกันเป็นอย่างมาก พระเจ้านโรดมสีหนุผู้เฉียบแหลมของ
กัมพูชาได้ดำเนินการให้ประเทศพระองค์ได้ยอมรับรองเป็นรัฐ
เอกราชโดยไม่ต้องมีการต่อสู้กับพวกฝรั่งเศส และโดยต่าง
ประเทศได้รับรองเอกราชของกัมพูชาและยังได้คืนแดนบริเวณ
ชายแดนที่ไทยยึดไปในปี พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๘๕ คิน สีหนุ
เห็นความจริงที่ว่าความปั่นป่วนทางการเมืองที่เกิดจากพวกหัว
ชาตินิยมรุนแรงกับพวกคอมมิวนิสต์ จะต้องได้รับการตอบโต้
อย่างแข็งขัน สีหนุจึงสละราชสมบัติให้กับพระญาติ และเข้า
ร่วมเล่นการเมืองในฐานะหัวหน้ากลุ่มการเมืองผู้หนึ่ง สีหนุ
ฉวยโอกาสที่มีฐานะเป็นเจ้า และการมีรูปร่างหน้าตาและบุคลิก
ภาพเป็นที่ดึงดูดใจเป็นผู้นำในการฟื้นฟูลัทธิชาตินิยมกัมพูชา

พระองค์ ได้พยายามเป็นพิเศษที่จะขอความร่วมมือจากพวก
เยาวชนชั้นหัวหน้าที่มีการศึกษา

เมื่อสหรัฐอเมริกามีความกังวลเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ คุก
คามลาว ประเทศไทยและเวียดนามใต้ ได้จัดตั้งองค์การสนธิ
สัญญาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขึ้น และให้อาวุธยุทโธปกรณ์
แก่ประเทศเพื่อนบ้านที่เคยเป็นศัตรูกันมาแต่ก่อน เจ้าสีหนุก็
เลือกเอาทางดำเนินนโยบายไปอีกทางหนึ่ง พระองค์ถือว่า
สงครามเย็นเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเป็นอันดับสองเมื่อเปรียบ
เทียบกับการที่อาจต้องสูญเสียประเทศไปเนื่องจากการก่อกวนของ
ประเทศเพื่อนบ้าน พระองค์ยังได้พยายามหาทางอยู่ร่วมกับ
ประเทศจีนคอมมิวนิสต์และเวียดนามเหนือ ทั้งในด้านการ
เมืองและอุตสาหกรรม พระองค์คาดการณ์ว่าเงินจะต้องเข้าเกี่ยว
ข้องในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลังจากที่สหรัฐหมดความสนใจใน
กัมพูชาไปแล้ว และพระองค์ไม่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งที่อเมริกา
ได้ดำเนินการต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างแข็งขัน ในลาวและเวียต
นามใต้ ว่าจะเป็นการกระทำที่ฉลาดและได้ผลจากความเป็น
เจ้าและความภาคภูมิใจในความเป็นชาติรวมกับความชิงชังและ
เกรงกลัวพวกชาติเพื่อนบ้านที่กัมพูชาไม่เคยไว้ใจ ทั้งหมดนี้
ช่วยขจัดความไม่พอใจในเรื่องภายในบ้านเมืองของกัมพูชาเสีย

ได้ เจ้านโรตมยังยอมรับความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจจาก
ทั้งพวกคอมมิวนิสต์ และพวกอเมริกันอย่างฉลาดและมีแนว
โน้มที่จะทำให้การเศรษฐกิจของประเทศดีขึ้น

ลาว

สถานการณ์ภายหลังสงครามในลาวแตกต่างกับกัมพูชา
โดยเจ้าที่สืบต่อมาโดยตำแหน่ง ในนามที่หลวงพระบาง ไม่ได้มี
การริเริ่มปรับปรุงประเทศทางการเมืองแต่อย่างใดปล่อยให้มีการ
ชิงอำนาจหลังสงครามกันระหว่างเจ้านายเชื้อพระวงศ์ชั้นรองลง
มา เจ้าองค์หนึ่งคือ เจ้าบุญอุ้ม ณ จัมปาศักดิ์ และลูกน้องวัย
หนุ่มคือ นายพลภูมิ หน่อสุวรรณ ทั้งสองนิยมฝรั่งเศสตั้งแต่
เสร็จสิ้นสงครามเป็นต้นมา อีกสองคนคือ เจ้าสุภานุวงศ์ และ
เจ้าเพชรราช เป็นปฏิปักษ์ต่อฝรั่งเศส และต่อต้านการที่จะให้
เจ้ามหาชีวิตที่หลวงพระบางเป็นผู้นำประเทศ ในที่สุดเจ้าสุภานุ
วงศ์ก็ยอมรับความช่วยเหลือจากพวกเวียตมินห์ที่แข็งข้อเป็น
ปฏิปักษ์ต่อฝรั่งเศส เจ้าองค์สุดท้ายคือ สุวรรณภูมานันต์เงิน
สายกลางระหว่างพวกหัวรุนแรงทั้งสองพวก ข้อที่น่าสังเกต
ประการหนึ่ง คือพวกก๊กใหญ่ ๆ ในลาวหลังสงครามได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของความเป็นผู้นำ ใน ประเพณี เกี่ยว กับ

กษัตริย์สมมติเทพ ทั้งนี้โดยทำรูปเศวตฉัตร และช้างเผือกไว้ในธงชาติใหม่ของลาว อีกอย่างหนึ่งที่พวกเขาซึ่งไม่ลงรอยกันในเรื่องต่าง ๆ แต่เห็นชอบต่อกันก็คือ การเคารพมาตรฐานและค่านิยมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชนของฝรั่งเศส เพราะเจ้าทุกอย่างก็ได้ไปเล่าเรียนศึกษาและพำนักอยู่ในประเทศนั้น

ผลร้ายประการหนึ่งของการที่สหรัฐเข้าไปแทรกแซงในลาวหลังปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ก็คือได้ทำให้พวกเขาเป็นศัตรูกันยิ่งขึ้นและเท่ากับเป็นการเร่งให้เกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวงในหมู่ผู้ปกครองประเทศที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์ที่เวียงจันทน์ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากการที่สหรัฐให้เงินช่วยเหลือทางการทหารมากเกินไป ในการที่ขาดความรู้สึกทางชาตินิยมซึ่งอาจจะนำมาช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นภายในประเทศลาว และความแตกแยกทางการเมืองภายในที่ยังเพิ่มความรุนแรงยิ่งขึ้น อันเป็นผลมาจากการที่อเมริกาสนับสนุนเจ้าบุญอุ้มซึ่งเป็นฝ่ายขวา ทำให้พวกเขาที่เดิมพวกปฏิรูปต้องหันไปเป็นพันธมิตรอย่างเต็มที่กับพวกคอมมิวนิสต์เวียดมินห์ การกระทบกระทั่งกันระหว่างชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ความตึงเครียดระหว่างพวกเขาเขาและพวกลาวซึ่งอยู่ในลุ่มน้ำ ความรู้สึกนิยมไทยและความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อไทย ความขัดแย้งกันเป็นส่วนตัว และจำพวก

บุคคลที่เห็นเงินเป็นพระเจ้าที่อยู่ในตำแหน่งสูง เหล่านี้ทำให้เกิดความสับสน และทำให้เกิดความเข้าใจอย่างฉาบฉวยของอเมริกาว่าความพยายามของตนเป็นการที่จะเข้ามาช่วยรักษาอิสรภาพของชาติและต่อต้านการรุกรานของคอมมิวนิสต์

ประเทศไทย

ประเทศไทยหลังสงครามมีสถานการณ์แตกต่างโดยสิ้นเชิงกับสถานการณ์ในประเทศพุทธศาสนาเพื่อนบ้านทางตะวันออกและทางเหนือ รัฐบาลของประเทศไทยระหว่างสงครามของจอมพล ป. นั้นถึงแม้จะบริหารงานภายใต้ความกดดันแต่ก็ให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นในการทำสงครามในพม่าและมลายู อาหารและเครื่องกินเครื่องใช้อื่น ๆ ได้ถูกนำส่งให้แก่ผู้รุกราน พร้อมทั้งให้บริการฟรีในการขนส่ง ก่อนหน้าที่สงครามตะวันออกไกลจะได้ระเบิดขึ้น ไทยก็ได้ทำสงครามกับฝรั่งเศสก่อนแล้ว และเมื่อสงครามตะวันออกไกลเกิดขึ้นประเทศไทยก็ได้ไปไกลกว่านั้น ด้วยการประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เหมือนประเทศอื่น ๆ ไทยต้องได้รับความยากลำบากต่อการที่ข้าวของมีราคาแพงขึ้น อันมีสาเหตุมาจากเงินเฟ้อโดยไม่มีการส่งสินค้าเข้าได้ทัดเทียมกัน และพวกข้าราชการยังมี

โอกาสโงกกินหลายต่อหลายทางด้วยกัน แต่อย่างไรก็ตามความเสียหายทางบ้านวัดถนนั้น ไม่มี

ขบวนการเสรีไทยซึ่งต่อต้านญี่ปุ่นมีนายปรีดี ซึ่งเป็นคู่แข่งทางการเมืองกับหลวงพิบูล เป็นหัวหน้าได้มีอำนาจขึ้นในฤดูร้อนปี พ.ศ. ๒๔๘๗ เหตุผลที่กล่าวอ้างในการเปลี่ยนมือในการคุมอำนาจบริหารประเทศก็คือสภาลงมติคัดค้านข้อเสนองของหลวงพิบูลที่จะไปสร้างเมืองหลวงใหม่ที่อยู่ลึกเข้าไปภายในประเทศซึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่าเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางป้องกันประเทศระหว่างที่ญี่ปุ่นถอยออกไปในที่สุดถึงที่คาดหมายกันเอาไว้ นายปรีดีได้รับความร่วมมือจาก ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทยประจำอชิงตัน ผู้ซึ่งปฏิเสธที่จะยื่นหนังสือประกาศสงครามกับสหรัฐ และยังได้ช่วยวางแผนการที่จะให้ไทยช่วยเหลือการปฏิบัติการของฝ่ายสัมพันธมิตร เมื่อปรีดีได้เข้าคุมอำนาจก็ได้มีการติดต่อย่างลับ ๆ กับกองบัญชาการสัมพันธมิตรที่เมืองแคนติโนลังกา สายชาวอเมริกันได้ลอบเข้าไปในค่ายกักกันชาวต่างประเทศที่กรุงเทพฯ เองทีเดียว สหรัฐอเมริกาเลือกที่จะไม่สนใจต่อการประกาศสงครามของหลวงพิบูล และยังได้ดำเนินการให้บทลงโทษในสนธิสัญญาของอังกฤษให้การลงโทษได้บรรเทาเบาบางลง ดังนั้นจึงเป็นการเริ่มต้นของการ

ที่ประเทศไทยรู้สึกนิยมชมชื่นในสหรัฐอเมริกา ซึ่งในที่สุดก็ได้ทำกันอย่างเป็นทางการ โดยเข้าร่วมเป็นพันธมิตรในองค์การ ส.ป.อ.

ความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อฝรั่งเศสที่ยังหลงเหลืออยู่ในหมู่ผู้บริหารประเทศ เห็นได้จากการที่กรุงเทพฯ ให้ความคุ้มครองต่อพวกลาวอิสระที่ลี้ภัยมาในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๘๘-๒๔๘๙ และให้ที่พำนักอาศัยชั่วคราวแก่เจ้าโรตมสีหนูซึ่งได้หลบมา เพื่อเรียกร้องอย่างได้ผลที่จะให้ฝรั่งเศสยอมรับว่าจะให้เอกราชต่อประเทศของพระองค์ การหาผลประโยชน์ให้กับตนเองและการโกงกินในหมู่ข้าราชการชั้นสูงซึ่งได้เพิ่มทวีขึ้นจากประสบการณ์ของประเทศไทยในระหว่างสงครามนั้น ก็ยังเป็นเรื่องที่ระบาคแพร่หลายอยู่ต่อไป ในระยะหลังสงครามที่มีการเกี่ยวข้องกับความช่วยเหลือของอเมริกัน และการเปลี่ยนแปลงทหารเข้าปกครองประเทศก็ได้เป็นเรื่องประจำที่เกิดขึ้นในชีวิตทางการเมืองของกรุงเทพฯ ๖ ดังนั้นพิบูลจึงกลับมีอำนาจอีกใน พ.ศ. ๒๔๙๐ และหลังจาก พ.ศ. ๒๔๙๗ ก็ต้องแบ่งอำนาจให้กับผู้อื่น พวกของเขาได้เสียอำนาจโดยสิ้นเชิงใน พ.ศ. ๒๕๐๐ จอมพลสฤษดิ์ ซึ่งเป็นผู้เผด็จการได้ล้มเลิกระบบรัฐธรรมนูญในปีต่อมา และเริ่มโครงการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง

ความก้าวหน้าบางอย่างน่าประทับใจมาก ซึ่งเท่า ๆ กับการกระทำผิดของสฤงคี เพราะเขาได้กอบโกยทรัพย์สินตามที่กำหนดกันนั้นไม่ต่ำกว่าร้อยล้านเหรียญสหรัฐ เมื่อตอนที่เขายายลงในปี พ.ศ. ๒๕๐๖

ไม่แน่ว่านายพลถนอม กิตติขจร ซึ่งขึ้นมีอำนาจแทนจะมีความสามารถที่จะฟื้นฟูระบอบการปกครองตามรัฐธรรมนูญตามที่สัญญาไว้ใน พ.ศ. ๒๕๐๙ หรือไม่ พวกผู้นำทางทหารคงจะไม่ยินยอมให้ประชาชนแสดงความไม่พอใจอย่างเต็มที่ต่อการใช้อำนาจผิด ๆ ของพวกทหาร ตราบใดที่การคุกคามจากต่างประเทศคือ ลาว และเวียดนามยังคงมีอยู่ อย่างไรก็ตามสถานการณ์ยังไม่เข้าขั้นคับขัน ในด้านความไม่พอใจภายในประเทศซึ่งยังเป็นปัญหาที่ไม่รุนแรงนัก นอกจากการที่พวกคอมมิวนิสต์ได้แทรกซึมเข้าก่อวุ่นในที่ราบสูง โคราช ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ถูกทอดทิ้ง รัฐบาลกรุงเทพ ฯ ยังได้รับการสนับสนุนจากประชาชนโดยทั่วไป สัญลักษณ์ของกษัตริย์กึ่งสมมติเทพ (พระราชวัง, เสวตฉัตร และพระแสงดาบอาญาสิทธิ์) ยังคงมีอยู่เป็นประจักษ์พยาน ระบบข้าราชการยังมั่นคง และประ

เพื่อบริหารวัฒนธรรมของพุทธศาสนาก็ยังเห็นยวรงค์สังคมเข้าไว้ด้วยกัน ประชาชนส่วนน้อยที่ไม่พอใจและแยกตัวเป็นกลุ่มก็ไม่มี ประเทศก็ค่อนข้างรุ่งเรืองและก้าวหน้าไปในทางเศรษฐกิจ

พม่า

สถานการณ์ในพม่าหลังสงครามนั้นน่าท้อใจอย่างยิ่ง ประเทศต้องประสบไม่แต่ความเสียหายอย่างร้ายแรงทางด้านวัตถุ ในระหว่างสงครามเท่านั้น แต่ยังคงประสบกับปัญหาแพแตก สภาแหกขาดทางด้านการเมืองและวัฒนธรรมอีกด้วย ผู้นำทางการเมืองสมัยก่อนสงครามในระบบทวิภาคและรัฐธรรมนูญปีพ.ศ. ๒๔๗๘ ได้ถูกขจัดไปโดยพวกคนหนุ่มที่ได้รับการฝึกฝนมาน้อย และขาดประสบการณ์ พวกนี้มาจากพวกทะชีนชาตินิยมและคนอื่น ๆ ซึ่งมาจากพวกต่อต้านญี่ปุ่นในสันนิบาติเสรีภาพของประชาชนผู้ต่อต้านลัทธิฟาสซิสต์ (AFPFL) พวกที่มีประสบการณ์ในสมัยคณะข้าราชการพลเรือนสมัยก่อนและเป็นพวกที่ไม่เคยสนใจทางการเมือง มาถึงระยะนี้ต้องพบว่าอำนาจของตนถูกลบล้างในท้องถิ่นของตนเองโดยคณะพรรค AFPFL พวกนี้ได้มองดูการทำงานของระบบปฏิบัติราชการด้วยความดูหมิ่นอย่างเปิดเผย การทำงานซึ่งบกพร่องทั้งในการเก็บภาษี ระบบการสอดส่องของทางการตำรวจ และการตัดสินคดี เหล่านี้ได้พังสลาย

ไปสิ้นเนื่องจากเกิดการกบฏและการกระทำรุนแรงต่าง ๆ ในระหว่างกลางปี พ.ศ. ๒๔๙๑-พ.ศ. ๒๔๙๔ หลังจากที่ได้รับความสงบเรียบร้อยพอสมควรแล้ว พม่าซึ่งยังมีประสบการณ์ต่อการมีรัฐบาลซึ่งมาจากผู้แทนราษฎรน้อยเต็มทีก็ต้องเผชิญกับความยุ่งยากที่เกิดมีการขัดแย้งแก่งแย่งกันภายในประเทศอันเนื่องจากการชิงดีกันในทางบุคคล เชื้อชาติ และอุดมการณ์ความโน้มเอียงที่จะบังเกิดการแยกกลุ่มกันในการการเมืองได้บังเกิดขึ้นระหว่างที่พวกต่อต้านตะวันตกที่มีพวกพระหนุ่ม ๆ เป็นผู้นำ และพวกทะชีนกลุ่มน้อยซึ่งได้รับอิทธิพลทางการเมืองจากตะวันตกประกาศให้ตั้งรัฐสงเคราะห์ประชากรตามแนวทางของมาร์กซ์

นายกรัฐมนตรีอู๋ได้รับงานที่ไม่มีใครทำได้ในการพยายามประสานรอยร้าวทางการเมืองโดยประกาศรวมระบอบประชาธิปไตย สังคมสงเคราะห์ตามแบบสังคมนิยม และให้ทั้งทางบุคคลและทางสาธารณชนได้อุทิศตนเพื่อฟื้นฟูศาสนา การชักชวนทางค่านศีลธรรมของเขาเป็นนโยบายที่ไม่ได้ผลในด้านการปกครองที่จะให้มีประสิทธิภาพ ดังนั้นแผนการทางด้านอุตสาหกรรมที่รัฐบาลจัดทำขึ้นอย่างหรูหราซึ่งมีทางที่จะสำเร็จได้ยากเต็มที แม้จะมีโอกาสที่ดีที่สุดก็ตาม จึงไม่ประสบ

ผลสำเร็จเลย ถึงแม้บุคลิกที่ดึงดูดใจของอุนูและในฐานะที่เขาเป็นผู้อุปถัมภ์ศาสนาจะได้เพิ่มคะแนนเสียงให้แก่เขาในการเลือกตั้งก็ตาม การที่เข้าไปพัวพันทางศาสนาจนเกินไปทำให้การวางระเบียบวินัยสำหรับพระที่เข้ามาเกี่ยวข้องในทางการเมืองนั้นไม่ได้ผล พวกพระได้ฉวยโอกาสที่อุนูได้ยกย่องพวกเขาทำการข่มขู่พวกประชาชนที่มีสิทธิลงคะแนนเสียงและบรรดาสมาชิกในสภาผู้แทนราษฎร และในที่สุดก็คุกคามอิสรภาพในทางศาสนาของชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ซึ่งเป็นการขัดกับความประสงค์ของอุนู นายกรัฐมนตรีอุนูได้กระทำตามคำสัญญาที่ได้ให้ไว้ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ที่จะให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติของพม่าโดยใช้การบีบบังคับทางการเมืองซึ่งเป็นขณะที่กำลังมีความรุนแรงในหมู่ชนที่ทำการคุกคามอยู่ด้วย บทแก้ไขรัฐธรรมนูญซึ่งบ่งให้ความคุ้มครองต่ออิสรภาพทางศาสนาของชนกลุ่มน้อยได้ผ่านรัฐสภาในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๐๔ สภาได้ประชุมกันเป็นประจำเวลาตีสี่ครึ่งเพื่อหลีกเลี่ยงการละเมิดบทปฏิบัติของพระซึ่งจะกระทำกันในเวลาตีห้าครึ่ง อุนูได้รับชื่อว่าเป็นนักปกครองและผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนา แต่ในฐานะที่เป็นเพียงผู้ได้รับเลือกเข้ามาเขาขาดสถานะทางกษัตริย์และขาดอำนาจในการปกครอง

การรัฐประหารของพวกทหารนำโดยนายพลเนวิน ใน

เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้กระทำขึ้นโดยอ้างว่าเพื่อยับยั้ง
การแตกแยกของสหภาพพม่าทั้งในด้านดินแดนและด้านการเมือง
แต่การที่เขายกเลิกระบอบประชาธิปไตยและการเข้าใจกำลังนำ
“หนทางของพม่าไปสู่สังคมนิยม” ไม่รับการสนับสนุนจากประ
ชาชนเลย ดังนั้นเขาจึงต้องใช้กำลังทหารในการดำรงอำนาจ
อย่างเบ็ดเสร็จ การกระทำเหล่านี้ได้หมายถึงว่าปี พ.ศ. ๒๕๐๙
พม่าต้องเสียประโยชน์อย่างยิ่ง คือ การเศรษฐกิจกลายเป็น
อัมพาต และตัดโอกาสมิให้บุคคลได้พูดหรือกระทำการใด ๆ
โดยเสรี ประสบการณ์ทางด้านประวัติศาสตร์ของพม่าตั้งแต่
ทศวรรษ ๒๔๖๓ ได้มีผลเสียหายร้ายแรง

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่นับถือพุทธศาสนาโดยส่วน
รวม เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๙ เป็นกลุ่มประเทศที่อยู่ระหว่างการ
เปลี่ยนแปลง ประเทศเหล่านี้เผชิญกับปัญหาที่ยังแก้ไม่ตกใน
การปรับตัวเองไม่เพียงแต่ในถิ่นภายในประเทศและกับประเทศ
เพื่อนบ้านเท่านั้น แต่ยังต้องเผชิญกับปัญหาของโลกภายนอก
ทั่วไปซึ่งการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอกนั้น กลุ่มประเทศ
เหล่านี้มีส่วนเข้าไปควบคุมได้แต่เพียงเล็กน้อย พวกประชาชน
ของกลุ่มประเทศเหล่านี้สมควรได้รับความเข้าใจอย่างแท้จริง
และควรได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกระหว่างที่พวกเขาต้อง
ฟันฝ่ากับความยากลำบากนานาประการ.